ANUARUL

SOCIETĂŢII DE ŞTIINŢE ISTORICE DIN ROMÂNIA

NR. 3

MMXII

FILIALA CÂMPINA

2012

Coordonator:

Prof. dr. GHEORGHE RÂNCU

Redactori / referenţi: Bâlgă Gheorghe, Brezeanu Marius, Dulă Marian, Furdui Eliza, Furdui Ioan, Gheorghe Mariana, Haiduc Ioana Raluca, Milea Sorin, Modoianu Cristina, Modoianu Gheorghe, Moga Petru, Negoiţă Ofelia, Popescu Adrian, Râncu Emilia, Râncu Gheorghe, Stanciu Gheorghe, Şerban Vali, Toma Emanoil, Vâlcu Victoria, Zaharia Marius

TIPĂRIT CU SPRIJINUL FINANCIAR AL CONSILIULUI LOCAL ŞI AL PRIMĂRIEI MUNICIPIULUI CÂMPINA, PRIN CASA TINERETULUI - CÂMPINA

Tehnoredactare: Brezeanu Marius, Sorin Milea

ISSN: 2069-2277

Editura: CASA MUNICIPALĂ DE CULTURĂ „GEO BOGZA", CÂMPINA

Foto coperta 1: Prima clădire a Primăriei Câmpina (casa Carcalechi), 1910.

Foto coperta 2: Primăria nouă în anul inaugurării, 1923.

Cele două fotografii ale coperților au fost selectate din "Câmpina- o istorie în imagini, 1503-2003", autorii: Șerban Băleanu, Alin Daniel Ciupală, Silviu Dan Cratochvil, Eduard Gabriel Iosifescu.

NOTĂ: Îi rugăm pe viitorii noştri colaboratori să-şi redacteze contribuţiile în conformitate cu normele ştiinţifice în vigoare. Materialele se transmit redacţiei în format electronic.

Responsabilitatea pentru conţinutul fiecăruia dintre articolele publicate revine exclusiv autorului sau autorilor acestuia. Colegiul de redacţie respinge acele materiale care nu respectă criteriile ştiinţifice şi tehnice de redactare.

Redacţia

SUMAR

INTRODUCERE

DOAR GÂNDURI !

Istoria şi filosofia istoriei desemnează nu doar un domeniu al ştiinţei, al cunoaşterii în general, cât mai ales buletinul, cartea de identitate a devenirii umane. Istoria ca poveste, ca ştiinţă sau nu (pentru unii), ca mod de interpretare şi de aflare a adevărului este o interesantă construcţie umană, consemnată în epoca în care a fost scrisă. Mai multe istorii ? Răspunsul poare fi uneori şi Da! Fiecare epocă sau tip de regim politic şi-a scris şi interpretat istoria în funcţie de propriile interese. Dincolo de acest orizont există o istorie unică, sedimentată în epocile revolute, care va fi scrisă şi rescrisă, indiferent de ce parte a baricadei adevărului ne-am situa.

Critica raţiunii istorice este tocmai arcul, puntea de legătură dintre civilizaţii, deoarece oamenii coexistă dar nu trăiesc, întotdeauna, împreună. Toţi vedem, observăm acelaşi lucru, dar îl interpretăm diferit. Paradoxal, aceasta ar fi şi salvarea în cunoaştere, ca un pact prin care oamenii s-au pus de acord. Altfel spus, istoria este laboratorul uman în şi prin care ne testăm consecinţele gândirii şi ale acţiunii noastre. Dacă istoria ar fi doar un tribunal, mulţi dintre foştii şi actualii semeni ar trebui să trăiască după gratii, ca urmare a nesesizării abisului dintre educaţie şi catastrofă. Ignoranţa noastră, conştientă şi de multe ori nedisimulată, ne determină să falsificăm istoria, împingând-o în planul zvonurilor, convenite ca fiind un consens. Dacă D-zeu nu modifică istoria, de ce o face omul? poate şi pentru faptul că deştepţii sfătuiesc, iar proştii hotărăsc!

Istoria nu poate fi niciodată Biblia omenirii, întrucât ea este consumată, interpretată şi scrisă într-o manieră pluralistă, ca o istorie a istoriilor, în care nu există un „reţetar al ingredientelor amestecate”. Istoria se învaţă plecând de la un manual ca început, ce urmează este o răspântie de drumuri înfundate, cu borne ce ne duc de multe ori spre „Nicăieri”, ca o întrebare a întrebărilor. Foamea de sensuri ale omului contemporan se poticneşte între globalizarea informaţională, economică şi politică pe de o parte, şi fărâmiţarea culturală, pe de altă parte.

Nu credem că putem atinge adevărul ca oameni, dar ne putem apropia de el. Dacă biserica şi ştiinţa şi-ar reuni albiile, devenirea noastră ar căpăta noi sensuri. Ne întoarcem retoric la formula că, deşi coexistăm, nu trăim în acelaşi spaţiu al comunicării. Comunicăm închişi în propriile noastre prejudecăţi, înţelegând istoria ca o succesiune a punctelor noastre de vedere personale.

De la cauză la efect, trecând prin condiţii, istoria depăşeşte modelul cognitiv al ştiinţelor exacte, bazate pe explicaţie şi demonstraţie, punând accentul pe interpretarea faptelor, fenomenelor şi proceselor istorice. Istoria traversează trecutul şi prezentul, prospectând viitorul cu încărcătura sa etică, motivată ca scriere/interpretare de gradul de cunoaştere, de tipul de regim politic sau de ideologie. Cert este că studierea istoriei, cunoaşterea lumii trecute, face prezentul mai suportabil,

învăţându-ne (sic!) să nu repetăm aceleaşi greşeli. Cu toate acestea, în mod implacabil şi de mii de ani, omul ca „zoon politikon” păcătuieşte prin repetabilitatea limitelor obişnuinţelor sale.

Doar gânduri ! fără de sfârşit.

ADDENDĂ:

Filiala de la Câmpina a S.Ș.I.R. a împlinit în 2012 60 de ani de activitate, pentru ca din 2007 să obţină acest statut – prin validarea oferită de Consiliul Naţional. Apariţia Anuarului pe 2012 a fost posibilă, ca şi în 2010 şi 2011, prin sprijinul financiar oferit de Consiliul Local în cadrul bugetului stabilit pentru manifestările culturale ale municipiului, prilej cu care ne simţim „obligaţi” să le transmitem mulţumirile noastre.

Şedinţele filialei se desfăşoară în Sala de Consiliu din cadrul Casei Tineretului, de regulă în ultima vineri a fiecărei luni, de la ora 10,30. La şedinţele Societăţii de Istorie, pe lângă membrii permanenţi, pot participa şi alte persoane. Tematica intervenţiilor şi a comunicărilor este diversificată, pe subiecte de istorie locală, naţională şi universală, componenţa filialei cuprinzând: profesori de istorie, membri ai cultului eroilor, veterani de război, ofiţeri în rezervă şi în retragere, muzeografi, pensionari, reprezentanţi ai cultelor, scriitori şi jurnalişti.

Tiparul a fost posibil prin colaborarea cu S.C. Premier Ploieşti, tirajul din 2010 fiind de 330 de exemplare, iar pentru 2011 de 275.

Dorinţa referenţilor şi a membrilor societăţii este unanimă, de cunoaştere a istoriei locale şi naţionale, popularizarea istoriei în rândul comunităţii locale şi nu numai, contribuţia la „deschiderea sertarelor” istoriei încă nescrise, de readucere în actualitate a unor evenimente, persoane şi personalităţi peste care cortina vremii s-a aşternut în mod implacabil.

Numărul din 2010 al Anuarului Filialei Câmpina a fost premiat de Societatea de Ştiinţe Istorice din România, prin Biroul său Executiv cu premiul „Aurelian Iordănescu”, în 18 iulie 2011, pentru ca aceiaşi onoare să-i fie acordată şi Anuarului din 2011 la data de 15 iulie 2012.

Anuarul cu nr.3 pentru anul 2012 va fi lansat cu ocazia manifestărilor culturale dedicate celor 510 ani de la prima atestare documentară a localităţii Câmpina (8 ianuarie 1503).

Preşedinte filială,
Prof. dr. Râncu Gheorghe

Sublocotenentul DUMITRESCU HARITON VIOREL
- Un erou din Cimitirul de onoare al eroilor, Câmpina

Colonel (r) Marian Dulă

Sublocotenentul DUMITRESCU HARITON VIOREL a făcut parte din Regimentul 20 Dorobanţi/Divizia 4 Infanterie.

S-a născut în anul 1914, în judeţul Teleorman. Ultimul domiciliu, înainte de plecarea pe front l-a avut în oraşul Câmpina, pe str. Grivitei la nr. 38.

Doi fraţi ai săi au luat parte şi ei la campania din est a celui de-al doilea Război Mondial: Marin Dumitrescu, căpitan, preot militar la B. 7 V.M. (care a trăit până în anul 2007, decedând la vârsta de 98 de ani) şi sergent t.r. Mircea Dumitrescu, căzut în luptele de la Dalnic.

Viorel Dumitrescu a absolvit facultatea de drept din Bucureşti. A urmat cursurile Şcolii de ofiţeri de rezervă, pe care a absolvit-o cu gradul de sublocotenent. La mobilizarea din anul 1941 a fost încadrat în Regimentul 20 Dorobanţi Teleorman, deoarece aparţinea comunei Atârnaţi, de lângă oraşul Roşiorii de Vede.

La 26 aprilie 1941 se căsătoreşte, în Câmpina, cu TEODORA PANDELE. Luna de miere a fost foarte scurtă, deoarece a trebuit să se prezinte la Regiment.

Regimentul 20 Dorobanţi a fost dislocat în garnizoana Turnu Măgurele şi avea, ca bazin de colectare a resurselor umane şi materiale, judeţul Teleorman. La începerea războiului, comandant al regimentului era colonelul Ducea.

Regimentul 20 Dorobanţi Teleorman a făcut parte din Divizia 4 Infanterie, alături de Regimentul 5 *Vlaşca*, Regimentul IV *Ilfov* nr.21, Regimentul 2 Artilerie, Regimentul 10 Artilerie.

În dimineaţa zilei de 1 iunie 1941, regimentul s-a pus în marş pe direcţia: Turnu Măgurele, Alexandria, Videle, Titu, Ploieşti. Până la începerea războiului unităţile au trecut la paza petrolieră împreună cu mari unităţi de Artilerie Antiaeriană germane, pe marginea de vest a Ploieştiului. Regimentul a fost cartiruit în localitatea Târgşor, în pădurea de la Crângul lui Bot şi în cazarma Regimentului 32 Infanterie Mircea, care era în zona de frontieră, apoi pe front.

La începerea războiului se îmbunătăţeşte organizarea şi dotarea regimentului. În paza petrolieră avea misiunea să lupte contra desantului aerian, a eventualilor diversionişti şi chiar împotriva avioanelor care ar fi bombardat instalaţiile petroliere.

În luna septembrie Regimentul 20 Dorobanţi pleacă pe front. Divizia 4 Infanterie a ajuns pe front prea târziu pentru a mai putea fi folosită în operaţii şi, fiind la dispoziţia Marelui Cartier General, a primit misiunea să se constituie în trupe de ocupaţie, în Transnistria cu misiuni de pază, în

cadrul Corpului 2 Armată. Deja căzuse Odessa şi frontul era destul de înaintat. Succesiv au fost cercetate şi curăţate de ostaşi inamici rămaşi în spatele frontului, localităţile: Tighina, Tiraspol, Berezovska. Până în ianuarie 1942 regimentul a executat asemenea misiuni.

Ruşii nu reuşesc debarcarea din Crimeea. Frontul ajunsese la Marea de Azov. În aprilie 1942, Divizia 4 Infanterie este introdusă în luptă, a trecut Bugul, dincolo de Nipru, pe la Nipropetrovsk. La 4 mai a ajuns la sud de Harkov, fiind subordonată Corpului 6 Armată, al generalului Corneliu Dragalina. A luat parte la bătălia de la Harkov din mai 1942 (înfrângerea ofensivei sovietice) şi apoi a înaintat împreună cu Armata 1 şi apoi Armata 4 Panzer, cărora Corpul 6 le-a fost subordonat operativ. A înlocuit trupele germane care luptaseră toată iarna, pentru refacere. Până la 1 iunie s-au dus lupte de apărare pe poziţii, duelurile de artilerie nu mai conteneau, frontul fiind stabilizat. Sublocotenentul Viorel Dumitrescu ajunsese să recunoască distanţa de la care se trăgea şi tipul armamentului de artilerie rusesc după şuieratul pe care-l scoteau proiectilele ce treceau pe deasupra poziţiilor româneşti. Regimentul a fost, după aceea, implicat în lupte date pentru corectarea liniei frontului în acea zonă.

În primele zile ale lunii iulie 1942, Regimentul 20 Dorobanţi, alături de întreaga divizie trece la atac. Ritmul ofensivei este susţinut deoarece în faţă erau unităţi moto-mecanizate nemţeşti şi româneşti. Lupte crâncene s-au dat pentru cucerirea localităţii Orelka. Cu toata viteza impusă de detaşamentele înaintate, infanteriştii nu se puteau ţine după ruşii care pur şi simplu fugeau din cale unităţilor româno-germane. Alături de Regimentul 5 Dorobanţi – Vlaşca şi Regimentul 21 Dorobanţi – Ilfov, regimentul sublocotenentului Viorel Dumitrescu, forţează Doneţul şi cu pierderi însemnate cuceresc un cap de pod pe malul stâng al râului. Câmpul era plin de morţi în descompunere, ruşii nemaiavând timp să şi-i îngroape. În retragere, ruşii luau populaţie civilă din localităţile prin care treceau. Sublocotenentul Viorel Dumitrescu împreună cu ţăranii-soldaţi şi ofiţerii-învăţători s-au purtat omeneşte cu populaţia civilă. Populaţia ieşea în întâmpinarea trupelor române, mai întâi copiii, care erau mângâiaţi pe creştet de către soldaţii români, apoi bătrânii şi femeile. Copiii primeau bomboane, iar bătrânii pâine şi ţigări. În comunicarea cu populaţia din zonă se foloseau de translatori ad-hoc din rândul basarabenilor, care completaseră efectivele regimentului.

Sublocotenentul r. Viorel Dumitrescu este rănit într-una din luptele de pe Don. Cu toate îngrijirile date de personalul medical, decedează în Spitalul Diviziei 4 Infanterie, la 11 august 1942. Fratele său Marin, căpitan preot la Batalionul 7 Vânători de Munte, apoi la Ambulanţa 38 Vânători de Munte pleacă în căutarea mormintelor fraţilor săi Mircea şi Viorel. Pe al sergentului t.r. Mircea Dumitrescu îl găseşte la liziera de salcâmi de pe marginea şanţului antitanc din comuna Dalnik. Mormântul sublocotenentului Viorel Dumitrescu nu este de găsit în zona unde a dus lupte înaintea morţii, probabil fiind înmormântat într-o groapă comună. Este posibil ca Preotul Marin Dumitrescu să fi adus soţiei fratelui său, ţărână de pe acele locuri, în aşa fel încât Teodora, soţia eroului

sublocotenent Viorel Dumitrescu i-a făcut loc de veci în parcela eroilor din cimitirul oraşului, de pe strada Bobâlna.

La 23 decembrie 1943, prin Decretul Regal Nr. 3315, Regele Mihai conferă Ordinul Militar „Mihai Viteazul” clasa a III-a, Drapelului Regimentului 20 Dorobanţi „Teleorman”, ***„Pentru actele de bravură săvârşite de ofiţerii, subofiţerii şi trupa acestui regiment, pe timpul operaţiunilor întreprinse între 1 mai şi 31 august 1942, în luptele de la Orelka. De aceeaşi bravură au dat dovada în ofensiva de la Donet, în defensiva pe Oskol”.*** După decorare efectivele regimentului aveau dreptul să poarte Furajera (1) „Mihai Viteazul” însemn al apartenenţei la o unitate care fusese decorată cu Ordinul Militar.

Sublocotenentul Viorel Dumitrescu îşi merită cu prisosinţă această decoraţie, ca aparţinând Regimentului 20 Dorobanţi, ca participant activ la bătăliile de la Orelka.

„Nu-l uitaţi pe cel căzut în război,
Lăsaţi-i din când în când un loc liber la masă,
Ca şi cum ar fi viu între noi,
Ca şi cum s-ar fi întors acasă.

Nu-l uitaţi pe cel căzut în război,
Strigaţi-l din când în când pe nume,
Ca şi cum ar fi viu printre noi
Şi atunci el va surâde în lume.”

Nichita Stănescu, din poezia „Nu-l uitaţi”

O stradă din municipiul Câmpina poartă numele eroului sublocotenent Viorel Dumitrescu, prin Hotărâre de Consiliu Local. Strada este situată în Cartierul Veteranilor, acolo unde municipalitatea a atribuit loturi de teren veteranilor de război.

Nota bibliografică: (1) *Furajeră:* eghilet

ISTORIE SI HABITAT LA MARGINENII DE JOS

Prof. Eliza Furdui,
Scoala Gimnaziala Marginenii de Jos

Satul Marginenii de Jos este situat în zona de contact dintre Dealurile Subcarpatice şi Câmpia Înaltă a Ploieştilor, la o distanţă de 26 km.faţă de Ploieşti şi 25 km. de Câmpina, pe malul stâng al râului Proviţa.

Mărginenii de Jos aparţine de comuna Filipeştii de Târg, care se află la o distanţă de 4 km., din această comună făcând parte şi satul Brătăşanca.

Satul este mărginit de următoarele localităţi:
- Nord-Sat Minier şi Diţeşti
- Est-Filipeştii de Târg
- Sud-Mărginenii de Sus
- Vest-Ghirdoveni.

Relieful este alcătuit în cea mai mare parte din câmpie înaltă, în partea de Vest a localităţii existând şi o zonă de deal.

Denumirea localităţii este strâns legată de regiunea unde este aşezată, ,,Parte a ţării de la hotar,, (1) Paza acestei zone ar fi fost asigurată de boieri, numiţi căpitani de margine, iar potrivit legendei, ar fi existat un anume Căpitan Mărgineanu, care împreună cu soldaţii lui asigura securitatea negustorilor care se deplasau de la Braşov înspre Târgovişte şi care treceau prin acest ţinut ce era acoperit cu păduri întinse.

O dovadă importantă a circulaţiei intense prin această zonă este dată de existenţa ,,Hanului Săpunarului,, despre care se ştie că a existat în Mărgineni şi că era numit aşa deoarece hangiul vindea săpun produs de el negustorilor aflaţi în trecere.Astăzi, podul peste pârâul Cervenia se numeşte Podul Săpunarului.

Strâns legat de denumirea localităţii este şi faptul că în zonă ar fi coborât oieri din Mărginimea Sibiului şi Făgăraşului. Se ştie că una din preocupările de bază ale locuitorilor a fost creşterea oilor, iar unele din familiile localităţii susţin că sunt urmaşi ai acestora.

Satul a fost aşezat pe moşia boierilor Mărgineni, iar prima menţiune documentară apare la data de 27 mai 1510, (2) când Domnitorul Vlad Voevod a dat hrisov :,,preacinstitului Vlastelin al domniei mele Jupan Neagoe a lui Drăghici …să le fie satele , anume Mărginenii toţi şi cu muntele lor Buceag şi cu locuinţa de la câmp de la Sărata şi Stăneşti toţi cu muntele lor de la Florei şi Filipeştii toţi şi cu poiana de sub vii…,,(3)

Boierii din Mărgineni sunt printre cei mai puternici boieri ai Ţării Româneşti în secolele XV şi XVI.Din neamul acestora este amintit documentar Drăghici Vornicul, care din anul 1493 devine primul boier al ţării.(4) Acesta urcă treptele ierarhiei sociale , ocupând în 1471 funcţia de postelnic,

în 1475 aceea de spătar, este sol al lui Laiotă Basarab la Braşoveni unde semnează tratatul din 1507, iar în 1482 este vornic al lui Vlad Călugăru.(5)

A fost căsătorit cu jupâneasa Calea şi a avut cinci fete şi patru băieţi:Maria, Neacşa, Chera, Slavna, Boba, Stoican, Neagoe, Drăghici şi Drăghici II.

Drăghici Vornicul este ctitorul mănăstirii Margineni, probabil ridicată undeva pe la mijlocul sec. al XV-lea.Referindu-se la aceasta, Nicolae Iorga scria:,,Mă gândesc că-n vremurile tulburi pe care le-a trăit şi Drăghici Vornicul, un lăcaş, într-un loc ferit şi aproape de Transilvania, gata oricând să primească şi să lase să plece pribegii, ar fi fost binevenit.,, (6)

La începutul secolului al XVII-lea Mărginenii au trecut din mâna boierilor Mărgineni în mâna postelnicului Cantacuzino, fire cumpătată şi cu multă chibzuinţă.Era descendent al unei familii cu mari relaţii la Poartă, cu multă pricepere în relaţiile sociale ale vremii, cu o pregătire aleasă şi o educaţie pe măsură.Având o vastă cultură, Constantin Cantacuzino îi va trimite la şcoli înalte pe descendenţii familiei, punându-le la dispoziţie un mare volum de cărţi şi manuscrise , adăpostite în valoroasa bibliotecă ce a existat la Mărgineni.

Se căsătoreşte cu Elena de Mărgineni, sau Elina, cum este menţionată în unele documente.. Elina era fata lui Udrişte, Banul de Mărgineni, nepoata lui Udrişte Vistiernic şi strănepoata lui Drăghici Vornicul de Mărgineni. (7) Din această căsătorie a rezultat o familie numeroasă, şase băieţi şi şase fete:Drăghici, Şerban, Constantin, Mihail, Matei, Gheorghe, Florica, Soţia lui Pană Filipescu, soţia lui Papa Brâncoveanu, soţia Catargiului ,soţia Banului Corbeanu Vintila precum şi o alta fată ce a decedat la o vârstă fragedă(8).

În satul Mărginenii de Jos s-au aflat casele familiei Cantacuzino şi o biserică destul de impunătoare după ruinele care s-au păstrat şi despre care a publicat Alexandru Zagoritz.Astăzi se mai pot vedea decât urmele beciurilor fostelor case care prezintă elemente de construcţie foarte asemănătoare cu cele întâlnite la ruinele palatului Postelnicului de la Filipeştii de Târg.
Existenţa elementelor comune ne face să tragem concluzia că aceste construcţii au fost ridicate în aceaşi perioadă.

Grigore Zagoritz arată că ,,la Mărgineni au stat în picioare până acum câteva decenii cele mai luxoase palate vechi şi mai de artă din bisericile întregii regiuni.Palatul avea frize sculptate în piatră, biserica a avut capiteluri, brâuri şi fresce sculptate de asemenea în piatră.Sculpturile sunt toate în stil italienesc.Capitelurile au figuri curioase de animale ca şi capitelurile mănăstirii Colţea din Bucureşti.,, (9)

De la biserică au mai rămas astăzi pe locul unde era aşezată doar trei cruci, atât de mult măcinate de scurgerea timpului încât nu se mai poate descifra nimic.

Marele postelnic Constantin Cantacuzino i-a înzestrat pe cei mai mari fii ai săi cu avţii, în afara faptului că a reuşit să le trezească interesul de a-şi însuşi o cultură vastă.Lui Drăghici, fiul cel

mare, îi cumpără Măgurenii, unde acesta îşi construieşte un palat de o mare frumuseţe, lui Şerban îi oferă Drăgăneştii, iar lui Constantin îi lasă averea la Filipeştii de Târg. Se pare că cei mai mici ar fi urmat să primească domeniile de la Mărgineni şi Coiani.

La jumătatea secolului al XVII-lea o parte din moşia de la Mărgineni este dăruită de jupâneasa Elina mănăstirii Mărgineni pentru pomenirea sa după moarte, aşa cum rezultă din actul de danie din 14 aprilie 1665(10)

Către mijlocul secolului următor au loc neînţelegeri între Mihai Postelnicul, fiul Ancuţei Cantacizino, fiica lui Mihai Cantacuzino şi mănăstirea Mărgineni.(11)

La începutul secolului al XIX-lea o parte a moşiei Mărgineni ce nu aparţinea mănăstirii se afla în proprietatea căpitanului Nicolaie Nicolescu. (12) Acesta a avut conacul aşezat lângă ruinele care s-au păstrat de la casele Cantacuzinilor şi a ctitorit biserica ce se menţine şi astăzi.

NOTE:

1. O.G.Leca,Dicţionar istoric arheologic şi geografic al României, Bucureşti, 1927, pag.318
2. Documente privind istoria României, Veacul al XVI-lea, Ed. Acad. ,1951, vol.I, pag.59.
3. Ibidem, pag.76
4. D.G.Florescu, Divane Domneşti din Muntenia în secolul al XV-lea, Bucureşti, 1927, fasc.I, pag.57
5. Ibidem, pag.55
6. N. Iorga, Sate şi Mănăstiri, Bucureşti, 1916, pag.255
7. Nicolae Bălcescu, Postelnicul Constantin Cantacuzino în Magazin Istoric pentru Dacia, 1845, pag.381.
8. Nicolae Iorga, Genealogia Cantacuzinilor, pag.111
9. Grigore Zagoritz, Din trecutul Ploieştilor, Biblioteca România Viitoare, 1914, pag.25
10. Arhivele Statului, Bucureşti, Ms.454, f.37
11. Ibidem, f.46-47
12. Ibidem,f.45-46

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE CÂMPINA LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ŞI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Prof. Cristina Modoianu - Liceul Tehnologic Mecanic, Câmpina
Prof. Gheorghe Modoianu - Liceul Tehnologic Energetic, Câmpina

Relatările călătorilor străini care au străbătut de-a lungul timpului spațiul românesc, conținute în diverse memorii, corespondență, rapoarte științifice, jurnale de campanie etc. reprezintă o sursă de documentare de importanță majoră.

Această categorie de izvoare istorice a fost puțin valorificată în istoriografia locală. Astăzi, grație activității desfășurate timp de mai multe decenii de câteva colective de autori, mereu reîntinerite, sub egida Institutului de Istorie Nicolae Iorga, pasionații de istorie dispun de o imensă bază documentară oferită de colecția „Călători străini în Țările Române”(1)

În paginile acestei colecții se întâlnesc și succinte sau mai ample relatări despre Câmpina. Ele vin să completeze puținele informații cuprinse în alte surse istorice despre Câmpina din perioada abordată.

Punct de vamă timp de secole, loc obligatoriu de trecere pentru călătorii care traversau Valea Prahovei în drumurile lor între Țara Românească și Transilvania, micul târg de la poalele Carpaților nu putea să nu lase impresii, cele mai multe pozitive, în însemnările acestora.

Sub termenul generic de călători străini care au făcut referiri la Câmpina se ascunde o diversitate de tipologii umane, de profesiuni și mentalități: diplomați, oameni polititici, profesori, medici, clerici, funcționari și ofițeri ai imperiilor vecine, țarist și habsburgic, juriști, geografi, geologi și mineralogi, artiști dar și oameni de condiție socială modestă precum o calfă de croitor și un caretaș.

Relatările lor oferă cititorului de astăzi informații despre cadrul natural în care este așezată Câmpina, despre bogățiile subsolului, despre organizarea administrativă, numărul de locuitori și numărul de gospodării, despre punctul vamal și mentalitățile balcanice ale funcționarilor vamali, despre moravurile localnicilor proveniți din familile boierilor din partea locului, despre prezența la Câmpina a unor reprezentanţi ai unor minorități etnice (maghiari, sași), despre diverse evenimente istorice în care a fost implicată și Câmpina.

O primă informație semnificativă se întâlnește în lucrarea generalului Frederic Wilhelm von Bauer, „Memoire sur la Valachie” (1778). Ofițer în armata rusă care a ocupat Prinicipatele române în timpul războiului ruso-turc (1768-1774), Bauer menționează Câmpina, ca fiind „un târg închegat ce are și biserică de zid”(2)

În contextul desfășurării războiului ruso-austro-turc (1787-1791/1792), când au avut loc mai multe ciocniri militare și pe Valea Prahovei, un ofițer austriac, von Cyntznyo, redacta un raport detaliat

despre înaintarea în fruntea unei unități de trupe imperiale până la Câmpina (3). Redăm integral acest text bogat în informații:

„1788, februarie 22, Sinaia

…Cam pe la ora opt dimineața, în ziua de 21 februarie am ajuns cu trupa de recunoaștere la vama întâi, după trecătoarea îngustă de la Comarnic, unde au venit boierii Constantin Cantacuzino, Constantin „Lupini”, Constantin „Lupu Ianos”(4) și vătaful „Mihaladi”, împreună cu vreo șaizeci de plăieși și slujitori, toți bine înarmați, și atunci boierul Costantin Cantacuzino a ținut o cuvântare al cărei tâlc era acesta: că ei nu puteau mulțumi îndeajuns lui Dumnezeu că pot acum se se arate ca supuși adevărați ai monarhiei noastre și că el se socotește cel mai fericit să fie primul <ei> supus. I-am îndemnat la credință și i-am asigurat de înalta milostivenie a Preamilostivului nostru monarh; ei au alcătuit atunci cu oamenii lor o a doua avangardă cu care am patrulat până departe înaintea lor și m-au asigurat că nu ar fi primejdie nicăieri. Boierii nu s-au îndepărtat niciodată de lângă mine. Am înaintat spre Câmpina foarte încet, căci din cauza râului Prahova erau multe defilee pentru infanterie. La orele 11, spre amiază am întâlnit în dreptul satului Breaza, aproape de Câmpina, o mulțime de supuși ai noștri cu care și cai de povară care m-au încredințat că numai vătaful „Mihaladi” a împiedicat, prin pregătirile sale, ca ei să fie mânați spre București în robie. Acest lucru mi-a dat mai multă încredere în toți, așa că mi-am urmat mai departe recunoașterea mea și din împrejurarea că m-au asigurat asigurat cu toții că ar fi mai mulți supuși împărătești în Câmpina. Trebuie să spun, spre lauda acestor boieri și a vătafului Mihaladi că mai apoi au patrulat până la 300 de oameni înarmați, care asigură că vor ocupa toate drumurile, iar eu să vin după ei doar până la Ploiești. De asemenea, au căutat unde se află caii cei mai buni pentru a-l întâmpina pe Gheorghe Armaşul, care a spetit în așa hal pe supușii noștri, dar lucrul nu a fost cu putință. Vătaful mi-a făgăduit să ocupe îndată până într-o oră toate potecile și urmarea a arătat că avea într-adevăr acesta intenție. Cum trebuia să-mi încep retragerea și cum rămăsesem pe loc aproximativ de la ora 1 din prânz până la 7 seara, am dat de știre tuturor celor adunați acolo că aveam poruncă să mă retrag în defileu și mulți și-au strâns lucrurile și au venit după mine , dar deocamdată nu pot da numele nimănui decât pe al lui Constantin Cantacuzino și al vătafului care se află aici cu nevestele lor și cu ce au mai putut lua cu ei. După cum am putut recunoaște, întreaga zonă, localitatea Câmpina, poate fi suficient acoperită cu un batalion și un escadron de cavalerie și cu tunurile necesare, în timp ce s-ar ține sub observație mai departe Ploieștii și șesul, dacă în prealabil regiunea de la pasul Timiș până la Breaza va fi pusă în stare de siguranță cu o divizie.

După ce am pus în siguranță pe toți supușii monarhiei din partea de dincoace și i-am pornit la drum, m-am întors seara, pe la ora 7 fără a întâmpina cea mai mică piedică

Trupa era, ce e drept, slăbită din cauza marșului forțat de șase ore, însă cum ei căpătaseră carne la Câmpina și cavaleria își hrănise caii cu prudența cuvenită, am sosit noaptea, la ora două din

ziua de 22, la casa vămii, pentru a întâmpina pe Gheorghe, am pus cavaleria să defileze, iar infanteria să facă focuri și să bivuacheze până la șase dimineața. În afară de o casetă (5) care a căzut în apă, nu s-a pierdut nimic. Tocmai vin din Ploiești <cei> trei boieri, adică Constantin Câmpineanu și doi Cantacuzini care au declarat că, atunci când turcii au auzit ieri că eu voi înainta spre Câmpina, ar fi fugit de acolo, deci au avut vânt despre aceasta…Asadar, pentru a ocroti pe românii și boierii ce vor veni, voi ține o trecătoare <deschisă> la Valea Podului (6) pentru ca să pot trimite patrule înainte, căci boierii se temeau că nu vor fi lăsate bagajele lor să treacă încoace”

Desfăşurarea aceluiași conflict militar între cele trei imperii vecine cu Principatele Române readuce Câmpina în paginile jurnalului redactat de colonelul baron Karl von Götze (1743-1806), care din ordinul regelului Prusiei, Frederic Wilhelm II a călătorit într-o misiune diplomatică secretă la Constantinopol. La întoarcere a trecut prin Bucureşti unde a avut o întrevedere cu domnitorul Mihail Șuțu. La jumătatea lunii decembrie 1791 a poposit pentru două zile la Câmpina. Remarcăm preocuparea zilnică de a nota starea vremii:

„Miercuri, 14 decembrie

Totul tot așa, fără ploaie.S-a luminat pe la amiază. M-am dus până la Câmpina, unde am ajuns după amiază pe vremea cea mai frumoasă și cum am aflat că mai erau două etape grele până la Brașov, am hotărât să las ziua de joi pentru odihnă.

Joi, 15 decembrie

Vântul din Vest, vreme călduroasă și clară de aprilie. Zi de odihnă. M-am plimbat puțin și aș fi vrut să merg la locurile unde izvorăște țițeiul dar era prea departe. După amiază am primit printr-un tătar al domnului, scrisori de la el și în sfârșit de la von Knobelsdorf, la care am răspuns îndată și le-am și expediat.

Vineri, 16 decembrie

Dimineața ceață groasă și întunecoasă. Apoi, vreme frumoasă. Am pornit cam atunci când s-a luminat de ziuă și am sosit seara la Sinaia” (7)

Intr-o altă variantă a manuscrisului lui Karl von Gotze sunt consemnate informații mult mai importante (8):„La Câmpina sunt de acum munți în toată legea și aici se aflǎ ocna, unde se taie sare și unde răufăcătorii sunt osândiți la extragerea sării. Mai înainte de Câmpina se aflǎ trei izvoare din care țâșnește țițeiul în cantitate apreciabilă. Câmpina este un orășel în care este și o mănăstire devastată (9). Acolo poți vedea foarte bine muntele „Sinai”. Muntele „Sinai” este un exemplar tipic de Alpi Stâncoși, foarte abrupt și acoperit cu zăpada. Mai jos de el se aflǎ o mănăstire cu totul devastată. Aici mai sunt doar puține case. Cam pe la 2 ore de Câmpina începi să sui pe munte. Treci de 10 ori Prahova cruciș și curmeziș. Acest râu trebuie să fie foarte repede, căci, deși pe atunci era mic și am putut să trec prin el, avea totuși o albie foarte lată de unde puteai vedea că el putea să pricinuiască mari distrugeri. Mergi de-a lungul lui până la Timiș. Acest drum este unul din cele mai

anvoiase, mai primejdioase și mai înfricoșătoare, pe care le-am urmat vreodată. Mai întâi, atât de prăpăstios, încât este o minune cum au putut caii să meargă până sus. Odată sus, cotește foarte în scurt, merge de-a lungul Prahovei, care curge pe sub un turn foarte povârnit, din care, când privești jos te cutremuri ”.

În primul deceniu al secolului al XIX-lea, în timpul războiului ruso-turc (1806-1812), Pavel Gavrilovici Divov, funcționar al administrației militare ruse, întocmea „Scurte însemnări despre Țara Românească” (1808), în care enumerând principalele localități ale Principatului, menționa și „Câmpina, în care își are reședința vătaful sau comandantul de graniţă” (10).

Informații mult mai importante pot fi desprinse din catagrafia (recensământul) întocmită de aceeași administrație de ocupație rusă în anul 1810. Conform acestei catagrafii, Câmpina era împărțită în două:

„1.Câmpina Vistierului - cu o biserică de zid, cu doi preoți și un țârcovnic, case de români 81, de țigani 11, total 92. Total suflete: de români 266,de țigani 47, total 313.

2. Câmpina Stolnicului - cu o biserică de zid, cu doi preoți și un țârcovnic, și case de români 37, de țigani 4, total 41. Total suflete: de români 158, de țigani 14, total 172” (11).

Câmpina avea deci, în anul 1810, un total de 133 de gospodării și 485 de locuitori. De reținut și existența a două biserici de zid, cunoscut fiind faptul că actualele biserici au fost ridicate în decenile trei și patru ale secolului al XIX-lea.

Feodor Karacsay (1787-1859), scriitor și ofițer în armata austriacă, a călătorit în Moldova și Bucovina în anul 1814 sau 1815 și a doua oară în 1817. Nu este sigur dacă a vizitat și Țara Românească, dar a consemnat principalele târguri și orașe din acest principat, printre ele amintind: „Câmpina (târg) are izvoare sărate” (12).

O personalitate care a cunoscut foarte bine realitățile din cele două Principate Române a fost diplomatul rus, Ignati Iakovenko (?-1870). A ajuns pentru prima dată în Țara Românească în anul1812, cu ocazia semnării Păcii de la București apoi, începând cu anul 1820 a devenit funcționar la consulatul rus din Bucureşti şi după 1833 a ocupat funcţia de director al serviciului poştelor din Țara Românească. S-a stabilit definitiv la București, căsătorindu-se cu Elena, fiica doctorului D. Caracaș.

A publicat lucrările: „Starea actuală a Principatelor turceşti Moldova şi Ţara Românească şi a regiunii ruse a Basarabiei” (1828) şi „Moldova şi Ţara Românească de la 1820 la 1829 în scrisorile lui Ignati Iakovenko” (1834).

În „Scrisoarea a 5-a” din 18 mai 1820, Ignati Iakovenko enumera mănăstirile şi bisericile din Ţara Românească:

„Prahova: 2 mănăstiri: Mărginieni şi Lupoieni la Câmpina.

9 metohuri: Sinaia, Lespezi, Poiana, Bucur, Mislea, Târgşor, Prahoviţa, Brezoia şi Corlăţeşti

97 de biserici printre care 6 la Ploieşti, două la Finteşti si două la Câmpina. Total 108”(13).

În „Scrisoarea a 8-a” (10 iunie 1820) sunt consemnate salinele, precizand că :

“1. Ocna Slanic <se află> între localităţile Câmpina şi Văleni din judeţul Săcuieni pe moşiile mănăstirii Colţea

2. Ocna Telega <se găseşte> în judeţul Prahova, aproape de localitatea Câmpina, nu mai departe de o oră <de mers> spre nord-est pe moşiile mănăstirii Mărgineni” (14).

În „Scrisoarea a 11-a” (28 iunie 1820), Ignati Iakovenko, prezintă organizarea administrativă a Ţării Româneşti în judete, plăşi şi plaiuri: “Judeţul Prahova (Ploieşti) este aşezat spre nord de Bucureşti pe ambele maluri ale râului Prahova, între judetele Săcuieni, Ialomiţa, Dâmboviţa şi graniţa Transilvaniei. Localitatea principală este Ploieşti, aflătoare la o distanţă de 13 ore (de mers) de la Bucureşti. Ispravnicii au reşedinţa acolo. Dar mai sunt încă două târguri: Filipeştii de Târg şi Câmpina. Ultima se află într-un loc minunat la însăşi poalele Carpaţilor. Acest judeţ este împărţit în 5 plăşi şi 1 plai cu următoarele nume: Plase: Câmpulung cu 13 sate, Râfovului cu 20 sate, Târgşorului cu 17 sate, Filipeştilor cu 27 sate, Telega cu 16 sate. Plaiuri: Prahova cu 19 sate. 112 sate (total).

În acest plai sunt 9 cărări prin munți spre Transilvania și un drum mare, care trece de la București prin Câmpina spre vama austriacă din Timiș și de acolo spre Brașov. Vama Țării Românești se află la Câmpina” (15).

În octombrie 1825, Ignati Iakovenko a întreprins o călătorie pe valea Prahovei, pe traseul Brașov-Câmpina-București, călătorie descrisă în „Scrisoarea XLV” (30 octombrie 1825):

„ […] De la Sinaia, urmând pe jos firul râului Prahova, am traversat de câteva ori râul în cursul său șerpuitor. Din toate părțile mi se înfățișau priveliști încântătoare, în unele locuri se ridicau coastele stâncoase ale munților și împreună cu zgomotul făcut de cursul iute al râului, făceau aceste variate locuri încă și mai minunate.

În cele din urmă am ajuns în localitatea Breaza remarcabilă atât prin poziția sa pitorească, cât și datorită comodității pe care o au cei care vin să se odihească. Ea este situată la 25 de verste de Sinaia.

De la Breaza până la târgușorul Campina nu sunt mai mult de zece verste, poziția acestuia mi s-a părut la fel de încântătoare, îndeosebi pe partea sudică unde curge în vale râul Prahova; la zgomotul acestuia omul cade fără să vrea într-o dispoziție melancolică și aruncându-și privirile cât este partea înaltă a Carpaților, vede în ea imaginea cu adevărat măreață a Palatului celui Atotputernic.

La 3 verste de Câmpina se găsește mănăstirea Slobozia, care ocupă o poziție minunată la poalele muntelui de lângă ea având loc joncțiunea celor două râuri” Doftana și Prahova. Izvoarele cu apă limpede într-o abundență extraordinară șiroiesc din înalţimi către mănăstire și cred că nici omul

cel mai nepăsător nu ar putea să nu fie încântat de aceste locuri fermecătoare. Aici se sfârșesc lanțurile principale ale Carpaților și după ce treci peste Prahova începe deja câmpia care se întinde până la însuși Bucureşti"(16).

În anul 1822, în lucrarea „Noi observații asupra Țării Româneşti", descriind bogățiile naturale, F. G. Laurençon, menționează „puţurile de păcură, mai ales cele de lângă Câmpina par nesecate" (17).

În același an, căpitanul Radisitz, austriac de origine croată, fără a fi călătorit în Principate a realizat în lucrarea „Structura topografică și statistică a Moldovei și a Țării Româneşti" o descriere completă a Principatelor dunărene.

Prezentând resursele minerale, Radisitz amintește că „nu departe de târgul Câmpina în județul Prahova, pe drumul spre Brașov, există o vamă cu numele Telega, de unde se extrage sare cristalizată în mare cantitate"(18).

În septembrie 1830 trecea prin Câmpina un caretaș german, Ernst Cristoph Döbel care, după ce povestea pe larg peripețiile traversării Văii Prahovei, se mărginea să consemneze faptul că „după amiază (22 septembrie) am ajuns într-un mic oraşel" (19).

Un incident violent petrecut la Câmpina l-a impresionat neplăcut pe P.D.Holthaus, calfă de croitor, originar din Westfalia, care în anul 1830 efectua prima călătorie în Țara Românească:

„Primii indivizi pe care i-am descoperit călătorind în poștalionul nostru tras de opt căluți, în această câmpie plăcută, dar puțin populată și prost cultivată, erau români, atât de mojici și de bădărani de parcă ar fi fost și mai proști. Am ajuns în primul orășel <numit> Câmpina, unde poștalionul nostru a pătruns în plin galop. Când am intrat <în el>, am văzut numeroși români, îmbrăcați în haine turcești care ședeau pe ulițe și-și urmau jocurile lor <de noroc>. Deodată a izbucnit un țipăt și o ciomăgeală groaznică la vedere. Amândoi surugii noștrii ungureni au fost trași cu forță de pe cai și târâți pe ulițe de către sălbatecii care-i apucaseră de păr. Ei au luat ciomegele cele mai groase și au bătut atât de strașnic pe bieții oameni încât credeam că sunt snopiți în dușmănie și că nu-și vor mai reveni de pe urmă <loviturilor> cât vor trăi. După această <sălbatică> întâmpinare i-au dus la judecătorul turc unde au găsit dreptate turcească și unde probabil, după un asemenea interogatoriu problemele au fost repede lămurite. Dar cum noi am fost de față la această scenă și am văzut cât de îngrozitor și de barbar s-au purtat cu oamenii, ne-a străbătut un fior rece, mai ales pe tovarășul meu. Prinsesem în Sibiu, ce-i drept, câteva vorbe românești, spre binele stomacului ca „pecine, radgio, win, und, sara, lapte" pentru pâine, rachiu, vin,unt, sare și lapte, dar din sunetele asemănătoare mugetelor pe care le scoteau acești oameni, n-am putut înțelege un cuvânt. Chiar cu surugii noștri nu puteam vorbi, ei erau ungureni mojici și vorbeau numai ungurește și românește. Aici nu putea fi găsit nici un suflet german, nu putea fi auzit nici un sunet german. Cu

toate pățaniile mai sus povestite, poştalionul a plecat totuși în ziua următoare cu surugii noștri bine batuţi, așezați pe căluții lor, târând pe pământ picioarele lor lungi”(20).

Peste ani P.D.Holthaus va mai trece prin Câmpina, fără a lăsa relatări deosebite. În martie 1844, în drumul spre Brașov consemna că „în ziua a treia am trecut prin târgul Filipești unde vezi pe un munte o ruină, un castel domnesc ars apoi am trecut peste râuşorul Cricov și <am mers> până la Câmpina […]”(21).

Medicul rus Ștefan Fiodorovici Dobronravov care a fost prezent în Principatele române în timpul ocupației militare rusești din anii 1828-1834, relata în însemnările sale din anul 1831 că sarea de bucătărie se găsește și „în apropiere de târgul Câmpina”(22).

Prezența trupelor de ocupație rusești la Câmpina este relatată de medicul german F.S.Chrismar care a străbătut în anul 1833 Țara Românească în drumul său spre Constantinopol. Chrismar a fost neplăcut surprins de atitudinea funcționarilor vamali de la Câmpina și de mizeria ulițelor, dar a admirat frumusețea peisajului:

„Seara am ajuns la ultimele povârnișuri ale munților și am văzut în fața noastră șesul. Am poposit pe o înălțime frumoasă, verde, care domină o priveliște minunată și îndepărtată.

În dimineața următoare ne-a trezit din somn odată cu răsăritul soarelui, sunetul tobei și al fluierului. Acest zgomot războinic venea dintr-un sat mic de pe partea cealaltă a râului unde stătea în tabără infanteria rusă, care se pregătea să plece mai departe. Românii noștri au fost și ei tulburați în odihna lor și s-au pregătit să pornească devreme iarăși la drum. Într-adevăr, caravana noastră s-a pus în mişcare odată cu soldații ruși [...].

Aproape în același timp cu rușii am ajuns la Câmpina, unde curiozitatea împingea pe toți locuitorii să privească marșul trupei de războinici care la intrarea în această localitate își uneau glasurile pentru a cânta <cântece> răsunătoare. La Câmpina se află un post de vamă român, unde a trebuit să ne vizăm hârtiile. Ne-a uimit într-un chip deosebit, amenajarea acestui oficiu, unde am dat peste funcționari cu turbane și cu costume turcești, odihnindu-se nepăsători pe un divan moale, capitonat, fumându-și pipa. Zgomotul trupelor care treceau nu a deranjat pe acești onorabili din dulcea lor nepăsare.

A ținut mult până ce ni s-a dat drumul și chiar pentru această <operație> ei nu s-au mișcat din poziția lor comodă ci și-au măzgălit viza cu o mână nepăsătoare pe pașapoartele noastre pe care le aşezaseră în fața lor pe genunchi.

De altfel nu am găsit nimic atrăgător la Câmpina, căci murdăria mare de pe uliţi era pentru noi o priveliște obișnuită de la satele românești din Transilvania și Banat

Portul localnicilor era tot același, numai că ici și colo se arată <câte> un turban mic și îngust sau mai mult o simplă legătură de cap care pe lângă copierea moravurilor turcești, prevestea și o nepăsare și mai mare.

În afară Câmpinei a trebuit să străbatem iarăși râul <Prahova> pe care îl trecusem de atâtea ori și acum călătoria noastră se desfășura pe o câmpie netedă. Am găsit pretutindeni pământul cel mai bun și cel mai roditor, dar care nu este folosit decât pe întinderi foarte mici și am văzut mai multe femei și copii ce se îndeletniceau cu munca câmpului, în timp ce leneșul flăcău român stă acasă.

Totul era verde aici și vegetația vie, copacii plini de flori și aerul plin de cântecele vesele ale păsărilor […]. Am întâlnit aici livezi mici de meri și de nuci, de peri, de cireși și de alte soiuri de fructe. Tot ținutul părea o grădină plăcută, creată de natură fără ajutorul mâinii omului. Pretutindeni se arată belșugul și armonia […] ” (23)

Într-un ghid de călătorie anterior anului 1835, Adolf Schmidl, descriind trecătorile Carpaților nota: „Un drum foarte anevoios duce pe malul stâng al râului Timiș prin Timişul de Jos, într-o vale lungă și îngustă, împădurită, în lazaretul de la Timişul de Sus ,la patru ceasuri de Brașov. De aici pasul Timiș duce în 15 ceasuri la Câmpina, prin muntele de graniță Predeal, în valea românească a râului Prahova, dincolo de mănăstirea Sinaia” (24).

În luna august 1834 mineralogul englez D.Lovi (Love) a întreprins o călătorie de documentare în satele din regiunea subcarpatică a Munteniei și Olteniei pentru a depista bogățiile subsolului și surse de ape minerale. Rezultatele s-au concretizat în raportul „Vizitaţia mineralogică în munții Carpați ai Țării Româneşti”. Printre alte obiective Lovi a vizitat la 15 august 1834 salina Slănic. A doua zi, îndreptându-se spre Telega a aflat „într-o vale o mulțime de puțuri de păcură, însă mai toate stricate”. De la Telega „trecând prin Câmpina, ne-am suit în susul râului Prahova până la hotarul Țării Ungureşti, pentru căutare şi aflare de aur pe acest râu, însă nu s-a văzut nimic” (25).

Un moment de referință în cunoașterea dezvoltării localității Câmpina îl reprezintă editarea hărții ruse din anul 1835, cu o nouă ediție în 1853. Harta a fost rezultatul activității extrem de eficiente a mai multor colective de ofițeri și topografi ruși care, între anii 1828-1832 au reușit o adevărată performanță în cartografierea Pricipatelor Române. Pe hartă alături de numele localităților sunt însemnate și numărul de gospodării. Constatăm astfel că față de catagrafia anului 1810 care înregistra 133 de case, în Câmpina anului 1835 erau 215 gospodării. Lor li se adăugau cele 25 din Broaștele și 22 din Slobozia. Totuși, Câmpina se situa la mare distanță de localități precum Telega cu 555 de gospodării sau Băicoi cu 455 și la nivelul Brebului cu 213 locuințe (26).

În anul 1836, Țara Românească era vizitată de juristul și literatul Eugene Stanislas Bellanger care, după prezentarea peripețiilor traversării Văii Prahovei în miez de iarnă și respingerea unui atac al unei haite de lupi nota următoarele: „În acea seară am dormit la Câmpina, orașul viselor noastre; Câmpina, vestitoarea capitalei. Am salutat-o ca pe o oază în deșert. Ce zarvă era în curtea caravanseraiului în care am intrat”(27).

Tot E.S.Bellanger cercetând activitățile economice din Țara Românească ajungea la concluzia că: „singurele așezăminte industriale pe care le cunosc sunt în afară de saline mai multe fabrici: de salpetru în împrejurimile de la Câmpina... Două puțuri de petrol au fost deschise la Câmpina și Telega…”(28).

Geograful și geologul Ami Boue (1794-1881), de origine franceză dar aflat în slujba imperiului habsburgic consemna în anul 1836 că: „în Țara Românească se exploatează sarea la Peceneaga, în districtul Buzău, la Slănic (districtul Secuiani), la Ocna Mare în districtul Vâlcea, la Akra (?) lângă Câmpina (districtul Prahova)” (29).

Prințul rus Anatoli Demidov (1812-1870) cu reședința în Franța, a străbătut în anul 1837 Țara Românească și Moldova, lăsând un jurnal de călătorie în care scria că sarea se putea găsi „şi aproape de satul Telega, județul Prahova, plasa Câmpina” (30).

Mult mai ample relatări despre Câmpina se întâlnesc la călătorii din deceniul cinci al secolului al XIX-lea.

Unul dintre aceştia afost Ůrmősi Sandor, scriitor și preot unitarian la Cluj care, interesându-se de soarta comunităților maghiare din Țara Românească, a efectuat două vizite în anii 1841 şi 1843, publicându-și însemnările de călătorie în 1844: „…Am ajuns în ziua următoare către orele 9 în satul Câmpina Mică, compus din șapte-opt case […]

La 2 iulie <1843> orele patru după amiază, am ajuns în orașul Câmpina Mare. Acest orășel nu poate fi amintit prin ceva însemnat; nu se găsește aici nimic demn de ochii și atenția călătorului, afară numai dacă nu este prieten adevărat băuturilor spirtoase […]. Dulceața […] este abundentă, se face în toate casele, din toate felurile de fructe de vară și se îndulcește cu miere de trestie. Dintre fructe, se folosesc pentru acesta dulceață vișine, fragi, struguri, zmeură, mure și altele. Aceste preparate dulci sunt și mai răspândite în orașele din regiunile mai sudice alte țării, unde sunt folosite nu numai ca mâncare, ci și pentru potolirea setei pe timpul căldurilor mari când se bea după fiecare linguriță <de dulceaţă> o înghițitură de apă. Se practică în acest mic oraș multe feluri de comerț, mai ales comerțul cu sașii din Brașov, de unde se importă tot felul de produse meșteșugărești din cânepă, in, produse de lăcătușerie, de tâmplărie și altele pentru oamenii de rând. În schimb, marii boieri nu socotesc <aceste produse> demne de a fi cumpărate, dacă nu au fost fabricate la Paris sau la Londra. Pe toate obiecte, până la o țesală de cai, se pot citi numele celor două orașe pomenite, iar ei <își cheltuiesc banii la Paris și la Londra> pentru mărfuri care s-ar putea găsi și aici la noi, în vecini. Acest oraș mai posedă și un altfel de comerț și mai rentabil. La o distanță de un ceas de umblat țâșnește cu abundență dohotul, care este transportat în toată țara.<Dohotul> este folosit pentru ungerea osiilor căruțelor și a unor mașini […].

Cu câțiva ani în urmă oricine putea să ducă liber <dohot> dar stăpânul de pământ observând folosul pe care îl aduce zilnic, vinde <dohotul> măsurat cu bani grei, obținând în felul acesta numai de la negustori un venit mare.

După sosirea mea în acest orășel, pe baza scrisorii de recomandare am fost găzduit la comerciantul român cu numele de Maxim Dumitrache, care este cel mai mare comerciant din oraș. Soția acesturi comerciant este unguroaică și originară din Aita Mare din Transilvania, cu numele Polixenia Szolga […]. Soțul ei a petrecut mult timp ca negustor la Brașov, unde a cunoscut-o pe tânăra amintită și a cerut-o de soție […]

În ziua aceea spre seară, fiind zi de sărbătoare, am fost invitat de soția gazdei la o plimbare. Pe când ne îndreptam spre petrecere și eram întrebat de multe lucruri, conversația ne-a fost întreruptă <deodată> de sunetul chitarei strâmbe turcești, a naiului țipător la ureche și al așa-ziselor viori pe care le-am putut vedea cu ochii proprii și auzi. Sala de dans era <doar> o curte. Petrecerea însăși era organizată de o oarecare boieroaică pentru distracția ei care admira frumusețea dansului popular, așezată în foișorul <conacului> în stil turcesc. Ceilalți boieri bătrâni însă și soțiile lor formând un cerc, priveau veselia <de afară> […]. Mă uitam cu atenție la dans, ca la un lucru nou pentru mine și până la sfârșit ochii mei au rămas pironiți asupra dansului în cerc rusesc. 30-40 de flăcăi și fete, ținându-se de mână și formând două cercuri care se strângeau și se lărgeau se învârtea în amândouă cercurile <făcând> diferite figuri. În mijlocul <cercurilor> lăutarii cântau cântece de dans turcești și rusești îmbietoare, însoţindu-le […] toți trei cu cântece de desfrâu și de dragoste, căci dansatorii ascultau cu plăcere nu sunetul instrumentului muzical, ci ariile cântăreților și cuvintele de desfrâu care mișcau sângele lor turcesc. Aici muzicanții târâţi fără voce și cântecele <frumoase> nu au trecere, ca la noi muzicanții proști […]

După o oră, dansurile turcești și rusești s-au terminat și acum, la porunca boieroaicei care ședea sus <în foișor> au răsunat cântece și dansuri maghiare”. Surprins mi-am încordat atenția ascultând melodiile cunoscute. Voiam chiar să întreb pe însoțitoarea mea pentru a cui plăcere a poruncit boieroaica să fie cântate melodiile de dans maghiare; eu am dedus că în jurul ei se află o mare personalitate maghiară, când mirarea mea s-a schimbat într-un <sentiment> de neplăcere. Am văzut patru-cinci maghiari ridicându-se la dans, care fiind amețiți de <băuturi> spirtoase, au început un lucru greu, adăugându-le diferite sărituri. Atât de exagerate erau figurile pe care le făceau, sărind în sus, încât nu știam să-mi fie rusine pentru dansul maghiar necioplit sau să măresc și eu hohotul gălăgios al poporului de rând ce înconjura pe dansatori și al boieroaicei care privea din foişor și mai concentrată. Aceștia se uitau la dansul maghiar cu o privire atât de dispreţuitoare, cum <te uiți> la dansul de urs rusesc. <Dansatorii> nu au lăsat nimic la o parte din figurile dansului maghiar […] nu au așteptat ca cei de mai înainte, să cânte muzicanţii, ci au stigat tare și pe înțeles în limbă maghiară, zicalale lor de dans […]

Apropiindu-se seara, boieroaica a poruncit să se termine dansul și să plece imediat cu toții. M-am întors și eu cu însoțitoarea la sălașul meu […]. A doua zi […] mi-am luat rămas bun de la gazdele mele, mulțumindu-le pentru ospitalitate. Lăsând în urmă acest orășel care în timpul războiului cu turcii servea drept bază de aprovizionare pentru armata maghiară, m-am îndreptat spre orașul Ploieşti” (31).

Urmosi Sandor a întâlnit la Câmpina și o numeroasă comunitate etnică maghiară: „La Câmpina se află o colonie de o sută cincizeci de meșteri zidari și lăcătuși cari-i cer rugăciuni scrise; nu cutează a le cânta ca să nu râdă românii” (32)

Un mare prieten al românilor care a cunoscut îndeaproape Principatele Române în perioada 1829-1842 a fost Jean Alexandre Vaillant (1804-1886). A publicat în 1844 lucrarea „România sau istoria, limba, literatura, orografia.Statistica românilor”. Prezentând bogățiile subsolului Țării Românești amintea printre altele și „ambra neagră la Câmpina, Telega, petrol la Câmpina,Telega […]. Puțurile de petrol de la Câmpina și Telega dau pe zi 90-100 de kilograme” (33) .

J.A.Vaillant a fost îndrăgostit de peisajul Țării Românești și mai ales de Munții Bucegi. Înainte de a călători prin Bucegi a poposit la Câmpina și în localitățile vecine. Iată cum descria el acest popas. „În sfârșit am atins ținutul înalt; nu mergeam decât prin munți și văi și drumul a devenit atât de pietros că sunetm cernuți ca migdalele prin sită. Iată platoul de la Câmpina și Doftana, care curge la poalele sale. Am traversat torentul și printr-un ocol la stânga, pe un urcuș destul de greu, am atins culmea platoului, vastă întindere cu o suprahata de 4 leghe, netedă ca marmura și verde ca o pajiște la 120 de picioare deasupra Doftanei, care o limitează la est și la sud, de Prahova care curge la vest. Există puține poziții pitorești ca cea pe care este așezat orașul. El are la nord Bucegii la o zi de mers și în jurul lui înalţii munți cu păduri și atât de aproape de platou, încât cu trei ore înainte de apus umbra lor acoperă tot. Este Câmpina, oraș antrepozit unde se opresc mărfurile care intră în principate prin Brașov […]

La ieșirea din oraș am mers repede spre nord-est până la panta unde sunt puțurile de petrol, una dintre bogățiile Câmpinei; ne-am odihnit la Doftana la văd și în mai puțin de o oră am ajuns pe culmea munților de unde am putut descoperi, pe fundul unei vâlcele înguste, satul și salinele de la Telega”(34), În zilele următoare a vizitat Telega, Slănic, Băicoi, revenind la Câmpina pentru aprovizionare în vederea călătoriei prin Bucegi.

O altă personalitate care s-a stabilit în Țara Românească o lungă perioadă (1844-1867) a fost Rudolf Neumeister, pastor al bisericii luterane din București, profesor și scriitor. În memoriile sale își amintea sosirea în anul 1844 în Țara Românească trecând prin Câmpina; „Următoarea noastră oprire, unde caii trebuiau din nou să facă un popas mai lung, a fost târgul Câmpina […] pe atunci cunoscut doar prin livezile sale. Această așezare se află pe malul stâng, mai înălțat al albiei largi, acoperită cu bolovani a Prahovei, în care apele ce se unesc în munți curg și vuiesc de obicei pe acolo

doar în câteva fire de apă, totuși după ploi puternice și uneori când se topește zăpada, inundă câmpia care se întinde pe malul drept […]” (35)

Informații importante despre existența unei reprezentanțe diplomatice (starosterie) a Imperiului Austriac la Câmpina și a prezenței în fruntea acesteia a unui membru al familiei Carcalechi, ai cărei descendenți sunt întâlniți în Câmpina și în secolul al XX-lea, le întâlnim în memoriile medicului german Ernst Anton Quitzmann (1809-1879) sosit în Țara Românească în anul 1846: „…Am călărit pe matca lată prunduită a Prahovei în jos, unde, în lumina înserării, Câmpina se întinde între livezi, pe o înălțime prietenoasă. Aici eram recomandat de către prietenii mei din Brașov starostelui imperial Karkaleki. Am fost primit de acesta în modul cel mai binevoitor și poftit să locuiesc la el. Deoarece foarte mulți supuși austrieci s-au mutat în Țara Românească și nu au renunțat la drepturile lor din monarhie, consului general imperial sub a căror jurisdicție se află are o sferă de competență foarte largă. Această autoritate poartă numele de Agenție Imperială, are de apărat pe deoparte drepturile supușilor imperiali pe teritoriul românesc pe de altă parte, de arbitrat conflictele de drept între aceștia. Funcționarii inferiori ai Agenției se numesc staroşti și-și au sediul în principalele localități ale țării. Starosteria din Câmpina, deasupra căreia stemă imperială strălucea în culori frumoase, era așezată într-o clădire nouă cu înfățișarea caselor boierești, care se aflau mai multe în oraș. În amenajarea interiorului <a clădirii> s-a îmbinat tihna orientală cu confortul european. El însuși, deși român din Transilvania, conduce o afacere întinsă de expediții, și anume de lână macedoneană. Datorez un număr mare de note informațiilor lui excelente despre starea țării și <despre> raporturile acesteia cu Rusia și Austria. Datorită acestora convorbirea a fost pentru mine atât de agreabilă și de instructivă. Cu soţia lui, o romăncă draguţă, care ne-a fost conviv la masă, nu am putut vorbi, în afară de anumite formule de politeţe, deoarece înţelegea numai româneşte.

În ziua următoare, în timp ce mă pregăteam de continuarea călătoriei, umplându-mi pipa pentru fumatul de dimineață am auzit iarăși ciocănitul monoton. Domnul Karkaleky mă lămuri că acesta provine de la toaca cu care mai înainte, se vestea începutul slujbei, pe vremea domniei turcești când le-au fost luate clopotele bisericilor (36). Și acum <acesta> se continuă pentru aducerea aminte. Semnalul se dă cu un instrument de lemn, în bisericile mari însă, cu unul metalic. Am luat o călăuză a cărui echipare simplă vă este deja cunoscută, să mă ducă până la Bucureşti” (37).

Un ultim călător străin care constituie subiectul studiului nostru este medicul Joseph Caillat. Acesta a stat în Principate în perioada 1845-1848. În lucrarea „Călătorie medicală în provincile dunărene” prezintă pe lângă aspectele legate de starea de sănătate a locuitorilor și alte informații, printre care și enumerarea bogățiilor naturale. Consemna prezența „mai sus de Câmpina <a unor> puternice depozite de travertin”(38). De asemenea a văzut la fața locului izvoarele de petrol: „Țara Românească are în județul Prahova și în apropierea orașului Câmpina, numeroase izvoare de petrol, numite păcură […] Izvoarele de la Câmpina dau anual 100 kg de bitum și cele de la Telega se află

lângă minele de sare […] Acest lichid este folosit la aprinderea farului în porturile militare de la Dunăre, în caz de alarmă; este folosit în Țara Românească, Moldova, Ungaria la ungerea carelor și pansarea picioarelor bolnave ale cailor. Totuși am văzut în Câmpina două persoane așezate pe marginea puțurilor cu păcură, cu picioarele în lichidul apos și bituminos. Curios să aflu de ce făceau baie la picioare i-am întrebat. Unul dintre ei avea o eczemă cronică pe picioare, era a șasea oară în cincisprezece zile când făceau astfel de baie. Celălalt suferea de un psoriazis generalizat, dar mai pronunțat pe picioare. L-am întrebat de ce nu face o baie generală și mi-a răspuns că păcura nu este bună decât pentru picioare […]” (39).

Relatările prezentate în paginile anterioare, într-o ordine strict cronologică, oferă suficiente elemente pentru a crea o imagine a vieții în Câmpina în momente tulburi sau mai ales pașnice. Cadrul natural și societatea câmpineană sunt abordate de călătorii străini fie dintr-o perspectivă idealizată, fie dintr-una realistă. Pentru a veni în întâmpinarea cercetătorilor și a pasionaților de istorie mărturiile călătorilor străini au fost redate integral şi intr-o ordonare cronlogică așa cum apar ele în colecția „Călători străini în Țările Române”

ABREVIERI:

1. „Călători” – „Călători străini în Țările Române”.
2. „Călători”, S.N. – „Călători străini în Ţările Române în secolul al XIX-lea”, serie nouă.

NOTE:

1. Colecţia „Călători străini în Ţările Române”, care cuprinde relatări până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, planificată editorial în 10 volume, a văzut lumina tiparului în anul 1968, ajungând la volumul 8 în anul 1983.
2. După o lungă întrerupere, volumul 9 a apărut în anul 1997, volumul 10 , partea I, în anul 2000 și în anul următor volumul 10 partea a II-a. În anul 2011, seria a fost completată de un Supliment, I. Între anii 2004-2010 a fost editată seria nouă „Călători străini în Ţările Române în secolulul al XIX-lea” în 6 volume.
3. Silviu Dan Cratochvil, „Monografia municipiului Câmpina”, Editura Premier, 2002, p. 40. În „Călători”, vol10. această informaţie lipseşte.
4. „Călători”, vol 10, partea a II-a, p. 860-862.
5. Considerăm că fie „Lupini”, fie „Lupu Ianos”, sunt transcrieri greşite ale numelui Lupoianu, veche familie de boieri câmpineni
6. Opinăm pentru traducerea „o caschetă” (Einem Casquet) şi nu „o casetă”.
7. „Valle al Poyden”. Deşi autorii propun şi forma „Valea Poienii” considerăm că e vorba fie de Podul Vadului, fie de Valea Posadei.
8. „Călători”, vol. 10, partea a II-a, p. 1015.
9. Ibidem, p. 1031-1032.
10. Este vorba de biserica Sfântul Nicolae, fostul schit Slobozia, metoh al mănăstirii Sinaia.
11. „Călători”, S.N., vol. I, p. 449.
12. S.D.Cratochvil, op. cit., p.42.
13. „Călători”, S.N., vol. I, p. 777.

14. Ibidem, p. 833.
15. Ibidem, p. 841.
16. Ibidem, p. 854.
17. Ibidem, p. 905-906.
18. Idem, vol. 2, p. 24.
19. Ibidem, p. 80.
20. Ibidem, p. 454.
21. Ibidem, p. 438-439.
22. Idem, vol. 4, p.292.
23. Idem, vol. 3, p. 41.
24. Ibidem, p. 85-86.
25. Ibidem, p. 306.
26. Ibidem, p. 218-219.
27. C.G.Giurescu, „Principatele Române în secolul XIX. Constătari istorice, geografice, economice şi statistice pe temeiul hărţii ruse din 1835”, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957.
28. S.D.Cratochvil, op. cit., p. 44; apud S.Vărzaru, „Prin Ţările Române”, Editura Sport-Turism, 1984, p. 84-85.
29. „Călători”, S.N., vol. 3, p. 452.
30. Ibidem, p. 876. Akra reprezintă transcrierea greşita a cuvantului ocna, pronunţat în limba rusa’’akna’’, fiind vorba evident de ocna Telega.
31. Ibidem, p.641.
32. Idem, vol. 4, p. 318-319.
33. N.Iorga, „Istoria românilor prin călători.De la 1828-1877”, vol. 4, Bucureşti, Editura Casa Şcoalelor, 1929, p. 158.
34. „Călători”, S.N., vol. 4, p. 369.
35. Ibidem, p. 416-417.
36. Idem, vol. 5, p. 132.
37. O explicaţie evident fantezistă
38. „Călători”, S.N., vol. 5, p. 570-571.
39. Idem, vol. 6, p. 514.
40. Ibidem, p. 543-544.

MONUMENTE ISTORICE ŞI DE ARTĂ DIN SECOLUL AL XVII-LEA ÎN JUDEŢUL PRAHOVA

Prof. Ofelia Negoiță, C. T. "C. I. Istrati"

MĂNĂSTIREA BREBU

Decorul arhitectural al judeţului Prahova în sec. al XVII-lea se caracterizează prin prezenţa unui număr destul de mare de edificii de zid, atât religioase cât şi civile, comparativ cu epocile anterioare. Începuturile veacului se prezintă ca o stagnare a activităţii constructive. Începând însă de la mijlocul secolului se poate observa un vizibil progres. Am dori să precizăm că edificiile religioase s-au păstrat în număr mult mai mare şi în condiţii mult mai bune decât cele cu caracter civil, lucru justificat de altfel, gândindu-ne la funcţionalitatea celor dintâi.

Vom încerca în rândurile ce urmează să facem o prezentare a unuia din cele mai bine conservate dintre aceste monumente istorice de secol al XVII-lea – Mănăstirea Brebu.

Complexul arhitectural medieval din comuna Brebu cuprinde în ansamblul său zidul de incintă, turnul-clopotniţă, biserica şi casa domnească. Tot aici au existat şi chilii, dărâmate însă la începutul secolului al XX-lea.

Ridicarea acestor construcţii aparţine domnitorului Matei Basarab (1632-1654) şi soţiei sale Elena, după cum rezultă din pisania bisericii aflată deasupra trecerii dintre pronaos şi naos. Desăvârşirea lucrărilor mănăstirii, aparţine însă lui Constantin Brâncoveanu, ca de altfel şi prima pictare a bisericii (1). Lucrările, susţin unii autori, au început cu construirea casei domneşti şi a zidului de apărare, ridicate până în 1641, când începe înălţarea bisericii a cărei construcţie se va încheia în 1690, sub domnitorul Constantin Brâncoveanu. În 1689, Constantin Brâncoveanu scuteşte 12 oameni din Brebu de bir pentru a ajuta la construcţia mănăstirii: ,,pentru că fiind acest sat al Sfintei Mănăstiri neispravită de Matei Vodă, domnia mea m-am milostivit de am iertat pe aceşti oameni de toate câte mai sus, ca să poată fi de treaba carului, ca să poată cât va trebui pentru dresul acestei Sfinte Mănăstiri, socotind Domnia mea fiind voia lui Dumnezeu cât a ramas neisprăvit s-o isprăvească Domnia mea"(2). Tot în acest scop scuteşte, la 2 iunie 1690, alţi 40 de oameni din Bertea de dăjdii pentru a ajuta mănăstirea ,,să scoată var, lemne şi să lucreze ce vor fi treburile".

Cât priveşte evoluţia mănăstirii de-a lungul timpului, se ştie că, în 1750 (1752 după Gratie Ioan), ea a fost închinată, de către domnitorul Grigore II Ghica Spitalului Sfântul Pantelimon din Bucureşti (3).

În 1790 acoperişul bisericii fiind grav deteriorat s-a refăcut în 1798 prin grija stareţului Silvestru. În 1802, un cutremur avariază grav întregul complex mănăstiresc dărâmând o parte din

turnul de la intrare şi turlele bisericii . De aceea între 1828 şi 1836 au fost refăcute din lemn turlele bisericii.

După 1864, când mănăstirea a fost desfiinţată odată cu secularizarea averilor mănăstireşti, biserica complexului a devenit biserică de mir, restul clădirilor trecând în administrarea Eforiei Spitalelor Civile (4). În 1925 mănăstirea a fost cedată Societaţii pentru combaterea tuberculozei la copii care a înfiinţat un preventoriu pentru copii sănătoşi. După 1944 preventoriul a fost înlocuit cu un sanatoriu T.B.C. de gr. III, iar apoi cu un azil de bătrâni.

În anul 1930 au început primele lucrări de restaurare. Astfel, în 1939 au fost dărâmate turlele de lemn ale bisericii ca şi pridvorul din faţa lăcaşului adăugat în sec. al XIX-lea. În 1950 un incendiu a distrus mare parte din clădirile de lemn din incintă.

Între 1955-1963 s-au refăcut turnul-clopotniţă şi tâmpla altarului, s-au făcut din cărămidă turlele bisericii şi s-a îndepărtat tencuiala de pe faţadă, lăcaşul căpătând forma sa originară (5).
Din 1963, după finalizarea lucrărilor de restaurare, complexul medieval Brebu a intrat în faza sa muzeală.

Incinta a fost realizată din caramidă şi piatră şi are o formă poligonală neregulată. Zidurile au o înălţime de circa 6 m şi o grosime de 0,50 m şi erau prevăzute cu metereze pentru tragere. Găurile vizibile sub aceste metereze atestă existenţa unui drum de strajă din lemn, azi dispărut.

Turnul –clopotniţă (8,32x8,50m), realizat în întregime din cărămidă, cuprinde un parter şi trei etaje, având o înălţime de 20 m. Gangul intrării este boltit cu o calotă sferică pe pandantivi. Arcurile gangului sunt încadrate de doi pilaştri cu câte două firide înguste. Deasupra arcadei intrării sunt dispuse cu rol ornamental trei panouri oarbe mărginite cu toruri de cărămidă. În panoul din mijloc se află icoana hramului.

Turnul propriu-zis este de secţiune octogonală având două încăperi suprapuse prevăzute cu metereze pentru tragere, cea de-a treia încăpere, destinată clopotelor, având opt arcade mari străpunse de ferestre. La baza turnului, pe latura de vest, este ataşată scara de acces la primul nivel. Se pare însă că iniţial aceasta era din lemn.

Primul registru al decoraţiei exterioare a turnului, corespunzând primului etaj, este alcătuit din opt panouri mari dreptunghiulare fiecare având plasat la mijloc câte un segment de ciubuc vertical. Registrul următor, mai scund, are 16 arcaturi oarbe (sau opt arcaturi geminate), susţinute de opt colonete. Cele două registre sunt separate de un brâu alcătuit dintr-un ciubuc şi două rânduri de cărămizi dispuse în motivul dinţilor de fierăstrău. Al treilea registru este ornamentat cu arcaturi străpunse de ferestre largi. Turnul se termină cu un nou brâu. Veniamin Nicolae spune că: … parte din pereţii turnului au fost repictaţi de Sava Henţia, pictura sa nemulţumind însă pe arhitectul G. Mandrea.”

Turnului-clopotniţă (ca și bisericii) de la Brebu, Ştefan Luchian i-a consacrat o pânză, în timp ce Vasile Drăguţ spunea în 1982 că este ,,o adevarată reuşită a genului”. Se pare că domnitorul Antonie Vodă a dăruit mănăstirii Brebu un clopot, azi dispărut.

Biserica (30x10m), purtând hramul ,,Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil”, este ,,inspirată în ansamblul formelor de biserica mănăstirii Dealu ridicată la 1500 de domnitorul Radu cel Mare” (6).

Construcţia, realizată din cărămidă, este de plan triconc cu o turlă mare cu 12 laturi pe naos şi două turle mai mici octogonale pe pronaos. Lăcaşul are ziduri groase măsurând la temelie 2m. În 1902 preotul Nicolau a realizat un pridvor la intrare în biserică, desfiinţat în 1939. Pronaosul, despărţit de naos printr-un perete foarte gros, cu o deschidere circulară, are o formă dreptunghiulară şi prezintă două încăperi despărţite prin trei arcade ce se sprijină pe doi stâlpi. În pronaos există şase ferestre, două dintre ele degajate cu prilejul restaurărilor. Naosul (14,40x5,70m) are patru arce masive pe care se sprijină turla mare. Absidele au fiecare câte o fereastră. Altarul este boltit cu o semicalotă şi prezintă două ferestre.

În ce priveşte pictura interioară a bisericii cea mai veche aparţine epocii lui Constantin Brâncoveanu şi a fost descoperită în urma restaurărilor dintre anii 1957-1962, după degajarea a două ferestre din prima încăpere a pronaosului (7). O a doua pictare a bisericii s-a realizat în 1843, de către pictorul Toma Eliad din Bucureşti, pentru ca în perioada 1898-1902 Sava Henţia să picteze altarul bisericii, lucru confirmat şi de inscripţia din altar de deasupra uşilor împărăteşti.

Tot în interiorul bisericii, în cea de-a doua încăpere a pronaosului, apar două pisanii. Una dintre ele este plasată deasupra intrării din pronaos în naos, scrisă în limba slavonă și textul acesteia precizează: ,,Eu întru Hristos Dumnezeu bine credinciosul şi prea slăvitul Matei Basarab Voievod, din mila lui Dumnezeu stăpânitor şi Voievod şi domn a toată Ţara Românească împreună cu soţia domniei mele, Elena, cu râvnă am râvnit, cu bunăvoinţa Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului şi de viaţă făcătorului Duh, am ridicat acest atotcinstit şi dumnezeiesc hram întru slava şi lauda celui în troiţă slăvit Dumnezeu care mi-a dat viaţă şi suflare şi toate pământeştile sale bunătăţi, ca prin rugăminţile din ea să se înduplece a ne da nouă împărăţia Sa cerească şi întru cinstea şi pomenirea atotcinstiţilor celor fără de trupuri ale Sale slugi, cei patru stăpânitori de rânduri ostăşeşti, arhistegarul Mihail, Gavril, Rafail şi a tuturor fără de trupuri puteri, în zilele celei de Dumnezeu mie dăruită avere a noastră am ridicat din temelie şi s-a început de zidit în luna lui iunie 27 zile, în anul 7158(1650), sub cel dintâi egumen, Chir Vasile monahul, ispravnic, jupân Mogoş Capitanul şi jupân Antonie Postelnic.” Nu se ştie dăcă pisania marchează cu această dată sfârşitul lucrărilor la mănăstire sau poate numai începutul construirii bisericii, pentru că numeroase documente (8) aparţinând epocii lui Matei Basarab menţionează existenţa acestei mănăstiri după 1640. Astfel, într-un document datat 27 noiembrie 1640, Matei Basarab susţine că a zidit această mănăstire ,,de iznoavă de în temei” iar

un altul, datat 9 martie 1641, arată că mai mulţi moşneni din Brebu au vândut lui Matei Basarab ocina lor din Podu Cheii ,,ca să fiiă Mării sale şi svintii mănăstiri de moşăe".

Cea de-a doua pisanie se află în partea stângă, sub fereastră, şi a fost pusă în urma executării unor reparaţii de arhimandritul Theodor Cernicanul, la 15 august 1843, după cum precizează textul său: ,,Întru slava Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul, Duhul Sfânt un Dumnezeu şi întru cinstirea pomenirii mai marilor voievozi Mihail şi Gavril, s-au zidit din temelie această sfântă şi dumnezeiască mănăstire de bun credinciosul răposat întru fericire domn Matei Vodă Basarab la anul 7158 (1650). În zilele oblăduirii sale s-au înfrumuseţat şi s-au înzestrat cu moşii şi după vremi învechindu-să, acum în zilele bun credinciosului nostru domn Gheorghe Dumitrie Bibescu voievod, păstorind biserica prea sfinţia sa părintele mitropolit Chir Neofit, s-au tencuit biserica şi s-au zugrăvit peste tot cum şi casele domneşti cu curtea lor de jur împrejur şi clopotniţa de cuviosul arhimandrit Theodor Cernicanul, înfrumuseţându-se cu sfinte vase de argint şi odăjdii, aflându-se egumen la mănăstire la anul 1843 august 15". Tot în acest timp s-a scris pe partea stângă a proscomidiarului un pomelnic, datat 6 august 1846, al ctitorilor şi înzestrătorilor acestei mănăstiri: Matei Voievod, Elena Doamna, Ilarion arhiereul, Ioanichie arhiereul, Teodor arhimandritul, Calinic arhimandritul, Neagoe crai, Ecaterina Simonadi, Petcu, Isichie, Pantazi, Voichiţă, Mihai, Ecaterina, Stanciu, Nuşa, Marina, Partenie monah, Ion.

Decoraţia exterioară a bisericii se compune din două registre de firide suprapuse despărţite de un brâu. Profilele lor au ciubuce rotunjite. Registrul inferior este format din panouri dreptunghiulare în care elementele decorative sunt ancadramentele ferestrelor şi nişte segmente verticale. Registrul superior este acoperit cu arcaturi punctate cu un motiv în formă de cruce realizat din cărămidă. La intrarea în biserică registrul inferior a fost suprimat pentru a fi pus în valoare decorul ancadramentului intrării. Tot în chenarul uşii de la intrare s-a păstrat şi o semnătură cu litere chirilice ,,Lupu", presupunându-se a fi numele constructorului şef. Uşa şi ferestrele au ancadramente din piatră, reproducând modele ale goticului târziu moldovenesc.

Casa domnească (30,20x11,80m), realizată din piatră şi cărămidă, se ridică pe două pivniţe la care accesul se face printr-un gârlici boltit peste care a fost ridicat un foişor.
Pivniţa principală (23x9,80m), de dimensiuni impresionante, este împărţită în două încăperi prin intermediul a trei arcade largi. Încăperile sunt acoperite de bolţi susţinute de arce dublouri. Cea de-a doua pivniţă, de dimensiuni mai mici, prezintă o boltire şi o împărţire asemănătoare. Pereţii pivniţelor sunt construiţi din piatră, iar bolţile din cărămidă. Parterul cuprindea camerele de locuit în număr de nouă. Faţada este pusă în valoare de un foişor cu arcade pe trei laturi. Arcadele atât ale foişorului, cât şi ale loggiei sunt semicirculare şi se sprijină pe stâlpi.

Casa domnească a suferit o primă reparaţie în 1843. Între 1910-1916 edificiul a servit ca locuinţă arendaşului Pfeifer. Între anii 1957-1959 construcţia a fost restaurată, ca şi între 1962-1963.

Cât priveşte **chiliile**, acestea au fost dărâmate în 1910. Cărămida a fost folosită la construcţia primei şcoli de cărămidă din Brebu plasată pe locul fostului cimitir. În urma restaurărilor finalizate în 1963, pe lângă desfiinţarea tuturor clădirilor anexe, s-au marcat şi urmele vechilor chilii.

La capătul celor spuse se cuvine formulată concluzia că, edificiile de la Brebu contribuie în mod cert la cunoaşterea şi îmbogăţirea arhitecturii ecleziastice şi civile aparţinând secolului al XVII-lea din judeţul Prahova, precum și a arhitecturii din Ţara Românească, din perioada secolului al XVII-lea.

NOTE:

1. Andreescu Ştefan, *Mânăstirea Brebu*, în GB, anul XXVIII, nr.9-10, septembrie-octombrie 1969, pp.997-998.
2. Apostol Mihai,Vulpescu Mihail, *Muzee şi monumente prahovene*, Comitetul pentru cultura şi artă al judeţului Prahova, Ploieşti, 1971, p.119.
3. Bădiceanu Dimitrie, *Mănăstirea Brebu*, în BOR, anul LIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1935, p.144.
   Gratie Ioan, *Brebu-Prahova. Monografie*, Editura Agrotehnica, Bucureşti, 2002, p. 38.
   Simache N.I., *Complexul arhitectural din comuna Brebu*, Comitetul pentru Cultură şi Artă al judeţului Prahova, p. 24.
4. Bilciurescu Constantin, *Monastirile şi bisericile din România cu mici notiţe istorice şi gravuri*, Tipografia cărţilor bisericeşti, Bucureşti, 1890, p.197.
5. BMI, nr .1/1970, p. 77.
6. *Mănastirea Brebu*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 2.
7. Andreescu Ştefan, art.cit., pp.997-998.
8. Iorga Nicolae, *Inscripţii din bisericile României*, vol.I, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl şi Editura Minerva, Bucureşti, 1905, p.204.
   Idem, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. X, Bucureşti, 1905, p. 87.

BIBLIOGRAFIE

I. DOCUMENTE PUBLICATE

1. Iorga Nicolae, *Inscripţii din bisericile României*, Editura Minerva, Bucureşti, 1905..

2. Iorga Nicolae, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. XV, Bucureşti, 1905.

II. LUCRĂRI SPECIALE

1. Andreescu Ştefan, *Mânăstirea Brebu*, în GB, anul XXVIII, nr. 9-10, septembrie – octombrie 1969.

2. Bădiceanu Dimitrie, *Mănăstirea Brebu*, în BOR, anul LIII, nr.3-4, martie-aprilie 1935.

3. *Mănăstirea Brebu*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968.

4. Simache N. I., *Complexul arhitectural din comuna Brebu*, Comitetul pentru Cultură şi Artă al judeţului Prahova, Ploieşti.

III. LUCRĂRI GENERALE

1. Apostol Mihai,Vulpescu Mihail, *Muzee şi monumente prahovene*, Comitetul pentru cultura şi artă al judeţului Prahova, Ploieşti, 1971
2. Bilciurescu Constantin, *Monastirile şi bisericile din România cu mici notiţe istorice şi gravuri*, Tipografia cărţilor bisericeşti, Bucureşti, 1890 .

3. Drăghiceanu Virgil, *Curţile domneşti brâncoveneşti*, în BCMI, an III, fasc.10, nr.2/1910. 4. Drăghiceanu Virgil, *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu (1714-1914). Lăcaşurile voievodului*, Bucureşti, 1914.

5. Drăguţ Vasile, *Arta românească*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1982.

6. Drăguţ Vasile, Săndulescu N., *Arta brâncovenească*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1971.

7. Ghika-Budeşti Nicolae, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia. Veacul al XVII-lea (partea a III-a)*, în BCMI , an XXV, fasc.71-74 , 1933.

8. Gratie Ioan, *Brebu - Prahova. Monografie*, Editura Agrotehnica, Bucureşti, 2002.

9. Ionescu Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963.

10. Iorga Nicolae, *Sate şi mănăstiri din România*, Institutul de arte grafice Carol Gobl şi Editura Minerva, Bucureşti, 1905.

11. Iorga Nicolae, *Ţara Românilor. România. Judeţul Prahova*, Vălenii de Munte, 1910.

12. Iorga Nicolae, *Palatele brâncoveneşti*, Bucureşti, 1913.

13. Nicolescu Corina, *Case, conace şi palate vechi româneşti*, Editura Meridiane, Bucuresti, 1979.

14. Petru Pavlov, *Lăcaşuri sfinte din judeţul Prahova*, Tipografia Capitalei, Ploieşti, 1930.

15. Popescu Florentin, *Ctitorii brâncoveneşti*, Editura Sport -Turism, Bucureşti, 1973.

16. Vătăşianu Virgil, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1959.

17. Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1982.

IV. DICŢIONARE

Drăguţ Vasile, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976.

V. BIBLIOGRAFII

Stoicescu Nicolae, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. Ţara Românească (I)*, Craiova , 1972.

ÎNCEPUTURILE APROVIZIONĂRII CU APĂ POTABILĂ A ORAȘULUI CÂMPINA

Prof. Gheorghe Stanciu
Colegiul Tehnic ,,Constantin Istrati" Câmpina

Printre realizările edilitare importante ale oraşului Câmpina, în pragul secolului al XX-lea, ca rezultat al creşterii puterii economice datorită exploatării petrolului, se numără și aprovizionarea cu apă potabilă, un semn al îmbunătățirii calității vieții locuitorilor câmpineni. Primul sistem de aprovizionare cu apă potabilă a oraşului Câmpina a fost realizat în anii 1900-1902, având ca sursă izvoarele de pe valea Sunătoarea, de sub vârful Gurga, din Breaza de Jos. Sistemul era format dintr-o conductă pe traseul de la izvor până în bazinul din cartierul Câmpinița, o rețea de conducte stradale în oraș, precum și un număr de 30 cişmele stradale, 26 în Câmpina și 4 în Breaza de Jos-Podu Vadului, ultimele patru cişmele fiind realizate conform cererii primăriei din comuna Breaza de Jos (1).

Mai întâi, s-a făcut analiza apei de la izvorul Sunătoarea, în anul 1897, de către Dr.C.I.Istrati iar în anul 1898 se hotărăște trecerea la realizarea lucrării. Actul de concesiune între primăria din Câmpina și cea din Breaza de Jos se va semna în anul 1900 de către primarii N.Stănescu și Petre Tudorache. Se constituise în cadrul Societății Române de Întreprinderi Tehnice din Bucureşti, Bd. Elisabeta nr.8, o Direcție a alimentării cu apă a orașului Câmpina, cu sediul în Strada Polonă nr.80, care a încheiat contractul de lucrări cu primăria Câmpina la 3 iulie 1900. Diriginte de șantier era desemnat inginerul C.M.Vasilescu, care a și început lucrările, pe care le vedea terminate la 2 ianuarie 1901 (dar care vor fi abandonate deja în toamna anului 1901). Pentru început, ing. C.M.Vasilescu solicita suma de 9020,50 lei, „pentru lucrările executate și materialele aprovizionate" (2). În vama Predeal sosiseră la 22 ianuarie 1901 (lucrările se reeșalonaseră până la 3 martie 1901), patru colete cu „capace de tuciu" aduse din Viena de la firma Orient Varkehr, pentru care Primăria Câmpina cerea scutire de vamă din 31 decembrie 1900. Biroul tarifelor din Direcția Vămilor transmitea Primăriei Câmpina, că nu se admite scutirea de taxe vamale la capacele de fontă, după legea din 27 aprilie 1895 se scutesc de vamă doar tuburile de fontă. De aici, alte cheltuieli neprevăzute care trebuiau achitate urgent (era vorba de 3548,11lei pentru „mașinăriile necesare alimentării cu apă a orașului aflate în vamă la Predeal"), precum și pentru trei vagoane de tuburi cu diametrul de 60 mm care trebuiau aduse din străinătate, pentru care se cerea, la 9 februarie 1901, aprobarea Direcției Vămilor din Ministerul de Finanțe (3).

În ședința ordinară a Consiliului comunei urbane Câmpina din 12 ianuarie 1901, prezidată de primarul N.Stănescu, se stabileau străzile pe care se vor monta conductele și „se vor face lucrări în plus pentru noi străzi"(4). Traseul conductelor era stabilit din strada Municipală până în strada

Griviței, prin strada Luminii(275m.), din str.Plevnei până la „capul Bulevardului Sănătății”(330m.), jumătate din strada Minelor(251m.), pe strada Agriculturii până în strada Minelor(320m.), pe strada Telegii, din strada Agriculturii până la Dl.Cristescu(800m.), pe strada Municipală, rest până la Barieră(200m.) și pe strada Dreaptă până la mijloc(150m.). Se suprima traseul pe str.Știrbei Vodă, de la strada Dreaptă până la strada Minelor(180m.), rămânând, în final, 2146m din totalul inițial de 2326m. Pentru acest traseu, Biroul tarifelor din Direcția Vămilor informa Primăria Câmpina, la 15 februarie 1901, că urmează să se importe încă trei vagoane de tuburi de fontă și cerea să i se indice punctul prin care se vor importa cele trei vagoane, primăria optând pentru vama Predeal.

C.F.R., prin serviciul de întreținere, se adresa, la 2 februarie 1901 Primăriei Câmpina, prezentându-i un proiect de convenție pentru instalarea de conducte de apă de la km. 37413 pe linia Ploiești-Predeal și la km.1830 pe linia Câmpina-Doftana. Apar noi greutăți în realizarea lucrărilor: Ministerul Lucrărilor Publice, la 6 martie 1901, se adresa primarului Câmpinei, cerându-i să oprească instalarea conductelor pe șoseaua Câmpina-Doftana, deoarece primăria nu are autorizație de la minister. Mai înainte, Societatea Română de Întreprinderi Tehnice din București, prin adresa din 10/23 februarie 1901 semnată de P.B.Alexandrescu, prezenta greutățile întâmpinate la reînceperea lucrărilor la Breaza: „Voind a începe luni 5/2/1901 cu săpăturile pe Vâlceaua Sunătoarea pentru așezarea conductelor de alimentare am fost opriți de către locuitorii comunei Breaza, între care un locuitor cu numele Gheorghe Bran a sărit cu toporul la lucrătorul nostru Marin Pintea. Cu respect vă rugăm Dle Primar a lua măsurile necesare ca locuitorii comunei Breaza să ne permită cât mai curând așezarea conductelor pe numita vâlcea” (5). Prin rezoluția primarului din 15 februarie 1901 se cerea subprefectului să dea ordin primarului comunei Breaza, să treaca la constatarea faptei, să-l dea în judecată pe instigator, să ia măsura de a așeza conductele, „ întru cât locuitorii n-au nici un dreptu asupra terenului zisei vâlcele”.

Deoarece lucrările fuseseră prelungite cu patru luni, consiliul Societății Române de Întreprinderi Tehnice amintește Primăriei Câmpina că art.8 al contractului încheiat menționa o amenda de 1000 lei săptămânal pentru întârzierea lucrărilor, dar: „ condus de sentimente umane (subl.n.s. G.S.) față de dv. a hotărât că amenda se reduce la 1000 de lei lunar” (6).

Firma Hauser and Co. din București, reprezentantă a Casei Witkowitzer, se adresează în două rânduri Primăriei Câmpina, la 9/22 martie și la 26 martie/8aprilie 1901, cerând banii pentru țevile de fontă livrate Societății Române de Întreprinderi Tehnice din București, pentru Câmpina. Nu primise până atunci niciun ban, în total suma datorată fiind de 43558, 03 lei, pentru cele trei livrări din septembrie, octombrie și noiembrie 1901 (7).

În martie 1901, Primăria Câmpina are de rezolvat alte probleme financiare legate de această lucrare: muncitorii angajați cu ziua (1,50 lei pe zi) pe șantierul conductelor, proveniți din Breaza de

Jos, Brebu și Provița de Sus, nu fuseseră plătiți, deși lucraseră în grele condiții începând cu luna februarie, și cereau plata cuvenită (8).

La 20 martie 1901, Societatea Româna de Întreprinderi Tehnice din București, prin corpul portăreilor Tribunalului Prahova, somează pe noul primar al Câmpinei A.C. Carcalechi, ca în termen de trei zile de la primire să pună la dispoziție terenurile și să asigure libera trecere pe sub linia ferată, pagubele, din cauza întârzierii, ridicându-se „ la cel puțin 30000 de lei până acum și câte 500 de lei pe zi de acum înainte” (9). Se arată în somație că Primăria modificase traseul, nerespectând planurile, în două puncte principale: „în loc de a eși din Vâlceaua Sunătoare la Cojocaru cum era prevăzut în plan, conducta trebuie să iasă acum la Botescu ceea ce a causat facerea unui nou nivelment; asemenea, în loc ca conducta (sic!) să treacă pe sub podul Prahovei, s-a modificat să treacă sub albia râului Prahova, așa că în loc de lucrare de vreo 8 zile cum era trecerea conductelor pe sub pod, a trebuit să lucrăm două luni de zile ca să trecem conducta sub albia râului” (10). Nu se făcuseră exproprierile terenurilor – se arată în continuare- , locuitorii împiedică lucrările, nu s-a obținut nici libera trecere pe sub pasajul de nivel al liniei ferate Câmpina-Comarnic, lucrări care erau în sarcina Primăriei Câmpina, deși S.R.I.T. – București făcuse adrese în acest sens, în octombrie și decembrie 1900 și chiar în februarie 1901, iar așezarea conductelor pe Valea Sunătoarea cere cel puțin trei luni deoarece timpul era ploios, apele mari și „ dacă aceste lucrări s-ar fi făcut în lunile septembrie și octombrie n-ar fi necesitat nici o lună” (11).

Primăria Câmpina reușește să obțină concesiunea pe 20 de ani, cu dreptul de prelungire, de a instala conducte pe o lungime de un km si 933 m de-a lungul liniei ferate Ploiești-Predeal și Câmpina- Doftana, dar se confruntă în continuare, cu problema nerezolvată a exproprierii de terenuri și a despăgubirilor cerute de locuitorii din comuna Breaza de Jos, precum și cu plângerile lucrătorilor care nu sunt plătiți la timp de antreprenori. La 27 aprilie 1901 (va reveni cu o altă petiție în 4 martie 1902), Ghiță Cojocaru din Breaza de Jos se adresează Primăriei Câmpina pentru a fi despăgubit, deoarece din cauza lucrărilor de pe Valea Sunătoarea are pagube: „ fabrica de tăbăcărie și mașina de dărăcit lâna de pe marginea apei nu mai funcționează din lipsă de apa” (12). Apreciază că i se face o pagubă de 800 de lei anual la care se adaugă suma de 2171 lei, valoarea instalațiilor care acum stau fără folos. Prin instalarea conductelor i se stricaseră cele cinci baraje (lese), pentru care plătise separat lui Nicolae Negrei 50 de lei pentru leasa nr.1 și pentru palan (13). și câte 40 de lei lui Vasile P.Gustă și Nicolae Chionac.

În zilele de 25 si 26 aprilie 1901, cei aproximativ o sută de lucrători sunt din nou opriți din lucru la calea ferată, cât și la Vâlceaua Sunătoarea, unde 30 de lucrători, de față fiind și Petre Tudorache, primarul comunei Breaza de Jos, sunt împiedicați să se apropie de zona lucrărilor, sub cuvânt că terenurile nu sunt expropriate (14). La 7 mai 1901, comisia interimară a comunei urbane Câmpina, printr-o notificare făcută comunei Breaza de Jos, se hotărăște să pună în aplicare

contractul încheiat încă din 21 aprilie 1900 între cele două primării, act autentificat de Tribunalul Prahova, secția I cu numărul 1547, prin care comuna urbană Câmpina primea dreptul de a instala conductele în Breaza, pentru a aduce apa potabilă de la Sunătoarea la Câmpina, în schimbul căruia Primăria Câmpina plătește suma de 14000 de lei, din care 4000 de lei s-au primit de Primăria Breaza la facerea contractului iar 10000 de lei să fie dați în termen de 10 ani, cu începere de la 1 mai 1901, câte 1000 de lei pe fiecare an. Se stabilea ca în ziua de 16 mai 1901„orele trei postmeridian",în localul Primăriei Breaza de Jos,să se prezinte locuitorii care pretind că au dreptul de proprietate asupra terenurilor,pe unde au trecut conductele „unde vom veni spre a ne da în primire spusele terenuri conform contractului"(15).Urmează o listă cu numele celor expropriați și despăgubiți,37 la număr,la care se mai adaugă încă două persoane,la 22 iunie 1901,deoarece se constatase că „tuburile urmau să treacă și prin locul locuitorilor Ion Stoica Goran și Anca M.Ionescu din cătunul Podu Vadului,pendinte de comuna Breaza de Jos",ce urmau să fie despăgubiți cu suma de 225 lei,făcându-se act de concesiune datat 9 mai 1901 și nu cu data de 22 iunie 1901,când se ținuse ședința extraordinară a Consiliului comunei urbane Câmpina(16).

Sucursala București a Casei Shenker and.Co.din Viena, printr-o adresă din 8/21 mai 1901, către Primăria Câmpina, cere să i se restituie o diferență de taxe de transport către C.F.R., deoarece în decembrie 1900 adusese la Câmpina un vagon cu țevi în greutate de 6853 kg., pentru care plătise taxe în plus. Pe măsură ce lucrările se apropiau de sfârșit, devin frecvente desele cereri ale lucrătorilor nemulțumiți de întârzierea sau chiar de neplata salariilor, nemulțumiri ale furnizorilor, sunt majorate nejustificat prețurile unor lucrări executate sau în curs de execuție. O sursă de nemulțumire o reprezenta antreprenorul Giovanni Rossi ,nume des întîlnit în textul plângerilor lucrătorilor. Acesta încheiase un act de substituire și cesiune cu Societatea Română de Întreprinderi Tehnice din București, reprezentată de Alfred Schunck și P.B.Alexandrescu, prin care obținea toate drepturile și obligațiile ce-i reveneau prin contract față de Primăria Câmpina, în ceea ce privește lucrările de terasament și zidărie prevăzute în caietul de sarcini. Valoarea acestor lucrări era apreciată la aproximativ 7000 lei, Giovanni Rossi depunând imediat o garanție de 8000 de lei. Primăria Câmpina protestase față de această substituire, care încălca prevederile contractului inițial, fără succes însă, urmând a trata, de acum înainte, direct cu noul antreprenor (17).

Neculae Stănescu, comersant și antreprenor de lucrări din comuna Poiana, se plângea Primăriei Câmpina, la 28 mai 1901, că a executat lucrări și a folosit materiale proprii, fiind angajat de Giovanni Rossi pentru lucrări de săpătură și terasament, angajare recunoscută tacit și de inginerul P.B.Alexandrescu, care era antreprenor al întregii lucrări, dar nu a fost plătit și nu se încheiase un contract cu el(18). Alt nedreptățit era Andrei Cristian, care, la aceeași dată, se adresa Primăriei Câmpina arătând că a furnizat lui Giovanni Rossi piatră pentru Breaza și Câmpinița, în valoare de

1525,65 lei și nu a primit de la acesta decât 887 lei, deși antreprenorul principal primise banii încă din 30 noiembrie 1900. (19).

Divizia I Poduri, șosele și căi ferate din Ministerul Lucrărilor Publice, prin adresa nr.77 din 5 iunie 1901, semnată de ing.Nestor Ureche, sesiza Primăria Câmpina de neorânduiala cu care se lucrează pe calea națională Câmpina-Predeal, unde sunt „lucrări începute din vara trecută”, șanțurile sunt prost astupate și n-au fost repavate etc.(20).

Antreprenorii rediscută prețurile pentru lucrările executate, ei cer 5 lei pentru metrul liniar de conductă așezată, 5 lei pentru metrul liniar de săpătură(contractul inițial prevăzuse 1,40 lei pentru metrul liniar), 4 lei mp.de tencuială cu ciment, 40 bani de kg. pentru traversele de fier ș.a.(21).

Abia la sfârșitul lunii mai 1901 se pune vâlceaua Sunătoarea la dispoziție pentru lucrări și Primăria Câmpina cere încă o prelungire de două luni, cu începere de la 3 mai 1901, motivând că lucrările sunt împiedicate de timpul ploios și din cauza locuitorilor „care din răzbunare în timpul nopții sparg tuburi, dărâmă șanțuri”. Primarul comunei Breaza de Jos, Petre Tudorache intervine, în iulie 1901, arătând într-un proces verbal, că nu se lucrează iar lucrătorii sunt neplătiți de nouă săptămâni(22).

De data aceasta, Societatea Română de Întreprinderi Tehnice din București ia măsuri ferme, controlează stadiul lucrărilor și constată prezența pe șantiere a reprezentanților permanenți: Giovanni Rossi pentru lucrări de terasament și zidărie și F.Hessler montorul-șef, pentru celelalte activități. Inginerul P.B.Alexandrescu s-a aflat în zilele de 26, 27 și 28 iunie 1901 pe vâlceaua Sunătoarea, între 1 și 20 iulie a coordonat lucrările pe calea Telega și la camera vanelor de la rezervor iar între 21 și 24 iulie a condus lucrările de racordare a conductelor pe sub râul Prahova și pe sub podul C.F.R.,asistat, aici, și de inginerul diriginte C.M.Vasilescu(23). Ca rezultat al eforturilor făcute în vară, ing.P.B.Alexandrescu se poate adresa, la 2 septembrie 1901, Primăriei Câmpina, în numele S.R.I.T. arătând că:„terminând lucrările de alimentare cu apă a orașului ce am contractat cu Dvoastră,vă rugăm să binevoiți a dispune facerea recepției provizorii și a cere de la Casa de Depuneri cauțiunea depusă de noi în efecte”(24).

La 4 septembrie 1901, Direcția alimentării cu apă a orașului Câmpina, într-o adresă către Primăria Câmpina, aprecia că valoarea totală a lucrărilor de alimentare este de 230000 lei, din care se plătiseră pentru lucrările efectuate și pentru materiale suma de 188000 lei. Inginerul C.M.Vasilescu, de la S.R.I.T., în procesul verbal întocmit la 26 septembrie 1901 menționa că nu erau terminate complet lucrările la captare, la rezervor, la puțuri și nu se terminase bazinul din curtea primăriei(25).

Cu toate acestea, Primăria Câmpina considera lucrările încheiate și chiar aproba, în ziua de 5 septembrie 1901, un „Regulament de folosire a apei și a modului de distribuire către abonați”(26). La 18 octombrie 1901 se trimit la laboratorul de chimie organică al Facultății de științe din București

copiile după datele analitice ale apei de la Breaza, analize făcute în noiembrie 1897 și cerute de directorul laboratorului, dr.C.I.Istrati (27).

În cursul anului 1902, în cadrul ședinței ordinare din 16 mai, Consiliul comunei urbane Câmpina arăta că deși s-a primit procesul verbal de recepție provizorie a lucrărilor pentru alimentarea cu apă, făcut de inginerul diriginte C.M.Vasilescu la data de 1 noiembrie 1901 și comunicat Primăriei cu adresa din 19 ianuarie 1902, se constată că unele lucrări nu sunt complet terminate: puțul de golire nu este complet terminat și nu este apărat de inundațiile râului Prahova, „expus fiind să fie umplut cu prund și nămol”, nu s-a refăcut șoseaua națională și cele comunale pe unde s-au îngropat tuburile – pentru care Ministerul Lucrărilor Publice cerea suma de 4000 de lei -, nu se astupaseră șanțurile pe Vâlceaua Sunătoarea (28).

Primăria Câmpina este în continuare asaltată de cererile lucrătorilor neplătiți. Ion Drăguș cere suma de 1200 lei ce i se cuvine, lui și lucrătorilor săi, pentru lucrări cu brațele, cărat pietriș și nisip cu căruțele la bazinul din curtea primăriei și pentru alte transpoarte (29).

În iunie 1902 aveau de primit de la antreprenori 1921,30 lei lucrătorii Leonardo Bonitti, Niță Panaitache, Costache Ergheanu și Neculai Georgescu, drept pentru care se adresau primăriei cu o petiție. La 9 iunie 1902 lucrătorii Marius Pintea și Gheorghe Constantin arătau că mai au de primit de la P.B.Alexandrescu, de la care aveau chitanțe, suma de 323 lei. Tot Primăriei Câmpina adresa o cerere, pentru a-și recupera sumele reținute de antreprenor, Giuseppe Gava, în numele a mai multor lucrători: Moise Stan, P.Giovanni, Iordan Stan, Gh.Brătoiu ș.a. (30). Se adăuga adresa Direcției Generale a CFR, serviciul de întreținere, prin care se cerea să se verse la Casa Stației Câmpina suma de 184 lei, „drept chirie pentru locul ocupat cu instalarea conductelor de apă pe linia ferată Ploiești-Predeal la km.37+466 și Câmpina-Doftana la km.1+832,50 pe timpul de la 1.7.1901 până la 1.7.1902”(31).

În noiembrie 1902 se face recepția lucrării de către inginerul Elie Radu, inspector general, iar la 17 decembrie 1902 prin procesul verbal semnat de P.B.Alexandrescu de la SRIT, în care se arată: „ verificând situația lucrărilor executate de noi și întocmite de ing. inspector general Elie Radu declarăm că ne mulțumim cu sumele trecute pentru lucrări în sus numita situație și nu mai avem absolut nici o pretenție asupra întregii afaceri ce a rezultat din contractul ce-l avem cu dvs.” (32). Se arăta că primiseră suma de 191.045, 88 lei de la Consiliul Comunal și Primăria Câmpina ar mai fi datoare încă 52.895 lei plus 3000 lei „drept indemnisare pentru planurile făcute de noi”.

Astfel se încheia odiseea realizării acestei importante lucrări pe care Primăria Câmpina credea că o va realiza în câteva luni și care, în realitate, a durat mai bine de doi ani.

Mult mai târziu, respectiv la 1 august 1921, găsim noi informații referitoare la această investiție, atunci când comisia interimară a orașului Câmpina aproba executarea unor reparații la bazinul Sunătoarea , din comuna Breaza, „ruinat încă din timpul ocupației germane”(33). Comisia

interimară aproba devizul de reparații întocmit de I.I.Chițu cu 28 lei/mp. Lucrarea va fi executată de Iorgu Niță din Cornu pentru suma de 5372 lei, declinându-se oferta lui Napoleon Cardaveli, care cerea 35 lei/mp. În final, reparațiile vor fi realizate pentru 6873,20 lei deoarece se făcuseră lucrări suplimentare de 1500 lei.

De menționat că sursa de apă Sunătoarea există și astăzi, alimentând acum, prin trasee modificate și conducte noi, o parte din zona de sud a orașului Breaza, având un debit de 10l/sec.(34). Primăria Breaza a rezistat, până acum, ofertelor diverșilor „investitori” care urmăreau să o privatizeze și să devină o nouă sursă de apă plată, alături de celelalte de pe Valea Prahovei, aducătoare de căștiguri relativ ușoare. În Câmpina se mai păstrează bazinul construit în cartierul Câmpinița, relativ bine conservat, în condiții bune păstrându-se și captarea Sunătoarea din Breaza. Noile sisteme de aprovizionare cu apă realizate mai târziu pentru Câmpina, în special cel din sursa Paltinu, ne oferă însă și prilejul de a rememora eforturile făcute de înaintași în acest domeniu, cu peste un secol în urmă.

NOTE:

1. Documente referitoare la această importantă realizare tehnică a vremii se păstrează la Direcția Prahova a Arhivelor Naționale Istorice Centrale(în continuare:ANIC), Fond Primăria Câmpina, dos. nr. 1/1901 (care conține 614 file) și dos. nr. 2/1902(194 file), cercetate în anul 2002, și au servit la prezentarea unei scurte comunicări la simpozionul „Oameni și urmele lor pe paginile istoriei” organizat la data de 6 noiembrie 2002 la Casa Tineretului, cu prilejul sărbătoririi a 500 de ani de atestare documentară a orașului Câmpina.Am publicat două mici articole de popularizare în efemerele publicații„Partener” și „Jurnalul de Breaza”, dar studiul complet, realizat conform normelor cercetării istorice, vede abia acum lumina tiparului.
2. ANIC,Direcția Prahova,Fond Primăria Câmpina,dos.nr.1/1901,f.43.
3. Ibidem,f.64.
4. Ibid.,f.66.
5. Ibid.,f.67.
6. Ibid.,f.113(Salariul inginerului,pe luna oct.1901,era de 1000 de lei;vezi fila 481,dos.nr.1/1901).
7. Ibid.,f.110,f.133.
8. Ibid.,f.190(cererea din 19 martie 1901 a lucrătorilor din Brebu).

9,10,11. Ibidem, f.215.

12. ANIC,Direcția Prahova,Fond Primăria Câmpina,dos.nr.2/1902,f.50.

13. Palan=macara formată din doi scripeți,pe două axe.

14. ANIC,Direcția Prahova,Fond Primăria Câmpina,dos.nr.1/1901,f.250.

15. Ibidem,f.250.

16. Ibid.,f.353:la fila 354,textul actului de concesionare(terenul este „concesionat în veci”).La fila 247 sunt prezentate amplasamentele cișmelelor stradale din Câmpina.

17. Ibid.,f.141,Act de substituire și cesiune între S.R.I.T.și Giovanni Rossi.

18. Ibid.,f.281.

19. Ibid.,f.282.

20. Ibid.,f.292.

21. Ibid.,f.329.

22. Ibidem,f.333,334.

23. Ibid.,f,413.

24. Ibid.,f.464.

25. Ibid.,f.511.

26. Ibid.,f.583-589(Regulament pentru consumația apei și modul de distribuire la abonați).

27. Ibid.,f.522.Adresa din 12 octombrie 1901, cu nr.857, către Primarul Câmpinei:„Am onoare a vă face cunoscut că datele analizei apei de la Breaza făcută de acest laborator și trimise domniei voastre cu nr.62 din 13 nov.1897 negăsindu-se în arhiva noastră,vă rog să binevoiți a dispune să ni se trimită o copie după acele date analitice”.Semnat:dr.C.I.Istrati.

28. ANIC,Direcția Prahova,Fond Primăria Câmpina,dos.nr.2/1902,f.9.

29. Ibidem,f.49 din 28 febr.1902.

30. Ibid.,f.94 și f.137.

31. Ibid.,f,191.

32. Ibid.,f.194. ElieRadu(1853-1931),inginer român,a proiectat și construit căi ferate și sisteme de alimentare cu apă. A condus Serviciul de studii și construcții din Min.Lucrărilor Publice. În zona de nord a județelor Prahova și Dâmbovița a construit șoseaua Sinaia-Moroeni, a lucrat la linia ferată Ploiești-Predeal, a proiectat alimentarea cu apă și sistemul de canalizare din Sinaia, a construit barajul și uzina hidroelectrică de pe râul Prahova, la Sinaia(1898). A construit podurile metalice și tronsoanele de linie ferată dintre Târgoviște și Moroeni. În 1894 s-a inaugurat traseul Târgoviște-Pucioasa, traseul Pucioasa-Pietroșița fiind realizat în 1912, la inaugurare a participat și Elie Radu, constructorul podului dublu de la Pucioasa (vezi:Dumitru Stancu, Pucioasa. File de monografie,1995,pp.295-296).

33. ANIC,Direcția Prahova,Fond Primăria Câmpina,dos.nr.1/1921,f.327.

34. Jurnalul de Breaza,an I,nr.1,aug.2002,p.3.

Un câmpinean supravieţuitor al măcelului de la Otopeni

Interviu cu Aron Bugoiu, de prof. Emanoil Toma

Era maior, acum colonel. Înaintarea în ierarhia militară nu este întâmplătoare. Vom vorbi despre prezent şi ne vom întoarce în trecut, mereu cu întrebările noastre răvăşind amintirea şi starea de spirit, sufletul acestui om.

E.T. D-le colonel, cine sunteţi?

A.B. Aşa cum aţi spus, colonel în jandarmeria română, născut în 1955 la Câmpina, la 13 decembrie. Absolvent al Liceului de Petrol din Câmpina, după care absolvent al Şcolii Militare de Transmisiuni de la Sibiu şi tânăr ofiţer în 1978 în această unitate. După câţiva ani de ucenicie, după îndeplinirea unor funcţii de comandă, de pluton, de companie, am fost admis la Academia de Înalte Studii Militare, pe care am urmat-o timp de doi ani în Bucureşti şi după aceea, după o scurtă perioadă cât am stat în Bucureşti, un an de zile, am revenit în Câmpina pe funcţie în Statul Major, la învăţământ, şi în prezent locţiitor al comandantului unităţii.

E.T. Ce v-a determinat să îmbrăţişaţi cariera militară?

A.B. Cred că totul e legat de modul de a gândi, de a percepe lucrurile şi de ceea ce doreşti să faci în viaţă. Mie mi s-a părut că sunt legat de o anumită disciplină, de ordin, de corectitudine, de cinste şi am considerat că îndreptându-mă către cariera militară voi găsi – şi am găsit într-adevăr – mediul în care să mă afirm, ţinând cont de aceste repere. Aici am găsit şi mi-am făcut o carieră militară.

E.T. Unitatea în care aţi fost repartizat avea un regim anume în perioada de până în 1989. Îmi puteţi vorbi despre regimul acestei unităţi, pentru că uneori apar confuzii.

A.B. Această unitate a aparţinut comandamentului trupelor de securitate. Era o unitate unicat. Unitate pivot, de sine stătătoare, de pregătire a transmisioniştilor din trupele de securitate, din Ministerul de Interne. Practic a fost singura unitate de transmisiuni din Ministerul de Interne. Eu am făcut şcoală de ofiţeri de transmisiuni, deci am venit în această unitate ca ofiţer pregătit în acest domeniu. Am instruit la rândul meu oameni care să îndeplinească misiuni pe linia de transmisiuni. Ăsta e specificul unităţii. Faptul că la un moment dat ne-am aflat într-o anumită componenţă a Ministerului de Interne, în departamentul securităţii statului, nu a schimbat cu nimic statutul de funcţionare şi obiectul de activitate al acestei unităţi. Am fost o unitate de transmisiuni axată pe probleme de învăţământ prin cursurile pe care le desfăşurăm. Nu a fost nici o confuzie pentru cei care au fost, au vrut şi au înţeles locul în acest sistem al pregătirii în cadrul Ministerului de Interne.

E.T. V-am pus această întrebare pentru că ea se leagă logic de o anumită <u>manifestare</u> a celor întâmplate la Otopeni în 1989, considerându-se această unitate ca una a securiştilor, fiind catalogată ca fiind plină de terorişti.

A.B. Totul porneşte de la uniforme. Practic, uniforma nu exprimă totdeauna, decât pentru cunoscători, locul unde îţi desfăşori activitatea. Aveam o uniformă a trupelor de securitate şi era clar că suntem de la securitate. Eram cu trupele după noi, aveam soldaţii cu noi, eram un detaşament format din cadre şi militari în termen atunci când au fost evenimentele de la Otopeni, dar la momentul respectiv toţi erau băgaţi în aceeaşi oală şi catalogaţi în acelaşi fel. Eram aceiaşi securişti de care se vorbea pentru că aveam petliţe albastre şi eram în trupele de securitate. Nimic în plus. Decât o confuzie şi o neînţelegere şi poate şi o rea voinţă a celor care ne-au judecat şi condamnat fără să ne cunoască.

E.T. Aţi urmat, deci, cursurile Şcolii Militare de la Sibiu. Spuneţi-mi o întâmplare deosebită din perioada liceului legată de modul în care v-aţi făcut instrucţia şcolară, ataşamentul dvs. faţă de anumiţi profesori din cadrul Liceului de Petrol.

A.B. Am amintiri foarte vaste şi foarte complexe despre liceu. A fost o perioadă de învăţământ deosebită; am făcut un liceu foarte greu, după părerea mea. Era un liceu de 5 ani: liceul industrial de petrol, cu profesori foarte bine pregătiţi şi care aveau un obiectiv clar: să ne înveţe carte. Amintiri deosebite?... Amintirea primei note. Eu am făcut şcoala generală într-o comună apropiată de Câmpina, la Mislea. Când am venit la liceu în 1970, prima notă la liceu a fost la limba rusă şi nu o iau uşor, dar a fost un şoc pentru mine trecerea de la şcoala generală la liceu. Ulterior m-am adaptat şi m-am integrat în colectiv. Fac această afirmaţie gândidu-mă la cei de acum care vin de pe băncile şcolilor de la sate către licee. Şi aveam şi atunci şi cred că şi ei au astăzi un handicap foarte serios în pregătire.

E.T. Credeţi că şcoala „de la ţară” nu îndeplineşte standardele unui învăţământ performant?

A.B. Condiţiile învăţământului la ţară sunt mai grele. Şi profesorii sunt mai greu atraşi către învăţământul de la ţară. Noi, în Prahova, avem o situaţie mai bună. Sunt şi acum şi erau şi atunci profesori navetişti şi s-a simţit diferenţa la momentul intrării în liceu: a fost ca un şoc şi cred că şi acum sunt probleme, pentru că şi acum păstrez legătura cu cei de acolo. Şcoala are o problemă cu stabilitatea profesorilor şi cu dotarea şcolilor. Primul an de liceu a fost mai greu. Apoi am început să merg din ce în ce mai bine. În fiecare an aveam practică de producţie şi la Boldeşti şi la Videle şi la Grupul Şcolar Petrol am făcut practică.

E.T. În ce meserie?

A.B. La absolvire eram muncitor cu înaltă calificare în foraj-extracţie.

E.T. Sondor, de altfel...

A.B. Sondor cu înaltă calificare. Unii dintre colegii mei s-au îndreptat spre Institutul de Petrol şi Gaze din Ploieşti, alţii în alte domenii. Eu am ales cariera militară, dar păstrez o amintire plăcută liceului, fostului meu diriginte Dănciu, d-lui. prof. Mocuţa, d-lui Ilie,

d-lui ing. Dogaru, d-lui Palaghiţă, d-lui Henegar, profesor de sport şi pe care îl mai întâlnesc din când în când.

E.T. Aţi urmat apoi şcoala de ofiţeri de la Sibiu.

A.B. Sibiul e un oraş deosebit. Să stai trei ani în el sigur îţi rămâne în memorie. Aproape că nu există locşor al acelui oraş pe care să nu-l fi vizitat ori parcurs. Nu e vorba numai de muzee sau de spectacolele pe care le-am văzut, e vorba de oraşul în sine, de arhitectura lui, de oamenii care sunt parcă croiţi pentru acel oraş. O mare unitate de geniu, dar şi o mare masă de militari. Erau foarte multe şcoli militare: şcoala de infanterie, şcoala de transmisionişti, şcoala de artilerie, şcoala de subofiţeri. Erau şcoli militare cu promoţii destul de mari şi eram, la vremea respectivă, un pic sufocat de haina militară. Dar asta nu însemna că nu aveam o viaţă culturală, o viaţă deosebită la care noi, ca militari, am contribuit sub diverse forme. Şi acum am nostalgia oraşului şi mi-am propus ca anii viitori să ajung din nou pe acolo să văd devenirea lui.

E.T. Care a fost motivul de oraşul Sibiu era atât de „militarizat”? Era o tradiţie militară sau era înțesat de militari pentru că Sibiul, pe hartă, apare ca fiind centrul ţării şi în perioada respectivă trebuia menţinut un anume control asupra saşilor ce se găseau acolo?

A.B. În nici un caz. Probabil din tradiţia învăţământului. Concentrarea şcolilor în zonă era un lucru bun. Sibiul oferea posibilităţi de pregătire, de instruire, de trageri, de tabere de instrucţie. Nu era o concentrare pentru a ţine în frâu etniile sau naţionalităţile trăitoare în zonă. Dovadă că şi acum la Sibiu există aceste şcoli. Ele nu mai au aceeaşi amploare, nu mai sunt promoţii aşa de mari, pentru că au dispărut motivele. Armata s-a restructurat. Dar se menţin formele de învăţământ, astfel încât să se menţină o tradiţie benefică pentru armată.

E.T. L-aţi cunoscut pe Dragomir, cel pe care revoluţia l-a transformat în „măcelarul” de la Sibiu?

A.B. Nu, nu l-am cunoscut. În perioada cât am făcut eu şcoala la Sibiu, comandant al garnizoanei era generalul Nitulescu, care era şi comandant al şcolii de infanterie. Dacă acesta ar mai fi fost în funcţie, cu siguranţă nu s-ar fi ajuns la ceea ce s-a ajuns în decembrie 1989 la Sibiu. Nu l-am cunoscut pe Dragomir; probabil că era în şcoală la momentul respectiv, dar pe o funcţie mai mică şi era la şcoala de infanterie. Noi nu aveam legături cu programul şcolii de infanterie şi urmăream programul nostru.

E.T. Aţi urmărit ce s-a întâmplat atunci. Se spune că ar fi fost prieten bun cu Nicu Ceauşescu, pe care l-a trădat apoi. Ce ştiţi despre asta?

A.B. N-am de unde să ştiu. Sunt informaţii care ţin de zona lor. Eu am terminat şcoala în 1978 şi evenimentele au fost la 11 ani mai apoi. S-au schimbat multe şi chiar la vremea respectivă nu aveam acces la informaţiile care se refereau la legătura dintre un prim secretar de judeţ şi un comandant de şcoală. Probabil că totul era instituţionalizat în cadrul oraşului, dar fără îndoială că

între un comandant de garnizoană şi un şef de judeţ trebuia să existe relaţii cel puţin pe linie de serviciu. Şi acum sunt sigur că există legături între organele militare şi cele care conduc judeţul, dar constatam, la vremea respectivă, că Sibiul era un oraş deosebit, îngrijit, liniştit, care nu prevestea cu nimic viitoarea tensiune, acel măcel şi umilire dusă la extrem pe care a practicat-o Dragomir, nu numai faţă de populaţie, dar mai ales faţă de organele Ministerului de Interne, miliţie în primul rând, pentru că trupele de securitate nu au fost implicate. Ele au avut o cazarmă la marginea oraşului, către Poplaca. Dragomir a avut o problemă cu miliţia şi, din păcate, cei care au căzut în dispozitivul lui Dragomir au fost luaţi prizonieri şi băgaţi într-un bazin de înot, ţinuţi acolo câteva zile, umiliţi şi batjocoriţi. Acesta a fost un lucru clar petrecut şi mi-a fost povestit de un coleg, care, din păcate, nu mai este. Era şeful transmisiunilor de la Sibiu şi el însuşi a fost „aranjat” de Dragomir: umilit, ţinut în bazin şi nu ar fi avut nici un motiv să fie tratat astfel.

E.T. A fost vreo vendetă, vreo ură mocnită între militarii de diferite arme?

A.B. Să ştiţi că psihoza asta creată, suspiciunea, şi-a pus amprenta în mare măsură şi pe evenimentele de la Otopeni şi este rezultatul lipsei de comunicare dintre organele de conducere. Suspiciunea aceasta i-a măcinat pe mulţi. Din păcate, sunt şi oameni care trăiesc într-o altă lume, pentru că nu acceptă o realitate; nu acceptă că un lucru e aşa cum este, nu acceptă adevărul, li se pare că îi minţi. Îmi aduc aminte de o situaţie pe care am trăit-o în Academie. Eram locotenent major, student în Academie, aveam cel mai mic salariu. Colegii mei de la MApN n-au fost în stare să înţeleagă că eu am cel mai mic salariu pentru că venisem în Academie de pe funcţia cea mai mică, cea de comandant de pluton. Şi timp de doi ani de zile, cu toate încercările mele, mergând până la a le prezenta statul de plată în baza căruia luam banii – pentru că luam banii de la Ministerul de Interne şi era un stat al acestuia – n-au vrut să mă creadă. Fiind plătit de M.I., ei credeau că mai există ceva state de plată care nu erau la vedere. Era această suspiciune faţă de mine, care lucram la M.I., deşi salariile la trupele de securitate erau exact ca la ei. Nu pot să ştiu cum erau plătiţi cei din direcţiile securităţii, din aparatul central, dar eu, comandant de pluton, aveam acel salariu la vremea respectivă de vreo trei mii şi ceva de lei. Şi această suspiciune s-a manifestat şi la revoluţie. Reproşuri de genul „sunteţi oamenii lui Ceauşescu”, „voi aţi dus-o bine”, „aţi venit să-l apăraţi”, „aţi venit să ne omorâţi pe noi”, „voi aţi trăit altfel” mi-au creat o stare de compasiune pentru ei şi m-au dezamăgit pentru că puteau vedea că trăiam în acelaşi mod, că suntem la fel ca ei. Nu! Ei au luat-o pe calea aceasta a suspiciunii, ca să justifice după aceea ceea ce au făcut, măcelul adică. După terminarea Academiei, din lipsa unor posturi la Câmpina, unde ţineam neapărat să vin, am fost repartizat la Bucureşti ca şef al transmisiunilor la unitatea specială 1, care avea sub supraveghere toate obiectivele speciale şi zonele rezidenţiale: Palatul de la Snagov, Scroviştea, Palatul Consiliului de Stat, Comitetul Central, zona vilelor de la Floreasca. Tot ce însemna paza obiectivelor importante aparţinea acestei unităţi, inclusiv zona rezidenţială din Bucureşti şi Castelul Peleş de la Sinaia.

E.T. Aveaţi acces să observaţi modul de viaţă al nomenclaturii comuniste?

A.B. În nici un caz. Eram trataţi ca trupe de securitate, ca a cincea roată la căruţă. Eram oarecum trecuţi pe margine, pentru că în apropierea conducerii superioare de partid şi de stat din vremea aceea erau acele direcţii speciale de pază din DDS. Eu am avut ocazia să văd aceste zone deosebite, dar mai pe afară, ca amplasamente, fără să am măcar o dată ocazia să intru în interiorul vreuneia din ele.

E.T. A venit 1989. În martie, acel an, Nicolae Ceauşescu anunţa că ţara a scăpat de datorii. Cum au reacţionat trupele de securitate. Ce aţi crezut că se va întâmpla din momentul acela?

A.B. În primul rând a fost o veste bună la vremea respectivă. Ne aşteptam să scăpăm de datorii. Din rapoarte, din cuvântări.

E.T. ... Şi mai ales din înfometarea noastră.

A.B. Se ştia că se urmăreşte plătirea integrală a datoriei externe. Şi anunţarea că am scăpat de datorii a fost o uşurare, o speranţă de mai bine, speranţa la un program de televizare normal, speranţa la atâtea lucruri de care fuseserăm frustraţi şi speram să fie mai bine. Pentru mine speranţa a durat cam o lună, cam până în vară şi când am fost la Bucureşti şi aici am văzut că nimic nu se schimbase faţă de perioada ’85-’86 când eram la Academie. Au trecut şi cele câteva luni de speranţă. Ba mai mult, îmi aduc aminte, Tovarăşul era nemulţumit că aprovizionarea nu era aşa cum şi-o doreşte. Omul se ducea, vedea marfa care lua calea către punctul următor al vizitei tovarăşului, care trebuia să vadă că aprovizionarea era abundentă, dar pe acolo pe unde trecuse deja bântuia lipsa. M-am gândit că ceva nu e în regulă. M-am gândit că mi se va da o veste, că vom face ceva. Vedeţi, omului când i se dă o perspectivă – iată, pentru asta strângem cureaua – îi spui şi obiectivul pe care vrei să-l îndeplineşti. Mă aşteptam să spună: mergem încă mai greu pentru că investim, facem cutare lucru. Eram dispus să înţeleg, deşi mi-era greu, ca şi celorlalţi. Nu am întrezărit nici o speranţă de mai bine. Momentul decembrie 1989 până la 17 decembrie l-am parcurs ca în fiecare an. Când s-a dat starea de necesitate pe 17 decembrie eram la părinţi; era duminică, tăiasem porcul. Am ajuns acasă la Câmpina pe la vreo 16,00 şi peste o oră am fost chemat la unitate. Nu ştiam absolut nimic. Nu pentru că eram rupt de realitate, dar practic, noi, ca ofiţeri, eram izolaţi şi accesul la informaţii era foarte dificil. Mai ascultam câte un post de radio, mai vedeam pe la bulgari. Mă gândeam că se va întâmpla ceva, că la noi va fi o trecere paşnică prin renunţarea la putere. Nu m-am gândit că nu l-ar sfătui cineva să renunţe de bună voie şi să transfere puterea. Am aşteptat-o la Congresul 14. Dar am rămas contrariat. N-am mai întrezărit apoi nici măcar o speranţă de schimbare din mers. Nu m-am gândit însă ca se va ajunge la o situaţie conflictuală, pentru că, gândeam eu, credeam în diplomaţia care a condus poporul nostru prin vitregiile istoriei. Cred că laşitatea celor din jur, teama pentru urmări a jucat un rol important. Chiar şi pe 22 decembrie – pentru că eram în Bucureşti – mă aşteptam să-şi

anunţe o hotărâre. Chiar şi atunci am fost aproape sigur că nu se va ajunge la vărsare de sânge. În seara de 21 decembrie a fost mitingul. Am fost acolo, la ora 16 eram în Bucureşti şi am stat toată noaptea dinspre 21 spre 22 decembrie în zona Pieţei Palatului, acolo unde a fost mitingul – eram în rezervă, grupaţi pe o stradă laterală, dar eram acolo. În noaptea respectivă – de 21 spre 22 – am sperat că se va ajunge la o înţelegere, că nu se va ajunge la evacuarea pieţei şi că, prin discuţii, prin negocieri, lucrurile se vor linişti. Eu aşa am sperat. La un moment dat, cineva a ieşit la balcon, a dispărut iar; cred că îl informau periodic. Au venit să întrebe şi la noi: „Ei, care mai este situaţia?” „Cum vedeţi!” Pentru că la Intercontinental erau faţă în faţă grupurile. Şi atunci am crezut că cineva îl va sfătui spre a-i oferi o şansă. Şi poate că ar fi fost un început.

E.T. Din stenograma C.C. de la şedinţa CePx reiese că Ceauşescu s-ar fi exprimat către membrii să-şi caute alt secretar general. Ar fi intervenit Postelnicu sau C.Mănescu în favoarea rămânerii sale la putere. Bine, noi nu ştiam atunci toată povestea asta, dar credeţi că dacă ar fi renunţat, altfel ar fi fost cursul istoriei noastre?

A.B. Cu siguranţă. Dar aici trebuia, în primul rând, curaj din partea celor din jur. Şi sfătuitorii lui, cei din jurul lui, au fost laşi, nu l-au sfătuit să-şi anunţe demisia. „Anunţaţi-vă demisia”, „Anunţaţi că se fac alegeri libere”, „Anunţaţi ceva”. Această tensiune nu s-ar mai fi creat. Chiar Gorbaciov făcuse presiuni asupra lui. Am aflat că discuţiile dintre cei doi au fost foarte tensionate. Din câte ştiam la vremea respectivă, Ceauşescu nu îi dădea lui Gorbaciov prea mult credit, îl considera un aventurier, un şahist care întâi mută şi apoi gândeşte. Nu era convins că Gorbaciov a luat-o pe calea cea bună. Mai ales că – am văzut zilele trecute un reportaj – Gorbaciov ajunsese la o înfundătură. Întâlnirea lui cu Bush în Malta a avut tocmai acest rol de a debloca perestroica şi glasnost pe care le începuse Gorby. Nu ştiu dacă au pus la cale destrămarea sistemului socialist ci au avut ca scop implementarea glasnost-ului şi perestroicăi în celelalte ţări satelite URSS, nu pe cale sângeroasă, ci pe calea unei deschideri. Dar se pare că Gorbaciov scăpase frâiele din mână, Ceauşescu văzuse ce se întâmplase cu Th. Jivkov în Bulgaria şi existau reticenţe grave şi cred că în subconştient avea ideea că, orice ar fi făcut, tot trebuia să părăsească puterea. Şi atunci a preferat să se agaţe de ea, convins în inconştienţa sa că e iubit de popor şi că acesta îl va salva.

E.T. În schimbările survenite în Europa anilor ’90 credeţi că inflaţia majoră a atârnat de intervenţia discretă, dar puternic susţinută financiar de Papa Ioan Paul al II-lea? S-a dovedit că trezorierul său, găsit spânzurat sub un pod, ar fi investit bani buni în mişcarea poloneză „Solidaritatea”, al cărei conducător, Lew Walessa, ar fi fost el însuşi turnător al poliţiei poloneze.

A.B. Cu siguranţă Polonia a reprezentat o breşă. „Solidaritatea” a fost purtătorul de steag al acestui început. Încercarea făcută de Lew Walessa, reuşită până la urmă şi impunerea de către Jaruzelski a stării de necesitate în Polonia n-a avut ca rezultat decât acutizarea conflictelor. S-a

propagat prin „Solidaritatea” ideea că se poate. Şi de aici s-a pornit totul. De aici a pornit tăvălugul, tăvălug ce a venit dinspre Roma. Era un film: „Toate drumurile duc la Roma”. Probabil că de aceea vor acum să-l sanctifice pe Ioan Paul al II-lea. Biserica catolică şi papa au fost influenţe decisive în procesul deblocării lagărului estic. Polonezii au deschis această cale.

E.T. Şi a sosit momentul când la Mislea tăiaţi porcul, pentru ca la câteva ore, ajuns acasă, să fiţi chemaţi la unitate sub imperiul impus de starea de necesitate.

A.B. Am venit de la Mislea, am stat o oră acasă şi apoi am primit telefon să mă prezint la unitate. Era în 17 decembrie. Şi dacă îmi aduc bine aminte, el a făcut atunci o şedinţă şi apoi a plecat în Iran. A vrut să pună lucrurile la punct la Timişoara, a spus că acolo sunt nişte tulburări şi că armata a fost atacată şi după aceea a plecat pentru două-trei zile în Iran.

E.T. Şi pe dvs. v-au chemat în obiectiv...

A.B. Da, din 17 decembrie, noi am rămas în unităţi; practic n-am mai dat pe acasă până pe 27 decembrie 1989, când m-am întors de la Bucureşti, respectiv unde s-au întâmplat evenimentele de la Otopeni, unde am stat în aeroport până pe 27 decembrie dimineaţa şi pe 27 decembrie seara am sosit la Câmpina cu supravieţuitorii, cei care mai rămăseseră în cazarma de la Băneasa.

E.T. Derulaţi şirul evenimentelor de la plecarea dvs. de la Câmpina din 17 decembrie 1989.

A.B. După 17 până pe 21 au fost zile de confuzie. Nu ştiam exact ce se întâmplă. Ideea era că la Timişoara se întâmpla ceva şi din discursuri şi buletine de ştiri era clar că nu e în regulă. Dar despre masacru, despre intervenţie, despre confruntările de acolo nu am avut informaţii până pe 21-22, când eram în Bucureşti şi auzeam la unul şi la altul că se întâmplă ceva pe acolo. Motivele sunt clare: eram într-o unitate militară şi informaţiile, dacă veneau, nu ajungeau la mine. Eu eram ofiţer cu operaţiile, probabil dacă erau ceva informaţii concrete, probabil că ele se găseau la comanda unităţii. Nu puteam să ascultăm posturi de radio străine în unitate, nu era posibil aşa ceva. Era încă un sistem represiv foarte clar: regulile erau foarte stricte. Pur şi simplu am stat în unitate în acele zile, lucram la documente – eram ofiţer cu operaţiile -, am pregătit documentele ca şi cum unitatea era în orice moment gata să-şi îndeplinească o misiune în altă parte, aşa cum trebuie să fie pregătită o unitate militară, dar nu am ieşit din cazarmă, nu am efectuat alte activităţi, am făcut programul de instrucţie, am întărit paza cazărmii, nu am avut situaţii deosebite.

Pe data de 21 decembrie am primit ordin să ne uităm la TV la miting şi toţi în clubul unităţii priveau la singurul TV color din unitate, la mitingul organizat în Piaţa Palatului pe 21 decembrie. Am văzut situaţia care s-a creat, tulburarea aceea din mulţime, întreruperea mitingului.

E.T. Şi ce v-aţi spus atunci ?

A.B. O unitate ca a noastră e foarte aproape de Bucureşti şi noi eram un fel de cal de bătaie, eram chemaţi la toate acţiunile atunci când la Bucureşti se organiza ceva: defilări, primiri de

delegaţii etc. Eram în rezervă de obicei, dar fiind aproape de Bucureşti, totdeauna eram chemaţi. În ziua aceea aşa s-a şi întâmplat. După spargerea mitingului, comandantul a fost chemat în 30 de minute la telefon şi ni s-a transmis alarmarea unităţii şi să ne pregătim să plecăm în Bucureşti. S-a organizat detaşamentul de plecare în Bucureşti cu comandantul unităţii în frunte, col. Stamen. Ca ofiţeri erau apoi secretarul comitetului politic, eu din partea statului major, dl. Georgescu a rămas la comandă şi cele două companii de soldaţi: compania I şi compania a III-a. Fiecare comandant de companie, comandanţii de plutoane cu trei plutoane a câte 30 de oameni. În jur de 100 de oameni la fiecare companie. Plus medicul unităţii, dr. Iliuţă, plus autostaţii pentru legătură, salvarea, maşina comandantului, maşina statului major în care am rămas eu cu dl. Pârvan şi maşinile cu militari îmbarcaţi: autocamioane şi autobuz. Un detaşament cu peste 220 de oameni, care a mers la Bucureşti după ora 16,00. La 16,00 şi ceva am ajuns la Băneasa, la cazarma Comandamentului Trupelor de Securitate şi de acolo am fost îndrumaţi direct în zona centrală a Bucureştiului, în Piaţa Palatului, ca să fim rezervă pentru forţele care erau acolo. Ne-am dus în Bucureşti, rezervă pentru acele forţe care eliberaseră şi degajaseră Piaţa Palatului. Mitingul se terminase, lumea se răspândise, noi am intrat în Piaţă – nu era nimeni – şi ne-am dispus, eu şi cu compania a III-a într-o anumită zonă, dl. comandant la câteva străzi mai încolo. Ne-am dispus în sensul că am parcat camioanele, am debarcat militarii şi am aşteptat în zona respectivă. Nu am avut acţiuni desfăşurate în după-amiaza aceea. Nu aveam scuturi, nici bastoane, eram o unitate de instrucţie. Aveam armamentul la noi cu muniţie în lăzi. Am stat din seara de pe 21 până pe 22 în zona hotelului Union, a străzii Câmpineanu şi dl. Stamen în partea dinspre strada Oneşti; am stat acolo în rezervă, n-am avut nici un moment contact cu demonstranţii, pentru că nu aveam cum. Nu puteam să ne dispunem în faţa lor fără scuturi şi bastoane. Acolo, în faţă, erau unităţi ale M.Ap.N, erau militarii cu scuturi de la unităţi speciale din Bucureşti, iar noi în spate, pe lângă camioane, am rămas până pe data de 22 decembrie când, către ora 9,30 – 10,00, am primit o veste de la un fochist de la un bloc de pe unde eram noi, că generalul Milea s-a împuşcat. Practic, acel om m-a chemat lateral în spatele camionului şi mi-a spus: „Vedeţi că s-a împuşcat Milea şi s-a dat un comunicat că a fost trădător”. Nu că mă aşteptam, dar am simţit că s-a rupt ceva, că este începutul sfârşitului. Că s-a împuşcat, că a fost împuşcat, era clar că lucrurile vor lua o turnură deosebită. Militarii de la MApN, care erau în zonă, plus transportoarele blindate care staţionaseră până atunci, au început să plece.

E.T. Unde?

A.B. Probabil se retrăgeau în cazărmi. Noi i-am văzut că au început să plece. Practic, între demonstranţii care se aflau pe bulevardul Magheru şi noi rămăseseră doar scutierii, care blocau străzile de acces către Piaţa Palatului. Treptat şi aceşti scutieri au început să se retragă şi să vină către noi; noi eram în spatele lor. La un moment dat am văzut că o maşină în care era colonelul Dicluş părăseşte piaţa. Pleca cu militarii lui. Am oprit maşina respectivă, l-am întrebat ce se întâmplă şi mi-

a spus: „A dat ordin colonelul Pavelescu să părăsim dispozitivul!" Atât am aşteptat, ştiam că e vorba de şeful de stat major, colonelul Pavelescu, care fusese în zonă şi condusese activităţile acolo şi, normal, n-am aşteptat să mai primesc alt ordin, am îmbarcat oamenii şi am plecat. Atunci au venit pe lângă noi demonstranţii care doreau să intre în Piaţa Palatului. Nu ne-au agresat, nu ne-au îmbrâncit; le-au dat soldaţilor biscuiţi. Am fost surprins de această manifestare, pentru că mă aşteptam să fie un moment de tensiune, să nu fim lăsaţi să plecăm. Nu s-a întâmplat lucrul acesta. Am plecat de acolo pe lângă magazinul Victoria, pe cheiul Dâmboviţei până la Regie, apoi pe la Podul Grand spre bulevardul 1 Mai şi Arcul de Triumf. În zona aceea am oprit, pentru că o maşină rămăsese în urmă şi trebuia să refac coloana. Atunci am zărit elicopterul care pleca din Bucureşti. Ulterior am aflat că fusese elicopterul care aterizase pe CC şi luase familia Ceauşescu, care se îndrepta atunci spre Snagov. Am continuat deplasarea şi am venit în cazarma Băneasa la comandamentul trupelor de securitate, actualul Inspectorat al Jandarmeriei. Trebuia să ne regrupăm, pentru că eu am plecat cu compania care a fost în subordinea mea din zona străzii I. Câmpineanu, la vremea respectivă 13 decembrie.

E.T. Are legătură cu ziua dvs. de naştere....

A.B. Are legătură (zâmbeşte)... Cealaltă companie care era cu comandantul unităţii a mai întârziat puţin. Apoi am verificat efectivele, armamentul pe care l-am depus în camioane aşa cum trebuie să fie. Am asigurat paza şi am constatat atunci că lipseşte un pluton. Practic, un pluton care se afla sub comanda d-lui Stamen a fost luat şi introdus chiar din noaptea de 21 spre 22 în CC. Nu ştiu exact motivul, dar probabil pentru întărirea dispozitivului interior. Ei au rămas în CC, izolaţi de noi şi în momentul când manifestanţii au blocat piaţa, ei n-au putut să mai plece. Ulterior, au fost evacuaţi şi duşi la regimentul de gardă în zona Academiei. Au fost dezarmaţi şi duşi acolo. Dar fiind soldaţi cu comandant de pluton, au fost dezarmaţi, îmbarcaţi într-o maşină şi trimişi. Dar noi nu puteam să plecăm din Bucureşti din cauza acestui pluton pentru că, la vremea respectivă, comandantul trupelor de securitate ne-a ordonat: „Aşteptaţi să vină şi pe urmă plecaţi". În ideea că noi ne terminaserăm misiunea acolo. Acest lucru a avut urmări. Neputând să plecăm pe data de 22 din Bucureşti, din cauză că ne lipsea plutonul, am fost prinşi în evenimentele care au urmat în noaptea de 22 spre 23 decembrie şi după aceea la Otopeni. Neavând acel pluton, am fost obligaţi să ne cazăm şi odihnim – pentru că era vorba de atâţia oameni cărora trebuia să li se asigure masa şi odihna – în cazarma Băneasa. În jurul orelor 22,00 – 23,00 am reuşit să asigurăm militarilor odihna şi a lor, dar şi a noastră. Eram prea obosiţi şi noi n-am mai reuşit să stăm în faţa televizorului unde se derulau manifestările din Piaţa Palatului. Ardea Biblioteca Universităţii, asta ştiu. Eram prea obosiţi ca să nu ne odihnim câteva ore. Şi pe la ora 12 noaptea m-am dus la culcare. Am reuşit să dormim trei ore, pentru că la ora 3 dimineaţa ni s-a dat alarma. Am primit ordin să ne prezentăm pe platoul cazărmii de la Băneasa cu tot efectivul. Am primit ordin eu, dl. comandant, dl. col. Pârvan să

mergem la comandantul trupelor, dl. Ghiţă Grigore. În jurul orei 3 jumate am fost în biroul generalului Ghiţă. Acolo ni s-a explicat că trebuie să mergem cu cele două companii la Otopeni pentru a întări dispozitivul de apărare din zona aeroportului, că sunt solicitări ale celor de la aeroport.

E.T. Plutonul de la CC venise?

A.B. Nu venise. Practic, plutonul acela a venit la Câmpina cu trenul. Ei au fost reţinuţi la regimentul de gardă şi după aceea au plecat la gară şi de la gară la Câmpina. Ni s-a explicat că vom merge la Otopeni şi că vom fi aşteptaţi la intrarea către aerogară de către maiorul Buzescu şi că vom fi introduşi la estacadă. Pe lângă alte precizări făcute, ni s-a spus şi acest lucru. Am stat în biroul d-lui general circa 15 minute, după care ne-am dus să organizăm deplasarea. În timp ce îi organizam,asupra unităţii a început să se tragă. Nu ştiam de unde se trăgea. Cazarma era în pericol şi am primit ordin – pentru că eram cu subunitatea pe platou, pregătiţi să plecăm – să mai întărim dispozitivul de apărare al cazărmii şi să dăm două plutoane pentru întărirea gărzii unităţii de la Băneasa. Un pluton a plecat pe o parte, altul pe alta şi am întărit dispozitivul în sensul că s-au dispus mai multe posturi de santinelă în zona obiectivului şi acest lucru a făcut să se întârzie plecarea noastră. S-a mers către ora 4,30 – 5,00 când în jurul orei 5,00 a venit la locul unde ne aflam, la camioane, colonelul Patraş împreună cu maiorul Popovici şi ne-au spus că la Otopeni va pleca numai o companie şi la Boteni altă companie. Practic se schimbase misiunea. Probabil era cerere şi pentru Boteni şi s-a renunţat la o companie de la Otopeni. S-a hotărât ca dl. Stamen să meargă cu compania I împreună cu col. Pârvan la Boteni, iar compania a III-a condusă de col. Patraş de la comandament, de maiorul Popovici de la statul major al comandamentului şi de mine, din partea unităţii şi comandantul de campanie, lt. major Barbu, care de fapt îl înlocuia pe comandantul de drept al companiei. S-a hotărât să mergem la Otopeni cu trei camioane, cu 24 de militari în fiecare camion şi comanda fiecărui pluton şi a companiei cu toate materialele pe care le aveam la noi: armamentul şi muniţia. În total au fost 72 de militari în termen şi cadrele pe care le-am spus: col. Patraş, mr. Popovici, eu, lt. maj. Barbu, lt. Vlădilă, comandantul plutonului nr. 1, la plutonul 2 lt. Iliescu şi la plutonul 3 lt. Dinu. Trei camioane conduse de şoferi civili. În primul camion Onciu Petre, în al doilea Bucşe Emil, în al treilea Newmayer. Şi am plecat în jurul orei 5,30 dimineaţa, pe 23 decembrie, spre Otopeni. Am ieşit în DN1, am luat-o la stânga către Otopeni, am avut un baraj în dreptul Academiei de Poliţie, acolo unde e şi o fermă agricolă pe partea stângă. Chiar acolo erau ofiţeri de la MApN; ne-au verificat documentele, legitimaţiile şi camioanele. Drumul era liber, şoseaua era circulată, nu erau restricţii, se circula şi cu taximetre şi oameni care se duceau la serviciu sau veneau de la munte în maşini. Era decembrie şi erau cu schimb pe maşini. Se circula pe şoseaua luminată şi ne-am oprit la pod la Otopeni, la centura unde trece podul peste calea ferată. La coborârea de pe pod către Otopeni ni s-a făcut semn să oprim. Am tras pe dreapta, am fost din nou verificaţi, ni s-a spus să aşteptăm şi am aşteptat până când am primit confirmarea că putem să

mergem mai departe. Ni s-a dat undă verde, după verificări inclusiv prin telefoane. Era vreo 6 şi ceva. Începuse să se lumineze, se îngemăna noaptea cu ziua. Eram cu col. Patraş. Se auzea că se trăgea spre Otopeni. Am dat militarii jos din camioane pentru a adăposti soldaţii şi i-am adăpostit în şanţul de pe partea dreaptă a şoselei. Am stat acolo împreună cu cei de la unitatea specială de transmisiuni de acolo până când ni s-a spus că putem că plecăm şi ne-am îmbarcat din nou în camioane. Şi eu şi Barbu i-am spus colonelului Patraş: „Să mai stăm un pic să se lumineze", la care dânsul a răspuns: „Să mergem, că şi aşa au dat mereu telefon după noi, ne-au solicitat toată noaptea". Probabil ştia că mai fuseseră solicitări în această privinţă şi că suntem aşteptaţi acolo. Dar, poate dacă mai aşteptam un pic, altfel era situaţia şi evenimentele nu se precipitau în halul acela.

Am traversat tot Otopeniul fără nici un incident şi ne-am oprit – probabil la un semnal – în zona punctului de control al miliţiei de pe DN1 din dreptul aeroportului Otopeni. La vremea respectivă pe stânga în direcţia noastră de mers. Noi ne-am oprit pe dreapta pentru că imediat trebuia să intrăm spre aeroport.

E.T. Era strada care ar fi dus la aeroportul militar?

A.B. Nu. Strada care ducea spre aeroportul civil, acolo am fost opriţi, s-a făcut o nouă verificare; eu fiind în al treilea camion n-am avut nici o obligaţie în această privinţă, n-am fost implicat, dar colonelul Patraş, maiorul Popovici fiind în primul camion şi în al doilea rând au fost identificaţi de maiorul Buzescu şi împreună am mers la punctul de control de la Departamentul Aviaţiei Civile unde s-au recunoscut şi de unde s-a dat un însoţitor, lt. maj. Ionescu, de la divizia de artilerie, care să conducă coloana acolo unde era aşteptată. Practic, la sosirea la camioane, col. Patraş l-a rugat pe Barbu să se ducă în spate pe platforma camionului, lângă soldaţi, ca să se urce lt. maj. Ionescu.

E.T. Asta l-a salvat!

A.B. L-a salvat! Asta mi-a povestit Barbu după evenimente. Asta a fost salvarea lui, că urcându-se în spate n-a fost expus în cabină. Şi am reluat deplasarea către aeroport pe şoseaua care intră din DN1 către aeroport, 400-500 de metri, fără nici un fel de probleme. La un moment dat era o barieră pe o jumătate de cale de mers, dar fiind strada cu două benzi n-am avut nici o problemă, am depăşit-o. După ce am depăşit această barieră – care nu era păzită de nimeni şi şoseaua era liberă în continuare, zona era luminată – s-a auzit o rafală de armă; o rafală de foc automat şi s-a creat un moment de nesiguranţă, de panică. Şoferul m-a întrebat: „Ce fac, tovarăşu' căpitan?" „Trage pe dreapta" A fost prima idee de a opri – „Trage pe dreapta". Mă gândeam că e o situaţie pe care o va rezolva camionul din faţă. Camionul pe care îl aveam eu în faţă oprise. Din camionul în care mă aflam, al treilea, n-am auzit decât camionul din faţa mea, al doilea, care a oprit şi el mai în faţă. De la această expresie, „trage pe dreapta", probabil că a mai durat una-două secunde şi s-a pornit dintr-o dată un foc nimicitor asupra camioanelor. Zona fiind aproape închisă, zgomotul făcut de focul

armelor automate amplifica ecoul, nu ştiam de unde se trage, aveam senzaţia că suntem încercuiţi şi că se trăgea din toate poziţiile. Am coborât din camion şi m-am deplasat spre roata din spate pe partea dreaptă. În partea dreaptă a mea era pădure, o zonă împădurită. Atunci mi-am dat seama că nu se trage din pădure. Se trăgea din faţă şi din partea strângă de pe clădirea Departamentului Aviaţiei Civile. De acolo se trăgea puternic, dar am mai sesizat un lucru şi anume că e vizat cel din faţă, că se trage din faţă către primul camion, care intrase mai mult pe şosea şi al doilea camion. Camionul nostru fiind al treilea era expus mai puţin focului. Practic el era opturat de celelalte două camioane. Cei de la estacadă şi cei de la sol – că de acolo de trăgea – nu aveau vedere către camionul al treilea, pentru că erau celelalte două camioane în faţă. Camionul nostru însă era expus focului de pe partea strângă, dinspre Departamentul Aviaţiei Civile, căci de acolo camionul nostru se vedea foarte bine şi se putea trage în el. De fapt aşa au apărut şi primele victime din al treilea camion. Primii oameni de aici care au fost împuşcaţi au fost împuşcaţi de pe Departamentul Aviaţiei Civile, de pe acoperiş. Departamentul Aviaţiei Civile eta o clădire cu 4-5 etaje şi pe platforma de sus instalaseră un sistem de foc – puşcă mitralieră şi pistoale mitralieră. Ulterior am auzit că se trăgea de la ferestrele etajelor de mai jos. Dar atunci, când eu coborâsem, atât am văzut, că se trăgea de pe platforma Departamentului Aviaţiei Civile spre noi.

E.T. Când aţi coborât deja începuseră să tragă spre dvs.? Aţi dat vreun ordin, ceva?

A.B. Nici un ordin! La momentul acela am coborât din camion se trăgea şi pe asfalt se auzeau loviturile, ricoşeurile din asfalt, a fost un moment în care s-a spart un cauciuc, maşina se lăsase pe o parte, s-au spart rezervoarele de benzină; nu am dat ordin să coboare nici un militar. Cred că a fost o chestie de intuiţie. Am avut ideea că e bine să nu ne expunem. Adică, dacă coborau militarii, atrăgeau focul asupra noastră. La momentul respectiv către noi s-a tras mai puţin, probabil că din cauza asta, până în momentul sosirii autobuzului cu salariaţii aeroportului, n-au murit decât şase militari. Spre deosebire de primul camion în care scăpaseră cam acelaşi număr. Diferenţa este foarte mare. Eram terifiat. Cred că nu puteam să dau ordin. Era un vacarm. Cu toate că eram în spatele camionului m-am gîndit că e mai bine să nu coboare. Cred că a fost o intuiţie: să fie adăpostiţi, atâta cât putea adăposti un camion cu prelată. Dar militarii n-au coborât din camionul al treilea. Acest foc desfăşurat sub un vacarm năucitor, care dădea impresia că eşti atacat din toate părţile, a durat circa 10 minute. S-au mai făcut mici pauze. Se auzeau la un moment dat strigăte: „Nu mai trageţi, nu mai trageţi, ne predăm, nu mai trageţi!” – striga cineva chiar de la Departamentul Aviaţiei Civile. De la gard striga cineva, de la ei, de la aviaţie, striga să nu se mai tragă. Inclusiv de pe estacadă. „Ridicaţi-vă!” A fost un moment când credeam că se opreşte focul, dar din păcate focul nu s-a oprit. Aceste strigăte n-au fost auzite de toţi. Au reluat focul pentru că nu toţi auzeau aceste strigăte. Dacă cel de la estacadă striga să nu se mai tragă, cel de pe Departament nu le auzea şi atunci ceilalţi trăgeau şi în momentul în care cei de pe Departament trăgeau, trăgeau şi ceilalţi. Aşa s-a

produs reluarea focului de două-trei ori. La un moment dat s-a liniştit. S-a terminat cu focul. Şi am fost pe punctul - se striga „ridicaţi-vă, mâinile sus, aruncaţi armele, veniţi către noi". Din zona în care mă aflam, atunci am dat ordin, eu sau comandantul de pluton, lt. Dinu Costică, să coboare militarii. Şi, normal, la coborâre primii care coboară sunt gradaţii: ei urcă ultimii şi coboară primii. Aşa e în armată. Au început să coboare. Pe măsură ce coborau mergeau către aeroport prin stânga şi dreapta camionului. Eu şi cu Dinu am luat-o prin dreapta camionului, prin partea unde ne adăpostisem, pe locul unde este trotuarul acum. Am mers cu mâinile ridicate către aeroport circa 20-30 de metri, poate nici atât. În momentul acela a venit autobuzul de tură, cu personalul aeroportului, care intrau la serviciu la ora 7. Probabil că ceasul era 6 jumătate, 7 fără douăzeci. Cam aşa era ceasul. Autobuzul a trecut pe lângă al treilea camion, pe lângă al doilea şi a început să se tragă împotriva lui. Noi eram, acum când ne îndreptam cu mâinile sus, eram mai expuşi ca înainte şi mai expuşi erau militarii care coborâseră pe partea stângă. Şi mai mult cei din primul şi al doilea camion, pentru că au fost printre primii, noi mai în spate deja trecuse autobuzul de noi. Dar la momentul acela, când a început să tragă, m-am trântit la pământ, aşa cum au făcut şi ceilalţi militari şi am văzut momentul când s-a tras în acel autobuz: i s-a spart parbrizul, şoferul a oprit, cine a încercat să coboare şi să se adăpostească a fost împuşcat. Unii au urcat înapoi, unii dintre pasageri s-au dus în spatele autobuzului, s-au suit pe bara de protecţie din spatele autobuzului, pe bara aceea de protecţie şi s-au agăţat de autobuz ca să stea acolo. Autobuzul a dat înapoi şi i-a prins sub roţi. Autobuzul a plecat din zonă, şoferul nu a fost împuşcat, probabil că ăsta a fost un mare noroc pentru ceilalţi pasageri. Autobuzul a dat înapoi, a mers până la una dintre treceri între cele două sensuri de circulaţie, a întors şi a ieşit în DN1. Acesta a fost încă un moment în care au pierit foarte mulţi militari. Mulţi care erau în picioare la momentul acela şi care nu şi-au dat seama ce se întâmplă, pentru că erau cu mâinile sus, mergeau către dispozitivul de apărare al aerogării şi au fost surprinşi de un foc pe care nu îl aşteptau. S-a tras împotriva lor ca şi cum ar fi fost în faţa plutonului de execuţie. Şi a trecut şi acest moment, s-au liniştit focurile, nu s-a mai tras şi ne-a ordonat să ne apropiem. Când am ajuns lângă dispozitivul care era organizat acolo am văzut cine trăsese în noi. Era un dispozitiv de apărare format din militari din divizionul de artilerie, conduşi de un locotenent sau locotenent major Zorilă, el era şeful acolo. Ulterior am aflat cum îl chema, dar l-am văzut. Mai erau acolo foarte mulţi militari de la construcţii, deci militari aduşi atunci de pe şantier şi personal din gărzile patriotice, oameni civili din gărzile patriotice. Ulterior am aflat că erau de la Fabrica de vată de la Buftea. Aveau puşti asupra lor, pistoale mitralieră, deci erau dotaţi ca şi militarii în termen cu pistoale mitralieră şi au executat foc la fel ca militarii în termen asupra noastră. S-a tras şi din partea lor. Dispozitivul era eterogen, probail greu de coordonat, dar asta nu scuză modul cum s-a acţionat. Că s-a tras fără nnici un fel de comandă, fără avertisment şi, mai ales, fără motiv. Veniserăm chemaţi de ei pentru a întări dispozitivul. Nu ne-am dus sub nici o formă cu o stare de

agresivitate, nu ne-am dus să provocăm. Ne-am oprit acolo unde ni s-a dat ordin să ne oprim, unde am fost semnalizaţi să oprim. Justificarea pe care a emis-o ulterior Zorilă, că el a tras o rafală de foc pentru ca să ne oprim,nu este plauzibilă, pentru că nicăieri, în niciun regulament militar, nu se opresc coloanele militare cu focuri de armă.

E.T. Poate rafala a fost semnalul de executare a focului nimicitor...

A.B. Practic, rafala lui de avertisment, cum spune el că a fost, a fost semnalul de deschidere a focului pentru cei care se aflau pe platforma Departamentului Aviaţiei Civile. Pentru că între dispozitivul aflat în faţa aerogării şi dispozitivul de pe Departamentul Aviaţiei Civile nu exista niciun mijloc de legătură. Singurul mijloc de legătura era legătura de foc. Înţelegerea era aşa: dacă tragem noi, trageţi şi voi. Acest lucru l-am aflat ulterior, pentru că eu am mai rămas acolo patru zile şi am aflaz ce s-a întâmplat.

E.T. Acesta a fost consemnul lor?!

A.B. Aceasta a fost înţelegerea între ei: când tragem noi, trageţi şi voi. Aşa s-a menţinut încă vreo 3-4 zile după aceea, pentru că n-au avut un mijloc de legătură, un telefon, ceva, cu care să se controleze acţiunile. De aici a pornit totul, în sensul că Zorilă a declanşat acel infern prin tragerea acelei rafale de foc de armă, care a fost pentru cei de pe Departamentul Aviaţiei Civile şi pentru cei care nu auziseră despre ce este vorba, semnalul de deschidere a focului. Şi totul a fost amplificat de conjunctura de acolo, unde se produce un ecou foarte puternic din cauză că zona respectivă e închisă pe trei laturi: în faţă e aerogara, pe dreapta e liziera de pădure şi pe stânga Departamentul Aviaţiei Civile.

E.T. Spuneaţi că l-aţi văzut pe Zorilă?! Nu l-aţi întrebat: „De ce ai tras mă, de ce ai tras?” Aţi avut o discuţie cu el?

A.B. La momentul respectiv noi eram reţinuţi ca „terorişti”. Noi nu aveam voie să ne exprimăm; n-aveam voie la niciun cuvânt. N-am putut să le explicăm. Greu. I-am rugat să se informeze, să întrebe ce e cu noi. Practic, ei nu ştiau că noi venim. Asta a fost.

E.T. Cum se justifică necunoaşterea lor?

A.B. Nu se justifică în niciun fel necunoaşterea lor. A fost o încălcare de regulamente. Nu se opreşte o coloană militară cu foc. Nu trebuiau să tragă! În al doilea rând, faptul că ne-am întâlnit cu un ofiţer care ne-a aşteptat, maiorul Buzescu, că s-a făcut o recunoaştere, că ni s-a dat un însoţitor, însemna pentru orice om normal, dar mai ales pentru o coloană militară că din acel moment suntem recunoscuţi şi putem intra în dispozitiv. De ce s-a rupt această legătură între mr. Buzescu – ca şef al dispozitivului garnizoanei respective, şef al întregului sistem de apărare de acolo – şi că informaţia n-a ajuns acolo, la cei ce erau în zona respectivă, asta a fost problema lor şi pentru asta au fost acuzaţi, inculpaţi şi au primit şi pedepsele pe care le-au primit.

E.T. Ce-aţi văzut în jurul dvs., pentru că ceva s-a întâmplat, aţi văzut morţi în jurul dvs... Ce-aţi făcut cu ei?

A.B. Ordinul a fost de genul acesta. De la locul unde mă aflam culcat, lângă zona pădurii verzi, la rădăcina unui brad, care şi azi este în zonă – mi-aduc aminte că într-un fel a fost salvatorul meu – şi de acolo am văzut scena cu autobuzul. De acolo, după ce s-a terminat comanda, am primit ordinul să ne deplasăm târâş – cine a făcut armata ştie ce înseammnă asta – din partea celor care ne comandau. Am mers târâş cam 60-70 de metri. Este vorba de la traversarea unde este zona asta verde până la zona de parcare. Acum s-a schimbat foarte mult configuraţia aeroportului. Atunci era şi o zonă verde în faţa aerogării unde parca maxitaxiul. Practic era vorba de 50-60 de metri pe care i-am traversat târâş. În momentul acela am văzut oameni răniţi, trupuri de militari. Mă gândeam că suntem următoarele victime.

E.T. Au rămas întinşi pe asfalt, acolo?

A.B. Au rămas întinşi, au rămas acolo. Ce te aştepţi... Nu puteam eu, ofiţer, să zic „eu nu vin” când vedeam armele îndreptate către mine şi îmi făceau semn să vin. Toţi cei care scăpaserăm am primit ordin să ne deplasăm târâş către ei. Pe burtă, cum am rămas, aşa am fost dezarmat, mi s-a luat pistolul, că aveam pistolul cu toc la centură. Aşa am predat muniţia...

E.T. Pe burtă, aşa!

A.B. În poziţia pe burtă am fost toţi...

E.T. Câţi aţi rămas?

A.B. La momentul respectiv am rămas cam 20 şi ceva. Am rămas cu 21 de oameni în aeroport.

E.T. Restul până la 72 plus ofiţerii?

A.B. Răniţi sau morţi. La momentul când am predat pistolul şi muniţia şi au văzut că sunt ofiţer, din acel moment mi s-a ordonat „ridicaţi-vă”, au venit în spatele nostru cu pistoalele şi ne-au legat într-un garaj, cu mâinile pe pereţi, cu spatele la ei şi faţa la perete şi mâinile sus.

E.T. Ce senzaţie aţi avut? Aşteptaţi să fiţi împuşcaţi pe la spate?

A.B. Eram condamnaţi, nu mai aveam nici o scăpare.

E.T. Cum aţi fost întâmpinaţi la aeroport?

A.B. „Sunteţi terorişti”, „În apăraţi pe Ceauşescu”, „Aţi venit să ne omorâţi!” Eu am încercat să le explic că nu este adevărat: „Nu e adevărat, am venit aici pentru că ne-aţi cerut ajutorul, am fost chemaţi”. Şi m-am adresat celor de lângă mine, pentru că erau lângă mine soldaţii: „Minte căpitanul?” „Nu”, au răspuns militarii.

Ce se întâmplă. Era ideea dacă am credibilitate. Dacă eu spuneam un lucru ei puteau spune „nu, domnule, ăsta e terorist”.

E.T. Cei care au fost în prima maşină mai trăiau?

A.B. Nu! În prima maşină fusese Barbu, Patraş murise, Popovici din a doua murise, Ionescu – călăuza ce ne-o dăduseră, murise, şoferul murise. În prima maşină erau numai morţi. N-a mai rămas nimeni; cei care reuşiseră să coboare au fost omorâţi jos.

E.T. Şi rămăseseţi singurul cu gradul cel mai mare...

A.B. Eram eu şi locotenentul Dinu Barbu, din primul camion, aflat pe platformă; în momentul când a văzut că nu mai are nici o şansă a coborât, s-a adăpostit, a văzut că se împuşcă. A plecat exact în sens invers. S-a adăpostit de liniile de foc împreună cu trei soldaţi. Unul era rănit, ceilalţi doi ne-aveau nici o problemă. Au plecat toţi prin acea pădurice şi-au ieşit la şoseaua naţională. Acolo a oprit o maşină, i-a îmbarcat şi pe rănit l-a dus la spital cu maşina respectivă ca „terorist", iar pe el l-au reţinut încă trei zile la unitatea de transmisiuni pe lângă care trecusem şi care ne recunoscuse că mergem la Otopeni. L-au ţinut acolo în arestul lor trei zile.

E.T. Cum aţi reuşit să aflaţi ce s-a întâmplat în camioane?

A.B. În momentul în care ne-a ţinut acolo în garaj câteva minute, ne-am gândit că ne împuşcă pe toţi. Dar, din momentul în care şi soldaţii au confirmat că am venit să-i ajutăm, ne-au luat şi ne-au escortat pe toţi la ofiţerul de serviciu din aeroporr, într-o încăpere la etaj, acolo de unde se conduce activitatea. Acolo am fost percheziţionaţi. Aveam toate documentele la mine, legitimaţia, au văzut în clar cine sunt. Au fost neîncrezători. Au crezut că totul e un fals.

E.T. N-aţi avut un ordin scris?

A.B. Nu exista aşa ceva. Noi n-am venit acolo în baza unui ordin scris, ci a unui plan de cooperare. Exista un plan de cooperare care era la Patraş sau poate că nici el nu-l avea, dar Patraş acţiona în baza lui. Planul era la unitatea din aeroport; noi am venit chemaţi în baza unui plan. La o situaţie deosebită trebuia să meargă o subunitate de trupe la aeroport. Noi nu trebuia să mergem cu ordin de misiune. Am mers pe baza unui plan, anterior făcut, cu luni de zile în urmă. Nu s-a pus problema să fie un document scris. Dar aveam legitimaţia la mine, i-am spus cine sunt, de unde sunt, de unde vin. I-am rugat să dea telefon. Nici un moment nn-au înţeles şi n-au vrut să stea de vorbă. Au spus tot timpul că suntem teroriştii lui Ceauşescu, oamenii care l-au protejat.

E.T. Cine vă spunea? Zorilă?

A.B. Zorilă nu a părăsit dispozitivul. Cei care ne acuzau erau cei din aeroport: ofiţerul de serviciu, cei din conducerea aeroportului şi militarii şi gărzile patriotice. La un moment dat ne-au pus cătuşele pe mâini.

E.T. Eraţi un fel de animale băgate într-un ţarc şi toţi veneau să vă strige „teroriştilor"?

A.B. Am fost duşi cu cătuşele de mâini, în zona verde erau toaletele. Eu eram cu spatele şi cu cătuşele pe mâini şi în spatele meu erau chiuvetele. Lt. Dinu, în faţa mea, legat de calorifer. Eram faţă în faţă amândoi, cu uşa deschisă spre hol.

E.T. Numai dvs.?

A.B. Soldaţii au fost duşi într-o cameră separată, într-un fel de club, la subsolul clădirii. Numai doi noi am fost expuşi.

E.T. Şi veneau să vă vadă ca la circ?

A.B. Numai civili şi cei care erau la posturile străine aflaţi pe aeroport, medicii fără frontiere, etc., toţi care veniseră pe aeroport, pentru că evenimentele aveau o derulare. Eram pe data de 23, deja unii veniseră de pe 21 decembrie, iar alţii tocmai sosiseră în ţară şi aşteptau să plece în Bucureşti. Ne-au filmat.

E.T. V-au scuipat?

A.B. Nu! Ne-au apostrofat, ne-au înjurat, ne-au acuzat, dar nu au fost violenţe fizice.

E.T. Cât timp v-au ţinut în toalete? Ce aţi făcut în zilele următoare? Cum aţi aflat de restul de soldaţi şi de cadre, ofiţeri sau civili?

A.B. Erau 72 militari în termen, ceilalţi erau cadre, ofiţeri, civili şi şoferi. Am stat în toaleta aceea până către ora 12. Era o toaletă bine amenajată şi dotată. Practic, organizaseră o zonă de pază. Puseseră un caporal în termen să ne păzească cu pistol mitralieră. Tot timpul a stat cu arma îndreptată către noi, ca şi cum eram pericolul aeroportului, cu cătuşe pe mâini; terorişti care puteam să-i omorâm noi, pe care ne legaseră acolo. Aşa am stat timp de mai bine de patru ore în care, de câte ori am avut ocazia, am încercat să le spun să sune, să dea telefon şi să anunţe la comandamentul trupelor de securitate, la generalul Ghiţă şi să-l informeze ce e cu noi. Să se convingă că de acolo am fost chemaţi. La un moment dat, locotenentul Dinu mi-a şi spus: „Tovarăşe căpitan, nu vedeţi că ăştia nu vor să înţeleagă nimic?! Nu le mai ziceţi nimic, pentru că degeaba le spuneţi!” Atât am insistat: să dea telefon la comandament. Din păcate n-am avut nici un fel de răspuns. Către ora 12, fără nici o explicaţie, ne-au ridicat de acolo, ne-au dus la ofiţerul de serviciu, au încercat să ne descuie cătuşele, nu ni s-au descuiat, a fost nevoie să le taie pentru că nu au găsit sau nu mai mergea cheia – nu ştiu exact – şi din acel moment ni s-a spus de către ofiţerul de serviciu de acolo...

E.T. Îi cunoaşteţi numele?

A.B. Nu mi-l amintesc, din păcate. Era colonel; şi ne-a spus: „Luaţi-vă oamenii care au rămas, vezi că sunt jos la subsolul clădirii şi vedeţi ce faceţi... recuperaţi materialele şi ce mai faceţi pe aici.

E.T. Ce însemna să recuperaţi materialele?

A.B. Puteam să luăm chiar tot. Din acel moment am înţeles, neoficial, că au înţeles că au făcut o prostie sau că nu suntem teroriştii la care se aşteptau.

E.T. Nu v-aţi gândit să puneţi mâna pe arme şi să-i terminaţi la rându-vă?

A.B. Nu m-am gândit la această posibilitate, în primul rând pentru că m-am dus la militari şi erau foarte deprimaţi. Am încercat să-i îmbărbătez, dar erau foarte hotărâţi să nu mai pună în nici un

fel mâna pe armă, pentru că, au zis ei: „Dacă noi punem mâna pe armă, ăştia ne împuşcă şi pe noi, pentru că ei asta aşteaptă, să ne vadă pe noi cu armele în mână ca să ne împuşte”. Aveau teama că vor fi împuşcaţi fără motiv, aşa cum au fost împuşcaţi şi nu au vrut să mai ia nici o armă până pe 24. În noaptea de 23 spre 24 ne-am dispus în zona aeroportului cu nişte militari la estacadă, pentru că am intrat în dispozitivul de apărare al aeroportului. Aşa au fost ordinele şi aşa s-a făcut. De unde venise acest ordin? Către orele 2-3 am vorbit la telefon cu generalul Ghiţă. Am reuşit să vorbesc după ce m-am edificat cîţi militari mai erau în viaţă.

E.T. Chiar nu ştia ce s-a întâmplat?

A.B. Ulterior am aflat că ştia ce s-a întâmplat. Deci, am sunat pe numărul de telefon din centrală, pe interurban, direct la centrala trupelor comandamentului; am vorbit întâi cu ofiţerul de serviciu, col. Zamfir – care era ofiţer de serviciu operativ – şi i-am spus cine sunt, ce s-a întâmplat şi că vreau să vorbesc cu tovarăşul general. Am aşteptat un timp şi s-a întrerupt legătura, nu ştiu de ce. Am sunat din nou, cu toate că nu era uşor să dai un telefon de acolo, erau şi alţii la rând. Era un singur telefon public. N-am reuşit să mai iau legătura de acolo. Am plecat la USLA. Acolo în aeroport era biroul lor de coordonare, pentru că USLA era dislocată pe aeroportul Otopeni. De acolo am reuşit să vorbesc cu generalul Ghiţă, dar nu la prima încercare, ci la a doua. Se pare că, practic, m-au căutat ei şi luând legătura cu generalul Ghiţă i-am explicat care este situaţia, ce s-a întâmplat.

E.T. Şi ce-a zis?

A.B. A avut un moment de ezitare şi a zis: „Da, da, da... rămâneţi acolo în dispozitiv, o să văd ce se poate face...” Nu ne-a dat nici un verdict, n-a spus a cui era vina.

E.T. Dar nici ei nu v-au spus că ştiau.

A.B. Nu! Ulterior am aflat că ştia. L-am întrebat ulterior dacă ştia, pentru că m-am întâlnit cu generalul Ghiţă în februarie – martie 1990, când am fost acolo, la comandament. L-am întrebat, când am avut o întâlnire cu dânsul, dacă ştia. Şi ştia. „Ştiam ce s-a întâmplat pentru că mă informaseră cei de la Departamentul Aviaţiei Civile”. Adică îl informase cel care ne chemase că s-a întâmplat acolo o tragedie, că au fost împuşcaţi şi, vezi Doamne, că n-am respectat traseul.

E.T. Se justificau...

A.B. Se justificau că nu am respectat traseul, dar nu este nici o justificare din moment ce ne-a preluat un delegat de-al lor şi ne-a introdus în dispozitiv.

E.T. Introducerea în dispozitiv presupunea că v-a indicat şi traseul.

A.B. Exact. Dacă omul acela s-a urcat în primul camion şi ne-a însoţit, a mers cu coloana, a fost în primul camion, normal că am intrat pe traseul pe care ne-a condus el. Dar mai este şi altă problemă: generalul Ghiţă, în momentul în care ne-a spus misiunea, că plecăm la Otopeni, a spus clar: „Vă aşteaptă mr. Buzescu şi vă introduce la estacadă”. Păi estacada este acea terasă unde parchează maşinile în faţa aerogării. Noi acolo trebuia să ajungem, în nici un caz pe DN1 către

aeroportul militar în spate. În nici un caz. Era clar că am intrat pe unde trebuia, numai că ei au avut o altă percepţie a lucrurilor şi au făcut o justificare din asta, că n-am fi intrat pe unde ar fi trebuit să intrăm.

E.T. Credeţi că a fost făcută deliberat?

A.B. D-le profesor, eu am spus: cine intra în aeroport în dimineaţa aceea nu mai scăpa. Pentru că în dimineaţa aceea au intrat în aeroport, pe drumul acesta pe care ni se reproşează că am intrat noi, pe DN1, colonelul Oprescu din Câmpina.

E.T. Cu ce ocazie?

A.B. Colonelul Oprescu lucra la Târgovişte şi...

E.T. Şi el e mort...

A.B. A murit în dimineaţa zilei de 23 decembrie către ora 9.

E.T. Ceva mai târziu, după ce vă omorâm pe dvs.

A.B. După ce s-au întâmplat evenimentele, la un moment dat, a fost o vânzoleală pe la aeroport – nu ştiu exact ce se întâmpla, pentru că eram cu cătuşele de mâini – şi am aflat că a mai fost o situaţie din asta. Ulterior am aflat ce s-a întâmplat. Colonelul Oprescu a venit de la Târgovişte cu un camion ca să aducă muniţie la aeroport. Practic a fost chemat pentru că unitatea de la aeroport nu avea muniţie deajuns. A venit însoţitor de transport în aeroportul Otopeni. A intrat de pe DN1 pe şoseaua care duce către aeroportul militar.

E.T. Pe traseul urmat de dvs.?

A.B. Nu, pe traseul pe care ni se reproşează că n-am intrat noi. Asta vreau să spun. Că pe unde intram eram terminaţi! El a intrat pe lumină şi a fost terminat şi el. Şi şoferul şi soldaţii şi el. Au murit toţi. Tot! Tot! Tot! Dacă mergeţi către aeroport pe drumul acesta de la semafor (acum este o pasarelă acolo, s-a făcut pasajul Otopeni) ei, dacă intraţi la stânga veniţi spre Bucureşti, către aeroport, nu către aeroportul civil, ci către cel militar, la un moment dat pe partea stângă este o cruce pe care se află numele lor: colonel Oprescu, soldat... , soldat... toţi care au murit acolo.

E.T. Câţi au murit acolo?

A.B. Cred că vreo trei sau patru soldaţi şi colonelul Oprescu, toţi din transportul respectiv. Nu a scăpat nimeni. Au fost pur şi simplu măcelăriţi toţi. Şi erau, deci, oameni care veniseră cu muniţie pentru ei. De-aia susţin: nu scăpa nimeni. De ce? Care a fost ideea lor? De ce trebuia să moară atâta lume, nu ştiu!

E.T. V-aţi întâlnit deci cu subalternii. Reluaţi faptele în continuare. Ce-au zis când v-au văzut? V-au îmbrăţişat... v-au...

A.B. Nu le-a venit să creadă că am scăpat. Eu şi cu Dinu am mers la ei... Dinu era comandantul lor de pluton. Erau de fapt din plutoane diferite, dar majoritatea supravieţuitorilor era din plutonul acesta, al treilea. Erau foarte speriaţi, erau îngroziţi de ceea ce văzuseră; îşi văzuseră

colegii morţi. Au spus că nu mai vor să pună mâna pe armă, pentru că „ăştia ne omoară, ăştia nu ne lasă!" ziceau. Au văzut prea multe. Şi mai mult, îmi aduc aminte, Bucuţi Laurenţiu, dacă îmi aduc aminte, din cauza benzinei scurse dintr-un rezervor, i se îmbibaseră hainele pe el şi a trebuit să-l trimitem la spital. Am cerut de acolo o maşină. Nu ştiu cu ce l-au trimis; nu mai suporta hainele îmbibate de benzină care îi ardea pielea. Mi-aduc aminte că am revenit cu ei la parterul aerogării şi din noaptea aceea de 23 spre 24 eu am luat un pistol mitralieră. Câţiva s-au înduplecat şi au luat şi ei arme, dar majoritatea nu. Le-am zis: mergem pe estacadă şi stăm acolo cu cei de la MapN. Unii n-au vrut. Au stat în noaptea respectivă şi au încărcat încărcătoare, din muniţia pe care o aveam noi. Muniţia noastră pe care o recuăperaseră cei de la aeroport şi soldaţii noştri au încărcat încărcătoare pentru ceilalţi, pentru că s-a mai tras în noaptea aceea de 23 spre 24, cred eu, tot fără motiv, dar cu ţintă precisă. Dar s-a tras. Erau mulţi în aerogară care nu ştiau de ce trag, nu mai trăseseră niciodată. Îi întrebam eu „de ce tragi?" „Tragem, tragem, că avem muniţie destulă!" Asta a fost inconştienţă, lipsă de conducere; practic era abandonarea comenzii. Acolo nu era cineva care să-i liniştească şi să stopeze acţiunile lor. Asta a fost.

E.T. Şi cum aţi aflat de restul? Unde au fost duşi?

A.B. În după-amiaza respectivă – că din aerogară se vedea – foarte mulţi au fost luaţi de către taxiuri şi salvări. Din aerogară nu se mai vedea că mai sunt pe şosea morţi sau răniţi. Asta a fost pe data de 23. Maşinile erau la o distanţă de o sută şi ceva de metri şi nu-ţi dădeai seama dacă în cabină mai este cineva, dacă în spatele camionului mai este cineva. A doua zi dimineaţa, pe 24, aflându-mă tot în zona aceea a aeroportului, dar fără nici o posibilitate de a pleca – pentru că nu aveam libertatea de a ne duce unde doream, eram acolo într-o zonă închisă – a venit către aeroport, pe jos, o grupă de tineri. Şi din discuţiile de la distanţă am aflat că sunt medicinişti de la Iaşi. Veniseră studenţii. Aşa au spus. Şi la ei s-a apelat ca să vadă şi să ia dacă mai sunt cadavre în maşini. Acei medicinişti au mai găsit în maşină vreo 15-16 cadavre care nu fuseseră luate de nimeni de acolo, asta în data de 24. În maşini şi în şanţ pe zona verde apropiată au fost strânşi şi au fost puşi pe nişte foi de cort într-o maşină şi s-a plecat cu ei; în acel moment eram ferm convins că sunt duşi la morgă. Nu se mai putea face nimic. Apoi au mutat camioanele – în sensul că nu le-au mai lăsat aşa cum am venit noi în coloană – unul pe zona de intrare către estacadă, deci au blocat intrarea către estacadă, unul la ieşirea către estacadă în partea cealaltă şi unul la mijloc pe trecerea dintre un sens de mers şi celălalt. Au pus cele trei camioane într-un nou dispozitiv, într-un fel de triunghi. Motivaţia lor: ca să nu pătrundă nimeni către aerogară din nici o parte. Le-au tras cu transportoarele blindate în acest nou dispozitiv. Şi tinerii, deci, au pus cadavrele într-o maşină, dar ele n-au ajuns la morgă, cum credeau ei; au fost duse în spatele aeroportului, la aerogara de mărfuri şi lăsaţi acolo în autoliftul respectiv.

E.T. Cum aţi aflat că sunt acolo?

A.B. Am aflat întâmplător. După data de 24 decembrie, cu cei 21 de militari, am plecat pentru apărarea aeroportului în zona divizionului de artilerie la aerogara de mărfuri şi am primit ordin să apărăm o anumită zonă între cele două piste de rulare – zona unde erau aeronavele parcate – şi să ne dispunem în tranşee cu nişte posturi şi să păzim zona respectivă. În faţa noastră se afla un pluton de-al lor, pentru siguranţă. Au zis: „Acolo sunt 20 de oameni de-ai noştri. Dacă ei cedează şi vin către voi, dacă sunt atacaţi, interveniţi şi voi”. N-a fost nici o problemă şi n-a fost cazul să intervenim. Cu cei 21 de oameni am organizat serviciul de pază al acestei zone. Am intrat în dispozitiv pe 24 seara şi am stat acolo până pe 27 dimineaţa. Pe 26, cred, a venit un soldat de la noi, în momentul când s-a schimbat schimbul. Şi a venit acolo unde ne aflam – la o baracă de pompieri – şi mi-a spus: „Tovarăşe căpitan, mi-a spus un muncitor de la aerogara de mărfuri că soldaţii noştri – colegii care au murit – sunt acolo!” „Nu se poate, zic. Eu am văzut maşina că a plecat, mi-au zis că-i duc la morgă, nu se poate!” „Nu, să ştiţi că sunt acolo acoperiţi cu foi de cort de la noi. I-a acoperit şi i-a lăsat acolo!”

E.T. Era iarnă, zăpada începuse?

A.B. Ninsese pe noaptea de 25. Dacă vă aduceţi aminte, chiar în noaptea de Crăciun a nins. Era o zăpadă frumoasă. Nu era mare, dar se albise totul. Era ger, nu mai mult de -10 grade Celsius. Era frig într-adevăr! Peste zi ieşea soarele, era frumos. Nu ştiu care a fost motivaţia pentru care nu i-a dus la morgă. Cred că pur şi simplu s-au blocat şi când şi-au dat seama de dimensiunea dezastrului n-au ştiut cum să mai iasă din această situaţie. Au încercat să le ascundă? Nu ştiu.

E.T. Au fost situaţii când răniţii au fost împuşcaţi?

A.B. Am auzit că răniţilor nu li s-a acordat ajutor. Mai mult, li s-a spus celor care erau acolo în dispotitiv de către cadrele militare din apărarea aeroportului să-i împuşte. Acest lucru nu l-am văzut pe viu, dar sunt soldaţi care au comfirmat acest lucru, că au scăpat pentru că s-au rugat de soldatul care trebuia să-i împuşte să nu-i împuşte. I-a spus: „Mă, nu mă împuşca, sunt din Teleorman din comuna...” „Şi eu tot de acolo sunt!” Şi nu l-a împuşcat.

E.T. A urmat un proces. Probabil s-au spus toate aceste lucruri...

A.B. La proces, procuratura a mers pe ideea de a căuta vinovaţii, dar nu s-au putut identifica toţi vinovaţii. Pentru că cel care a dat ordin să-l împuşte pe soldatul acela n-a putut fi identificat. Era un om în uniformă de aviaţie. Nu era în uniformă kaki, de armată, n-am putut să ştiu cine a fost acolo. Nu este vorba de mine, ci de soldatul care a fost în situaţia respectivă. Procuratura nu poate să meargă pe cercetări dacă nu ai o dovadă, ceva, o identificare a omului, să acuzi pe cineva. Şi atunci a rămas în aer această întâmplare.

E.T. Au fost situaţii când s-a regretat că n-aţi fost împuşcaţi cu toţii? În acel caz, mai mult ca sigur n-ar mai fi existat un caz, un proces despre Otopeni.

A.B. A fost o afirmaţie făcută ulterior. La circa o lună după eveniment s-au dus cadre şi şoferi din unitatea noastră să ridice camioanele de acolo, pentru că rămăseseră toate camioanele în unitatea de la Otopeni. Şi s-au dus să le ia. Şi ofiţerul nostru şi-a exprimat compasiunea: „Uite, domnule, au murit atâţia, păcat de ei". Şi cineva de acolo...

E.T. Îl ştiţi?

A.B. Nu-l ştiu, nici ofiţerul de la noi nu-l ştie, dar era un ofiţer din cadrul divizionului de artilerie de acolo. A zis: „Mai bine îi împuşa pe toţi!" N-a spus mai mult şi nici n-am înţeles motivul de ce s-a exprimat astfel. Poate s-a gândit că nu mai are cine să povestească. Nu mai eram niciunul în viaţă şi am fi rămas în istorie drept teroriştii pe care acum îi caută toată lumea şi nu dă de ei. Nemaifiind niciunul care să povestească ce s-a întâmplat, ar fi dat vina pe ei: „Ăştia sunt teroriştii, că tot nu găsim pe alţii!"

E.T. Şi în dispozitivul care vi s-a dat pe aeroport ce aţi executat cu militarii?

A.B. Militarii s-au dispus în locaşuri de tragere; aveau lăzile cu muniţie cu ei, stăteau pe lada de muniţie pe burtă pentru că i-a prins şi zăpada acolo. Am stat în acest dispozitiv şi îi schimbam la două ore, pentru că era destul de frig. Am stat acolo până pe 27 decembrie, către ora 10,00, când ni s-a transmis de la acel divizion de artilerie să strângem oamenii şi să aşteptăm că vine o maşină ca să ne ducă la Băneasa la comandantul trupelor noastre.

E.T. Unde aţi fost cazaţi? Într-un spaţiu de gardă special sau eraţi tot în baraca de pompieri?

A.B. Eram în baraca de pompieri. Acolo am fost cazaţi. Fiecare dormea pe unde putea, pe haine, pe jos. Eu – îmi aduc aminte – am putut dormi o singură noapte, pe 26; şeful de acolo mi-a dat voie să dorm în camera lui unde era un singur pat militar. Am dormit câteva ore, dar în rest am stat pe unde am nimerit. Şi soldaţii la fel. Veneam din dispozitiv, intram în remiza aceea ca să ne încălzim, acolo serveam şi masa – hrana o luam de la vreun kilometru, mergeam pe jos şi îmi dăduseră de la unitatea respectivă un subofiţer care să ne însoţească.

E.T. Nu vă era frică să nu se tragă asupra dvs.?

A.B. A fost o frică şi-n momentul din prima noapte, în momentul când am intrat acolo. Şi tot o lipsă de comunicare, pentru că ei n-au anunţat intrarea noastră în dispozitiv. Un soldat de-al lor aflat pe un hangar a tras către dispozitivul nostru.

E.T. A văzut mişcare...

A.B. Da, a văzut mişcare. Soldaţii instalau dispozitivul de apărare şi soldatul a început să tragă. S-a alarmat toată lumea, subofiţerul care ne era dat ca însoţitor a reuşit să transmită şi celorlalţi că suntem acolo şi să nu se mai tragă. Aşa am scăpat şi nu s-a mai tras până la plecare.

E.T. Unde aţi plecat de acolo?

A.B. La Băneasa.

E.T. Cum aţi fost primiţi?

A.B. Pe 27 am plecat din aeroport cu un camion şi am mers la Băneasa. Nu ştiam cine mai era acolo. Ce se întâmplase. Subunitatea care plecase de la Boteni s-a întors direct la Câmpina şi rămăseseră la Băneasa salvarea, autostaţiile militare, maşina comandantului, maşinile cu care am ajuns acolo. Din cele trei autocamioane nu s-a mai putut recupera nimic. Acelea au rămas la Otopeni. Am făcut o coloană cu toate acestea. Cei de la Băneasa ne-au spus că plecăm pe propria răspundere. Eu le-am spus: „Eu plec, nu mai stau aici!" (se face pauză, lacrimile îi curg din ochi). Plecările din Bucureşti nu se făceau aşa uşor. Erau filtre şi noi eram ai nimănui. Situaţia era ambiguă. Eram nici soldaţi, nici terorişti. Nu-şi asuma nimeni vreo răspundere cu noi. Nu ştiau ce să facă. Am format coloana - 5-6 maşini: camion, Aro, Dacie, autostaţii, salvare. O coloană neomogenă cu care am plecat de acolo după-amiază pe la 2-3. Dar momentul cel mai emoţionant a fost când m-am întâlnit cu Barbu. Eu ştiam că Barbu e mort. Din toate informaţiile mele, nevăzându-l că a scăpat, am crezut că e mort. Eu n-am ştiut nimic de el. El a plecat de acolo când s-a tras, l-a oprit acolo la arest la Otopeni, la unitatea aceea şi după ce s-au liniştit treburile l-au trimis la Băneasa. A ajuns cu o zi înaintea mea la Băneasa, pe 26. Şi eu pe 27, când am ajuns, nu era în cazarma de la Băneasa. Soldaţii din garnizoană aveau misiune; fiecare pluton avea 30 de oameni, dar noi am plecat cu 24 din fiecare pluton. Diferenţa de soldaţi era acolo – vreo 50 de soldaţi erau acolo – plus ai mei 21...

E.T. Aţi luat 24 pentru că atâţia încăpeau în camioane?

A.B. Aşa mi s-a spus, să pun 24 de soldaţi în camion pentru că era camionul deja foarte plin; era muniţie, de complexul de protecţie pentru că plecam ca la alarmă. Şi atunci am hotărât ca din fiecare pluton să meargă 24. Am dat de o parte pe cei care aveau probleme medicale, pe cei cu constituţie fizică firavă. Aceştia au rămas la Băneasa.

Ei, m-am întâlnit cu ei şi atunci l-am întâlnit şi pe Barbu. Nu mi-a venit să cred. Barbu scăpase cu viaţă, dar eu eram sigur că e mort.

E.T. Cum a fost această reîntâlnire? Aţi rămas împietrit.

A.B. Şi eu şi el. (lacrimile curg)

E.T. Mă iertaţi că vă răscolesc aceste amintiri. Şi mie îmi dau lacrimile. (Pauză) În unitate la Câmpina se ştia că e mort?

A.B. Da! Haideţi să trecem peste asta! (Pauză lungă) Ce s-a întâmplat? Pe data de 23, deci după ce s-a întâmplat nenorocirea, şoferului de pe maşina mea, Newmayer Anton, i s-a dat drumul să plece pe aeroport. A luat o maşină, a ajuns la gară şi a venit la Câmpina cu trenul.

E.T. Stamen venise de la Boteni?

A.B. Nu, nu! A venit şi el pe 26.

E.T. Aflase de tragedie?

A.B. Aflase ceva la Boteni, în sensul că i-au spus că s-ar fi întâmplat ceva la Otopeni, dar nu i-au dat detalii. Deci şoferul pe 23 decembrie a venit la Câmpina. Pe 24 a venit la serviciu, la unitate şi a povestit ce s-a întâmplat acolo. În unitate s-a ştiut. Şi el a spus că eu trăiesc, că Dinu trăieşte, dar că Barbu nu este. El ştia pe cine a văzut acolo. Dacă el a văzut că m-a lăsat pe mine cu 21 de soldaţi şi pe Dinu şi a văzut că Barbu nu este, a crezut că Barbu e mort. Şi eu eram convins la fel. Nici nu m-am gândit că a scăpat din prima maşină. Dacă o vedeaţi... era ciuruită total, ce mai! Norocul lui că a fost trimis în spate. Când l-am văzut am rămas aşa... perplex! Nu-mi venea să cred. Şi din momentul acela n-am mai vrut să rămân la Bucureşti. Care era ideea... Trebuia să vin la Câmpina. Bucureştiul nu mai era sigur şi mi-era teamă că ne angrenează la alte misiuni. M-am dus la ofiţerul de serviciu, m-am dus la consilierul politic şi i-am spus că plec şi i-am cerut un steag, un drapel al României, de-ăla cu gaură, că aşa era. Mi-am pus banderola pe mână, am legat steagul de primul camion şi am plecat: eu în faţă, Barbu după mine cu Aro, ce am mai avut acolo. Şi am luat şi o autostaţie la remorcă, pentru că nu mai mergea. Am avut câteva opriri. La Otopeni, acolo la baraj, ne-au întrebat ce e cu noi, nu ne-au mai oprit ca să ne legitimeze, au văzut că e coloană militară cu drapel, cu banderolă pe mână şi ne-au dat drumul mai departe. Am mai avut un moment la Bărcăneşti şi la km 6, că tot aşa, ideea era să ne oprească. Dar când au văzut că e coloană militară – ăsta a fost avantajul! – că dacă eram numai o maşină eram suspecţi. Dar eram coloană, faruri aprinse, steag, banderolă. Şi la 5 jumate eram la Câmpina. Se înserase. Cam asta a fost.

E.T. Ne oprim aici, dar poate mai fixăm o zi în care să-mi povestiţi impresiile produse de evenimente asupra soldaţilor.

Colonel (rez.) ARON BUGOIU

CE A ÎNSEMNAT "FILIALA CÂMPINA" A S.Ș.I. DIN ROMÂNIA ÎN 2011 – 2012 ?

Prof. Victoria Vâlcu

Prin tot ce am organizat în cadrul Filialei Câmpina a S.Ș.I. din septembrie 2011 până în iunie 2012, se poate spune că ne-am onorat la cel mai înalt nivel cei 60 de ani de activitate, împliniţi în iulie 2011. Ce vârstă frumoasă!

Chiar în luna noiembrie 2011, filiala noastră a fost gazda Conferinţei Naţionale a S.Ș.I. din România-eveniment desfăşurat, potrivit Statutului, o dată la 4 ani- cu participarea a 42 de profesori, reprezentanţi ai 23 filiale din toată Țara.

Întreaga activitate la acest eveniment a fost posibilă datorită unor sponsori care au înţeles că municipiul Câmpina se poate afirma și în acest mod la nivel naţional. Aceștia au demonstrat că atunci a fost vorba de un eveniment cultural pot deveni participanţi activi la afirmarea municipiului Câmpina. Sunt reprezentanții unor firme cu o activitate economică remarcabilă pe plan local, naţional și internaţional, precum: "Confind", „Fibec", „EdilConst", „Lemet", „Technofharm". De un real ajutor ne-a fost şi Parohia Sf.Nicolae, Slobozia, Câmpina.

În cadrul Conferinței Naţionale a S.Ș.I. a fost aleasă o nouă conducere pentru următorii 4 ani. Noul președinte ales este profesorul Bogdan Murgescu ce are o misiune deosebit de serioasă, mai ales că vine după prestigioasa conducere, asigurată timp de mai mulți ani de prof.dr.Ioan Scurtu ce a conferit Societății de Ştiințe Istorice din România o notorietate deosebită (autor a peste 100 titluri de carte de istorie). Din noul birou executiv al S.Ș.I. din România, începând din noiembrie 2011 face parte și președintele Filialei Câmpina, prof.dr. George Râncu. Iată, încă un exemplu al activitații noastre la nivel național!

În cadrul activității conferinței, pe lângă prezentarea celor realizate și nerealizate în ultimii 4 ani, alegerea noii conduceri, au fost lansate mai multe lucrări: Anuarul Filialei Câmpina - 2011, Monografia Municipiului Ploiești - prof.dr.Nadia Manea (Arhivele BNR) care a susținut o comunicare științifică deosebit de interesantă despre circulația monetară în timpul Primului Război Mondial; au fost acordate diplome de excelență pentru mai mulți membri ai Filialei noastre; s-au făcut aprecieri deosebite asupra activității la complexul parohial Sf.Nicolae-Părintele Petru Moga. Felul în care am organizat acest eveniment cultural-administrativ, ne-a permis să-i asigurăm și un important caracter științific.

Filiala Câmpina a S.Ș.I. din România înseamnă în primul rând prezentarea unor comunicări ştiințifice în cadrul şedințelor lunare. Astfel au fost comunicări de:

1. **Istorie locală:**

"Plasa Câmpina în perioada interbelică"- prof. Marius Zaharia;
„Închisoarea de la Mislea, infernul comunist"-prof. Gheorghe Modoianu;
„Scurt istoric al comunei Filipești de Pădure; așezări monahale cantacuzinești"-prof.Marius Brezeanu;
„Așezări monahale de pe Valea Arieșului"-prof.Ionică Furdui;

2. Istorie naţională:

„Mărturii despre Basarabia în rapoartele diplomatice ale Legației Române de la Moscova 1940-1944"-prof. dr. George Râncu;
"Istoricul cuvântului <Român>"-prof. Marcel Vlădescu;
„Prezentarea unor personalități:Toma Cantacuzino"-prof.Marius Brezeanu;
„Personalități ale Senatului Universității Alexandru Ioan-Cuza-Iași"-prof.Victoria Vâlcu;
„Din istoria Francmasoneriei"- colonel Marian Dulă;

3. Istorie Universală:

" Jurnal de călătorie în Orientul Mijlociu"- prof. Cristi Bunea;
„Studiu comparativ despre totalitarismul extremei drepte, fascismul italian şi nazismul german"-prof.dr.George Râncu;
„Semnificațiile zilelor de 8 și 9 Mai 1945"- prof.dr.George Râncu;
„Islamismul –origini și actualitate"- prof.dr.George Râncu;
„Uniunea Europeană - Context şi perspectivă"- prof.Cerasela Marin;
„Aspecte ale prieteniei româno-franceze"- inginer Popescu Adrian.

Se poate observa tematica foarte variată a dezbaterilor comunității stiințifice câmpinene. De menționat că, la discuțiile pe marginea acestor teme au participat de fiecare dată 15-20 membri ai Filialei.

Membrii Filialei noastre au participat la toate evenimentele culturale organizate în municipiul Câmpina: expoziţia de material arheologic descoperit în curtea Parohială Slobozia; prezentarea materialului arheologic de către arheologul Alin Frânculeasa; manifestări legate de sărbătorile naționale, de comemorarea eroilor câmpineni; prezentarea cărții cu descoperirile din ultimii ani (2008-2011), ce semnalizează prezența a 50 de morminte din Epoca Bronzului, a unui cimitir din această epocă, descoperit chiar în incinta Parohiei Slobozia. Iată că vechimea aşezării câmpinene este mult mai îndepărtată decât atestarea documentară a Vămii Câmpina în 1503. Această carte am prezentat-o Consiliului Național al S.Ș.I București - 26 mai 2012. Pentru întreaga activitate de susținere a descoperirilor arheologice,cât și pentru aportul la buna desfășurare a activitații Filialei Câmpina, Părintelui Petru Moga i s-a acordat Diploma de excelență în cadrul cursurilor de vară

desfășurate la Pitești, 15-21 iulie 2012. La aceste cursuri au participat din partea Filialei Câmpina a S.Ș.I din România, prof.Victoria Vâlcu (a 13 participare) şi prof.Ioana Haiduc. Aceste cursuri au rolul de a cunoaște istoria locului unde se desfăşoară, cât și a problemelor de actualitate ale istoriei naționale şi universale. Astfel că participanții pot aduce în cadrul filialei cele mai noi descoperiri din domeniul istoriei.

Ca şi în cadrul Consiliului Național și la cursurile de vară s-a discutat despre rolul istoriei în şcoală, precum și al atitudinii pe care ar trebui să o adopte S.Ș.I din România în raport cu MECTS, aşa încât istoria să redevină ceea ce a fost în sistemul de învățământ: știința ştiințelor şi principalul mijloc de educație patriotică a elevilor.

De asemenea Anuarul Filialei Câmpina (al doilea an de apariție) pe 2011 a primit diploma “Aurelian Iordănescu “ , iar întreaga activitate a Filialei Câmpina la nivel naţional a primit VEXILIUM IN HONORIS “ Nicolae Bălcescu” din partea asociației de vexilologie “Tricolorul” Pitești, 15-21 Iulie 2012. Revista Clio XXI (revistă de cultură istorică) are prima copertă cu desenul elevei Cătălina Dumitru de la Şcoala Ion Câmpineanu - prof. Gabriela Pascu; desenul a obținut premiul I - ediția 2011.

Alte manifestări științifice la nivel național la care am participat au fost: simpozionul organizat de BNR cu tema istorii financiare din centrul Bucureştilor - moderator prof.dr. Adrian Cioroianu. La această manifestare au mai participat personalitați de cel mai înalt prestigiu științific: preşedintele Academiei Române Ionel Haiduc, Guvernatorul BNR, academician Mugur Isărescu, academician Ban Berindei, prof.dr. Dinu Giurăscu, prof.dr. Ioan Scurtu, prof.dr.Ion Bulei, prof.dr. A. Pippidi; lansarea lucrării „Fereşte-mă Doamne, de prieteni” autor Larryy L.Watts-15 dec.2011.

Am participat la a XXI-a ediție a simpozionului anual de Istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu” cu tema „Marea criză economică din anii 1929-1934”, 25 aprilie 2012 ; în cadrul simpozionului a fost marcată și împlinirea a 45 de ani de apariție neîntreruptă a revistei „Magazin Istoric” – director prof.dr. Marian Ștefan ; a fost prezentă și prof.dr. Georgeta Dimisianu, editor revista “Istorie și civilizație” precum și prof.dr. Gheorghe Iacob –Universitatea “A.I.Cuza” – Iaşi autor al cărţii “Istoricul primei universități din statul naţional român”.

Am prezentat în rezumat colegilor din filială conținutul comunicărilor susținute, precum și cărțile sau revistele lansate: Legendele bătrânei doamne-istoricul BNR Eugeniu Carada, 1836-1910 - Institutul Cultural Român; Revistele “Magazin Istoric“ , “Istorie şi civilizaţie”.

Un moment deosebit în activitatea filialei noastre a fost acordarea diplomei de exc elență d-lui prof. ing. Adrian Popescu (mare iubitor de istorie) cu ocazia împlinirii a 80 de ani - martie 2012.

Sperăm ca și în noul an școlar 2012-2013 membrii filialei Câmpina a S.Ș.I. din România să contribuie la dezvoltarea activității cultural-științifice în perspectiva împlinirii a 510 ani de atestare documentară a Municipiului Câmpina (ian. 2013).

Conducerea Filialei Câmpina a S.Ș.I. din România formată din: prof.dr.George Râncu - președinte și membru în biroul executiv național, prof. Ionică Furdui (responsabil I.T.), prof.Victoria Vâlcu, prof. Bîlgă Gheorghe - membri în Consiliul Național al S.Ș.I. din România.

Victoria Vâlcu, septembrie 2012

Plasa Câmpina în anul 1937

Prof. Zaharia Marius Școala Generală ”B. P. Hașdeu” Câmpina

Anul 1937 a rãmas cunoscut în istoria interbelicã a României prin alegerile care au marcat criza democraţiei româneşti din acea vreme. Din punct de vedere economic, el aparţine unei perioade de dezvoltare care a atins punctul culminant în anul urmãtor, când s-a înregistrat cea mai mare producţie industrialã din perioada interbelicã.

În acel moment istoric, unitatea teritorial-administrativã de bazã era judeţul, împãrţit, la rândul sãu, în plãşi. Plasa Câmpina era una dintre cele 10 care alcãtuiau judeţul Prahova, învecinându-se la nord cu plasa Sinaia, la sud cu plasa Filipeşti, la est cu plasa Vãrbilãu iar la vest cu judeţul Dâmboviţa. Ea avea 43 de sate, şi o populaţie de circa 66. 000 locuitori, din care circa 18.000 în oraşul Câmpina. (1)

Principalele localitãţi rurale erau: Proviţa, Poiana Câmpina, Mãlãeşti, Bãneşti, Cornu, Şotrile, Brebu, Telega, Buştenari, Mislea, Scorţeni şi Bordeni (2).

Pe plan economic, un rol important îl avea industria extractivã a petrolului. În acest domeniu activau societãţile: „Anglo-Petroliferã” (Scorţeni), „Cometa” (Buştenari), „Gallia” (Buştenari, Scorţeni), „Comptuar Miner” (Scorţeni), „Concordia” (Buştenari), „Coroana Românã” (Buştenari), „Craiova” (Scorţeni), „Dacia Romano Petroleum Syndicate Ltd.” (Telega), „Duplex” (Buştenari), „Foraj Lemoine” (Scorţeni), „Franco-Românã de petrol” (Câmpina), „Geta” (Buștenari), „I. R. D. P.” (Scorţeni), „Mãceş”
(Bordeni), „Naţionala Minierã” (Buştenari), „Petrolmina” (Scorţeni, Telega) „Româno-Belgianã de Petrol” (Buştenari), „Steaua-Românã” (Buştenari, Câmpina, Scorţeni), şi „Stella Petroliferã” (Buştenari). (3)

În domeniul prelucrãrii petrolului exista rafinãria „Steaua Românã” din Câmpina, care prelucra cca. 1. 400.000 tone ţitei. (4)

Exploatãri de gaz natural erau la Buştenari, Câmpina şi Telega iar la Proviţa era o carierã de marnã. (5)

La Câmpina mai existau Atelierele mecanice centrale ale Societãţii „Steaua Românã”, o fabricã de acid sulfuric, o fabricã de tricotaje, o turnãtorie şi o piuã de aba.(6)

Mai existau o fabricã de tricotaje la Telega, o fabricã de acumulatori electrici la Mislea şi atelierul mecanic pentru repararea sculelor petroliere al Astrei Române, la Poiana Câmpina. (7).

Telega şi Poiana Câmpina erau staţiuni balneo-climaterice. În anul 1936, s-au inaugurat bãile publice construite de administraţia comunei Telega. În ziarul „Curentul”, din 17 iunie 1936, se arãta cã: „Lucrarea a fost executatã de d. Dobrescu, asociatul d-lui inginer Ciulei şi este una din clãdirile

monumentale cu care judeţul nostru a fost înzestrat în ultimul timp". (8) La Poiana Câmpina funcţionau bãi sãrate aflate pe proprietatea unui medic balneolog numit Popescu. (9)

İn „Enciclopedia României", lucrare realizatã sub conducerea lui Dimitrie Gusti, apar ca staţiuni climatice şi Câmpina şi Brebu. Astfel, Câmpina este menţionatã ca „ staţiune climaticã la 430 m. înãlţime, cu frumoase poziţii naturale" iar Brebu ca „staţiune de odihnã şi recreaţie". (10)

İn aceeaşi lucrare sunt trecute ca monumente istorice Mãnãstirea Brebu şi Mãnãstirea Mislea, cu specificarea cã devenise penitenciar. (11)

İn vederea alegerilor din 1937, partidele politice au fãcut o intensã propagandã. Un partid care cãuta sã-şi lãrgeascã baza socialã a fost Partidul Ţãrãnesc Radical, condus de Grigore Iunian, care pãrãsise P. N. Ţ. şi era recunoscut pentru vederile sale democratice. (12) La 14 februarie 1937, la Câmpina s-a inaugurat „Casa de Sfat" a organizaţiei locale a acestui partid, în prezenţa a 50-60 de persoane şi a unor invitaţi veniţi de la Ploieşti. Gh. Niculescu Malu,preşedintele organizaţiei locale, a specificat cã aceasta a reuşit dupã numai un an de activitate sã cuprindã circa 250 de membri. Ştefan Popescu Filiuţã, fost prefect al judeţului Prahova, l-a criticat pe deputatul liberal Victor Rãdulescu, afirmând cã acesta avea în mâinile sale conductele de gaze, apa potabilã, depozitele de lemne, iar dacã vreun cetãţean câmpinean nu-i era pe plac dãdea ordin sã i se opreascã gazele, sã i se taie lumina, etc. (13) Adunarea s-a finalizat printr-o masã la restaurantul „Terasã", dupã care s-a mers la cârciuma „Gheorghiţã Zãcãtoare", unde s-au servit gustãri şi vin, cheltuielile fiind suportate de organizaţie. (14)

Sub conducerea lui Alexandru Vaida-Voevod activa „Frontul Românesc", organizaţie care avea un caracter naţionalist. La 21 mai 1937, în saloanele restaurantului C. Frânculescu din Câmpina a avut loc o întrunire a membrilor „Frontului Românesc" din localitate, participând şi invitaţi de la Ploieşti. İn cuvântarea sa, profesorul Mihail-Corniv Panu, preşedintele filialei câmpinene, afirma cã: „suntem prima organizaţie politicã care nu urmãrim un interes personal". Profesorul Dimitrie Ralea, vicepreşedintele organizaţiei câmpinene, susţinea cã: „İn localitatea noastrã plinã de strãini şi comunişti, sunt foarte mulţi care sufleteşte sunt alãturi de noi, dar care nu se pot manifesta de frica concedierii din slujba ce ocupã". (15)

İntr-un raport al Legiunii de jandarmi Prahova se arãta cã, la 13 iunie 1937, a avut loc în comuna Telega o întrunire a P. N. Ţ. Au participat 400-450 de oameni din Telega, Buştenari, Mislea şi alte comune vecine. Au vorbit Ştefan Stroe-Petrescu, fost prefect, N. Brezeanu, fost primar al oraşului Ploieşti, Constantin Boeru, de la Câmpina, şi Nicu Grecu, şeful organizaţiei din Telega. Vorbitorii au evidenţiat activitatea anterioarã a P. N. Ţ. , considerând cã numai acesta poate succede P. N. L. la guvernare. S-a cerut înlãturarea cenzurii şi toţi vorbitorii „au combãtut comunismul". (16)

Echilibrul existent între P. N. L. şi P. N. Ţ. a fost evidenţiat cu ocazia alegerilor parţiale care au avut loc în 20 de comune prahovene, în august 1937. Astfel, la Bãneşti, liberalii au obţinut 3 mandate iar naţional-ţãrãniştii 2, la Buştenari, liberalii 2, naţional-ţãrãniştii 1, la Telega, liberalii 2, iar naţional-ţãrãniştii 3. (17)

La 3 octombrie 1937, a avut loc la Câmpina o acţiune de propagandã electoralã a P. N. L. Au participat Petre Bejan, şeful organizaţiei judeţene, G. Bondoc, prefectul judeţului Prahova, C. Ionescu-Sinaia, inspector general şcolar, şi alţi fruntaşi liberali. Ei au fost întâmpinaţi la noua cazarmã construitã în oraş, de cãtre deputatul Victor Rãdulescu, Ionel Ionescu, primarul oraşului, şi alţi membri ai organizaţiei liberale de aici. İn cadrul adunãrii ţinute la clubul Partidului Liberal, Victor Rãdulescu a solicitat sã se renunţe la intenţia Ministerului Aerului şi Marinei de a face un aeroport militar la Câmpina, deoarece ar fi fost expropriate circa 700 de familii. (18) Petre Bejan a fãcut o prezentare a realizãrilor guvernului, relevând şi „prosperitatea edilitarã din Câmpina”. (19) A urmat, conform tradiţiei, o masã comunã pe dealul Muscel, la castelul de apă, într-un umbrar. (20)

İn cadrul organizaţiei din Câmpina a Partidului Naţional Ţãrãnesc existau unele frãmântãri. Astfel, la 9 octombrie 1937, la locuinţa lui Pavel Boarfã, din strada I. C. Brãtianu, a avut loc o întrunire a membrilor P. N. Ţ. care simpatizau cu gruparea avocatului Nicu Boceanu. Din Telega au participat Nicu Grecu, şeful organizaţiei naţional-ţãrãniste din localitate şi Constantin Drãguşin, petrolist. Avocatul Boceanu l-a criticat pe Constantin Boeru, şeful organizaţiei câmpinene „care fraternizeazã cu liberalii şi nu iese din cuvântul deputatului Victor Rãdulescu”. (21) İntrunirea s-a încheiat cu o masã comunã care a durat pânã la 3 dimineaţa. İn raportul şefului comisariatului de poliţie Câmpina se arãta cã: „Pe la orele douã noaptea s-a iscat o discuţie între d-nii Ioan Oancea şi Nicu Grecu, care era sã se transforme într-o adevãratã pãruialã dacã nu interveneau ceilalţi membri, şi care a contribuit la terminarea adunãrii. D-l C. Neagu, a declarat la plecare într-un cerc intim de amici cã va reclama consiliului de rãzboi pe Ioan Oancea, pentru cã nu s-a ridicat în picioare când s-a cântat de cãtre lãutari imnul regal. Ca martor d-l C. Neagu, îl va propune pe Nicolae Brãnişteanu tinichigiu care a primit cu bucurie acest lucru”. (22)

Mişcarea legionarã se afla în ascensiune şi datoritã compromiterii regimului democratic în timpul guvernãrii liberale condusã de Gheorghe Tãtãrescu. La Câmpina, legionarii au constituit o tabãrã de odihnã. Prezenţa lui C. Z. Codreanu în localitate este doveditã de un raport al Comisariatului de Poliţie, în care se arãta cã: „Legionarii sunt în continuã activitate, au spoit şopronul, au trasat şosele cu pietre spoite cu alb, pentru a nu se cãlca toatã iarba, au adus lemne şi scânduri pentru construirea de barãci pentru cazuri de ploaie, au fãcut closet, au curãţit izvoarele şi fântânile şi lucreazã acum la curãţirea parcului”. (23) Tabãra a fost desfiinţatã de autoritãţi, ceea ce a provocat protestul legionarilor. Avocatul legionar Popescu declara cã: „va veni o zi când legionarii nu vor mai asculta de nimeni şi atunci vor întrona dreptatea”. (24)

După cum este cunoscut, la alegerile din1937 nici un partid nu a reut să obţină cele 40% din voturi, necesare pentru a avea majoritatea în Camera Deputaţilor. În ceea ce priveşte judeţul Prahova,s-au obţinut opt mandate de deputat. Patru dintre acestea aparţineau liberalilor, două naţional-ţărăniştilor, unul legionarilor şi unul liberalilor conduşi de Gheorghe Brătianu. (25).

NOTE

1.http://romaniainterbelica.memoria.ro (11.07.2012).

2. Ibidem.

3.Ibidem.

4. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Direcția Prahova, fond Steaua Română, dosar 7/1937, f. 39.

5. http://romaniainterbelica.memoria.ro (11.07.2012).

6. Silviu Dan Cratochvil, Monografia orașului Câmpina,1990, p.82.

7. http://romaniainterbelica.memoria.ro (11.07.2012).

8. Constantin Dobrescu, Mihai Rachieru, Ion Şt. Baicu, Viața politică prahoveană 1919-1938, Documente, Scrisul prahovean-Cerașu, 2000, p. 369.

9. http://www.primariapoianacampina.ro (12. 07. 2012).

10. http://romaniainterbelica.memoria.ro (12.07. 2012).

11. Ibidem.

12. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Istoria românilor în secolul XX, Editura Paideia, 1999, p. 292.

13. C. Dobrescu, M. Rachieru, I. Şt. Baicu, op. cit., p. 404.

14. Ibidem.

15. Ibidem, p. 413.

16. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Direcția Prahova, fond Prefectura Prahova, dosar 32/1937, f. 45.

17. C. Dobrescu, M. Rachieru, I. Şt. Baicu, op. cit. p. 419.

18. Ibidem, p. 421.

19. Ibidem.

20. Ibidem.

21. Ibidem, p. 422

22. Ibidem.

23. Ibidem, p. 415.

24. Ibidem, p. 416.

25. Ibidem, p. 430.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Direcția Prahova, fond Prefectura Prahova, dosar 32/1937.
2. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Direcția Prahova, fond Steaua Română, dosar, 7/1937.

II. Documente publicate

1. Dobrescu, Constantin, Rachieru, Mihai, Baicu, Şt. Ion, Viața politică prahoveană 1919-1938, Documente, Scrisul prahovean-Cerașu, 2000.

III. Lucrăti generale și studii

1. Cratochvil, Dan, Silviu, Monografia orașului Câmpina, 1990.
2. Scurtu Ioan, Buzatu, Gheorghe, Istoria românilor în secolul XX, Editura Paideia, București, 1999.
3. www. Primaria poianacampina.ro.
4. www. Romaniainterbelica.memoria.ro.

Povestea unui iaht regal

Gheorghe Bîlgă- Colegiul „Spiru Haret” Ploieşti

Ideea acestui articol mi-a venit atunci când la Pro TV a fost transmis, în cadrul ştirilor, în preajma Zilei Marinei, un mic filmuleţ despre destinul aparte al unui iaht deosebit, care ar fi împlinit cu siguranţă manifestările organizate de Marina Română cu prilejul sărbătorii acestei arme, asta bine-nţeles dacă ar fi fost prezent, pentru că statul român, pentru a câta oară, vinde pe doi bani amintirile. Am pierdut prea uşor o bijuterie de tezaur care acum valorează 43 de milioane de dolari. Este vorba de iahtul *Nahlin* rebotezat *Luceafărul* şi apoi *Libertatea* care a aparţinut Casei Regale Române. Numai că vasul a fost înstrăinat la preţ de fier vechi în urmă cu 14 ani dintr-o indolenţă a autorităţilor. Deşi era inestimabil, în acte figura ca local, aşa că un magnat britanic l-a luat şi l-a restaurat, lucru pe care nu l-ar fi făcut niciodată oficialii noştri. Astăzi e complet refăcut în şantierele britanice şi nemţeşti. Şi-a schimbat numele dar şi proprietarul, miliardarul britanic James Dyson plimbându-se prin toată Mediterana.

Lucrurile legate de vânzarea sa sunt destul de încâlcite, regretăm cu toţii că nu ne mai aparţine, dar cred că niciodată statul român n-ar fi investit cca 10 milioane de dolari, cam cât a costat restaurarea, ceea ce ar fi dus oricum la degradarea accentuată şi în final la distrugerea sa. Nu numai o parte a clasei politice este vinovată. Autorităţile române, în cârdăşie cu politicienii din întreg spectrul politic, sunt răspunzătoare, dar ce, e prima dată când se întâmplă asta!? Noi românii de rând ne-am obişnuit cu o astfel de situaţie, ne complăcem aşa, şi până la urmă ne merităm soarta.

Dar mai bine să descoperim povestea acestui iaht şi să ne bucurăm de faptul că este restaurat, că în continuare găzduieşte idile, chiar dacă nu sunt atât de fascinante ca cele petrecute cu decenii în urmă datorită încărcăturii lor cu savoare regală.

Informaţiile cu privire la caracteristicile navei provin de la firma *Maritime Design Group*, din Galaţi, careia i-au fost puse la dispoziţie de *Edminston & Company Limited* din Londra.

Pe site-ul de specialitate www.agent4stars.com este pe locul 29 la categoria megaiahturi, iar pe www.superyachts.com, este clasat pe locul 35, fiind cotat ca unul dintre cele mai mari iahturi particulare de plăcere construite în Anglia.

Iahtul cu turbine *Nahlin*, cu două elice, alimentat cu combustibil petrolier (motorină), cu un deplasament de 1574 tone a fost proiectat de *Compania G.L. Watson & Co din Glasgow* şi executat de *Compania John Brown & Co. Ltd din Clydebank*, în anul 1930, la comanda Lady Joule din Anglia. La lansarea sa, *Nahlin* reprezenta “ultimul răcnet” în materie de lux şi era deţinut de cea mai bogată femeie din Marea Britanie la vremea aceea.

Corpul navei este constituit din oţel, un tip folosit în mod curent pentru nave de acest fel, are dublu fund, iar corpul este împărtit într-un mare număr de compartimente etanşe. Vasul este graţios

şi elegant proporţionat. Forma sa clipper se adaugă la efectul plăcut obţinut din proiectare. Este interesant de menţionat că numele *Nahlin* este de origine indiană nord-americană semnificând *iute de picior (fleet foot)*. Bompresul este ornamentat cu o figură ce reprezintă un indian cu coif cu pene şi pictat pentru luptă. Bordurile navei sunt proiectate în continuarea acestei figuri. Pe puntea superioară şi pe puntea principală se afla castelul navei; cabine aşezate în şir şi o punte de promenadă. Aproape de puntea din pupă se aflau alte cabine. Înfaţişarea de iaht era, de asemenea, sugerată, de marele coş de fum de forma eliptică.

Nava avea urmatoarele dotări pentru pasageri: două apartamente ale proprietarului situate la puntea prova. Amenajarea interioară a apartamentului din tribord era în stilul târziu al perioadei William şi Mary. Apartamentul corespondent din babord era decorat în stilul Ludovic al XVI-lea, dar mai auster. În apropierea apartamentelor proprietarului se afla o sală de gimnastică, foarte bine echipată. Șase camere pentru oaspeţi, decorate în stil Ludovic al XVI-lea, se aflau la pupa navei. Alături erau patru băi ai căror pereţi erau îmbrăcaţi în gresie. Accesul dinspre camerele oaspeţilor spre holul de intrare de pe puntea principală se facea printr-o scară în spirală cu o balustradă de bronz. În spatele holului de intrare, la babord, se afla toaleta doamnelor, iar la tribord, o antecameră care ducea la garderobă, decorată în stil Ludovic al XVI-lea. În spatele garderobei se afla o punte de promenadă, largă.

Sufrageria ocupa partea din faţă a castelului şi era decorată în stilul perioadei William şi Mary. La prova se găseau camerele pentru doamne, decorate în stil Adam şi apartamentele căpitanului. În aceeaşi parte a navei se găseau biblioteca şi fumoarul lambrisate cu nuc franţuzesc. Pe puntea de navigaţie era o camera de observaţie, pentru oaspeţi, cu geamuri mari, glisante de jur împrejur pentru a nu împiedica vederea.

Şi dotările pentru echipaj asigurau un înalt standard de confort. Pe lânga apartamentele căpitanului, şeful electrician şi şeful mecanic aveau camerele lor, în spatele punţii principale. Ceilalţi ofiţeri şi echipajul erau cazaţi la pupa şi în castelul central.

Echipament general: *Nahlin* era echipat cu una dintre cele mai moderne instalaţii produse de Compania *Sperry Gyroscop*, giroscopul asigurând un control mecanic al direcţiei de înaintare, un sistem care indica gradul de înclinare al navei şi reflectoare *Sperry*. Nava era echipată cu o instalaţie de 1,2 kw şi cu un aparat de menţinere a direcţiei. Fiind proiectat pentru croaziere lungi, iahtul era prevăzut cu o mare capacitate de stocare, incluzând compartimente de congelare.

Echipamentul de propulsie al vasului era alcatuit din două seturi de turbine *Brown-Curtis*, cu simplă reducţie. Acest tip de propulsor, ales pentru lipsa de zgomot şi vibraţii şi-a dovedit eficacitatea. Compartimentul generator de aburi consta din două instalaţii principale de încălzire cu trei compartimente, prevăzute cu supraîncălzire şi adaptate la consumul de produs petrolier. Pentru nevoia de abur, pentru serviciile auxiliare şi bucătărie, erau instalate două mari încalzitoare verticale.

Curentul electric era asigurat de două generatoare acţionate cu abur şi se putea stoca în baterii de acumulatoare situate în tunelul arborelui elicelor. Iahtul era dotat cu şalupa proprietarului, şalupa echipajului, o şalupă de viteză, două barci de salvare şi două plute de salvare. (1)

Principalele dimensiuni şi alte particularităţi de proiectare sunt:

Lansare la apă: 1930

Constructor: *John Brown & Co. Ltd*, *Clydebank*, Scoția

Lungime: 89,3 m

Latime: 10,98 m

Pescaj: 4,42 m

Viteza: 17,4 Nd

Propulsie: 2 motoare cu turbine x 2200 CP

Deplasament: 2107 t

Pasageri: 351(2)

În primii patru ani de exploatare iahtul *Nahlin* navigase pe o distanţă de peste 200.000 mile marine, ceea ce ar echivala cu de opt ori înconjurul lumii, în jurul insulelor britanice, în Marea Baltică, în insulele greceşti, în Atlantic, în Insulele Canare, în Indiile de Vest, pe coasta americană şi în Golful Mexic. În Pacific au fost vizitate Insulele Galapagos, apoi de la Honolulu până în insulele Haway, spre nordul insulei Tahiti şi Arhipelagul Societăţii de Sud; în Noua Zeelanda şi în Australia. În anul 1934, dupa ce vizitase o bună parte a lumii, Lady Joule, oferă nava de croazieră *Nahlin* spre închiriere sau vânzare.

Doi ani mai târziu, în vara lui 1936, regele Edward al VIII-lea al Marii Britanii a închiriat nava pentru a face o croazieră în Adriatica împreunã cu americanca divorţată Wallis Simpson, pe care regele britanic o curta. În timpul călătoriei, ei au petrecut cu liderii mai multor ţări care sprijineau la vremea aceea nazismul şi, în general, s-au dat în spectacol, aburii alcoolului fiind nelipsiţi. A fost picătura care a umplut paharul dintr-un lung şir de neînţelegeri cu guvernul britanic referitoare la îndatoririle sale de suveran.

În noaptea de 11 decembrie 1936, Eduard a transmis națiunii și imperiului prin intermediul unei transmisii radio decizia de abdicare și explicațiile sale: *Mi s-a părut imposibil să accept această imensă responsabilitate și să accept îndatoririle mele de rege fără ajutorul femeii pe care o iubesc*. După transmisia radio, Eduard a părăsit Regatul Unit pentru Austria. Fratele său, Prințul Albert, Duce de York, i-a succedat la tron ca George al VI-lea. Fiica cea mare a lui George, Prințesa Elisabeta, a devenit prima în linia de succesiune ca moștenitoare prezumptivă.(3)

Ştirile despre idila regală petrecută la bordul iahtului *Nahlin* au atras atenţia Elenei Lupescu, amanta lui Carol al II-lea de România, care i-a propus regelui să-l cumpere.

În 1937, guvernul român, prezidat de Gheorghe Tătărăscu, a achiziţionat elegantul iaht cu 120.000 de lire sterline, oferindu-l cadou Regelui Carol al II-lea. În ziua de 3 septembrie 1937, nava rebotezată *Luceafărul*, aflată în James Watt Dock din Greenock, a arborat la pupa pavilionul României. Trei zile mai târziu, sub comanda locotenent - comandorului Iosif Răşcanu, iahtul a plecat spre Constanţa unde a sosit la ora 1,30 din 23 septembrie. În decembrie 1937 nava a primit actul de naţionalitate nr. 66, având ca armator pe Regele Carol al II-lea. (4)

În Darea de seamă a activităţii Yacht Clubului Regal Român (Y.C.R.R.), desfăşurată în cursul anului 1937, apare scris: *Avântul luat de asociaţia noastră s-a mărit în cursul acestui an, întrucât s-a înscris în registrul ei yachtul Luceafărul, proprietatea M.S.R. Carol al II-lea, comodorul Y.C.R.R. Acest superb vas, construit de unul din cele mai renumite şantiere englezeşti, va naviga prin Augustul său proprietar cu Y.C.R.R., ceea ce va ridica prestigiul asociaţiei noastre în ţară şi în străinătate*.(5)

Gustul lui Carol pentru distracţii se diversificase. Îşi dorea un iaht al său cu care să navigheze *în libertate*, alături de iubita sa, şi care să-i creeze *un adevărat reviriment al sufletului şi fiinţei*.(6) Cu acest vas s-ar fi putut organiza excursii cu un grad de intimitate sporit. Suma de achiziţie a fost făcută publică de ziarul englez «Times» care trage concluzia după această tranzacţie, că *Elena Lupescu este cea mai şireată făcătoare de bani din România*.(7) A existat şi o stângăcie, care a atras zâmbetele românilor, pentru că s-a scos o felicitare cu ocazia sarbătorilor de iarnă, *reproducerea unei aquarele de Ştiubei reprezentând noul yacht*, dar care nu avea nimic în comun cu atmosfera sărbătorilor de iarnă, mai degrabă trebuia emisă vara.(8) Deşi era proprietatea lui Carol al II-lea el a fost înscris în lista vaselor marinei române, cheltuielile de întreţinere şi plata personalului, 37.132.000 de lei, fiind suportate de stat.(9) Ziarul englez ştia el ce ştia...

L-a inaugurat organizând, pe data de 11 iunie 1938, o excursie *pe neştiute ca să nu zic pe ascuns* şi *a petrecut zilele de sâmbătă şi duminică pe mare, împingând-o până la Bosfor*.(10) Drumul până la Constanţa pentru îmbarcare l-a făcut cu trenul, alături de prietenii intimi care-l vor însoţi în această plimbare. Era pentru prima dată când Duduia mergea în tren cu el ceea ce însemna pentru sufletul lui *o mare, foarte mare bucurie*. Considera ca fiind *alt pas înainte* care *însemnează aşa de mult*...(11) Ajunşi la bord au fost foarte mulţumiţi de vas. Făcându-le o bună impresie au ridicat ancora cu destinaţia Bosfor. A fost o excursie apreciată de toţi participanţii, marea majoritate se va găsi şi în excursia viitoare la numai o săptămână. *Regele a plecat iar pe mare, pentru două zile, cu «Luceafărul», cu dama, cu Urdăreanu şi cu toată sindrofia lui obişnuită. E dreptul lui să mai răsufle după toată munca săptămânii. Duminica trecută a răsuflat atât de bine, încât, a ajuns la Bosfor, n-a mai avut şampanie, şi a trimis să cumpere ce a găsit în Constantinopol! A fost un chef de pomină*.(12)

De data aceasta plimbarea nu mai este secretă, ministrul Casei Regale dă un comunicat:

„1. În ziua de 17 iunie ora 19 Majestatea Sa Regele s-a îmbarcat pe yachtul « Luceafărul» care a navigat spre Bosfor.

2. În ziua de 18 curent, la ora 10, s-au urcat la bord în dreptul localităţii Buiuk-Dere, Gelal Bayar, preşedintele consiliului de miniştri şi Rüstü Aras, ministrul de Afaceri Străine al Turciei, care au însoţit pe Suveran până la Istambul.

3. În ziua de 19 curent, la orele 14, M. S. Carol al II-lea a avut un schimb de vederi cu Kemal Atatürk, preşedintele Republicii Turce la bordul yachtului prezidenţial «Savarona»”.(13)

Acesta a fost programul oficial, dar scopul principal, surprins prin componenţa grupului şi prin timpul acordat activităţilor de relaxare a fost altul, acela de a vizita Istambulul. Primul popas l-au făcut la perla Bizanţului, Sfânta Sofia. Aici au avut parte de un tratament preferenţial, în sensul că, profesorul Withmore din Boston, *însărcinat cu darea la iveală şi repararea mozaicurilor*, le-a arătat, Duduii şi lui Carol, *lucrurile care nu sunt încă publice şi care sunt adevăratele bijuterii ale bazilicii*. S-au urcat pe schele până la plafonul boltei altarului *unde stăpâneşte Maica Domnului şi Cristul Pantocrator*. Urmează: geamia Sultan Ahmed, Cabrie Geamia. Masa au luat-o la hotel Park apoi *la cererea expresă a Duduii ne ducem la marele bazar (...) Găsim câteva covoare frumoase, nimicuri de argint, 2 icoane de argint şi stofe persiene, nu prea scumpe*.(14)

A doua zi au acelaşi program încărcat: Muzeul de antichităţi la ora 10:00 iar la 12:00 Carol se întâlneşte cu Atatürk pentru o oră, după care se alătură grupului pentru a vizita vechiul Sarai (tezaurul, haremul, chioşcurile). La insistenţele lui Malaxa merg şi la muzeul de covoare de pe lângă moscheea Suleymanie. După un tur cu trăsura, făcut în următoarea zi, pe insula Prinkipo şi o aprovizionare cu provizii proaspete se îndreaptă spre casă. La Bucureşti, în gară, este întâmpinat de primul ministru.

A prins gustul acestor excursii şi, după nici două luni, în august 1938 se îmbarcă din nou pe *Luceafărul* pentru o săptămână pe mare. Participă: Duduia, Urdăreanu, Rusescu, Radu, Mamulea, Auschnit şi Lizzi (personae apropiate anturajului său). În Bosfor sunt salutaţi, din nou, de Rüstü Aras. O primă etapă Troia: *voi avea bucuria să calc pe acest pământ sfânt al antichităţii. Am fost cuprinşi de o reală emoţie văzând aceste meleaguri*.(15) Navighează în Marea Egee, ocolesc insule greceşti Tenedos, Naxos, Lesbos, Chios, Samotrace. Când debarcă vizitează vestigii antice, terme, temple şi teatre. Seara iau masa într-un parc restaurant unde Carol şi Urdăreanu fumează narghilea. În următoarele zile Suveranul are parte de relaxare şi distracţie, întrerupte atunci când iubita sa *are din nou o criză teribilă de nervi, stă pe punte, se uită la mare şi plânge*. Se linişteşte doar când face câte un joc *infernal de poker*.(16)

În octombrie 1938, comandat de locotenent-comandorul Carol Prossinagg, iahtul a executat manevrele de toamnă printr-un marş pe ruta Constanţa-Galaţi şi retur. Cu acest prilej, la 18 octombrie, *Luceafărul* a găzduit la Galaţi o întâlnire între regele Carol al II-lea al României şi

ministrul de externe al Poloniei, colonelul Beck, de faţă fiind şi ministrul de externe român Petrescu Comnen, discuţiile încadrându-se în criza politică postmüncheneză.

În timpul iernii, Carol s-a gândit cu nostalgie la vacanţele petrecute pe iahtul regal. Şi-a amintit însă şi de căldurile toride îndurate pe el, de alte inconveniente care afectau confortul şi s-a hotărât să-l îmbunătăţească. Andocat în perioada 4 decembrie 1938-15 iulie 1939, în şantierul Naval *San Marco* din Triest, iahtul a intrat în reparaţii sub supravegherea societăţii *Lloyd*: cabinele au fost transformate conform dorinţelor casei regale; bufetul, bucătăria, saloanele şi băile au fost dotate cu sisteme autonome de iluminat, reţea telefonică, calorifere, apă caldă şi instalaţie de climatizare.

Când Carol a făcut un rapid tur al proprietarului aceste schimbări i s-au părut satisfăcătoare, însă a fost convins definitiv la prima cursă făcută, în vara anului 1939, în jurul insulei Şerpilor. Acum a constatat că *niciodată yachtul n-a mers mai frumos şi mai lin* şi avea impresia *că stă pe loc*.(17) Condiţiile de confort fiind asigurate, putea organiza o excursie mai lungă, până în Insula Creta. Ea mai avea un scop, acela de a-l face pe Mihai s-o uite pe Yvonica, o fata simplă de care se îndrăgostise, metodă aplicată cu succes şi lui atunci când i s-a organitat excursia în jurul lumii pentru a o uita pe Zizi Lambrino. Carol şi Duduia erau îngrijoraţi, nevăzând în această femeie decât o aventurieră de duzină care umbla după banii lui, aşa că până la urmă au cumpărat-o pentru suma de 2.000.000 de lei în dolari americani pentru a se despărţi de Mihai.(18) Au aranjat lucrurile în aşa fel încât Mihai, care se urca de la Istambul, să nu ştie nimic despre lipsa fetei, dealtfel toată vina avea să pice pe ea. Fiului îndrăgostit, ajuns la bordul iahtului, i-a fost înmânată o scrisoare de la fată, prin care motiva absenţa, reacţia lui Mihai fiind de a vărsa câteva lacrimi. Carol l-a încurajat, spunându-i că nimeni nu pricepe mai bine ca el disperarea, durerea şi mâhnirea, că plânsul îi face bine, dar că îl roagă ca *în faţa celorlalţi să fie bărbat şi prinţ*. Mihai a promis şi s-a ţinut de cuvânt.(19)

S-a continuat excursia începută pe 27 iulie 1939 şi programată pentru trei săptămâni. Au vizitat Efesul şi locul unde, pe vremuri, se înălţa vestitul templu al Artemisei, una din cele şapte minuni ale lumii, ruinele bazilicii Sfântul Ioan clădită de Iustinian. Întorşi pe vas dau un dineu în cinstea guvernarorului, apoi merg la un local unde se dansează pentru ca *Mihăiţă să aibă o schimbare şi o distracţie*. La intrarea în restaurant Carol este aplaudat de public. S-au simţit bine, a doua seară revenind în acelaşi local unde *Mihăiţă dansează din nou cu foc*. Excursia a avut şi o componentă oficială, Carol al II-lea întâlnindu-se cu oficialităţi greceşti şi turceşti pentru întărirea Înţelegerii Balcanice. Era şi prima întâlnire cu noul preşedinte al Turciei, Ismet Inonü, după moartea lui Atatürk de la sfârşitul anului 1938. La întâlnirea cu acesta, regele l-a luat pe Stoica, ministrul român la Istambul, pentru a-i fi tălmaci, lucru care l-a supărat pe Urdăreanu, siţindu-se rănit în demnitatea lui de ministru, ameninţând cu demisia. Lucrurile s-au rezolvat până la urmă.

Muzee, situri arheologice, palatul lui Minos de la Knosos din Creta, cumpărăturile de *argintărie foarte frumoasă şi ieftină*, jocurile de table, de poker, dansurile şi şampania, toate sunt

ingredientele unei excursii de neuitat. Au avut parte şi de lucruri mai puţin reuşite cum ar fi: *atacurile de reumatism* ale Duduii şi, atunci când se aşteptau la *o mică ceremonie* din partea unui primar, austeritatea protocolului (*uzo, limonadă şi fructe zaharisite*) avea să-i dezamăgească. La final Carol trage concluzia că această călătorie n-a fost aşa cum se aştepta, din două motive: *grija cea mare pentru Mihăiţă (...) lucrurile s-au liniştit, pare să fie complet dezgustat de Yvonica*. Al doilea, cu tot aerul condiţionat de pe iaht, căldurile au fost prea mari, *de aici şi toate incidentele cu Duduia*. Nota din jurnalul său, referitoare la această excursie se încheie aşa: *Păcat, căci ceea ce am văzut* (se referă la ceea ce a vizitat n.n.) *a fost într-adevăr frumos*.(20)

Aşa s-a sfârşit ultima călătorie făcută cu iahtul *Luceafărul*. La 1 septembrie 1939 a izbucnit războiul, România rămânând neutră în prima parte a lui. Chiar şi aşa vremea marilor vacanţe a trecut.

Povestea vasului *Nahlin* este uluitoare, demnă de film. Edward al VIII-lea şi Carol al II-lea au trăit fiecare clipe de dragoste alături de femeia iubită, la bordul iahtului, şi apoi au abdicat. Primul în decembrie 1936, al doilea în septembrie 1940. În legătură cu Carol al II-lea, trebuie subliniat că nu s-a folosit termenul de abdicare, ci de cedare a Tronului în favoarea fiului, în speranţa unei reveniri, aşa cum s-a întâmplat în 1930.

Până în anul 1941, *Luceafărul* a înscris în Jurnalul de bord 35 de croaziere cu membrii Casei Regale şi opt marşuri de instrucţie. În anii celui de-Al Doilea Război Mondial nava s-a adăpostit în zonele Brăila, Canalul Măcin, Hârşova, Ostrovul Gâsca, Ostrovul Lupilor. Avatarurile iahtului regal au început după încheierea ostilităţilor. În anul 1948, în baza Decretului prezidenţial nr.38/27 mai 1948, publicat în Buletinul Oficial nr.121/1948, vasul a intrat în patrimoniul statului fiind trecut în folosinţa Consiliului de miniştri, care, la rândul său, îl va repartiza în folosul Marinei Militare, în cadrul căreia va primi numele *Libertatea*. În consecinţă, în acelaşi an, iahtul a devenit navă de comandament la Comandamentul Forţelor Navale Maritime. În anii 1951-1955 a fãcut parte din Detaşamentul 514 nave şcoală. În 1955, conform Ordinului M.T.N.A. nr. 3666, iahtul a fost înregistrat la Căpitănia Portului Constanţa cu nr.1192 din 8 martie 1955, (nava *Libertatea* a fost transferată din folosinţa M.F.A. la M.T.N.A. în baza HCM nr.230/21.02.1950). Pentru a înlocui M/N *Transilvania*, aflată la Copenhaga în reparaţii, s-a hotărât transformarea iahtului în navă pasager, cu cabine de două şi patru locuri. În conformitate cu Ordinul nr. 425 din 16 mai 1963 al M.T.Tc., iahtul a trecut în administrarea fostului Comitet de Stat al Apelor, pentru ca la 1 martie 1972 să fie scos din exploatarea fluvial-maritimă, fiind transformat în navă hotel-braserie, cu locaţia în portul Galaţi.

A fost privatizat odată cu firma de stat care îl avea în acte SC *Regal* SA, acţionar majoritar fiind SIF Moldova. Simţind pericolul ce-l pândeşte, probabil intuind existenţa unui plan al celor ce voiau să pună mâna pe iaht, Muzeul de Istorie din Galaţi reuşeşte, împreună cu oamenii de bună credinţă din minister, să-l includă în categoria „tezaur” (Ordinul Ministrului Culturii nr. 3041/14 iulie 1998). Era de mulţi considerat o advărată simfonie navală din punct de vedere al construcţiei

dar şi al istoriei pe care o reprezintă. Dar cine a ţinut cont de asta? În 1998, cu aprobarea SIF Moldova, iahtul a fost vândut ca o banală cârciumă la o licitaţie la care au participat trei potenţiali cumpărători. A câştigat firma britanică *Edminston & Company Ltd*.

Ne-au dat un preţ de pornire de 250.000 de dolari. De la a treia etapă de licitaţie de 265.000 de dolari fără TVA, 323.000 cu TVA din care jumătate a mers la bugetul statului, ne spune Elena Trandafir directorul SC *Regal* SA la acea vreme. Statul s-a ales indirect de pe urma vânzării cu 130.000 de dolari, restul de bani a intrat în conturile firmei *Regal* Galaţi care s-a judecat cu Ministerul Culturii pe motiv că un obiect de tezaur nu poate fi înstrăinat. Din păcate, cei din minister s-au limitat doar să afle dacă licitaţia a fost sau nu corectă.(21)

Noul proprietar a cumpărat iahtul -conform propriilor declaraţii- cu intenţia de a-l restaura după planurile iniţiale de construcţie şi a-l transforma în navă de lux. Costurile de restaurare erau evaluate la câteva zeci de milioane de dolari. Având în vedere starea sa de degradare (interiorul a fost vandalizat, elicele furate, lemnul de mahon din pereţii interiori a fost dat la foc; în mod absolut inconştient, s-a turnat ciment pe punţi ca să se elimine infiltraţiile de apă dintre scânduri), gradul său de uzură a fost apreciat în raportul ICEPRONAV-Galaţi la peste 80%. (22)

În ianuarie 1999, *Libertatea* se afla în dana 131 din portul Agigea, la Constanţa, iar noul proprietar, *Edmiston & Company Ltd* se lupta să-l scoată din ţară. *Dacă Guvernul României doreşte cu adevărat să vadă yachtul protejat, atunci trebuie să ne permită să-l ducem fără întârziere în şantierul naval specializat. „Libertatea” trebuie salvată de cei cu experienţă în restaurare de yachturi, dar şi capabili să-şi asume proiecte de asemenea anvergură!* declara preşedintele firmei, Nicholas Edminston. La câteva luni, nava a plecat în Anglia. Cu semnătura ministrului Culturii de atunci, Ion Caramitru, *Libertatea* a primit drept de export temporar, pentru restaurare, cu obligaţia să se întoarcă într-un an, sub pavilion românesc. În şedinţa Camerei Deputaţilor, din 18 octombrie 1999, d-ul deputat Ion Florentin Sandu, la o întrebare anterioară adresată guvernului, referitoare la ieşirea din ţară a iahtului, primeşte răspuns din partea secretarului de stat Kelemen Hunor. Acesta prezintă situaţia navei până în acel moment, subliniind că este vorba de un export temporar în vederea restaurării vasului, avizul fiind valabil până în 25 august 2000, aşa cum prevede contractual cu firma proprietară. Se mai motiva că restaurarea nu putea fi făcută decât în Anglia, în Şantierul naval Even Port Royal care este şi singurul deţinător al planurilor originale, fără ele neputându-se executa lucrările în condiţii optime. Intervenţia se încheie cu următoarele cuvinte: *Nu a fost vorba de scoaterea definitivă din ţară. A fost vorba şi este vorba numai despre un export temporar pentru restaurarea, renovarea iahtului.*(23)

După un an, pentru că lucrările au fost mai complicate, firma *Edminston* a solicitat prelungirea termenului de încheiere a reabilitării cu încă un an. Se poate ca să se fi aşteptat şi o schimbare a puterii în România. După ce doi inspectori de la minister au constatat la faţa locului că

într-adevăr aşa stăteau lucrurile, termenul a fost acceptat. Până aici totul pare să fie cât de cât în ordine, dacă n-am avea o bănuială că şi această etapă era prevăzută într-un plan mai amplu de a lipsi ţara noastră de această navă deosebită.

În 2002, surpriză: autorităţile au aprobat definitiv exportul navei. Mai întâi nava a fost scoasă din categoria tezaur şi adusă la acelaşi nivel cu o vază de la Castelul Peleş prin Ordinul nr. 2600 din 17.07.2002. *În baza Raportului de expertiză efectuat de MARSPEC, divizia specializată a LLOYD,S REGISTER OF SHIPPING privind starea vasului, precum şi a Raportului întocmit de preşedintele Comisiei Naţionale a Muzeelor şi Colecţiilor, (...) Ministerul Culturii şi Cultelor emite următorul ordin: Vasul Libertatea aflat în proprietatea Edmiston & Company , clasat în Patrimoniul Cultural Naţional categoria Tezaur (...) se trece din categoria Tezaur în categoria juridică Fond (...).* În Articolul 3 al aceluiaşi Ordin se prevede ca proprietarul să monteze pe vas o placă memorială prin care să se precizeze că iahtul aparţine patrimoniului cultural naţional mobil al României şi a fost proprietatea regelui Carol al II-lea al României. Răzvan Teodorescu, ministrul Culturii şi Cultelor la acel moment, şi cel care a semnat ordinul, spune: *Am apelat la specialişti români din afara ministerului, eu n-am făcut altceva decât să semnez ceea ce specialiştii au recomandat.*(24) Care au fost interesele acestor „specialişti”? Un ministru se poate ascunde în spatele unui raport întocmit de asemenea „specialişti”? Sunt întrebări retorice bine-nţeles!

Iahtul a fost apoi cumpărat de britanicul William Collier, care a supus-o unei restaurări temeinice. În prima etapă, (1999-2005) nava a fost pusă în doc uscat, inspectată amănunțit, evaluată tehnic și curățată, ocazie cu care au fost îndepărtate peste 450 t de deșeuri și materiale contaminate. În etapa a doua (2005-2010), a avut loc restaurarea propriu-zisă, cu participarea multor firme de prestigiu. În vara anului 2010, iahtul *Nahlin* a fost reînmatriculat sub pavilion britanic, cu port de ataș Glasgow. În mai 2010 era evaluat la un preț de 200 de ori mai mare. Aşa se face că, în timp ce statul român renunţa la un bun ale cărui importanţă istorică, calităţi de construcţie şi chiar valoare memorială, nu pot fi contestate, site-urile englezeşti făceau risipă de superlative la adresa navei, care a revenit la numele iniţial, *Nahlin*. Întoarcerea sa în apele britanice a fost elogiată, iar Nicholas Edminston şi dr. Wliliam Collier, au fost priviţi ca nişte eroi naţionali care au salvat vasul de la pieire sigură şi l-au readus acasă.

Iată câteva asemenea aprecieri: *Unul dintre cele mai luxoase yachuri construite vreodată, a fost repatriat, în octombrie 1999, în Marea Britanie, după mai mult 50 de ani de obscuritate în România. Este ultimul şi categoric cel mai frumos yacht proiectat de G. L. Watson din Glasgow*, scria cu deosebitã admiraţie Istoria maritimă europeană; *Nahlin este unul dintre ultimele trei yachturi cu aburi de mărime mare construite în Marea Britanie, ultimul yacht clasic a cărui eleganţă a fost aplaudată în zilele acelea, dar şi acum. Nahlin figurează în Topul o sută al celor mai mari yachturi*.(25)

Fost *Luceafărul* şi *Libertatea*, în prezent *Nahlin*, iahtul valorează 43 de milioane de dolari. O splendidă bucată de istorie tratată în România ca un şopron părăsit, vândută la preţ de fier vechi şi rămasă în patrimoniul nostru doar cu numele. Rămâne ca odată, vinovatul, să plătească. Depinde numai şi numai de noi! Pe de altă parte, rămânerea lui în România ar fi dus la o pierdere sigură, soluţia din timpul ministrului Ion Caramitru, asta dacă nu a ştiut nimic despre existenţa unui plan mai amplu de readucere sub pavilion englez, mi se pare cea mai corectă.

NOTE:

1-http://www.cimec.ro/monumente/nahlin/vapor.htm

2-http://ro.wikipedia.org/wiki/Iahtul_Nahlin

3-ro.wikipedia.org/wiki/Eduard_al_VIII-lea_al_Regatului_Unit

4-"Marea Noastră", Serie Nouă, Anul XIX, Nr. 1 (70), apud httpwww.marinarii.roimagescristi70

5-"Marea Noastră", Nr. 4, aprilie 1938, p. 134, apud httpwww.marinarii.roimagescristi70

6-Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I, Ediţie de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Silex, p. 254

7-Neagu Cosma, *Culisele Palatului Regal (1930-1940),* Bucureşti, Editura Globus, 1990, p. 255

8-Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. al III-lea, Ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2001, p. 312

9-Ioan Scurtu, *Monarhia în România. 1866-1947,* Bucureşti, Editura Danubius, 1991, p. 129

10-Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. al IV-lea, Ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2002, p. 327

11-Carol al II-lea, *op. cit.*, vol I, p. 253

12-Constantin Argetoianu, *Însemnări...*, vol al IV-lea, p. 335

13-„Curentul", nr. 3730 din 22 iunie 1938, p.12

14-Carol al II-lea, *op. cit.*, vol I, p. 260

15- *Ibidem*, p. 293

16- *Ibidem*, p. 297

17-Carol al II-lea, *op. cit.*, vol I, p. 380

18-Paul Quinlan, *Regele playboy. Carol al II-lea de România*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2001, p. 285

19-Carol al II-lea, *op. cit.*, vol I, p. 385

20- *Ibidem*, p. 399

21-http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/cum-a-renuntat-statul-la-un-vapor-al-casei-regale-pentru-un-pret-de-fier-vechi-azi-costa-43-mil-usd.htm

22-"Marea Noastră", Serie Nouă, Anul XIX, Nr. 1 (70), apud httpwww.marinarii.roimagescristi70

23-http://www.marinarii.ro/nave.php?id=9

24-http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/cum-a-renuntat-statul-la-un-vapor-al-casei-regale-pentru-un-pret-de-fier-vechi-azi-costa-43-mil-usd.htm

25-"Marea Noastră", Serie Nouă, Anul XIX, Nr. 1 (70), apud httpwww.marinarii.roimagescristi70

BIBLIOGRAFIE:

1.http://www.cimec.ro/monumente/nahlin
2.http://www.marinarii.roimagescristi
3.http://www.marinarii.ro/nave
4.http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate
5.http://ro.wikipedia.org/wiki/Eduard_al_VIII-lea_al_Regatului_Unit
6.http://ro.wikipedia.org/wiki/Iahtul_Nahlin
7.„Curentul”, 1930-1940
8.Argetoianu, Constantin, *Însemnări zilnice*, volumele: I-V, Ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1998-2002
9.Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, volumele: I-II, Ediţie de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editurile: Silex şi Şansa, 1995, 1996
10.Cosma, Neagu, *Culisele Palatului Regal (1930-1940)*, Bucureşti, Editura Globus, 1990
11.Quinlan, Paul, *Regele playboy. Carol al II-lea de România*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2001
12.Scurtu, Ioan, *Monarhia în România. 1866-1947*, Bucureşti, Editura Danubius, 1991.

ODIHNA DE VECI A EROILOR - PRIZONIERI ROMÂNI ÎNHUMAŢI LA RASTATT

Colonel (r.) Marian Dulă

Pierderile umane ale României în anii Primului Război Mondial s-au ridicat în total la aproape un milion (morţi, mutilaţi, răniți şi dispăruţi) din care mai mult de 330.000 morţi din rândurile militarilor. La scurt timp după încheierea conflagraţiei, Buletinul Informativ al Secţiei II a Marelui Cartier General al armatei române, din 30 iunie 1919, înregistra într-un prim bilanţ al pierderilor 85.000 ofiţeri și soldaţi morţi pe câmpul de luptă, 115.000 ofiţeri și trupă morţi dintre rănţiii şi bolnavii din spitale, 60.000 ofiţeri și trupă morţi din rândurile prizonierilor și 20.000 de mari mutilaţi de război. (1)

Referitor la numărul prizonierilor români din primul război mondial, cifrele variază în funcţie de sursele documentare. După statisticile franceze, România înregistra, la 1 februarie 1918, 80.000 de prizonieri, în timp ce lucrarea „România sub ocupaţie duşmană”, semnată de N. Jac Constantinescu, dă, numai pentru teritoriul ocupat de inamic, Oltenia, Muntenia și Dobrogea, între iunie - decembrie 1917, cifra de 48.719 prizonieri. Nu ne îndoim că numărul prizonierilor este mult mai mare, din moment ce lucrarea „Cimitirul prizonierilor români”, tipărită în 1919, avansează cifra de 70.000 numai pentru militarii români care au decedat în lagărele din Germania. Militarii români înhumaţi pe teritoriul Germaniei provin din rândul celor decedaţi în lagărele de prizonieri din timpul celor două războaie mondiale.

Conform datelor pe care le deţinem în prezent, în anii Primului Război Mondial şi-au pierdut viaţa pe teritoriul german aproximativ 3.500 de militari. Ei sunt înhumaţi în localităţile: Zwikau (134), Veil am Rhein (53), Mannheim (64), Worms (155), Schaeferthal (72), Ulm (99), Furstenfeldbruk, landul Bayern (19), Ingolstadt, landul Bayern (66), Obermeitingen, landul Bayern**.**

Cimitirul eroilor români, francezi, ruşi, sârbi şi polonezi din Primul Război Mondial-Furstenfeldbruk

Locul în care au fost înhumaţi cei 19 eroi români se află amplasat în spatele fostei mănăstiri cisterciene, Maria. Parcela adăposteşte în cadrul a şase gropi comune şi osemintele unor militari ruşi, francezi, polonezi şi sârbi şi a altor 468 de eroi necunoscuţi, care au murit în perioada 1916-1918. O placă comemorativă din bronz a fost fixată pe un zid ridicat în centrul parcelei, iar în partea superioară a locului de înhumare a fost montată o cruce din lemn care reprezintă un Mesia crucificat.

Parcela eroilor români, ruşi şi sârbi din Primul Război Mondial-Ingolstadt

Aceasta este amplasată în cadrul cimitirului central din Ingolstadt la nr. V. Are o suprafaţă de 12 mp. În centrul acesteia este amplasat un monument care are în partea superioară o cruce

metalică de culoare galbenă. Nu sunt menţionate numele celor 66 eroi români care au fost înhumaţi în groapa comună.

Parcela eroilor români şi sârbi din Primul Război Mondial-Ulm

Este amplasată în Cimitirul Central, din Ulm. Suprafaţa parcelei este de 792 mp. Nu există însemne de căpătâi. Soldaţii români care au supravieţuit lagărului de la Ulm au realizat în partea dreaptă a parcelei un monument tip sarcofag „ÎN AMINTIREA CAMARAZILOR NOŞTRI CARE AU MURIT PENTRU PATRIE”. Această inscripţie se află pe partea din faţă şi din spate a monumentului, fiind scrisă în lb. română şi lb. germană. Pe latura dreaptă a monumentului s-a inscripţionat textul: „1917-1918. AICI SE ODIHNESC 99 ROMÂNI”, acesta fiind dăltuit şi pe latura stângă, în limba germană.

Cimitirul eroilor români din Primul Război Mondial-Weil am Rein, Haltingen, land Baden Württenberg

Necropola a fost amenajată în 1917 la marginea unei pădurici. În cadrul acesteia au fost înhumaţi 54 de militari români care au murit la amenajarea unei căi ferate. Aceasta a fost reinaugurată la 7 iunie 2008, când, la iniţiativa Oficiului Naţional pentru Cultul Eroilor, s-a dezvelit o troiţă, realizată de meşterul popular Ilie Benţa, şi două plăci din bronz pe care sunt inscripţionate numele eroilor români.

Cimitirul eroilor români, ruşi, sârbi, bulgari, unguri, cehi, polonezi, greci şi spanioli din Primul şi Al Doilea Război Mondial-Obermeitingen

A fost a reamenajat şi este întreţinut de Uniunea Populară Germană. Eroii din Primul Război Mondial (ruşi, sârbi, români, un bulgar, un ungur, şi un necunoscut) şi din Al Doilea Război Mondial (iugoslavi, polonezi, greci, români, ruşi, un spaniol, un ceh şi cinci necunoscuţi) sunt înhumaţi în trei parcele din spatele capelei, cu menţiunea că aceştia nu au însemne de căpătâi. În cadrul cimitirului sunt amplasate patru monumente, unul dintre acestea fiind dedicat eroilor români din Primul Război Mondial.

Parcela eroilor români din Primul Război Mondial -Rastatt, landul Baden Württenberg

Cei 28 de militari români care au murit în lagărul din localitate au fost înhumaţi într-o parcelă amplasată în cadrul cimitirului civil din suburbia Niederbuchl. Aceasta avea o lungime de 50 m, însemnele de căpătâi ale eroilor români, de forma unei cărămizi, fiind amplasate de o parte şi de alta a aleii centrale. Parcela eroilor români a fost, însă, reamenajată recent, fiind scurtată şi regazonată. Însemnele de căpătâi vechi au fost înlocuite cu zece cruci din piatră, aşezate pe două rânduri. Numele celor 28 de eroi români sunt inscripţionate şi pe o placă din bronz, fixată pe latura frontală a monumentului central.

Numele înscrise pe placa de bronz din Parcela eroilor români sunt: Frigea Nicolae; Balaci Marin; Granate Ion; Radu Dumitru; Gherman Radu; Zamfir Vasile; Pana Alexandru; Babana Gh. Vasile; Popovici Const; Datcu P. Petre; Voinea Ion; Michaila Nicolae; Cetabeanu Stefan; Visan Gheorghe; Rotaru Grigore; Radu Marin; Dobre Iosif; Vasile Nicolae; Vrajitoru Ionbors Gheorghe; Capatalan Gheorghe; Radulescu Gheorghe; Casapu Costea; Papuc Haralambie; Calin Vasile; Micos Ion; Dumitrache Ion; Cotei Petre.

Pe cele zece semne de căpătâi sunt înscrise numele:

- ✓ **rândul dinspre sud:**

1. Cetabeanu Stefan 1878 – 1917; Mihaila Niculaie 1884 – 1917; Voinea Ion 1889 – 1917;
2. Datcu Pietre 1883 -1917; Popovici Constantin 1891 – 1917;
3. Babana Gh. Vasile 1888 – 1917; Pana Lasar 1888 – 1917;
4. Vasile Zanfir 1879 – 1917; Granate Ion 1887 – 1917; Gemanas Radu 1880 – 1917;
5. Radu Dumitru 1996 – 1917; Balaci Marin 1883 – 1917; Frigea Niculae 1880 – 1917;

- ✓ **rândul dinspre nord:**

6. Dobre Iosif 1877 – 1917; Rotaru Grigore 1879 – 1917; Vilsan Gligore 1885 – 1917;
7. Vrajetorin Jon 1879 – 1917; Neculae Wasile 1886 – 1917; Radu Marin 1887 – 1917;
8. Radulescu Gheorghe 1877 – 1918; Cabtalan Gheorghe 1884 – 1917; Bors Gheorghe 1884 – 1917;
9. Calin Vasile 1894 – 1918; Papoe Haralambie 1877 – 1918; Casapu Costea 1888 – 1918;
10. Cotei Petre 1883 – 1918; Dumitrache John 1886 – 1918; Micos Jon 1884 – 1918.

În fiecare an, de ziua Înălţării Domnului, după săvârşirea Sfintei Liturghii în Capela "Sf. Arhanghel Mihail" din Baden-Baden - Germania, părintele Ionuţ Bogdan Stavarachi, superiorul capelei, împreună cu un grup de credincioşi, aduce un omagiu eroilor români din Primul Război Mondial înmormântaţi în Cimitirul Eroilor din suburbia Niederbühl a oraşului Rastatt.

În luna iulie 2012 colonelul (r) Marian Dulă, din Filiala Câmpina a Asociaţiei Judeţene Prahova „Cultul Eroilor“ a făcut o vizită la Cimitirul din Rastatt şi, însoţit de mr. (r) Josef Gombola de la Asociaţia Rezerviştilor din Achern a depus un buchet de flori la stela funerara.

NOTE:

1. Arhiva M.A.E. F. II 2.2193. Buletin informativ al Secţiei II a Marelui Cartier General al armatei romane.

STELA FUNERARĂ PENTRU MILITARII ROMÂNI

Inscripţia cu numele militarilor români

Aşezări monahale pe Valea Arieşului

Prof. Ioan Furdui
Şcoala Gimnazială Măgureni

Aşezările monahale de pe Valea Arieşului fac parte din Arhipescopia Alba Iulia care cuprinde judeţele Alba si Mureş.

1. Mănastirea Albac-Rogoz

Istoria acestui aşezământ incepe in primii ani de după revoluţia din 1989 şi capată consistenţă odată cu venirea aici a părintelui Dionisie Ignat şi a câtorva maici, în 1999. În acelaşi an se incepe ridicarea bisericii, finalizată în 2002 şi sfinţită în 2005. Alte construcţii îmbogăţesc incinta: corpul de chilii, cu un mic paraclis, împodobit cu pictură de maicile din obște, altarul de vară, clopotniţa. Aici funcţionează ateliere de pictură, sculptură si croitorie.

Mănastirea are hramul Sfântul Proroc Ilie şi cuprinde 10 vieţuitoare. Mănastirea găzduieşte părticele din moaştele Sf. Nicolae, Sf. Nectarie, Sf. Mucenic Sava de la Hilandar, Sf. Antonie de Veria.

2. Mănastirea Lupşa

Este o vatra mănastirească ale cărei începuturi se plasează în prima jumatate a secolului al XV-lea. Biserica cu hramul Sf. Nicolae este ctitorită de cunoscuta familie a boierilor Cândea la 1429, fiind cea mai veche biserică din lemn din Apuseni. In jurul ei s-a constituit o obşte, locul purtând pana azi numele "la mănastire". Scapă de distrugere în timpul prigoanei generalului Bukow, fiind predată însă, în 1820 uniţilor. Aici a funcţionat o şcoală până în 1848, dezvoltandu-se, de asemenea, un puternic centru de pictură. In 1948 revine Bisericii Ortodoxe. Locaşul de cult a fost restaurat între anii 1975 si 1978, mănastirea fiind reânfiinţată în 1990.

În 1994 se aşează aici o obste de monahi cu metania la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, ulterior construindu-se un nou ansamblu de chili, ateliere, zidul de piatră împrejmuitor, turnul-clopotnită, un paraclis închinat Adormirii Maicii Domnului şi Sf. Siluan Athonitul. În biserica veche se gasesc icoanele de pe catapeteasmă, datând de la sfarşitul secolului al XVII-lea.

Mănastirea are hramul Înălţarea Sfintei Cruci si cuprinde 20 de vieţuitori.

3. Mănastirea Martirii Neamului, Muncelu (Baia de Arieş)

Este amplasată in apropiere de " Izvorul Călugarului ", toponim ce indică posibilitatea vieţuirii aici in trecut a unui sau mai multor sihăstrii. Începuturile aşezământului sunt legate de dorinţa credincioşilor Gheorghe si Zoia Albu de a ridica o biserică pe terenul propriu, ulterior donat mănastirii înfiinţată aici în 1993. După această dată lucrările de clădire a aşezământului capătă amploare, ridicandu-se bisericuţa de lemn (1991-1993), impresionantul corp de chili şi biserica mare (începută în 1998). În prezent, de buna desfăşurare a vieţii duhovnicesti, dar şi de finalizarea

lucrărilor de construcţie se ocupă maica stareţă Paraschiva Vicu, ajutată de duhovnicul mănăstirii, ieromonahul Irneu Orlandea.

Mănăstirea are hramul Duminica Sfinţilor Romani si cuprinde 16 vieţuitoare.

4. Mănastirea Poiana Sohodol

A fost înfiinţată în 1998, in jurul bisericii parohiale din satul Poiana Sohodol, aflat în plin proces de depopulare. Locaşul de cult datează din 1875. În 1966 vine ca preot al credincioşilor de aici arhimandritul Dosoftei Moraru, care iniţiază ample lucrari de reabilitare a bisericii : pictura, realizată între 1966 şi 1972 de către Mihai Moroşan, iconostasul din lemn de stejar şi stranele, lucrate la Mănăstirea Neamţ, vitraliile lucrate la Atelierele Patriarhiei din Bucureşti. Din 1996 Sohodolul este păstorit de ieromonahul Irneu Filip, actualul stareţ. Se reuşeşte cumpărarea terenului pentru mănastire, biserica de mir devine biserică mănăstirească, serviciul liturgic săvârşindu-se atât pentru obştea monahală, cât şi pentru mica parohie aferentă. S-au ridicat un corp de chilii şi un altar de vară.

Mănastirea are hramul Inălţarea Domnului si găzduieşte 3 vieţuitori.

5. Mănastirea Sfanta Treime Albac

Se află în curs de organizare, are hramul Sfânta Treime şi cuprinde o vieţuitoare.

6. Mănastirea Sub Piatră, Sălciua

A fost reânfiinţată în 1991 ca schit şi apoi ca mănăstire în 1994. Biserica de lemn a fost ridicată în anii 1797-1798 şi este declarată monument istoric păstrând 11 icoane foarte vechi. Noua biserică, în stil bizantin a fost ridicată începând cu anul 1997. Are ateliere de croitorie şi broderie bisericească.

Mănăstirea are hramul Cuvioasa Parascheva si cuprinde 17 vieţuitoare. Aici se găseste veşmântul întreg al Cuvioasei Parascheva de la Iasi.

7. Schitul Albac, După Pleşe

A fost înfiinţat în 2004, sub administrarea Mănăstirii Lupşa. Are hramul Învierea Domnului şi găzduieşte 7 vieţuitoare.

8. Schitul Bistra, Câmpeni

A fost înfiinţat în 1998,depinzând de mănăstirea Lupşa. Are o biserica de lemn, fară pictură şi cu iconostas de zid, chilii si stăreţie. Are hramul Sfinţii Ierarhi Ilie Iorest şi Sava Brancovici si 4 vieţuitoare.

9. Schitul Lăzeşti

A fost înfiinţat în 1994 şi cuprinde un mic paraclis şi o casă ţărănească. Se află situat in comuna Vadu Moţilor, are hramul Sf. Siluan Athonitul şi cuprinde 3 vieţuitoare.

10. Schitul Poşaga

A fost ctitorit în 1933 de preotul Alexandru Rujdea, paroh in Poşaga de Jos, a fost închis în urma Decretului 410/1959. Odată cu venirea ieromonahului Paisie Cosma în 1979 sunt iniţiate lucrări de construcţie a incintei : biserica de cărămida, chiliile, clopotniţa, zidul de piatră inconjurător, care are pe latura de nord o serie de medalioane în mozaic reprezentând chipuri de domnitori, poeţi şi eroi români. Biserica de lemn a schitului se evidenţiază prin elementele de sculptură exterioară şi programul iconografic. La schit se desfăşoară începând cu anul 1995, tabăra studenţească de vară.

Mănăstirea are ca hram Adormirea Maicii Domnului si Schimbarea la Faţa, găzduind 5 vieţuitoare.

Bibliografie:

1. Ciocioi, Gh., „ Ghidul mănăstirilor din Romămia ”, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2010.
2. Bud, V., „ Câmpeni-studiu monografic ”, Editura Mega, Cluj Napoca, 2011.
3. Tomozei, C., ”Câmpeni-capitala spirituală a Țării Moților”, Editura Altip, Alba Iulia, 2005.
4. Tomozei, C., ”Monografia județului Alba”, Editura Altip, Alba Iulia, 2002.
5. Cioica, S., ”Album de etnografie și folclor-Țara Moților”, Editura Altip, Alba Iulia, 2000.
6. Tileagă, F.R., ”Județul Alba-ghid turistic”, Editura Vega Prod, Buzău, 2011.

Câmpeni-scurt istoric

Prof.Ioan Furdui, Școala Gimnazială Măgureni

Câmpeniul este o localitate cu o mare rezonanță emoțională în sufletul tuturor românilor, pentru frumusețea unică a peisajului său dar mai ales pentru personalitățile care au marcat istoria neamului românesc, cum au fost marii eroi Horea, Cloșca și Crișan conducătorii răscoalei de la 1784-1785 dar mai ales Crăișorul Munților, Avram Iancu, care prin personalitatea sa excepțională și-a adus o contribuție hotărîtoare asupra evenimentelor din anii revoluționari 1848-1849, conducând nemijlocit alături de prefecții săi, lupta românilor pentru libertatea socială și națională.

Câmpeniul este așezat chiar în inima Țării Moților, la confluența celor două Arieșuri și rîul Abrud, avînd împreună cu cele 21 de sate componente ale sale, o suprafață de 75 km pătrați și o populație de 8535 de locuitori.

Documentar, Câmpeniul este atestat în anul 1587 printr-un act dat de principele Transilvaniei Sigismund Bathory lui Nicolae Filimon pentru a construi o moară la vărsarea rîului Abrud în Arieş. După anul 1649 Câmpeniul devine capitală a domeniului montan de sus, cu satele Bistra, Albac și Vidra.

La mijlocul secolului XVIII Câmpeniul avea 5400 de locuitori, fiind cea mai populată localitate montană, având mai mulți locuitori decît Alba Iulia sau Târgu Mureș.

Faptul că zona era săracă, cu toate că bogății imense plecau de aici spre Ungaria și Austria, a determinat ca și luptele sociale ale moților să aibă aici o deosebită intensitate în secolele XVII-XIX. Încă din 1618 aici a avut loc o puternică mișcare țărănească iar mai târziu locuitorii zonei s-au aflat în rândurile luptei călugărului Sofronie din Cioara. Izbucnită în comitatul Hunedoarei în toamna anului 1759, răscoala se răspandește cu iuțeală și în comitatul vecin al Albei. Sofronie a fost prins dar apoi eliberat de răsculați și răscoala cuprinde Zărandul și tot sudul Transilvaniei. Centrul mișcării s-a deplasat în Munții Apuseni, unde nemulțumirile moților din cauza obligațiilor grele față de fisc și îngrădirea dreptului la pădurit erau generale. În aprilie 1760 Sofronie intră în Zlatna în fruntea unei mari mulțimi de răsculați. Alte cete ale sale ocupă Abrudul și Câmpenii. Atât autoritățile locale cât și Curtea de la Viena, erau extrem de îngrijorate că scânteia aprinsă din motive religioase se va transforma într-o mare vâlvătaie cu tentă socială și națională. Mai apoi Sofronie însuși s-a temut de marea amploare a mișcării sale. În acest context tensionat, tratativele duse de el cu reprezentanții Curţii de la Viena, au condus la lichidarea răscoalei. Mulți participanți la ea au fost prinși și aspru pedepsiți. Marea răscoală s-a sfârșit astfel în primăvara anului 1761. Deși biserica ortodoxă a fost recunoscută oficial de Curtea de la Viena, mișcările populare nu vor înceta, deoarece adevăratele cauze care le-au provocat au rămas.

Mișcările populare care nu vor conteni vor culmina în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cu marea răscoală condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Horea a fost purtătorul de cuvânt al locuitorilor din ”Domeniul de Sus”, trimițând la Viena numeroase jalbe de scutire a sarcinilor insuportabile care apăsau asupra lor, în preajma marii răscoale din anul 1784. Incidentul de la Câmpeni din 24 mai 1782 a fost semnalul pentru izbucnirea marii răscoale de mai târziu. Astfel, moților le-a fost interzis dreptul de a-și desface la târg miedul - o băutură tradițională moțească. Arendașii armeni le-au confiscat băutura dar moții au spart vasele cu băutură ale arendașilor. Ancheta autorităților și măsurile luate au fost extrem de dure. Astfel s-a stabilit o pagubă de 8700 florini, sumă imensă pentru vremea aceea, fiind condamnați la moarte 18 țărani, între care și octogenarul Dumitru Todea. În 1784 răscoala a izbucnit, Câmpeniul devenind centrul acestei mișcări. Din noiembrie Horea și-a stabilit la Câmpeni cartierul său general, de unde a condus cu ajutorul lui Cloșca și Crișan ostilitățile asupra autorităților asupritoare. La izbucnirera răscoalei a contribuit și decretul emis de împăratul austriac Iosif al II-lea la 31 ianuarie 1784 cu privire la înscrierea voluntară a satelor din vecinătatea graniței militare, care a fost interpretată de țărani ca referindu-se la întreaga țară. În frunte cu juzii și preoții satelor, țăranii merg spre a se înscrie voluntari, în nădejdea scăpării de iobăgie. Țăranii înscriși se socoteau acum oameni liberi, refuză îndeplinirea obligațiunilor iobăgești, își amenință stăpânii iar slujbașii sunt alungați. Comportamentul dur al nobilimii și sistarea înscrierilor în armată, au constituit motivul pornirii marii răscoale. Cu ocazia târgului de la Brad, în 28 octombrie 1784, Crișan, din porunca lui Horea cheamă din fiecare sat câte 4-5 bărbați pentru 31 octombrie la Mesteacăn. Cei adunați vor porni spre Alba Iulia pentru a se înscrie voluntari. Erau circa 600 de țărani. Ajunși la Curechiu, autoritățile încearcă să-i împrăștie și să-l prindă pe Crișan. Astfel, după ce la 1 noiembrie 1784, răscoala izbucnește cu putere la Curechiu, Câmpeniul primește cu bucurie cetele de răsculați ale lui Horea. Aici vor fi distruse de către răsculați arhivele nobililor, fiind eliberați moții închiși. Amploarea răscoalei a înspăimântat nobilimea transilvană și Curtea de la Viena. S-au luat măsuri excepționale pentru înăbușirea răscoalei. Este trimisă armata împotriva răsculaților, sunt pedepsiți juzii și fruntașii satelor, sunt duse tratative cu scop diversionist, mincinos. Astfel, la Tibru, la 12 noiembrie se încheie un armistițiu pe 8 zile între Cloșca și colonelul imperial Schultz. Țăranii cereau să nu mai fie iobagi și să fie înscriși în armată, să fie eliberați cei închiși. Astfel de armistiții s-au mai încheiat la Valea Bradului, Sălciua cu scopul de a-i tempera pe țărani și a fi prinse căpeteniile, pe capul cărora s-au pus sume mari de bani. Se cunoaște că ultimele încercări de rezistență ale țăranilor au fost înfrânte la Abrud, Câmpeni și Albac. Opera de ”pacificare” a satelor a fost îndeplinită cu cea mai mare cruzime de nobilime care condamnă la moarte sute de țărani, unii fiind zdrobiți cu roata, alții trași în țeapă, spânzurați sau arși pe rug. La 27 decembrie Horea și Cloșca au fost prinși în pădurea Scorăcetului

din Munții Gilăului și la 30 ianuarie 1785 este prins și Crișan la Șasa. Cei trei viteji au fost duși legați în lanțuri la Alba Iulia.

Locuitorii Câmpeniului au fost participanți activi și la alte evenimente istorice mai însemnate înainte de revoluția de la 1848. Astfel în 1819 ei s-au ridicat împotriva unor sarcini tot mai apăsătoare puse de autorități pe capul lor cât și a recrutărilor pentru armată. Câmpeniul a devenit centrul revoluției românești de la 1848 din Transilvania. Aici Crăișorul Avram Iancu a creat o adevărată ”republică țărănească” condusă de acesta cu ajutorul prefecților săi. Iancu și-a așezat la Câmpeni tabăra revoluției, el fiind numit prefect general al legiunilor montane. Tabăra militară era amplasată în centrul orașului Câmpeni. În fapt Iancu era conducătorul Munților Apuseni, exercitând efectiv puterea politică, administrativă și militară din toamna anului 1848 până în vara anului 1849. La Câmpeni au fost primiți cu multă bucurie revoluționari din Țara Românească, între care la loc de mare cinste a figurat Nicolae Bălcescu, cu care Iancu s-a sfătuit de multe ori în problemele și situațiile delicate ale revoluției române. Tot Iancu a fost cel care după înfrângerea revoluției din Țara Românească l-a ascuns pe Bălcescu pregătindu-i calea exilului. Iancu a fost nevoit ca împreună cu prefecții săi să ia o serie de hotărâri extrem de importante cu ocazia venirii lui Dragoș în munți când trupele dușmane se aflau la Abrud. Aceste hotărâri care vizau destinele nației române, a revoluției, au fost propuse spre aprobare poporului adunat la Câmpeni, conferind revoluției un profund caracter popular și democratic. Se știe că din Câmpeni s-au ridicat și au luptat alături de Iancu tribunii Mihai Andreica, Clemente Aiudeanu, Nicolae Corcheș și Ion Șuluțiu. După înfrângerea revoluției și până în apropierea morții sale, Avram Iancu a fost primit întotdeauna la Câmpeni ca un oaspete drag, ca un adevărat erou al tuturor românilor din Transilvania. În semn de eternă aducere aminte și de cinstire a marelui patriot, în piața care îi poartă numele la Câmpeni ”Craiul Munților”, se înalță statuia sa ecvestră. Statuia este opera sculptorului Dumitru Bârlad, fiind realizată în 1930 la Târgu Mureș. În 1940 statuia a fost mutată la Câmpeni în urma Dictatului de la Viena.

Alături de Avram Iancu în zona orașului Câmpeni au existat și alți eroi care s-au remarcat în timpul revoluției de la 1848-1849. In timpul tratativelor româno-maghiare de la Abrud datorită duplicității lui Kossuth trupele lui Hatvani i-au ucis pe deputatul Ion Dragoș și prefecții Dobra și Buteanu. Un alt episod dramatic al luptei dintre armatele unguresți și moți s-a petrecut în vara anului 1849. Guvernul maghiar a încredințat trupe de elită lui Paul Vasvari, considerat un patriot cu mare faimă între revoluționarii maghiari. De numele lui se leagă campania de primăvară și cumplita înfrângere de la Fântânele a trupelor maghiare. O puternică expediție pleacă în 2 iulie spre munte, din zona Huedinului. Moții care-i întîmpină pe dușmani făceau parte din cetele eroice ale centurionului Indrei Roșu. Ele erau ajutate și de femei. Un sprijin serios a venit din partea lui Iancu, care a trimis un grup de vânători conduși de Nicolae Corcheș și Iacob Olteanu. Moții au reușit să astupe toate căile de acces, astfel încât Vasvari și trupele sale erau prinse într-o adevărată capcană.

Oastea maghiară este strivită și de ploaia de bolovani aruncați de pe înălțimi de femeile conduse de eroina moților Pelaghia Roșu, mama tribunului Indrei. Aici și-au pierdut viața Vasvari, Bylyovki, Erdely și Batori. Puțini unguri au reușit să scape de la Mărișel, fugind de aici și secuii cunoscuți pentru curajul lor. Izbânda de la Fântânele și Mărișel eate în mare parte opera lui Nicolae Corcheș, din Câmpeni, tribunul lui Iancu. Un rol însemnat în înfrângerea ungurilor l-au avut si eroii Indreiu Roșu din Mărișel și Gavrilă Neagu din Albac.

Oamenii din Munții Apuseni, mai ales moții din părțile Câmpeniului sub conducerea nemijlocită a lui Iancu, au organizat o prefectură a lor ”Auraria Gemina”, în frunte cu Iancu, alături de care au stat cu cinste alți prefecți ca Petre Dobra, Simion Balint, Ion Buteanu. Aici în munți s-a creat în 1848 o administrație populară, cea dintâi în această formă din Transilvania. În timpul revoluției de la 1848 moții au transformat munții lor într-un centru al unui adevărat război național. După revoluția de la 1848, marile evenimente din istoria românilor – Unirea de la 1859 și Războiul de independență – au fost primite cu mare bucurie și viu interes în Țara Moților și mai ales la Câmpeni. Aici a luat naștere chiar un comitet condus de Ion Patița și Mihai Andreica care a colectat bani, alimente și îmbrăcăminte pentru răniții armatei române. Tot la Câmpeni au avut loc în 1891 manifestații în sprijinul mișcării memorandiste iar în 1918 s-a creat aici o gardă națională condusă de Zosim Chirtop, chemată de Consiliul Național de la Alba Iulia, să asigure desfășurarea în cele mai bune condiții a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia la 1 Decembrie.

Bibliografie

1. Tomozei, C., ”Câmpeni-capitala spirituală a Țării Moților”, Editura Altip, Alba Iulia, 2005.
2. Tomozei, C., ”Monografia județului Alba”, Editura Altip, Alba Iulia, 2002.
3. Cioica, S., ”Album de etnografie și folclor-Țara Moților”, Editura Altip, Alba Iulia, 2000.
4. Cioica, ”Turism cultural în Țara Moților”, Editura Bălgrad, Alba Iulia, 2002
5. Josan, N., ”Muzeul Unirii Alba Iulia”, Editura Sport-Turism, București, 1985.
6. Cioran, E., Scrob, M., ”Bine ați venit în comuna Vadu Moților”, Editura Altip, Alba Iulia, 2008.
7. Tileagă, F.R., ”Județul Alba-ghid turistic”, Editura Vega Prod, Buzău, 2011.
8. Furdui, I., ”Prezența cărții românești vechi în zona orașului Câmpeni (1699-1830)”, Editura Premier, Ploiești, 2009.

August 1968 și poziția României

Profesor Haiduc Ioana Raluca
Colegiul Mihail Cantacuzino-Sinaia

În analiza coordonatelor poziției externe promovata de Romania, trebuie să pornim de la realitățile geopolitice și geostrategice ale timpului istoric.

Romania, cu toată tendința de afirmare a suveranității era în zona asupra căreia se extindea hegemonia U.R.S.S., lucru recunoscut de întreaga lume, inclusiv de către S.U.A., adică făcea parte din ceea ce generic era denumit ,,Europa de Est", noțiune ce desemna mai mult o realitate politică de care era nevoită să țină cont și mai puțin o realitate geografică.

Premizele afirmării României

O trăsătură specifică blocului comunist era aceea că statele membre nu puteau angaja o politică externă proprie fiind sub ,,umbrela" Moscovei. Ele aveau relații diplomatice, semnau tratate internaționale dar demersurile lor se efectuau pentru atingerea obiectivelor fixate de U.R.S.S. să nu uităm ca trei dintre state au fost inamicii U.R.S.S., suportând ocupația trupelor sovietice: România până în 1958; Ungaria, după 1956, timp de 12 ani (după intervenția brutală a trupelor sovietice de înăbușire a așa zisei contrarevoluții) și Germania de Est până la prăbușirea U.R.S.S. în 1991. România, deși a depus eforturi considerabile, nu a devenit membră a O.N.U decât în 1955, fără a putea însă duce o politică externă reală.

Reluarea unei activități diplomatice proprii avea să se petreacă după retragerea trupelor sovietice din 1958. În acest sens, s-a acționat și la Geneva la Conferința șefilor de guvern ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței (18 – 23 iulie 1956) unde Teza Americană promovată de președintele Eisenhower, nefiind susținută de Franța și Marea Britanie, va fi combătută de cea sovietică. În Declarația sa, Eisenhower susținea ca pe ordinea de zi să se înscrie ,,problema țărilor din răsăritul Europei", afirmând : ,,nu va fi pace în lume până ce țările din răsăritul Europei nu vor fi eliberate" (1).

Dar problema acestor țări nu a fost înscrisă în ordinea de zi. Pe plan mai larg, exista problema respectării drepturilor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ și a restabilirii drepturilor suverane și a autoguvernării pentru acei care au fost lipsiți de ele.

Mareșalul Bulgănin (U.R.S.S.) a declarat: ,,a ridica problema țărilor din Europa răsăriteană…înseamnă să fim împinși spre un amestec în treburile interne ale acestor ţări." (2)

Teza sovietică a fost acceptată de Edgar Faure, președintele Franței și de primul ministru al Marii Britanii, Anthony Eden. Franța era sub presiunea opiniei publice de stânga își dorea o politica de soluționare și înțelegere pe cale pașnică. La rândul sau, fostul ministru de externe român Gh.

Tătărescu (n. 28.12.1886 – m. 28.03.1957), eliberat din temniță la 6 iunie 1955, va fi consultat asupra spiritului păcii, consacrat la Geneva, intrând în contact cu vechii colaboratori, cu destul scepticism, prevedea că ,,numai retragerea armatei roşii din centrul Europei, ca semn al renunţării U.R.S.S. la aspiraţiile ei hegemonice, ar putea permite revenirea la normalitate în ţările satelite”(3).

Nu întâmplător, previziunile sale că U.R.S.S. nu va renunţa la aspiraţiile sale hegemonice s-au adeverit în august 1968 prin intervenţia brutală a celor cinci state socialiste membre ale Tratatului de la Varşovia, ce vor invada teritoriul Cehoslovaciei, sub pretextul apărării cauzei socialismului.

Existau semnale către Moscova, în sensul unei intenţii de manifestare externă mai libera, trimise la puţin timp după moartea lui Stalin (5 martie 1953). Astfel, biroul politic de la Bucureşti s-a întrunit pentru a discuta trecerea unor Sovrom-uri în patrimoniul statului roman ,,inginerii sovietici care erau în conducerea acestor întreprinderi trebuiau să predea delegaţiilor statului nostru funcţiile pe care le-au îndeplinit până acum”. (4), declară Gheorghiu – Dej în şedinţa din 7 martie 1953.

Inaugurarea noului curs în politica sovietică, prin desfiinţarea acelor instrumente de comunizare și jaf, părea să dea o oarecare libertate de acţiune liderilor de la Bucureşti.

Dar Kremlinul a găsit o alta cale, mai eficientă de control – organizaţia politico-militară a blocului comunist, Pactul de la Varşovia. Lumea lua cunoştinţă de ea cu o zi înainte de semnarea tratatului cu Austria (14 mai 1955), Hrusciov fiind un bun neguţător, oferea cu o mână (retragerea trupelor din Austria) dar lua cu cealaltă (organizaţia militară a statelor comuniste) ce slujea interesele sale. Practic, până în 1960, acest atac a avut o prezenta mai mult simbolică. Din 1961 se trece la aplicaţii militare cu trupe și comandamente a unor state membre, fapt asociat cu o nouă criză a Berlinului, declanşată în august de R.D.G., pentru a spori măsurile de securitate la frontiera cu R.F.G.

Este evident că o acțiune ca aceea derulată de România în tot cursul anului 1968 nu putea să apăra dintr-o dată. ***Primăvara de la Praga*** cum va intra în tradiția istorică, va da ocazia luării hotărârii de regimul comunist al lui Ceaușescu, de condamnare a intervenției brutale în treburile interne ale statului cehoslovac. Există, potrivit opiniei multor specialiști, o continuitate în acest sens, de distanțare față de Moscova. Practic, distanțarea sovieto-română se va accentua treptat astfel ca mulți specialiști vor susține ca în august 1968, nu atât hotărârea românilor de a rezista unei agresiuni a determinat Moscova să se abțină de la invadarea României, cât mai ales faptul că cele doua parți au interes pericolul unei confruntări și au acționat cu îndemânare pentru a detensiona criza. Bucureștii vor căuta să evite orice acțiuni provocatoare care ar fi dat Moscovei prilej de a interveni iar Kremlinul se va abține să exercite presiuni militare direct. Atitudinea statului român față de problemele ce bulversau blocul comunist în 1968, trebuie înțeleasa în contextul vremii . Exprimă,

încă din aprilie 1964, voința de afirmare a independenţei și suveranității statale în climatul intern total antisovietic.

Trebuie avut în vedere nu numai reacția româneasca față de Primăvara de la Praga ci și ansamblul chestiunilor care se discutau și se disputau în cadrul statelor est-europene, fie bilateral, fie prin diverse consfătuiri la vârf. Cronologic în acest sens, sunt edificatoare vizitele oficiale ori neoficiale întreprinse de liderii comuniști, având drept scop pregătirea consfătuirilor partidelor comuniste și muncitorești de la sfârșitul anului 1958.

Așadar, politica externă a timpului istoric trebuie văzută nu numai prin poziția României față de situația din Cehoslovacia ci și prin atitudinea României la diferitele consfătuiri internaționale ale partidelor comuniste și muncitorești, cât mai ales poziția României față de impunerile din cadrul C.A.E.R.

Contextul intern al evoluției politice 1965 – 1968

În opinia unor istorici, primii ani ai conducerii lui Nicolae Ceaușescu (până în decembrie 1967) au fost marcați de compromisul politic. în acei ani, apelul la istorie sau naționalism, intervențiile publice a noilor lideri care duceau speranțe pentru o schimbare ori prin măsuri ce vizau îmbunătățirea nivelului de trai al populației, avea ca obiectiv prioritar, acumularea de către Nicolae Ceaușescu a unui important capital popular pe care a știut sa-l folosească în august 1968.

Promisiunile de reformă politică, în sensul democratizării procesului decizional intern, schimbările economice, reformatoare, sau reafirmarea atașamentului față de principiile legalității socialiste, au vizat asigurarea stabilității interne respective, susținerea noii conduceri din partea populației, inclusiv a elitei intelectuale. Important pentru obiectivul consolidării puterii persoanele noului lider au fost toate modificabile instituționale inițiate cu prilejul desfășurării congresului al IX-lea al P.C.R. și care vor consacra strategia generală adoptat de Nicolae Ceaușescu până în decembrie 1967. Concret, prin consolidarea treptată; a pozițiilor sale cat și prin promovarea așteptată a propriilor susţinători în funcţii de conducere pe linie de partid și de stat, în paralel cu evitarea oricărui tip de confruntare cu vechii membrii ai conducerii lui Dej.

Modificările instituționale se vor baza pe doua strategii diferite, folosite anterior și de către Dej și anume: crearea prin dizolvarea anumitor organe de partid pentru consolidarea puterii și poziției liderilor ce va determina slăbirea acelor oportuniști potențiali ori a rivalilor politici ale acestora. Se practica creșterea numărului de membrii de partid dar și în organismele centrale ale partidului. (5)

După îndepărtarea lui Alexandru Drăghici ca ministru M.A.I, acest organ represiv va fi subordonat direct conducerii partidului. Acțiunea de aducere sub controlul partidului a M.A.I. a continuat cu reorganizarea Securității care va fi scoasă de sub autoritatea acestui minister și

subordonată noului organism creat: Consiliul Securității Statului. în paralel cu obținerea controlului asupra aparatului represiv, din august 1966 (după moartea lui Leontin Sălăjan ca ministru) se exercită controlul și asupra Ministerului Aparerii Naționale.

Conferința națională P.C.R. din 6 – 8 decembrie 1967 a reprezentând un moment import al efortului lui Nicolae Ceaușescu de preluare a controlului și asupra aparatului de stat. Cu acest prilej, Virgil Trofin a propus în prezentarea raportului sau asupra problemelor organizatorice, eliminarea act. 13 b din statutul partidului, pe motiv ca acesta va fi determinat paralelism și suprapunere. (6)

La rândul sau, Chivu Stoica a propus ca Secretarul General al P.C.R. să preia și funcția de președinte al Consiliului de Stat. (7)

M.A.N. alegea în 9 decembrie 1967 în aceasta funcție, pe Nicolae Ceaușescu. Același model al conducerii va fi aplicat și la nivel local, determinând astfel, unificarea ierarhiilor de partid și de stat de la vârf până la baza.

Manipularea grosolană de către Nicolae Ceaușescu în favoarea sa a unor prevederi din statutul partidului, inclusiv suprimarea art. 13 b care consacră separarea puterilor pe linie de partid și de stat, va duce la preluarea personală a pârghiilor de putere la nivelul partidului și statului, dovadă - vizită de prietenie în Iugoslavia în 3 – 4 ianuarie 1968 a lui Nicolae Ceaușescu, ca președinte al Consiliului de Stat, însoțit de Ion Gherghe Maurer, ca președinte al Consiliului de Miniștri.

Dar eliminarea principiului separației puterilor între aparatul de partid și de stat însemna renunțarea la principiile enunțate de Congresul al IX-lea al PCR. A urmat neutralizarea politică a vechilor lideri care s-a realizat cu prilejul Plenarei C.C. a P.C.R. din 22 – 25 aprilie 1968, când reabilitarea lui Lucrețiu Pătrăşcanu a permis lui Nicolae Ceaușescu să pună capăt carierei politice după Chivu Stoica și a lui Alexandru Drăghici. Așadar, reabilitarea victimelor opresiunilor din timpul lui Dej va fi prilej de consacrare a funcțiilor supreme în stat a acestui lider care nu mai avea limite.

Contextul European și universal

La începutul anului 1968 – Moscova, ca centrul comunismului mondial, avea o preocupare majoră – organizarea la sfârșitul anului a ***Conferinței Internaționale a Partidelor Comuniste și Muncitorești***. Pentru buna pregătire a acesteia se decisese desfășurarea unor întâlniri la nivel de secretari ai C.C. în cadrul cărora să se discute și să se elaboreze materialele pentru Conferința Naționala. Dar, 1968 însemna și împlinirea a 20 de ani de la tratatele de pace bilaterale semnate intre U.R.S.S. și sateliții săi. Pentru diplomația romana, anul 1968 avea să înceapă în tromba, fiind necesar un nou text care să răspundă noilor condiții istorice. în acest scop, intre 4 și 12 ianuarie 1968 se desfășoară la București tratative romano-sovietice pentru elaborarea noului tratat de prietenie – colaborare și asistenţa mutuala. Dar atitudinile celor doua părți vor fi diferite deoarece exista un alt

cadru politico-strategic de ansamblu, mult diferit de cel din urma cu doua decenii. Pe de altă parte, pozițiile celor doua state se modificaseră, liderii de la București deveniseră conștienți de noul lor rol iar schimbarea fusese perceputa în ultimii ani atât de cancelariile europene, estice sau vestice, cat și de către S.U.A. încă din decembrie 1967, Nicolae Ceaușescu vizita Kremlinul ce refuza să se angajeze în tratative directe, limitându-se doar la schimburi generale de păreri, în legătura cu ideile de bază ce urmau a fi incluse în tratat. Apăreau deosebiri de păreri deoarece Romania era percepută altfel în spațiul european și mondial prin coordonatele politicii sale externe. Atitudinea României prin reprezentanții săi exprima coordonatele politicii sale externe, astfel, de mai mulţi ani România se desemnase ca un stat care insistă ca principiul coexistenţei paşnice să caracterizeze nu doar relaţiile dintre adversarii globali cât și cele dintre ţările socialiste, opinie pe care U.R.S.S. nu o împărtăşea. Încă, sovieticii susţineau ca la baza raporturilor din interiorul blocului est-european trebuie să fie pus în continuare internaționalismul proletar. Bilanțul acțiunilor de politică externă derulată de conducerea instaurată în 1965, era semnificativ la începutul anului 1968. Regimul comunist din Romania adoptase în același interval o politică internă mai relaxantă, jucând cartea sentimentelor naționale, mai mult decât în ultimii ani ai lui Dej. Apare ca un regim cu interes național faţă de puterile străine fiind astfel anihilată una din cauzele majore ale antipatiei populare. Se cuvine semnalat faptul ca Ceaușescu a pornit de pe bazele puse de Dej, pe care le-a dezvoltat.

Comerțul cu occidentul cunoșteau valori din ce în ce mai mari. Proiectele sovietice de extindere a dominației economice prin intermediul C.A.E.R. fuseseră blocate. Se consolidase poziția de neutralitate faţă de conflictele chino-sovietice sau cele din Orientul Apropiat. Acțiunile critice faţă de politica U.R.S.S., creșteau în paralel cu reducerea activității politice și militare din cadrul Pactului de la Varșovia. Delegații din diverse niveluri cutreierau Europa de Vest încercând să reediteze succesul obținut de Maurer în 1966 în Franța, când generalul de Gaulle se arătase dipus să promoveze intrarea României în Piața Comună dacă Bucureştiul ar fi solicitat. (8)

Rămânea ca succesul să fie consolidat ori apărat în condițiile în care noua conducere de la Moscova (Brejnev, Cosaghin și Podgornai) reproșau liberalismul lui Hrusciov faţă de România. În politica externă românească rezultatele nu vor întârzia să apară datorită și noilor orientări. Relațiile diplomatice cu Germania federala din ianuarie 1967 făcea din Romania singurul stat din blocul estic în afară de U.R.S.S. care inițiase aceasta măsură. Această poziție a focalizat statul român în timpul și după conflictul israeliano-arab din iunie 1967. (9)

București, fiind singura capitală socialistă care a menținut relații diplomatice cu Tel-Aviv ,, nu suntem de acord să definim Israelul drept agresor”, spunea Ceausescu la întrevederea cu Brejnev, Cosaghin și Podgornai. (10)

Vizita premierului Maurer în S.U,A, în ultima decadă a lunii iunie 1967 va consacra coordonatele politicii externe romanești. Aici a conferit cu secretarul de stat Dean Rusk, 23 iunie și

Lindon Jhonson, 26 iunie. Vizita va da roade, drept recunoaștere pentru distanțarea față de Moscova; Corneliu Mănescu va fi ales ca președinte al celei de-a XXII- a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., 19 sept 1967. (11)

Ceaușescu, care se considera arhitectul noii ordini politice mondiale a găsit o noua etapa reclama, o noua strategie și o noua abordare ce va fi prezentată la 24 iulie 1967 în față M.A.N. Așa cum Dej susținea ca este întemeietorul comunismului național, asasinându-l pe Lucrețiu Patrascanu, la fel Ceaușescu descoperise politica de independenta față de Moscova. Era la scurt timp după întâlnirea de la Moscova a liderilor din statele membre ale Tratatului de la Varșovia, unde se discutase situația creata în Orientul Apropiat prin atacul statelor arabe contra Israelului. în discursul sau, din nou va susține comunismul național ca o contrapondere față de internaționalismul proletar. Cancelariile lumii luau aminte de ce se făcuse la Moscova în 9 iunie 1967. Ideile sale erau : dezvoltarea liberă și independenţa a fiecărei naţiuni socialiste şi o participare tot mai intensă la rezolvarea problemelor vieții internaționale a țărilor mici și mijlocii, egalitatea în drepturi între state, neamestecul în treburile interne. (12)

Repetând ceea ce Dej afirmase în anii ‘60 dar momentul era foarte bun pentru reluarea lor, îndeosebi a opiniei deja cristalizate: mișcarea comunistă internațională nu avea nevoie de un centru conducător, insistând pe necesitatea consultărilor între partid în probleme de interes comun, prin consfătuiri și tratative bilaterale pe care de fapt, le-a și inițiat. Nu întâmplător, în vizita lui Maurer în S.U.A. fuseseră abordate cu succes mai multe puncte comune în privința situației din Orientul Apropiat, războiul arabo-israelian ce oferise României oportunitatea de afirmare a unei atitudini diferite față de cea a membrilor Pactului de la Varșovia, fapt apreciat de altfel de către toate diplomațiile apusene.

In concluzie, Romania era hotărâta sa-si asigure și sa-si păstreze o completa independentă de acțiune dar, din interiorul lumii comuniste, din interiorul Pactului de la Varșovia și mai ales, sa-i permită în cadrul C.A.E.R. să coopereze pe baza respectării suveranității. Cu alte cuvinte, dorea atât libertatea de acțiune externă și internă, ca și mareșalul Tito în Iugoslavia dar nu dorea să înainteze pe calea nealinierii pe care o făcuse Tito.

În acţiunea sa faţă de U.R.S.S. se preocupa de ideea eliminării tuturor rămășițelor trecutului și să lase poporul român să se descurce și să pregătească cooperarea atât cu sovietele cât și cu statele socialiste, pe o bază politică care să respecte interesele fiecăruia.

Observatorii americani, apreciau și remarcau deschiderea economică spre vest, rezistenţa în C.A.E.R. faţă de pretenţiile Moscovei cât și reducerea influenţei politice și culturale sovietice și nu în ultimul rând, o liberalizare internă în cadrul căreia să se înscrie o largă amnistie ca și diversitatea în lumea comunistă proclamată încă de Declaraţia din aprilie 1964 și care, potrivit agendei internaţionale, se aplică de regimul comunist al lui Ceaușescu.

Este important de subliniat afirmarea independenţei României în presa străina, subliniindu-se relaţiile în perspectiva. Astfel, România ar fi dorit să fie plasată după Iugoslavia și Polonia printre statele est-europene, în mediile de informare cu aspiraţii către independenţa, ce puteau fi realizate printr-o dezvoltare liniştită și constructivă, atât în relaţiile României cu S.U.A. cât și cu vestul european. Lucru important ce trebuie remarcat este o largă cooperare în domeniul afacerilor economice. Deci, în politica externă a României, problema principală ţinea de consecinţele interne reale ale acţiunilor cu adevărat remarcabile, desfăşurate în exterior, atitudine îndelung gândită ce va fi continuată prin promovarea consecventă a distanţării faţă de Moscova și de desprindere de aceasta.

Distanţarea româno-sovietică

În repetate luări de poziţie, ca membru a ONU, prin reprezentanţii săi, preciza că politica externă cu alte state, de apărare a păcii, de respectarea independenţei și libertatea popoarelor de a-şi hotărî singure soarta, se consacra în practica prin toate activităţile iniţiate. Un ansamblu concret de norme și principii ce promovau legalitatea internaţională, va fi opus tendinţei Moscovei de a subordona politic și militar statele membre ale Pactului de la Varşovia. Mai mult, în cursul anului 1968, diplomaţia română trebuia să acţioneze și să se bazeze în relaţiile dintre statele lumii pe respectarea cartei O.N.U., inclusiv principiile consacrate în sesiunile Adunărilor Generale ale statelor membre. Astfel, România promova: dreptul fiecărui stat la existenţa liberă, la independenţă și suveranitate naţională, la pace, progres și securitate; dreptul fiecărui popor de a-şi decide de sine stătător soarta, de a se dezvolta corespunzător voinței și intereselor proprii, fără nici un amestec din afară; dreptul fiecărui popor de a-şi exercita suveranitatea deplina asupra bogățiilor sale naturale; respectarea inviolabilităţii frontierelor şi a integrității teritoriale a fiecărui stat; obligaţia statelor de a se abţine în relaţiile lor internaţionale de la folosirea forţei sau ameninţarea cu forţă precum şi de la orice fel de constrângere de ordin militar, politic, economic sau de altă natură; obligaţia tuturor statelor de a-si reglementa diferendele numai prin mijloace paşnice pe calea tratativelor; dreptul fiecărui stat de a se apăra cu toate mijloacele împotriva oricărui atentat la adresa independenţei şi suveranității sale naţionale; dreptul fiecărui stat de a avea acces deplin la cuceririle științei şi tehnicii contemporane; obligaţia statelor de a-şi îndeplini cu bună credinţă angajamentele asumate în conformitate cu dreptul internaţional.

În acest cadru se înscrie şi poziţia României din august (1968), faţă de intervenția celor 5 state socialiste în Cehoslovacia. Adică, se baza pe respectarea Cărţi O.N.U., art. 2, paragraf 4, ce prevedea ca: ,,toţi membrii O.N.U. se vor abţine în relaţiile lor internaţionale de a recurge la ameninţarea cu forţa sau la folosirea ei atât împotriva integrităţii teritoriale ori a independenţei politice a unui stat. Tot în acest spirit, se pregăteau noile tratate bilaterale semnate cu 20 de ani în

urmă (1948 – 1968), atât cu U.R.S.S. cat şi cu statele est-europene din cadrul Tratatului de la Varşovia. Practic, România trebuia să finalizeze noile tratate îndeosebi cu U.R.S.S. şi Cehoslovacia.

Politica externă dezvoltată de regimul Ceauşescu era mai ostilă hegemoniei comuniste în comparative cu poziţia lui Dubcek (RSC). Nu Dubcek era cel care clama desfiinţarea blocurilor militare – deci şi cel patronat de U.R.S.S. ci Ceauşescu. Liderul comunist de la Bucureşti, se opunea extinderii prerogativelor C.A.E.R., nu cel de la Praga. Ceauşescu cerea prin rotaţie conducerea comandamentului forţelor armate unite ale Pactului de la Varşovia şi nu Dubcek. Bucureştii refuzau desfășurarea de manevre militare ale forţelor tratatului de la Varşovia, pe teritoriul naţional. Praga le acceptase, fiind de acord cu ele chiar în luna mai a anului 1968 dar sovieticii amânau mereu retragerea trupelor. Diplomații şi specialiştii români căutau să cointereseze foruri americane şi canadiene pentru dezvoltarea programului nuclear românesc, nu Cehoslovacia, care fusese nevoită să accepte focoase nucleare sovietice în Boemia.

Se cuvine remarcat faptul ca nivelul și calitatea unor reforme efectuate de regimul Ceaușescu in Romania era mai mult de suprafața, nu viza și nici nu avea cum să schimbe fondul sistemului. In probleme interne, nu mergea nici pana unde ajunsese Tito. Existenta sistemului comunist nu era primejduita, totul se desfășura sub un strict control din partea partidului comunist, nefiind nimeni care să pună in discuție locul central al acesteia și rolul jucat in societate, așa cum procedaseră reformatorii cehoslovaci in ***Primăvara de la Praga***, promovând înființarea și altor partide politice. Ceaușescu nu ar fi împărtășit idea reînființării Partidului Socialist sau a altor partide. ,,La noi din păcate, va scrie Niculescu-Mizil – concepția monopolului unui singur partid era adânc înrădăcinata”. (***13)***

Din acest punct de vedere, Brejnev și durii din echipă sa nu aveau de ce să-şi facă probleme. Ceauşescu nu declară că părăseşte Pactul de la Varşovia, aşa cum o făcuse în 1956 la Budapesta, Imre Nagy și cum cereau revizioniştii de la Praga. Iar obiectivul politicii externe româneşti era în final, eliminarea posibilităţilor de intervenţie în treburile interne ale ţării și nu părăsirea alianţei.

Aşa cum evoluase lucrurile în Cehoslovacia unde partidul pierduse controlul fiind ameninţată apartenenţa ţării la sistemul politic comunist și la cel militar, comunismul în Europa era în pericol fiind auzite strigătele de la Moscova, Berlin, Varşovia, Budapesta sau Sofia, ce protestau vehement. Aşadar, politica lui Ceauşescu era doar spectaculoasă faţă de cea a lui Dubcek, atât cat mai era a lui, mai profunda.

Trebuie avut în vedere dimensiunea de ordin militar faţă de cea politică deoarece introducerea forțelor sovietice pe teritoriul cehoslovac avea implicații mult mai mari pentru extinderea și controlul capacitaților nucleare sovietice în Cehoslovacia, la granițe cu R.F.G.. Adică, prin poziția să geostrategica, statul cehoslovac ocupa un loc esențial în planurile de operații ale

comandamentului forțelor aliate unite din Pactul de la Varșovia, întrucât Patrulaterul boem, putea să controleze direcțiile către și dinspre sud-estul R.F.G. și nord-estul Austriei. (14)

Așadar, vehementa sovietica trebuie înțeleasa prin nevoia de a controla, prin invadare, Cehoslovacia, apelându-se la datoria internaționalistă ori răspunderea istorică prin care Moscova justifică preluarea controlului în Cehoslovacia. Sovieticii încă nu dispuneau de trupe în Cehoslovacia, tentativele de a obține acordul forurilor decizionale de la Praga, așa cum se făcuse în anii ‘50 – ‘60, pentru a introduce unităţi militare sovietice, erau sortite eșecului, fie ca în fruntea partidului erau alți lideri. Pe parcursul evenimentelor din februarie 1968, până la declanșarea invaziei mareșalului Iakubovsky, comandantul suprem al Pactului de la Varșovia, va stărui pe lângă diverși lideri cehoslovaci pentru a obține găzduirea temporară a forțelor sovietice care i-ar fi putut ajuta să controleze situația ce amenință să fie dominate de revizioniști.

Liderii cehoslovaci nu au dat însa curs cererilor și presiunilor comandantului sef al Forțelor Aliate Unite. în aceste condiții, orice ocazie va fi binevenita pentru a-si atinge scopul chiar și aceea oferita de manevrele militare din primara, care s-au numit ,,sumava”.

Deși era evident interesul pe care Kremlinul îl acorda introducerii trupelor proprii în Cehoslovacia, mult mai mult a cântărit problema nucleară în decizia invadării acestei țări, atât de mult încât se punea problema daca nu tot tapajul cu scăpatul situației de sub control și ofensiva revizioniștilor, nu era menit să ascundă adevăratul motiv, desfășurarea focoaselor nucleare sovietice. Cu alte cuvinte, interesul militar al conducerii sovietice inclusiv al lui Brejnev era prioritar faţă de posibilitatea reală ca tendința inaugurată de Primăvara de la Praga, să nu se extindă și asupra aranjamentelor secrete realizate la mijlocul anilor ‘60, privind dislocarea armamentului nuclear comun. Lucrurile se complicau deoarece trebuiau pregătite și reînnoite tratatele bilaterale semnate de U.R.S.S., atât cu România cât și cu sateliții săi. Daca până în 1968 sovieticii nu au avut nici un motiv să se plângă de credibilitatea ca aliat a armatei cehoslovace ori române, comandamentele și organismele militare au început să aibă idei reformatoare în societate. Vederile pro-sovietice au început să se schimbe prin noii lideri ce promovau liberalizarea. Mai grave erau planurile de respingere ce se vehiculau în rândul statelor satelit. În acest spirit, trebuiesc înțelese toate actele diplomatice ce se derulau în primele luni ale anului 1968.

Analiza presei române, în general, și a organului central al partidului, ,,Scânteia” – în special, atesta atât distanțarea fața de Moscova cât și reflectarea situației concrete din Cehoslovacia. Începând din ianuarie 1968, ziarul ,,Scânteia” reflecta situația din Cehoslovacia, într-o manieră ce umbrea toate subiectele fierbinți, fie războiul din Vietnam, fie conflictele din Orientul Apropiat. Aproape nu exista număr în care să nu fie publicate știri dintre cele mai diverse, politice, social-economice și culturale din spațiul cehoslovac – cele politice fiind predominante. De cele mai multe ori, informațiile transmise de corespondenţii Agerpres din Cehoslovacia, țineau prima pagina, nu

oricum ci cu tipăriri în locuri din cele mai vizibile, fie editoriale sau centrale. Analiza presei atestă și evidențiază politica româneasca și atitudinea puterii faţă de toate evenimentele ce se derulau în Cehoslovacia. Astfel, un articol care parafrazează un interviu acordat de Alexandru Dubcek ziarului ,,Rude Pravo", se întindea pe două coloane în timp ce plenara C.C. a P.C.U.S. era expediată în câteva rânduri(15).

Toate documentele programatice ale partidului comunist aveau în vedere nu numai luările de poziție faţă de intervenția celor 5 ci și ,,expunerea cu privire la politica externă a partidului și guvernului, ținuta de liderul comunist în sesiunea M.A.N. din 24 – 26 iulie 1967. Ea va constitui programul pe baza căruia se va desfășura întreaga politică externă a României.

Interesul specialiștilor privind situația în care se mișca Romania se ilustrează prin poziția ministrului afacerilor externe a României, Corneliu Mănescu, ce va susține în revista ,,Lumea" poziția partidului prin analiza evoluției evenimentelor în anii care au trecut de la congresul al IX- lea până în 1968, ce pune în evidenţă atât coordonatele politice externe românești, precum și justețea orientării principiale imprimata politicii externe și întregii activități internaționale a partidului și guvernului ţării. El sublinia viabilitatea şi eficacitatea, caracterul constructiv și realist al obiectivelor și metodelor acestei activități, în toate aspectele sale. Adică, sublinia că România acționează pentru întărirea prieteniei și alianței frățești cu toate ţările socialiste, pentru dezvoltarea continuă a colaborării internaționale, a relațiilor lor politice, economice, culturale și științifice. Scopul era de a clarifica soluționarea problemelor arzătoare ivite în cadrul mișcării comuniste, în cunoștință de cauză știa faimoasa scrisoare lansată conducerii comuniștilor cehoslovaci și toate schimbările produse la Praga, în încercarea de ieșire din conul de umbra pe care Moscova îl întindea peste zona să de influenta şi deci, o apreciere de poziția României faţă de Dubcek, omul ale cărui eforturi și rezultate spre independenţă erau evidente în întâlnirile repetate cu Ceaușescu.

La toate consfătuirile la vârf, Ceaușescu dorea să cunoască poziția P.C.C. faţă de principalul eveniment politic major, întâlnirea la vârf a liderilor comuniști ținută la Conferința de la Budapesta (este vorba de scrisoarea din 15 iulie a celor 5, adresata lui Dubcek după ce avusese loc Consfătuirea de la Budapesta – 26 februarie – 5 martie 1968 - unde Paul Niculescu-Mizil luase atitudine critică faţă de poziția Moscovei, ce acuza China de încălcarea principiilor comuniste). Distanțarea faţă de Moscova se va accentua în timpul lucrărilor plenare C.C. al P.C.R. din 14 februarie 1968 ce hotăra desființarea organizării administrativ-teritoriale, copiate în 1950 după model sovietic și revenirea la sistemul tradițional al județelor și municipiilor. Este și momentul discutării poziției pe care o va adopta delegația romană la Conferința de la Budapesta, a mișcării muncitorești. La 16 februarie era deja aprobată legea cu privire la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a ţării, prin desființarea regiunilor și raioanelor și organizarea a 39 de județe plus Municipiul București. (16)

Deja, în zilele de 21 – 23 februarie, delegația P.C.R., condusă de Nicolae Ceaușescu, întreprindea o vizită în Cehoslovacia, având ca scop modificarea raporturilor bilaterale și pregătirea Tratatului de Prietenie și Colaborare ce va fi semnat în august 1968. Delegația romană condusă de Paul Niculescu-Mizil la Conferința de la Budapesta se va ridica contra practicilor pe care sovieticii doreau să le impună în relațiile dintre statele socialiste, condamnând atacul lansat contra P.C. Chinez

Se va sublinia practica convorbirilor și consultărilor directe pentru soluționarea pe cale pașnica afirmându-se eficienţa contactelor și convorbirilor directe, pentru evitarea posibilităților de intensificare a legăturilor reciproce dintre state. Corneliu Mănescu adăuga ca în cadrul Adunării Generale a O.N.U a urmărit dezvoltarea unor relații normale intre state, prin consolidarea păcii și a răspunderii fiecărui stat, mare sau mic, față de problemele conflictuale, subliniind prezenta dinamica, vie, a României în viața internaționala prin activitatea să perseverenţa de dezvoltare a relațiilor dintre state, pe baza respectării independenţei și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecul în treburile interne, preocuparea și eforturile permanente de a contribui la rezolvarea problemelor arzătoare ale contemporanității, de a asigura permanenţa conviețuirii pașnice a statelor” (17)

Aceleași idei vor fi subliniate de diplomații români prin luarea de poziție în problemele internaționale ce erau însoțite de apelul constant la înțelegere a faptului că în condițiile conflictuale nu mai este de resortul exclusiv al câtorva state sau grupuri restrânse de state, de a intervine brutal în soluționarea problemelor interne a altui stat (in cazul dat, al Cehoslovaciei). Diplomații români susțineau legalitatea internaționala pentru toate statele, indiferent de mărime, forța economica sau militara, așezare geografica sau sistem social politic, susținând cu toate prilejurile condamnarea oricărui amestec, sub orice pretext, în treburile interne ale altor state. (18)

Așadar, toate aceste acțiuni, vizau în cunoștința de cauza, nu numai distanțarea României de sovietici dar și condamnarea unor atitudini ce duceau la o intervenție brutala pentru soluționarea unor probleme interne din Cehoslovacia.

Activitatea susținuta a României pentru stingerea conflictelor și situațiilor conflictuale existente era completata de inițiativele larg apreciate în cadrul O.N.U., menite să aducă, prin mijloace și proceduri aflate la dispoziția sa, în soluționarea pașnica a problemelor litigioase. Totodată, Romania milita pentru sporirea rolului O.N.U. îndeosebi prin promovarea principiului Dreptului Internaţional pentru prevenirea conflictelor și soluționarea oricăror probleme dintre state, pe calea tratativelor. Astfel, Romania și preciza poziția atât față de O.N.U cat și de distanțare față de sovietici.

Concepția româneasca cu privire la menirea O.N.U. și a organizațiilor din sistemul sau s-a cristalizat treptat prin toate acțiunile și evenimentele majore ale O.N.U. Aceste preocupări și inițiative pot fi grupate în câteva direcții majore de acțiune: Romania si-a pus semnătura pe toate convențiile încheiate sub egida O.N.U., începând din 1959 prin semnarea Tratatului de

Demilitarizare și Denuclearizare a Antarcticii și continuând cu Tratatul cu privire la Interzicerea Experienței cu Arme Nucleare în cele trei medii, din 1963, culminând cu participarea la negocierea Tratatului de Neproliferare a Armelor Nucleare, încheiat în 1968, în cadrul căreia Romania a prezentat aproximativ 20 de amendamente la Proiectul de Tratat propus de puterile nucleare, vizând în esența garantarea securității statelor nenucleare. 19

Se consacra astfel, adâncirea distanțării relațiilor romano-sovietice.

Reacția României față de august 1968, operația „Dunărea”

Regimul comunist de la București a înțeles ca în Cehoslovacia se desfășura un program de reforma al regimului Stalinist al lui Novotny dar nu-i percepea caracteristicile și reacția străzii dar și poziția lui Dubcek, sperând ca va avea, după nenumărate contacte directe, un aliat în politica să externa ca o contrapunere față de U.R.S.S. Moscova o considera o contrarevoluție la Praga, trecând la o rezolvare militara practicata în 1956 la Budapesta. Reforma de la Praga era primejduita de intervenția sovietica și a celorlalți, fiind un pericol și pentru o reforma românească ce trebuia să fie apărată atât de întregul popor, dar și de instituțiile sale specializate. Toate acțiunile inițiate ori convorbirile telefonice nu au putut finaliza marea dilema ce era în Cehoslovacia: o reformă sau o contrarevoluție?!

Trupele sovietice încă nu fuseseră retrase din Cehoslovacia, existând manifestări de protest ale unui mare număr de oameni, pe întreg teritoriul cehoslovac.

Reforma de la Praga speria atât pe U.R.S.S., cat și pe durul Jivkov. Toate convorbirile dintre liderii de partid și de stat, fie la Budapesta, Sofia ori Praga, nu puteau aduce soluționări. în discuțiile purtate, diplomații romani vedeau premizele favorabile unei bune înțelegeri dar agitația creata de sovietici si aliații lor pe marginea sa-zisei, incapacitate a armatei cehoslovace de a apără frontiera de vest și de nord-vest a tarii, era doar un pretext pentru introducerea trupelor și amestec în treburile interne. în concepția liderilor sovietici, se urmarea proiectarea imaginii unei U.R.S.S. iubitoare de pace și dispusa să treacă cu vederea peste micile greșeli din Cehoslovacia. Pe de alta parte, sub masca apărării socialismului, se legitima intervenția militara în tarile est-europene, așadar și în Cehoslovacia.

Poziția României față de invadarea Cehoslovaciei din 21 august 1968 trebuie analizata, pe de o parte, ca membra a Tratatului de la Varșovia, ca dezbatere despre adevăratele motive ce au determinat liderii sovietici să acționeze dar și de sistemul politico-militar care trebuia să asigure apărarea independentei și integrității in cazul unui atac imperialist, ori in cazul României, ea se găsea intr-o situație critica, putând fi invadata de U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria unde erau circa 20 de mari

unităţi la distante variabile de frontiera comuna și care, în viziunea liderilor comuniști, puteau repeta scenariul operației ,,Dunărea” (invadarea sovietica).

N.A.T.O. și .O.N.U. nu puteau să acționeze în sprijinul României care era în zona de influentă a U.R.S.S., de altfel, nici Bucureștiul nu concepea un asemenea demers. Gestul lui Ceaușescu a fost aplaudat, el fiind invitat în marile capitale occidentale; va conferi cu mai marii zilei din lume, finalizând proiecte de cooperare economica, științifica și culturala. Prestigiul tarii și al sau personal au sporit dar nimeni nu ar fi fost dispus la o atitudine fermă cu alte mijloace decât cele diplomatice. Romania era doar un partener, nu un aliat, ramarea încă in blocul militar est-european. Poziția lui Tito ca vecin fusese clar exprimata – nu avea cum să poată să sprijine Romania.

Manifestația de la 21 august 1968 dovedise o extraordinara stare de spirit, existenta in opinia publica. Era pentru prima și ultima oara când ea va răspunde chemării partidului, nu pentru a apăra partidul sau pe Ceaușescu, cum dorea Manea Mănescu, ci mai ales, datorita unei trasături dominante în ultimele decenii, privind anti-sovietismul. Ceaușescu va realiza aceasta atitudine a maselor dar o va deturna spre folosul propriu. În fond, nu putea să lupte contra U.R.S.S., a comunismului și deci, sub steagul unui partid comunist. Când Ceaușescu a anunțat formarea Gărzilor Patriotice, mulțimea adunata in Piața Palatului a răspuns cu ,,aplauze, urale puternice, prelungite”. Dar ce capacitate operaționala, reala, aveau în acel moment, daca luam în considerare lipsa de instruire și dotarea cu armament învechit a acestor gărzi și mai ales ca nu au dispus de timpul material pentru a intra in posesia celorlalte mijloace necesare ducerii acțiunilor de lupta: transport ori comunicații?! Armata era singurul instrument abilitat al statului pentru apărare, dar invazia din Cehoslovacia, deși cunoscuta politic, surprinsese organismul militar fără planurile de apărare aplicabile intr-un asemenea caz (cum să închipui un război in care U.R.S.S. era agresor?), fără o industrie de apărare, fără structuri moderne de conducere, deşi exista un Consiliu Suprem de Apărare dar care nu avea un personal din Marele Stat Major, dar mai ales, fără o doctrina naţionala de apărare. Aşadar, în august 1968 s-au putut constata deficiente în organizarea și dispunerea marilor unităţi pe teritoriul tarii, inclusiv a unor depozite de armament și muniție. (20)

În gestul lui Ceaușescu din august 1968 trebuie să vedem fie curaj, fie nesăbuința sau o reala incapacitate de gestionare a unei crize politico-militare. Din toate acestea, evoluția dorește o abilitate teribila de a folosi și cele mai mici avantaje dintr-o situație pentru sine dupa cum și aprecia Bârlădeanu, realizarea primului val, atunci când a ieșit in față tigrului. (21)

Plan oficial nu era, nu s-a discutat despre un astfel de plan, ,,la Adunarea Populara l-a luat limba pe dinainte pe Ceaușescu, s-a înflăcărat și s-a montat singur. Nu era momentul ca după ce iesi în față tigrului sa-l tragi și de coada. Asta este ceea ce a făcut Ceaușescu”. (22)

Așadar, totul a fost sub semnul improvizației. Ceaușescu își menţinea o aura de independenta, de ,,copil teribil” al comunismului dar fără să pună in discuţie apartenenta tarii la Pactul de la

Varșovia și apoi, treptat, reformele ori liberalizările interne ce vor fi treptat înghețate. Trebuie înțeleasa calea diplomatica a momentului istoric deoarece, tabloul politicii externe derulate de Romania în acei ani, se completa cu doua mari probleme: cea vest-germana și cea israeliana. Liderul comunist va ști să profite de pe urma menținerii relațiilor diplomatice cu respectivele state, îndeosebi prin ecoul avut în cercurile politice comuniste și occidentale.

Rapoartele diplomatice trimise de reprezentanții României din marile capitale ale lumii pot să ofere informații prețioase și analizate într-un context deosebit. Luările de poziție a liderului comunist, apreciate la Praga sau Berlin, se vor estompa treptat deoarece mai toți ambasadorii romani acreditați în capitalele occidentale, vor accentua necesitatea adoptării de către Romania a unei poziții ponderate, non-provocatoare, deoarece treptat, in zilele de 23 și 24 august, poziția să va exprima din nou ca ,,nimic nu poate împiedica buna colaborare, prietenia dintre Romania și Uniunea Sovietica. (23). Așadar, apelul la calmare venit din Occident prin filiera ambasadorilor se va materializa treptat. Dimensiunea diplomatica trebuie înțeleasa îndeosebi prin rezolvarea problemelor securității naționale deoarece, se obișnuia să se spună ca in inima afacerilor externe se afla relația dintre politica și puterea militara. În acest sens, este importanta cunoașterea relației existente între Armata Romana și Pactul de la Varșovia, a locului deținut de organismul militar romanesc, în cadrul alianței, a misiunilor acestuia, a gradului de integrare, deoarece sovieticii, în acele zile de criză ale tratatului, au știut să anihileze treptat, stările de conflict. Chestiunile militare vor constitui un nod Gordian în relațiile București-Moscova deoarece, totul trebuie văzut în contextul procesului deindependizare a poziției României în interiorul blocului sovietic, a politicii ei economice și militare, interne și externe, cat și în cadrul procesului de regândire a doctrinei militare. Toate acestea, deoarece sovieticii puneau în centrul războiului de coaliție, un accent tot mai mare pe forțele sateliților dar in condiţile in care conducerea era centralizata, in mâinile mareșalilor sovietici.

Ceauşescu dorea ca individualizarea României să fie recunoscuta și de U.R.S.S. nu numai de Occident deoarece Romania ca poziție strategica, devenise de nivel secundar după retragerea trupelor în 1958. Totuși, Kremlinul era interesat pentru apărarea antiaeriana sovietica prin instalațiile radar din Romania, ce contribuiau la aceasta. De aici și presiunea exercitata de Brejnev, pentru a transforma Pactul de la Varșovia intr-un mecanism instituțional care să asigure hegemonia sovietica in regiune. Nu întâmplător, liderul de la Kremlin cerea mereu perfecționarea în continuare a Tratatului de la Varșovia, în special in domeniul coordonării politicii externe a statelor socialiste.
Așadar, este evidenta confruntarea a doua principii: cel pus în evidenta de Ceaușescu, al controlului National asupra forțelor destinate cooperării și celalalt, al lui Brejnev, ce semnifica eficacitatea militara fundamentata pe acceptarea anumitor sacrificii din suveranitatea naționala în domeniul conducerii forțelor armate, pentru îndeplinirea misiunilor in cadrul unui război de coaliție.

Din toate cele semnalate rezulta o realitate politica ce demonstrează ca unica modalitate raționala și eficienta de soluționare a divergentelor, a deosebirilor de păreri ivite între țările socialiste, romane discuția tovărăşească bazata pe respect și încredere reciproca, între conducerile partidelor și statelor respective. Găsirea, prin eforturi rabatoare, perseverente, sincere, a unor soluții reciproc acceptabile, care să elimine neînţelegerile dintre partid și să asigure relații de colaborare, rămâne obiectivul major al României în perspectiva, ca membra cu drepturi depline in organismele O.N.U.

NOTE:

1. Mărturii pentru istorie, Gh. Tătărascu, Ed. Enciclopedică București 1996, p. 524, 526 - 527

2. ibidem p. 527

3. ibidem p. LXII

4. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, Dosar nr. 20 / 1953, f.2, apud Mihai Reţegan 1968, ,,Din primăvară până în toamnă", p.18

5. Congresul al IX-lea al P.C.R. (19 – 24 iulie 1965), Ed. Politică Bucureşti 1965, p. 739, apud Manuela Marin, ,,Originea și evoluţia cultului personalităţii lui Nicolae Ceaușescu", Ed. Altip, Alba Iulia 2008, p. 70.

6. Cuvântarea tov. Virgil Trofin , ,,Scânteia", an XXXVII, nr. 7547 / 8 dec 1967, p.6

7. Cuvântarea tov. Chivu Stoica, ,,Scânteia", an XXXVII, nr. 7547 / 8 dec 1967, fila 8.

8. Florin Constantiniu, ,,O istorie sinceră a poporului român", Ed. Univers enciclopedic, București ediția 4, p. 490-500

9. Dosarele Istoriei nr.10 / 1997, p.34-50, ,,Ceaușescu, rebelul din Tratatul de la Varşovia"

10. Stenograma întâlnirii de la Moscova a liderilor comunişti din 9 iunie 1967, publicată de Petrescu în Dosarele Istoriei

11. ibidem p. 49

12. Nicolae Ceaușescu, ,,România pe drumul desăvârşirii construcției socialiste", vol. II, București 1968, p. 415-416, apud Mihai Reţegan 1968, Op. cit., p. 56

13. Paul Niculescu-Mizil, ,,Romania și primăvara de la Praga" in ,,Dosarele istoriei" nr.5 / 1998, p. 52

14. Mihai Reţegan, 1968, ,,Din primăvara pâna în toamnă", p. 170 - 173

15 ,,Scânteia", nr. 7671 / 12 aprilie 1968

16. Regimul comunist din România – O cronologie politică, 1945 – 1989, Ed. Tritonic, București 2002, p. 136

17. Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe al României, Congresul al IX-lea al P.C.R. și coordonatele politicii externe a României, Revista ,,Lumea" nr. 31 (248) / 25 iulie 1968.

18. Constantin Ene – Politica Externa a R.S.R., în ,,Probleme internaționale", Agenda, Ed. Politica București 1985, p. 9.11

19. Traian Chebeleu, ,,România – trei decenii de activitate la O.N.U.", p. 162 - 163

20. Mihai Reţegan, Op. Cit., p. 228 - 231

21. Lavinia Betea, ,,Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu", Convorbiri, București, 1997, p. 191

22. ibidem

23. Mihai Reţegan, Op. cit, p. 231 - 232

BIBLIOGRAFIE

1. Lavinia Betea, ,,Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizare”, Fundația ,,Ion Slavici” Arad, 1995
2. Lavinia Betea, ,,Alexandru Bârladeanu despre Dej, Ceauşescu și Iliescu”, Convorbiri, Ed. Evenimentul Românesc Bucureşti, 1997
3. Florin Constantiniu, ,,O istorie sinceră a poporului român”, ed. a IV-a, Univers Enciclopedic, Bucureşti 2008
4. Mihai Retegan, 1968, ,,Din primăvara până în toamnă”, schiţa de politică externă româneasca, Ed. Rão, Bucureşti 1998
5. ,,Mărturii pentru istorie”, Gh. Tătarescu, Ed. Enciclopedica, Bucureşti 1996
6. Paul Niculescu-Mizil, ,,O istorie trăita”, 1997, Ed. Enciclopedica, Bucureşti
7. Paul Niculescu-Mizil, ,,România și Primăvara de la Praga”, Dosarele istoriei, nr. 5 / 1998, p. 52
8. Probleme internaţionale, Agenda, Ed. Politica, Bucureşti 1985
9. Silviu Brucan, ,,Generaţia irosita”, Memorii, Bucureşti 1992
10. Constantin Ene, ,,Politica externă a R.S.R.”, Ed. Politică, Bucureşti 1985
11. Traian Chebeleu, ,,România – trei decenii de activitate la O.N.U.”
12. ,,Convorbiri neterminate”, Corneliu Mănescu in dialog cu Lavinia Betea, Iaşi, Ed. Polirom 2001
13. ,,Cronologia Europei Centrale (1848 – 1989)”, coordonator Nicolae Boşca și Valeriu Leu, Ed. Polirom, Iaşi 2001
14. ,,Politica externa a României”, Dicţionar cronologic, coordonator Ion Calafeţeanu, Cristian Popisteanu, Ed. Ştiinţifica și Enciclopedica 1986
15. Ion Calafeţeanu, ,,Cronologie de istorie româneasca”, Ed. Enciclopedică, Bucureşti 2004
16. Cristian Popisteanu, ,,Cronologie politico-diplomatică românească”, 1944 – 1974, Bucureşti, Ed. Politică 1976
17. Cristina Pauşan, Narcis Dorin-Ion, Mihai Retegan, ,,Regimul comunist in România, o cronologie politică 1945 – 1989”, Ed. Tritonic, Bucureşti 2002
18. Manuela Marin, ,,Originea și evoluţia cultului personalității lui Nicolae Ceauşescu (1965 – 1989)”, Ed. Altip, Alba Iulia 2008
19. ,,Scânteia”, Organul Central al P.C.R., ianuarie – septembrie 1968, Arhivele Istorice Naţionale și nr. 7671 / 12 aprilie 1968, Fondul C.C. al P.C.R., Cancelariei și Relaţiilor Externe
20. Dosarele istoriei, nr 10 / 1997, p. 34 – 50, ,,Ceauşescu, rebelul din Tratatul de la Varşovia”
21. Nicolae Ceauşescu, Expunerea cu privire la politica externă a partidului și guvernului ţinută in sesiunea M.A.N. din 24 – 26 iulie 1967
22. Nicolae Ceauşescu, Cuvântarea din 21 august 1968
23. Declarația Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. din revista ,,Lumea”, 28 august 1968
24. Declaraţia M.A.N a R.S.R. cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României, revista ,,Lumea” nr. 36 (253) / 29 august 1968

Arhitectura şi arta în perioada lui Matei Basarab

Prof. Milea Sorin, Colegiul Forestier Câmpina

Domnia de peste două decenii a lui Matei Basarab (1632-1654) a înregistrat realizări însemnate atât în domeniile economic, politic şi militar cât şi în cel cultural-artistic. Acestor sfere de activitate le-au fost dedicate numeroase studii monografice şi lucrări de sinteză (1).

Deşi a beneficiat în ultimile decenii de elaborarea câtorva lucrări de specialitate având ca obiect analizarea culturii (2), această epocă a făcut până în prezent doar obiectul câtorva investigaţii spradicii asupra arhitecturii (3).

Singurul studiu mai amplu asupra monumentelor secolului XVII-lea din Muntenia şi Oltenia a rămas pănă în prezent cel elaborat de N.Ghika-Budeşti în urmă cu şapte decenii (4), care însă aborda restrictiv, la nivelul informării de care dispunea atunci autorul, numai arhitectura religioasă.

În lucrarea de faţă se intenţionează a se prezenta în toată amploarea sa arta şi ştiinţa de a construi din interiorul românesc aflat între Carpaţii Meridionali şi Dunăre, aparţinând primelor trei sferturi ale celui de-al XVII-lea veac – respectiv "Casa Domnească" de la Brebu, datată 1640 (5).

Cei 22 de ani ai domniei lui Matei Basarab (octombrie 1632 – aprilie 1654) se încadrează ca durată între două perioade considerate eronat ca reprezentând o stagnare în ceea ce priveşte desfăşurarea unei activităţi susţinute (6).

Prima este cuprinsă între cele trei decenii de început ale secolului şi alta, aproape egală ca întindere, care a continuat şi după sfârşitul domniei bătrânului domn până la înscăunarea din anul 1678 a lui Şerban Cantacuzino. În acest timp în arhitectura Ţării Româneşti s-a inaugurat perioada de înflorire cultural-artistică cunoscută sub denumirea de epoca brâncovenească. Prin unitatea formelor, intensitatea actului ctitoresc şi existenţa unor trăsături stilistice comune, ambele perioade – cea care a premers şi cea care s-a succedat intervalului anilor 1632-1654 – se integrează arjanic epocii constructive ce aparţine domniei lui Matei Basarab, luând numele gospodarului voievod şi fiind tratate ca atare.

Lucrarea a căutat să înfăţişeze coerent activitatea echipelor de meşteri şi a principalilor ctitori având în frunte figura proeminentă a energicului domn, ca susţinători ai acţiunilor de refacere, de extindere şi de ridicare din nou a unor construcţii de arhitectură (fortificaţiile Târgoviştei sau dotarea cu elemente defensive a unor curţi domneşti şi ansambluri monastice), cu funcţie civilă, palate şi curţi domneşti, case şi curţi nobiliare) şi a unor edificii cu destinaţie religioasă (biserici, mânăstiri şi turnuri clopotniţă). În cuprinsul lucrării s-a analizat structura aşezărilor urbane, precum şi plastica faţadelor şi decoraţia ancadramentelor din piatră ale golurilor de uşi şi ferestre, când apar noi forme de exprimare ale vocabularului ornamental instituit în epocă.

Cele peste două decenii, cât a însumat lunga domnie a lui Matei Basarab (1632-1654), au constituit prin durată o perioadă de relativă linişte dar, mai ales o perioadă de stabilitate în raporturile dintre Voievod şi celelalte forţe politice ale Ţării, tulburată mai serios de cele câteva conflicte armate provocate de ambiţiosul dom al Moldovei Vasile Lupu. În acelaşi timp reluarea războiului turco-persan în 1635, încheiat patru ani mai tărziu, precum şi companiile otomane pornite în 1645 împotriva republicii Veneţiene pentru stăpânirea Cretei au creat o conjunctură politică favorabilă din partea Porţii, existând, în aceste condiţii, climatul şi răgazul necesar pentru intensificarea activităţii culturale.

În evoluţia artei vechi româneşti, tot astfel cum se poate vorbi de epoci strălucite marcate de realizari ctitoreşti importante datorate iniţiativei unor personalităţi politice şi culturale proeminente, prin înfăptuirile sale de excepţie se poate demonstra, deopotrivă, existenţa unei epoci cu trăsături stilistice distincte întinse de-a lungul primelor trei sferturi ale secolului al XVII-lea. Momentul culminant al acestei epoci a fost marcat de lunga domnie a lui Matei Basarab, putându-i-se atribui, din acest considerent, numele vrednicului domn.

Această epocă, ale cărui începuturi pot fi stabilite încă din primii ani ai secolului al XVII-lea, dar care a continuat încă două decenii şi jumătate, de la moartea lui Matei Basarab şi până la înscăunarea în anul 1678 a lui Şerban Cantacuzino, considerată în ansamblu, se înscrie în istoria Ţării Româneşti ca o perioadă de reală - înflorire cultural-artistică, cu particularităţile sale caracteristice.

Beneficiare ale unui câmp larg de manifestare, activitatea culturală şi creaţia artistică document în această epocă o integrare totală şi profundă în viaţa spirituală a poporului român, reprezentând împreună un fenomen de remarcabilă amploare.

În acest cadru, creaţia arhitecturală a epocii lui Matei Basarab, în general insuficient cunoscută şi aprofundată, dezvăluie celui care cercetează diferitele sale aspecte o impresionantă dezvoltare.

Este epoca unor febrile căutări inovatoare, când se face simţită, pas cu pas, o desprindere de tradiţia Evului Mediu, prin apariţia unor forme, trăsături stilistice şi experinţe constructive noi, înrudite cu cele ale Moldovei şi Transilvaniei, care se regăsesc acum laolaltă în arhitectura Ţării Româneşti. Este afirmată astfel, şi în acest plan, unitatea spirituală tuturor românilor.

Explicaţia acestei contopiri de elemente autohtone constă şi în extinderea relaţiilor politice şi culturale ale Statului Muntean cu celelalte ţări române. Pe o arie mult mai vastă, aceste relaţii au fost întreţinute şi cu numeroase state şi popoare din Europa Central sud-estică şi răsăriteană.

Dezvoltându-se într-un context de o asemena complexitate, arta şi ştiinţa de a construi alături de celelalte genuri artistice au cunoscut în cadrul epocii lui Matei Basarab nu numai o intensă activitate ctitorească, dar şi o remarcabilă îmbogăţire a vocabularului structural şi decorativ,

reflectând o schimbare de viziune faţă de epoca precedentă (7). În comparaţie cu realizările arhitecturale artistice majore ale secolului al XVII-lea, aparţinând mai ales perioadei de început corespunzătoare domeniilor lui Radu cel Mare şi Neagoe Basarab, cercetările de specialitae mai vechi, dar şi cele relativ recente, au apreciat în mod eronat că epoca Mateiană se caracterizează printr-un pregnant tradiţionalism.

În esenţă, a fost considerată în general ca "o epocă de tranziţie", care făcea legătura între aşa-zisul "vechi stil muntenesc" al secolului al XVII-lea şi "noul stil", cum era denumită epoca brâncovenească.

N. Ghika-Budeşti, unul dintre primii cercetători care au analizat temeinic întreaga creaţie medievală arhitecturală bisericească a Munteniei şi Olteniei, inclusiv cea a începutului secolului al XVII-lea, aprecia că acest veac "este esenţialmente tradiţionalist" (8). În realitate, fără a abandona în totalitate filonul tradiţiei-înţelegând prin tradiţie nu atât persistenţa unor elemente şi forme arhitecturale, cât, mai ales, prelungirea în timp a coordonatelor spiritual de bază concretizate prin mijloace specific de exprimare artistică-creaţie arhitecturală a epocii mateiene, pe fundalul unor noi realităţi politice, economice şi cultural, statornicite în viaţa Ţării Româneşti în prima jumătate a veacului al XVII-lea, a renunţat treptat la reproducerea fidelă a unor modele ale trecutului. În consecinţă, activitatea arhitecturală-artistică a acestei epoci s-a angajat într-un evident proces de înnoire, căutând alte soluţii şi mijloace de exprimare tehnică şi plastică decât cele utilizate anterior, care îşi epuizaseră formele şi se cereau a fi înlocuite (9).

NOTE

1) Ion Sârbu, Relaţiile externe ale lui Matei Basarab (1632-1654). Editura de Vest, Timişora, 2005, pag. 25-30.
2) C.C. Giurescu, ***Matei Basarab cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru***, 1946, p. 167-176.
3) Cristian Moisescu, două ctitorii Bucureştene ale lui Matei Basarab şi locul lor în evoluţia arhitecturii româneşti
4) N.Ghika-Budeşti, Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia III, veacul al XVII-lea, 1943, pag. 121-158
5) Monumentele şi ansamblurile monumentale din Ţara Românească, Bucureşti, 1970.
6) V. Drăguţ, ***Pictura românească in imagini*** ., 1970, Istoria artei Româneşti, Bucureşti, vol. II.pag 78.
7) N. Stoicescu, ***Matei Basarab***, Edtira Academiei RSR, Bucureşti, 1988, pp. 37-45
8) Ibidem, pp. 46-52
9) C. Rezachevici, ***Fenomene de criză social-politică în Ţara Românească în veacul al XVII-lea***, SMIM, IX, 1978, p71

BIBLIOGRAFIE

1) Ion Sârbu, ***Relaţiile externe ale lui Matei Basarab (1632-1654),*** Editura de Vest, Timişora, 2005
2) Constantin C. Giurescu, ***Matei Basarab, cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru. Ştiri noi despre lăcaşurile lui*** , Bucureşti, 1946, extras din Volumul omagial ***„Prinos la sărbătorirea a optzeci de ani de vîrstă I.P.S. Arhiepiscop şi Mitropolit Nicodim, Patriarhul României"***, Bucureşti, 1946.

3) N.Ghika-Budeşti, ***Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia.* I. *Înrâuririle străine de la origine pâna la Neagoe Basarab,*** în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* (BCMI) XX (1927), fasciculele 53-54, paginile 121-158

4) XXXX, ***Monumentele şi ansamblurile monumentale din Ţara Românească***, Bucureşti, 1970.

5)V. Drăguţ, ***Pictura românească in imagini*** , 1970, Istoria artei Româneşti, Bucureşti, vol. II.

6) N. Stoicescu, ***Matei Basarab***, Edtira Academiei RSR, Bucureşti, 1988.

7) C. Rezachevici, ***Fenomene de criză social-politică în Ţara Românească în veacul al XVII-lea***, SMIM, IX, 1978.

ÎN CĂUTAREA INGINERULUI ROMÂN IULIU POPPER

Pr. Moga Petru

Nu poţi căuta ceva neştiut. O minimă informaţie este necesară la început pentru a se putea naşte o căutare. Pentru mine această minimă informaţie, care m-a incitat să aflu mai multe, a fost faptul că, în cultura generală a tinerilor argentinieni de acum vreo 30 de ani intra firesc faptul de a şti că un român este responsabil de exterminarea aborigenilor din Ţara de Foc. Am vrut să aflu mai multe despre acest subiect din revoltă patriotică faţă de această afirmaţie, care mi se părea făcând parte dintr-o mai largă partitură antiromânească. Ce român a putut ajunge în Ţara de Foc în anii 80-90 ai sec. al XIX-lea şi să mai şi reuşească să-i extermine pe localnici?

Iuliu Popper este mai întâi o legendă, o legendă a Argentinei, a Ţării de Foc. – În România este destul de puţin cunoscut. Ştiu de el profesorii de istorie, şi mai ales de geografie, care vorbind de Ţara de Foc pot face afirmaţia că primul om de ştiinţă, primul european care a explorat interiorul celei mai mari insule din Ţara de Foc a fost inginerul roman Iuliu Popper. Ştiu de el cel mai bine filateliştii, care, în mod statornic i-au cultivat memoria în cărţi şi articole de specialitate.

Necunoscutele sunt în cazul lui Popper mult mai numeroase decât cunoscutele. De aceea este un subiect extrem de convenabil pentru istorii romanţate, pentru nuvele, pentru filme... Chiar titlul asumat pentru acest articol vrea să trimită la cartea lui Radu Tutoran “Toate pânzele sus”, pentru care în mod sigur biografia lui Iuliu Popper a fost, mărturisit sau nu, izvorul inspiraţiei literare.

Enciclopediile mari, moderne, îl ignoră. Internetul poate fi însă de ajutor. Cu condiţia să poţi formula întrebarea. În limba română informaţiile sunt bogate, deosebit de apreciative la adresa lui Iuliu Popper. În engleză, de asemenea. Interesant însă, în spaniolă, ele sunt vizibil cenzurate, trunchiate, parcă anume ca imaginea inginerului roman să nu fie prea luminoasă.

Călătorind la Buenos Aires (la invitaţia fiicei mele Emilia) şi de aici mai departe, în cea mai sudică localitate a Argentinei, la Ushuaia, în Muzeul de Istorie al Ţării de Foc am aflat trei camere de expoziţie dedicate exclusiv expediţiei vasului “Belgica”, unde multe fotografii îl arată pe Emil Racoviţă, românul care ajunge în zonă la circa 10 ani după Iuliu Popper. Acesta din urmă este evocat prin exponate şi texte în celelalt muzeu al localităţii, un muzeu particular, El Museo del Fin del Mondo, pe care fiind zi de duminică, l-am găsit închis. N-am venit însă în ţară cu mâna goală. Am putut cumpăra o reeditare a hărţii Ţării de Foc, alcătuită şi publicată de Iuliu Popper în 1891, timbre şi stampila poştei organizată de el în Ţara de Foc şi cărţi, dintre care una cuprinzând chiar texte scrise de Iuliu Popper.

Odată intrat în tematica aceasta, informaţiile se susţin şi se dezvoltă unele din altele. S-au scris multe cărţi despre Iuliu Popper şi se vor mai scrie, deoarece, repet, necunoscutele sunt încă numeroase, comparativ cu datele cunoscute.

Biografia lui impresionează.

S-a născut în Bucureşti, pe Calea Văcăreşti 27, la 15 decembrie 1857, într-o familie de evrei askenazim, emigraţi din Polonia. Date fiind legile româneşti din acea perioadă, nefavorabile evreilor, la 15 ani (după alte surse, la 18 ani) pleacă la Paris unde, după susţinerea bacalaureatului, urmează cursurile Şcolii Naţionale de Drumuri şi Poduri din cadrul Universităţii Politehnice, devenind, în 1879, inginer de mine. Este perioada în care a dat meditaţii pentru a putea plăti la Sorbona cursuri suplimentare de fizică, chimie, meteorologie, geologie, geografie şi etnografie. Stăpânea germana, româna, idiş, spaniola şi franceza. Avea noţiuni de italiană, latină şi greacă.

A călătorit în toată lumea, ceea ce pentru acel timp este absolut remarcabil. Mai întâi, de la Paris la Constantinopol şi apoi în Egipt, unde lucrează la întreţinerea Canalului de Suez. Urmează o călătorie prin Orientul Mijlociu până în India, China şi Japonia. Revine în România în 1881. La sfârşitul acestui an călătoreşte în Turcia, India, Indonezia, China şi Japonia, apoi în Siberia Orientală, traversează Alaska, apoi Canada, iar în Statele Unite se stabileşte un timp la New Orleans, unde este angajat să lucreze la planul urbanistic şi de canalizare al oraşului. În 1882, în Cuba, este angajat pentru lucrări de urbanism şi de dezvoltare ale portului Havana. Urmează Mexicul, unde Guvernul îl angajează drept cartograf şi unde este redactor la ziarul "Diario de los forasteros", o publicaţie pentru străinii rezidenţi în Mexic. Traversează apoi Brazilia, iar la vârsta de 28 de ani, în 1885 ajunge la Buenos Aires. Au urmat opt ani argentinieni, extrem de bogaţi, pe măsura anilor de călătorie de până acum, dar înainte de a împlini vârsta de 36 de ani, în iunie 1893 în dimineaţa zilei în care urma să aibă o ultimă, probabil victorioasă înfăţişare la Tribunalul din Buenos Aires împotriva Guvernatorului Ţării de Foc, este găsit zăcând fără viaţă în apartamentul său din strada Tucuman 373.

Cei 8 ani argentinieni au însemnat explorarea insulei mari din arhipelagul Ţara de Foc, prezentarea în scris şi în conferinţă publică a rezultatelor cercetărilor sale, cu materiale, hărţi şi fotografii; a însemnat editarea împreună cu Amiralitatea Engleză a unei hărţi ştiinţifice, adusă la zi, a Ţării de Foc, unde exploratorul roman dă geografiei locului denumiri care evocă ţara sa de baştină. De exemplu, prelungirea spre Atlantic a Anzilor este numită pe această hartă "Cordillera Carlos de Rumânia", munţii care traversează insula de la sudul golfului Inutil până la golful San Sebastian sunt numiţi "Sierra Carmen Sylva"; există de asemenea un râu numit "Carmen Sylva", iar în Cordillera Carlos de Rumania, mai multe vârfuri se numesc: Lahovari, Manu, Cornu. Alte elemente geografice au fost numite: Sinaia, Vasilica, Rosetti, Urechia, Lacul Broşteni, Valea Iaşilor, etc. Un râu de mari dimensiuni a primit numele de Popper.

Cei 8 ani argentinieni au însemnat implicarea directă a lui Iuliu Popper în exploatarea aurului descoperit pe plajele Atlanticului, respectiv obţinerea de fonduri de investiţii pentru exploatarea aurului, organizarea de colonii pentru băieşi, invenţii tehnice şi aplicarea concretă a lor, sistem poştal

propriu cu timbre şi stampilă proprie pentru a facilita relaţia între coloniştii din diferitele zone ale ţărmului atlantic, topirea aurului obţinut şi turnarea lui în monede - medalie de 1 g şi 5g, pentru a face posibilă manipularea lui. - Au însemnat de asemenea angajarea în conturarea unor proiecte de colonizare modernă a teritoriului descoperit şi studiat de el, aceasta însemnând concesionarea unor suprafeţe imense de teren pentru a stabiliza pe indigeni, cu construirea de case, biserici şi şcoli primare, sau pentru a atrage în Ţara de Foc familii de europeni şi pentru creşterea oilor. De pildă, un ultim proiect avea în vedere o suprafaţă de 375 000 de ha, colonizarea a 100 de familii din Europa şi aducerea a 40 000 de oi. Un alt proiect alcătuit de asemenea în detaliu, cu specificarea materialelor, a costurilor, cu amplasarea birourilor şi dotările acestora se referea la o legătură telegrafică pe o distanţă foarte mare. La moartea lui era de asemenea pregătită o navă (după alte surse chiar două) specială pentru expediţia de explorare a insulelor din sudul arhipelagului Ţara de Foc şi a Antarctidei.

Cei 8 ani argentinieni au însemnat de asemenea o confruntare permanentă cu guvernatorii locali, corupţi, pe care soluţiile lui Popper i-ar fi lipsit de câmpul de manevră cu care se obişnuiseră, departe de Guvernul Central de la Buenos Aires. Confruntarea cu guvernatorii Ţării de Foc se desfăşoară prin articolele publicate în ziarele din capitală, prin acţiuni juridice pentru care se consuma timp şi energie preţioasă în călătorii lungi cu corăbiile cu pânze ale acelui timp. Confruntarea cu guvernatorii corupţi ai Ţării de Foc a avut loc şi foarte concret în obligaţia de a se apăra de bandele de aventurieri plecaţi din zona ciliană cu consimţământul tacit al guvernatorului argentinian, pentru a prăda şi distruge coloniile organizate de inginerul român. Biografii descriu aici folosirea de către Popper a unei strategii de apărare şi contra-atac, cu micul său grup de oameni înarmaţi, după modelul regelui dac de odinioară, repurtând astfel o victorie zdrobitoare împotriva atacatorilor. Pe plan juridic obţine în două rânduri înlocuirea guvernatorilor corupţi, dar la a treia experienţă nu a mai ajuns sau nu a mai fost lăsat să ajungă la tribunal. Având în vedere aceste circumstanţe s-a putut vorbi de un asasinat, ceea ce pentru biografii argentinieni pare exclus.

Nu poţi găsi nicăieri elemente care să susţină cât de cât imaginea de exterminator. Este un fals grosolan, devenit însă loc comun în istoriografia argentiniană, ca soluţie pentru a elibera de vina aceasta personaje foarte importante ale istoriei şi politicii argentiniene. Tonul cu care Popper vorbeşte despre localnici este cel al unui om de ştiinţă, afirmând mereu că nu sunt ostili şi luându-le apărarea. Personalitatea copleşitoare a inginerului român n-a putut fi nici până în ziua de astăzi asumată cinstit de istoria argentiniană. Accente răuvoitoare pot surprinde în câte o biografie semnată de argentinieni, inexplicabile desigur, alături de afirmaţii laudative excesive.

La Muzeul de Istorie din Ushuaia, ghida care m-a ajutat să procur ultimele cărţi scrise despre Popper şi texte originale alcătuite de inginerul român, spunea că abia acum, după mai bine de 100 de ani, argentinienii realizează valoarea proiectelor gândite şi propuse de Popper, dar zădărnicite de

moartea lui fulgerătoare la nici 36 de ani.

Cu trei luni înainte de moarte, în şase exemplare tipărite, era pregătit proiectul pentru întemeierea unui centru maritim în golful San Sebastian. Textul acestui proiect, tradus din originalul spaniol este, cred, pentru prima oară accesibil publicului românesc. Parcurgerea lui ne va permite să îl aflăm pe Iuliu Popper în toată anvergura şi modernitatea personalităţii sale.

August 2012

Santiago Reyes :
Iuliu Popper – studiu biografic [1]

"Căpitanul Iuliu Popper, erou al procesului de pacificare a Insulei Mari din Ţara de Foc, remodelator al oraşului cubanez Habana Vieja; constructor al unui port în New Orleans, vecin mexican a lui Jose Marti, frecventator al cercului parnasienilor, codescoperitor al poeziei lui Arthur Rimbaud, pasager legal pe un vas de război condus de Pierre Loti, primul cititor al trilogiei necunoscute, "*Cronica de los escitas*" a scriitorului siberian din Irkutsk, Victor Berkoff, redactor a unei enigmatice corespondenţe adresate lui Theodor Herzl, renegat public de către rasa şi poporul său... "   (Patricio Manns, "*El corazon a contraluz*")

Doar opt ani au fost de ajuns pentru ca figura lui Iuliu Popper să rămână strâns legată de istoria Ţării de Foc. De la sosirea în Argentina în 1885, atras de aurul de la Cabo Virgenes, până la moartea sa la Buenos Aires, pe 6 iunie 1893, el a stabilit relaţii cu cercurile cele mai apropiate ale puterii, reuşind chiar să convertească înalţi funcţionari naţionali în protectori, consilieri, finanţatori şi admiratori ai săi.

Aspectul fizic făcea parte din atrăgătoarea sa personalitate. Înalt şi robust, fără să fie gras; o frunte armonioasă, mărită de un început de chelie; ochi de un albastru metalic, îmblânziţi de o fizionomie prietenoasă şi caldă şi un ten permanent îmbujorat; barba blondă, deasă şi îngrijită, îmbrăcămintea curată şi aleasă cu gust îi dădeau aspectul unui om care, în orice caz, depăşea canoanele obişnuite. O cultură formată în înalta societate pariziană, unde hrana de bună calitate şi călătoriile permanente prin diferite oraşe l-au fortificat în propriile sale puteri şi în aptitudinea de a face faţă la tot felul de împrejurări.

Rămân încă îndoieli referitoare la cine era de fapt Iuliu Popper, deoarece e clar că nu era un aventurier în sensul simplu al cuvântului; era un om de mare cultură, care te copleşea cu cunoştinţele sale, care credea în proiecte grandioase, deşi se sătura rapid de ele, care ştia să mânuiască puterea, sprijinindu-se pe putere pentru a înfrunta puterea; care era capabil să creeze un stat în stat şi să-l manipuleze după bunul său plac; sau să-şi creeze propria sa monedă şi să pună în funcţiune propriul

său sistem poştal; care-şi închipuia o naţiune israelită în sudul pământului, dar în acelaşi timp îşi ascundea cu gelozie originea iudaică; care era acceptat cu grad înalt de către masoneria din Buenos Aires şi avea de-a face cu personalităţile cele mai influente ale societăţii *porteña* (din capitala Buenos Aires – n.tr.) şi care, în acelaşi timp, se mişca cu maximă uşurinţă printre subalternii săi deveniţi căutători de aur şi soldaţi ai unei armate private. Popper era toate acestea şi mai mult decât atât.

S-a născut în Bucureşti, România la 15 decembrie 1857, ca fiu al lui Neftali C. Popper, un evreu ortodox din Varşovia, care emigrase împreună cu Hannah, soţia sa, pentru a se stabili în capitala românească. Iuliu Popper a primit o educaţie strictă, potrivit tradiţiei evreieşti *aşkenazim***.** În acea perioadă, în principatele Moldova şi Ţara Românească, conduse de către Alexandru Ioan I, în ciuda reformei agrare şi a a eliberării ţăranilor care îndeplineau munci obligatorii faţă de seniorii feudali, fuseseră decretate legi care restrângeau activitatea cetăţenilor români de origine iudaică, respectiv imposibilitatea de a fi admişi în instituţii sau şcoli militare, în administraţia publică şi în corpul diplomatic. Aceste lucruri au determinat viitorul lui Popper şi decizia de a părăsi încă de timpuriu casa părintească.

Copilăria lui s-a petrecut între grija pentru mama sa bolnavă şi librăria pe care tatăl sau o avea la demisolul casei, la nr. 27 de pe Calea Văcăreşti. Acolo avea voie să răscolească printre cărţile care l-au ajutat să-şi plăsmuiască visele de călătorie prin lume. Concomitent cu fidelitatea pentru lectura religioasă, Popper a străbătut lumea cu ajutorul cărţilor. La 15 ani, în 1872, se hotărăşte să plece la Paris, ştiind că nu putea urma studiile universitare în Bucureşti.

A studiat la Universitatea Politehnică din Paris, la Şcoala Naţională de Drumuri şi Poduri, unde a absolvit ca inginer de mine. În această etapă a dat meditaţii pentru a-şi putea plăti la Sorbona cursuri suplimentare de fizică, chimie, meteorologie, geologie, geografie şi etnografie. Stăpânea limbile: germană, română, idiş, spaniolă şi franceză. Avea noţiuni de italiană, latină şi greacă.

După terminarea studiilor începe o serie de călătorii care vor culmina cu sosirea sa la Buenos Aires. De la Paris a călătorit la Constantinopol şi de acolo în Egipt, unde a lucrat la întreţinerea canalului de Suez; a călătorit apoi în Orientul Mijlociu, în India, China şi Japonia. S-a întors în România în 1881 pentru a-şi vizita familia şi pentru a încerca să fie admis ca membru al Societăţii Geografice din ţara sa. Însă asupra evreilor încă mai apăsau greu restricţiile privitoare la intrarea în instituţiile de stat.

La finele acestui an întreprinde o călătorie în Siberia, traversează Alaska şi Canada pentru a ajunge în cele din urmă în Statele Unite. Se stabileşte la New Orleans, unde a fost angajat să lucreze la planul urbanistic şi de canalizare al oraşului.

Ajunge la Havana în 1882 pentru a lucra la planul urbanistic al oraşului şi la dezvoltarea portului. Din Cuba se îndreaptă spre Mexic, unde lucrează ca şi cartograf pentru guvernul mexican şi

ca ziarist la *Diario de los forasteros*, o publicaţie adresată străinilor rezidenţi în această ţară. Trecerea sa prin Brazilia a fost scurtă şi fără importanţă pentru cariera sa. Totuşi, veştile despre descoperirea aurului în strâmtoarea Magelan ajunseseră până aici. N-a pregetat să pornească imediat la drum spre Buenos Aires. În anul 1885, Popper avea doar 28 de ani şi urma să întâlnească o Argentină care încerca să lase în urmă războaiele civile şi să se alăture naţiunilor puternice din punct de vedere economic.

Argentina generaţiei anilor '80

Alegerea ce preşedinte a lui Julio Argentino Roca marchează în ţară o etapă nouă, care se înfiripase sub guvernele lui Urquiza, Mitre, Sarmiento şi Avellaneda şi s-a consolidat începând cu 1880. Din punct de vedere politic, această etapă se extinde până la promulgarea legii Saens Peña (1912), iar în domeniul economic şi-a prelungit consecinţele până la perioada anilor 1930.

Din 1860, gândirea pozitivistă ajunsese la o puternică acceptare universală, concepţiile sale cuprinzând toate disciplinele ştiinţifice. În felul acesta, ştiinţele biologice şi sociale au câştigat mari spaţii de investigare şi dezvoltare. Crearea Societăţii Ştiinţifice din Argentina în anul 1872 a răspuns necesităţii de a întemeia un organism care să funcţioneze ca nucleu de asociere şi de activitate pentru persoanele care doreau să lucreze pentru dezvoltarea ştiinţelor şi a aplicaţiilor acestora. Această societate a creat un muzeu, a organizat cursuri şi conferinţe şi a promovat efectuarea de explorări şi călătorii, în special în Patagonia. Iuliu Popper urma să intre rapid în contact cu diferite personalităţi legate de aceste mişcări, care îi vor permite să-şi concretizeze diferitele sale proiecte.

Dacă ar exista posibilitatea de a sintetiza semnificaţia schimbărilor care se produc începând cu 1880 am putea spune că ele se manifestă ca aspiraţie a unei naţiuni tinere, care încearcă să-şi croiască propriul ei drum. Situarea ţării în cadrul internaţional era puternic condiţionată de poziţia sa periferică. Totuşi, în ultimii ani, ţara primeşte din afară informaţii, idei, oameni, mărfuri şi capitaluri care-o impulsionează să devină în mod temeinic o prezenţă mai activă pe arena politică şi economică a ţărilor europene.

În perioada anilor 1880, în domeniul politic şi guvernamental pătrunde un grup de oameni dispuşi să modernizeze tara, propulsând-o în circuitul mondial de producţie şi consum. Generaţia anilor '80 a fost nevoită să înfrunte anumite probleme ideologice care fuseseră amânate. Pentru a face faţă acestei noi situaţii ea avea un avantaj major: cea mai mare parte a membrilor ei avea formaţie universitară, vocaţie politică şi accepta cu plăcere modernitatea şi progresul. Din punct de vedere ideologic, era de factură liberală şi analiza necesitatea de a lămuri înţelesul câtorva aspecte fundamentale: integrarea emigranţilor în viaţa ţării şi extinderea marilor teme naţionale asupra noilor pături sociale, apărute din noua ordine economică şi politică.

În ciuda bunelor intenţii, părea că singura ideologie care îi stăpânea pe guvernanţi era aceea a

progresului, a progresului de dragul lui, fără să le pese de preţul cerut. Acest lucru a provocat o creştere necontrolată, anarhică. În mod sigur pe la începutul anilor 1880, posibilităţile economice se bazau pe producerea de articole primare, pe transportul până la porturi, pe capitaluri de exploatare a resurselor naturale şi, pentru a suplini lipsa mâinii de lucru, pe emigranţi.

Oamenii care deţineau controlul schimbărilor pe care Argentina a început să le experimenteze proveneau din grupuri oligarhice şi se pricepeau foarte bine să folosească puterea pentru a-şi atinge obiectivele.

Liberali de formaţie, ei credeau că administrarea chestiunilor politice îi este rezervată unei elite, unei minorităţi deţinătoare a ştiinţei şi a bogăţiei. Predominau cei care nu făceau compromisuri religioase, şi, fără îndoială, aveau o puternică influenţă asupra celorlalţi. Lor li se datorează activitatea guvernului şi, mai ales, atmosfera deosebită pe care a dobândit-o epoca în special la Buenos Aires şi în Cordoba. Erau probabil atei, dar şi mai sigur este faptul că erau caracterizaţi de indiferentism religios, dată fiind nepăsarea faţă de gravele compromisuri interioare care îi caracterizau. În general au adoptat doctrina pozitivistă, bazată pe raţiune şi progresele ştiinţei, punând la îndoială autoritatea religiei.

Urmaşi ai unor părinţi iluştri, ei credeau că li se cuvine nu numai prestigiul pe care l-au cucerit rapid, ci şi conducerea politică a ţării – administrată de către şefii grupurilor provinciale – şi, mai ales, o anumită zeciuiala care părea să le revină prin dreptul natural asupra beneficiilor pe care ţara le obţinea din uriaşul ei efort, depus deopotrivă de cetăţenii ei şi de străini.

Se remarcă în atitudinea locuitorilor din Buenos Aires un anumit grad de artificialitate, imitând datini şi obiceiuri din capitalele europene, în special Paris şi Londra, aflate chiar atunci în plină fervoare capitalistă. Construcţia Teatrului Colon, proiectată de guvernul Juarez Celman, a întruchipat nu numai preocupările pentru gustul estetic, ci şi dorinţa arzătoare de a construi cadrele dezvoltării unei existenţe convenţionale la cel mai înalt nivel de lux.

Dar lupta pentru bogăţie nu uza întotdeauna de mijloace oneste. De la vechea clasă de muncitori băştinaşi, trecând prin pătura nouă a imigranţilor, care tocmai se integraseră în ţară, şi până la clasa mijlocie care suferea de pe urma transformărilor economice, trăind într-un regim de instabilitate, lupta pentru avere avea un caracter murdar pe care spiritele rafinate ale noii oligarhii îl acuzau cu promptitudine.

Poate tocmai de aceea membri ei se obişnuiră foarte repede să pretindă că aparţineau unei alte clase, unei alte lumi decât a celor care căutau bogăţia muncind, într-o luptă fără cruţare. Ei nu trebuiau să coboare la acest nivel de mizerie. Erau convinşi că reprezentau o rămăşiţă de puritate, de originalitate în ţară şi că, în virtutea acestui merit, li se cuvenea tot ceea ce, de fapt, nu era al lor, ci era o consecinţă a schimbărilor din jur. Treptat, li se părea că sunt cei aleşi, cei puri într-o societate pe care ei înşişi o hibridizaseră; erau aristocraţi într-o societate în care stilul patriarhal de viaţă se

estompa rapid şi începeau să se diferenţieze cu tot mai mare claritate clasele sociale.

Din 1880 până în 1910, ţara şi-a triplat populaţia şi s-a schimbat într-un ritm ameţitor, ca urmare a ideii febrile a progresului. Acest optimism se năruie odată cu criza din 1890 şi Revoluţia del Parque. Ţara asista la conturarea unei noi structurări sociale: o clasă de proletari imigranţi care lupta de pe margine, inspirată de idealurile socialiste şi anarhiste; o clasă mijlocie în formare, care îşi dobândea simbolurile primare ale statutului ei (îmbrăcăminte, fotografii, mobilier); şi o clasă tradiţională şi patriciană, care privea cu neîncredere cultura aluvionară, care părea să anihileze tradiţia hispanico-autohtonă şi care se considera superioară, ca fiind mai veche.

Pe plan politic, s-au remarcat Julio Argentino Roca, Miguel Juarez Celman, Jose M. Estrada, Eugenio Cambaceres şi Carlos Pellegrini. Multe din personajele de anvergură ale epocii, cu care Iuliu Popper a stabilit relaţii, aparţineau câtorva din lojele masonice care activau în Buenos Aires. Una din cele mai cunoscute, Logia Docente, a fost întemeiată în 1881, din iniţiativa lui Alejo Peyret, emigrant liberal francez şi asesor de Urquiza. În afară de Peyret, fondatori ai Lojei Docente au fost personalităţi marcante ca: Vicente Fidel Lopez, Leandro N. Alem, Carlos Encina şi Pascual Beracochea. Au făcut parte din ea şi Roque Saenz Pena, Hipolito Yrigoyen, Antonio Bermejo, Jose Maria Ramos Mejia, Ezequiel Ramos Mejia, Lucio V. Lopez şi fratele său Alberto Lopez. Logia Docente a avut o influenţă considerabilă în elaborarea Legii 1420 despre educaţia laică, obligatorie şi egalitară.

Fără îndoială, puternicei mişcări culturale şi sociale care exista în ţară, mai ales în Buenos Aires, i se opune o situaţie economică care coexista cu o amplă activitate publică şi cu dependenţa de împrumuturile externe. Expansiunea economică nu arăta o evoluţie uniformă a afluxului de capital. Acest proces al investiţiei de capital se poate împărţi în două etape, despărţite de criza din 1895.

În timpul guvernului Roca, balanţa comerţului exterior se încheie cu deficit în fiecare an. Se observă faptul că, paralel cu dezvoltarea ţării, creşte şi datoria ei. Ritmul dezvoltării acţionează ca o frână asupra exporturilor; creşterea populaţiei, cu încorporarea masivă a sute de mii de imigranţi sporeşte piaţa de consum. Când încetează afluxul de capital european, care acoperă diferenţa dintre cheltuielile ţării noastre în exterior şi venitul obţinut din vânzări, Argentina intră într-o perioadă de criză.

Printre cauzele crizei, se numără excesivele cheltuielile oficiale, balanţa comercială deficitară şi creşterea datoriei publice. Deprecierea monedei pune capăt încrederii investiţiilor britanice. Acestea reacţionează defavorabil faţă de problema unui împrumut de capital. Se subscriu titluri publice în valoare de aproape 3 mil. de lire, dar la sfârşitul anului 1884, agenţii nu le mai găseau plasament. Emisiunile succesive de titluri ale datoriei externe argentiniene, în special cele destinate căilor ferate şi lucrărilor de salubritate, marcau evoluţia crizei.

Pentru a o contracara, guvernul lui Roca adoptă o serie de legi: consolidarea datoriei la

termen şi a datoriei variabile; oprirea emisiunilor de titluri de stat; amânarea lucrărilor publice; modificarea tarifelor vamale, cu mărirea taxelor la import şi suspendarea tranşelor de creditare în valoare de 3 milioane de pesos. Depresiunea încetează şi criza este îndepărtată.

La 12 octombrie 1886 Miguel Juarez Celman îşi asumă preşedinţia naţiunii. În mandatul său, se accentuează partea cea mai rea a regimului oligarhic. Noul preşedinte se comportă ca un monarh despotic: era fracţionist şi exclusivist, chiar şi faţă de alianţa dominantă care îl susţinea politic.

Dacă preşedinţii care l-au precedat fuseseră mai atenţi cu administrarea banilor publici, Juarez Celman a fost la polul opus. Luxul şi ostentaţia intrau în conflict cu obiceiurile şi tradiţiile guvernanţilor. Cu toate acestea, până în 1889 nu a avut inconveniente majore în mandatul său. Am putea prezenta cifre zdrobitoare privind schimburile comerciale şi afluxul susţinut de imigranţi.

Când Juarez Celman a ajuns preşedinte, balanţa comercială argentiniană părea să fie în echilibru. În perioada 1886 – 1890, cca. 70% din întregul capital britanic investit este întrebuinţat pentru a finanţa căi ferate în formă directă, prin companii sau indirect, prin împrumuturi către Guvern. În această perioadă, lungimea totală a căilor ferate ale Republicii creşte de la 5800 km la 9400 km. Concesiunile feroviare se acordă în mod dezordonat, fără planuri preliminare, provocând o adevărată bătălie cu scopul de a face şi mai multe drumuri. Companiile englezeşti feroviare nu numai că nu menţin sub control capitalul învestit, dar ridică preţul la taxa de închiriere şi la biletul de călătorie, iar obiceiul de a mări în mod frecvent, aproape săptămânal tarifele, stârneşte critici puternice din partea publicului.

Desigur, prăbuşirea cotaţiilor Bursei a accelerat imposibilitatea de a face faţă compromisurilor externe. Modelul de exportator de produse agricole îşi arată limitele şi punctele sale vulnerabile, în principal dependenţa sa faţă de situaţia economică britanică. Legile promulgate înaintea crizei provoacă reacţia opoziţiei politice. Guvernul scoate pe piaţă rezervele sale de aur de la Banca Naţională pentru a stabiliza cotaţiile biletelor de bancă, dar mediul speculativ rămâne cu metalul, iar bancnotele continuă să cadă. Se dispune vânzarea a mai mult de 20.000 de hectare de terenuri publice şi se emite monedă fără acoperire.

Juarez Celman era sâcâit de situaţia economică critică şi de confruntarea cu opoziţia. În tendinţa sa de autoritarism, a încercat să-şi dispute controlul maşinăriei politice cu Roca, dar acesta nu era dispus să suporte costul politic al deprecierii prestigiului preşedintelui.

În 20 august 1889 un grup de tineri din cercurile oficiale organizează un mare banchet la care asistă Juarez Celman şi cele mai marcante figuri ale Guvernului. “Banchetul slugarnicilor” a generat reacţia altor tineri, din opoziţie, care, o lună mai târziu formează “Uniunea civică a tinerilor”, care, sub conducerea lui Leandro N. Alem adună oameni cu diferite orientări politice, autonomişti, liberali, naţionalişti şi catolici. O nouă generaţie îşi asumă viaţa politică argentiniană şi alături de Alem convoacă alte personalităţi ale vieţii politice: Bartolome Mitre, Jose Manuel Estrada, Pedro

Goyena, Manuel Montes de Oca, Martin A. Torino, Emilio Gouchon, Lucio V. Lopez, Delfin Gallo, Torcuato de Alvear, Francisco Barroetaveña, Aristobulo del Valle şi Vicente Fidel Lopez, preşedintele al Logiei Docente.

La începutul anului 1890, Uniunea Civică conspira deja în mod deschis împotriva Guvernului. Data fixată pentru Revoluţie este 21 iulie. Generalul mitrist Manuel Campos, şeful militar al mişcării, este arestat din ordinul Guvernului. Campos păstrează o relaţie confidenţială cu generalul Roca. Data ridicării la luptă se modifică pentru 26 iulie. Consemnul era: "Patrie sau moarte". Revoluţionarii au făcut să circule un manifest: "... nu răsturnăm guvernul pentru a înlătura oameni, înlocuindu-i de la conducere; îl răsturnăm pentru că nu este în forma sa constituţională; îl răsturnăm pentru a-l restitui poporului, pentru ca poporul să-l reconstituie pe baza demnităţii naţionale şi cu demnitatea altor timpuri, distrugând această josnică oligarhie de parveniţi, care au dezonorat instituţiile Republicii în faţa celor de aici şi a străinilor...".

Prima parte a planului consta în a lua în stăpânire Arsenalul pentru a lăsa Guvernul fără arme. Partea a doua consta în a înainta către diferite obiective din oraş, sediul Guvernului, Casa Vămii şi alte edificii publice. Alem urma să fie preşedintele provizoriu, iar miniştrii săi Juan E. Torrent, Bonifacio Lastra, Juan Jose Romero, Pedro Goyena şi Joaquin Viejobueno. Vicepreşedinte urma să fie Mariano de Maria, iar şeful poliţiei Hipolito Yrigoyen.

În 26 iulie se împlinesc obiectivele Revoluţiei, dar ordinul de a înainta asupra sediului Guvernului nu a fost dat niciodată. Generalul Campos insista la condiţia de a se rămâne pe poziţie defensivă. În ziua de 28 confruntările se focalizează în interiorul parcului; în ziua următoare revoluţionarii capitulau. Revoluţia del Parque a fost înnăbuşită, dar Guvernul era deja mort.

În 4 august preşedintele Juarez Celman şi-a dat demisia în faţa Adunării Legislative. Preia imediat Carlos Pellegrini, un om cu experienţă din anturajul lui Julio Argentino Roca.

În acest context politic, economic şi social decurg cei opt ani pe care Iuliu Popper i-a trăit în Argentina. Mulţi din oamenii de care s-a legat făceau parte din zonele puterii. În elita capitalei credea că-şi va câştiga ajutoare pentru proiectele sale. Aceste ajutoare îi vor procura nu numai finanţare pentru campaniile sale, ci lucrul cel mai important, o reţea de protecţie politică, ce i-a îngăduit să se confrunte cu guvernatorii şi cu alte persoane puternice pentru a-şi realiza obiectivele.

Popper în Buenos Aires

În 1884, nava franceză *Arctique* a eşuat în apropiere de Cabo Virgenes. Pentru recuperarea încărcăturii s-a organizat o expediţie de salvare care trebuia să plece din Punta Arenas. În momentele de răgaz şi atunci când mareele o permiteau, muncitorii cutreierau plajele înguste şi în special Zanja a Pique, o deschizătură adâncă între stânci, caracteristică pentru configuraţia terenului. Biciuiţi de

vânt, au descoperit că atunci când mareea se retrăgea de pe plaja scăldată de valurile furioase, se găseau mici cantităţi de aur. Echipajul de pe Transporte Villarino a adus vestea la Buenos Aires: la ţărmurile strâmtorii Magelan se găseşte aur pe plajă şi se poate aduna cu singurul efort de a aştepta să se retragă fluxul.

Nu s-a elucidat niciodată dacă Popper a aflat de această noutate în Brazilia sau abia la Buenos Aires. Este sigur faptul că în capitala argentiniană a reuşit să intre în relaţie cu elita oraşului: Joaquin M. Cullen, Manuel Láinez, Lucio V. López, Bernardo de Irigoyen, José Manuel Eizaguirre, Alfonso Ayerza şi alte personalităţi făceau parte din cercul de prieteni intimi ai inginerului român. Poate apartenenţa sa la masonerie, deşi nu putem fi siguri că era deja mason la sosirea sa în Argentina, să fi fost una din cheile principale pentru intrarea lui în ambianţa Lojei Docente. Începând cu anul 1886 Compañia Anónima Lavadero de Oro del Sud, în formare, l-a însărcinat să examineze exploatările zăcămintelor de la Cabo Virgenes. Fără îndoială, ochiul lui Popper traversase deja strâmtoarea.

La întoarcerea în Buenos Aires din călătoria sa în Sud, în iulie 1886, îşi asuma sarcina de a aduna resursele materiale şi umane pentru o explorare ştiinţifică a Ţării de Foc. Organizase deja firma Popper y Compañia cu scopul de a realiza lucrări de minerit în Santa Cruz. La 12 iunie 1886, preşedintele Roca i-a acordat o concesiune în această provincie. În numele lui Popper documentele au fost semnate de doctorul Joaquin Cullen.

Popper n-a ajuns niciodată să exploateze concesiunea dată de guvernul argentinian în Santa Cruz. În schimb, şi-a intensificat pregătirile pentru explorarea de fond a condiţiilor geografice şi mineralogice din Ţara de Foc. S-a dedicat acestei misiuni de la începutul lui octombrie 1886 până la jumătatea lui ianuarie 1887.

La întoarcerea din expediţia în Ţara de Foc, după conferinţa sa din 5 martie, la Instituto Geográfico Argentino, Popper face definitiv parte din elita porteña (elita capitalei Buenos Aires – n.tr.). Această dizertaţie l-a confirmat să fie inclus în Logia Docente, din punct de vedere intelectual grupul cel mai distins din societate.

La mai puţin de o lună de la conferinţa sa, este din nou pe drum spre Ţara de Foc. Presa capitalei anunţa plecarea sa în noua expediţie "cu scopul de a inspecta lucrările întreprinse acolo, în legătură cu exploatarea zăcămintelor aurifere, în care sunt angrenaţi deja peste 100 de oameni. Puţin mai înainte, domnul Popper a trimis spre acele îndepărtate meleaguri două vapoare cu materiale, combustibil, lucruri utile, etc. El se va îmbarca pe vaporul care la 1 mai pleacă din Montevideo până în Pacific. Din Punta Arenas va trece în regiunea care se exploatează." (*El Diario,* Buenos Aires, 28 aprilie 1887)

Până acum Popper nu găsise încă un om serios, căruia să-i încredinţeze treburile expediţiei. L-a aflat la Punta Arenas. Vasul închiriat să facă aprovizionarea a naufragiat înainte de a ajunge la destinaţie. În oraşul chilian îl angajează pe Mateo Mijaich şi pe alţi şase tovarăşi ai săi iugoslavi.

"După o lună şi jumătate de absenţă şi după ce şi-au pus în pericol viaţa, s-au întors la tabără cu 26 de boi şi alte câteva lucruri" (Lucas Bonasic-Doric, *Historia de los yugoslavos en Magallanes*, Punta Arenas, 1943, vol II, pag. 63-65).

Uşurinţa nemaipomenită cu care Popper a câştigat încrederea şi prietenia figurilor marcante apropiate guvernului şi puterii trebuie coroborată cu importanţa pe care guvernul o dădea înaintării către extremitatea australă a Patagoniei argentiniene. Planul de cucerire a deşertului, conceput de Roca, a permis adăugarea la suprafaţa ţării a cca. 500.000 de km pătraţi. Faptul acesta permite completarea şi delimitarea a patru provincii: Mendoza, San Juan, Córdoba şi Buenos Aires şi ulterior crearea teritoriului naţional La Pampa. Mai rămânea ca teritoriul naţional să fie extins cu Patagonia. Aşa cum reverendul Thomas Bridges a fost instrumentul cu care Roca a consolidat suveranitatea argentiniană asupra zonei sudice a Ţării de Foc, Popper a însemnat înaintarea către nordul teritoriului. I s-a permis să-şi ia un corp militar ca armată privată; a emis monede cu aurul găsit în El Páramo pentru a-şi plăti muncitorii şi a dispus imprimarea unui timbru poştal pentru expedierea poştei din taberele lui.

Aceste trei lucruri l-au costat confruntări dure cu guvernatorii Félix M. Paz şi Mario Cornero. Cu ei a avut polemici publice dure şi ambii conducători au fost destituiţi din funcţie. În diferitele articole pe care Popper le-a publicat în presa din Buenos Aires şi care fac parte din această ediţie[2], el condamna cu duritate activitatea guvernatorilor fueghini.

Popper în Ţara de Foc

Se poate afirma că Iuliu Popper a fost primul explorator care a străbătut interiorul Ţării de Foc. A luat notiţe, a studiat configuraţia sa geografică, a îmbunătăţit cartografia zonei şi şi-a făcut simţită prezenţa mult mai puternic decât trimişii guvernului însoţind campania lui Lasserre în 1884, anul în care a fost întemeiată Ushuaia.

Primul contact a lui Popper cu Ţara de Foc are loc în aprilie 1886, când Compañia Anónima Lavadero de Oro del Sud îl numeşte inspector al exploatărilor sale de la Cabo Virgenes. Fără îndoială Popper şi-a concentrat atenţia asupra celuilalt ţărm al strâmtorii Magelan: în 7 septembrie 1886, pleca din Buenos Aires spre Punta Arenas pentru a iniţia campania de explorare în Ţara de Foc.

Până la prima expediţie a lui Popper, insula fusese cunoscută doar la marginile sale. Interiorul rămânea necunoscut, ceea ce sporea aureola fantastică din jurul acestor teritorii, susţinută de relatările călătorilor europeni.

În primele zile din octombrie, împreună cu echipajul şi 64 de cai, Popper traversează

strâmtoarea şi debarcă în golful Porvenir, în sectorul chilian al insulei. O lună mai târziu reuşeşte să-şi aşeze tabăra pe coasta de sud a golfului San Sebastian. La problemele ivite pe drum s-a adăugat una şi mai gravă. Nava pe care o trimiseseră în zonă, din Punta Arenas, cu lucruri şi provizii n-a ajuns niciodată la destinaţie. A naufragiat undeva în strâmtoarea Magelan.

După ce şi-a instalat tabăra şi a studiat posibilităţile de întemeiere a unei colonii pentru căutarea aurului, se întoarce la Buenos Aires. Pe data 5 martie 1887, la sediul Institutului Geografic din Argentina, Iuliu Popper prezintă celor de faţă cea mai completă descriere realizată până în momentul acela despre Ţara de Foc.

Când se întoarce în Ţara de Foc, se dedică cercetării zonei de nord a insulei şi, ca un bun explorator începe prin a denumi râurile şi cursurile de apă pe care le întâlneşte. Aşa apar denumirile propuse de Popper, dintre care multe au rămas până astăzi. Râul Juárez Celman (astăzi Rio Grande), râul San Martin, râul Cullen, râul Carmen Sylva (pseudonimul literar al reginei României), râul Gama, pârâul Alfa şi pârâul Beta. A fost primul care a dat numele de Marea Argentinei prelungirii marine care scaldă extremitatea sudică a Republicii, de la canalul Beagle până la strâmtoarea Le Maire şi de la Insula Los Estados până la Capul Horn, iar zona estică a Ţării de Foc a denumit-o în onoarea lui Bartolomé Mitre, Peninsula Mitre. De asemenea, a atribuit nume şi altor formaţiuni geografice: limanului situat la nordul golfului San Sebastian, limanul Huergo; râului aflat între Cavo Domingo şi Cabo Peñas, i-a dat numele Popper; râului şi sânului marin situat la sud de vârful Auricosta, Ceballos; râului şi vârfului nordic de la Cabo Santa Inés, i-a dat numele de Cernadas; râului şi micului golf de la nord de Cabo San Pablo, i-a dat numele de Juan Ladrillero; iar sânului marin aflat la sud de Cabo San Pablo, numele de Piedrabuena; pentru râul şi vârful de la nord de Cabo Láinez, numele de Azara; pentru râul din micul golf Policarpo, numele de Rivadavia; pentru râul din golful Buen Suceso, numele de Giácomo Bove; pentru vârful de la intrarea estică a golfului Valentin, numele de Seggers; iar pentru râul din sânul marin Español, Golful Aguirre, Bonpland.

Persoana lui Popper era deja definitiv instalată în cercurile apropiate puterii din ţară. Includerea sa în Logia Docente i-a permis să întreţină relaţii cu funcţionarii guvernului şi cu oameni bogaţi care l-au ajutat să-şi continue proiectele. Aşa a putut să reziste şi să iasă cu bine din confruntările cu guvernatorii Félix M. Paz, Mario Cornero şi Ramón Lista. Sunt nenumărate prezentările lui Popper la Ministerul de Interne al lui Juárez Celman, reclamând chestiuni legale, politice, geopolitice, personale şi alte probleme privitoare la El Páramo şi Ţara de Foc.

În timpul activităţii sale în Ţara de Foc, Popper a pus în funcţiune instalaţii miniere în Golful Slogget, Carmen Sylva şi râul Beta, dar locul care se identifica imediat cu exploatarea auriferă din Ţara de Foc a fost El Páramo. Popper însuşi descrie colonia sa de la El Páramo ca o mică localitate aflată în creştere.

El Páramo semăna cu o colonie internaţională. Aici prestau servicii, oameni de diferite

naţionalităţi. Printre ei, mulţi iugoslavi. Potrivit lui Mateo Trebotic Katanic, care din 1887 până în 1891 a lucrat la ordinele lui Popper, acesta "realizase în El Páramo o instalaţie industrială care utilizează nisipurile aurifere, o clădire administrativă şi compartimente pentru muncitori. Din clădirea centrală a coloniei se înălţa un foişor cu vedere către ţărm şi largul mării. Avea un atelier şi un sistem mecanic complet cu cazan şi motor. Un lac aflat la nivel convenabil, cu ajutorul pompelor de absorbţie şi respingere, distribuia apa de mare la spălătoriile şi secerătoarele de aur, aparate inventate de Popper. Pentru spălarea nisipurilor aurifere se foloseau jgheaburi de lemn, căptuşite cu plăci fine de cupru, care apoi au fost înlocuite cu plăci canelate, în şanţurile cărora se depozita aurul din cauza greutăţii sale specifice mai mari, în timp ce nisipul se scurgea împreună cu apa care îl aducea. Se muncea pe râul Beta, Alfa, Cullen şi Carmen Sylva, care traversau nisipurile de la El Páramo şi apoi în Golful Slogget, în sudul teritoriului fueghin. În timpul lui Trebotic, în afară de şef, El Páramo avea muncitori al căror număr depăşea 100 de oameni, făcând ca populaţia din El Páramo să fie aidoma unei mici colonii internaţionale. Mateo Bermúdez muncea ca mecanic, Walter Curtze, contabil, Dobrée funcţionar, iar tânărul Miguel Kacic ca băiat de serviciu." (Lucas Bonasic-Doric, op.cit. pag.81)

În momentul instalării în Ţara de Foc, atât Popper cât şi tovarăşii săi erau tineri. Popper însuşi avea 29 de ani. Fratele său, Maxim a încetat din viaţă în 1891, la 23 de ani. Francisco Eigl, administrator al coloniei El Páramo, după moartea lui Maxim, avea 30 de ani. Mateo Mijaich, la început şef de echipă şi persoană de încredere a lui Popper, era în 1891 un băiat de 21 de ani.

Diferiţi istorici şi scriitori l-au prezentat pe Popper drept o persoană despotică, autoritară, ambiţioasă şi nestăpânită. Multe din aceste afirmaţii se întemeiază pe confruntările cu guvernul fueghin, pe felul în care s-a impus în nordul Ţării de Foc, pe maniera în care şi-a prezentat proiectele şi cum le-a pus în practică. Popper era departe de a improviza. Orice mişcare era perfect studiată, orice proiect era garantat cu investiţiile necesare şi cu studiul tuturor variantelor posibile. Pare curios astfel simţul umorului cinic, muşcător, pe care-l cultivă. Regulamentul şi condiţionările de serviciu pentru exploatarea aurului prin participaţie pe care le-a redactat pe seama coloniilor sale sunt o mostră suficientă. (*)

Până în iulie 1891, în El Páramo şi în toate celelalte colonii, au fost angajate 540 de persoane. De la începutul activităţilor şi până la moartea lui Popper au trecut prin colonii cca. 750 de persoane.

(*) – Este vorba de un amestec de fantezie literară cu adaptări la realitate, cu amănuntul extravagant că ultima clauză le anulează pe toate cele anterioare, făcându-le absolut inutile [3] :

Spălătoriile de aur din Sud – Ţara de foc. Regulament şi condiţii de muncă pentru exploatarea aurului prin participaţie.

1. *Fiecare individ va face parte dintr-o echipă alcătuită din cel puţin şase mineri care se subordonează ordinelor unui şef de echipă ales de ei.*

2. *Oamenii trebuie să dispună de hainele cerute de clima ţării, de o foaie de cort şi eventual de cai pentru transportul nisipului.*
3. *Şeful de echipă trebuie să fie o persoană responsabilă sau să ofere garanţia că acoperă valoarea materialelor care îi sunt încredinţate. Lui îi revine sarcina de a se înţelege cu direcţiunea.*
4. *Direcţiunea flotaţiei va mijloci aparatele şi ustensilele pentru spălat, roabe, o pompă manuală dacă va fi necesară, iar proviziile pentru întreţinere vor fi identice cu cele obişnuite în minele din Vestul Ţării de Foc şi din expediţiile pentru vânătoarea de foci. Totul va fi distribuit pe bază de chitanţă, semnată de şeful de echipă.*
5. *Direcţiunea va indica terenurile de exploatare, iar echipa va putea căuta şi alege punctul cel mai convenabil pentru exploatare.*
6. *Fiecare miner este obligat să lucreze în fiecare zi, cu excepţia sărbătorilor.*
7. *Direcţiunea va desemna pentru fiecare echipă o persoană care va răspunde de amestec şi de funcţionarea jgheabului şi care va strânge zilnic producţia de aur consemnată în prealabil de şeful de echipă.*
8. *Aurul obţinut va fi topit în colonia El Páramo în prezenţa unei persoane desemnate de către echipă. Greutatea obţinută se va calcula potrivit formulei de 1 peso monedă / gram.*
9. *Producţia se va împărţi la sfârşitul fiecărei luni în trei părţi egale, din care una revine companiei, o alta pentru acoperirea cheltuielilor de întreţinere şi uzura ustensilelor oferite, iar cea de-a treia parte se distribuie între muncitori, în condiţiile convenite de ei înşişi. Echipele care îşi acoperă toate cheltuielile vor avea două părţi de aur de distribuit.*
10. *Direcţiunea îşi rezervă dreptul de a păstra în depozit 10% din producţia corespunzătoarea echipelor, până când se împlineşte termenul de exploatare convenit.*
11. *Atunci când aurul obţinut nu ajunge la cantitatea de 1 gram/zi de fiecare miner, cu începere din ziua în care beneficiază de servicii de întreţinere din partea întreprinderii, această producţie nerealizată va trebui despăgubită.*
12. *Şeful fiecărei echipe se va ocupa de păstrarea în bune condiţii a materialelor şi obiectelor care îi sunt încredinţate şi le va restitui Direcţiunii, după încheierea perioadei stabilite pentru exploatare.*
13. *Călătoria la bordul navei care aparţine companiei va fi gratuită pentru minerii care şi-au propus să lucreze sau care şi-au încheiat munca în spălătoriile de aur ale întreprinderii, dar rămâne în seama pasagerului costul întreţinerii la bord.*
14. *Depozitul şi magazinul din El Páramo vor deţine toate mărfurile indispensabile în această regiune, iar familiile minerilor vor primi casă şi întreţinere la preţul de 20 de dolari pe lună pentru fiecare adult.*
15. *Cei care doresc să muncească cu participaţie la flotaţia de aur din El Páramo se vor supune regulamentului special care guvernează această colonie.*
16. *Directorul exploatării va putea detalia sau modifica, în funcţie de propriile sale evaluări, cele stipulate în prezentul regulament.*

Proiectele lui Popper

În afară de coloniile sale pentru căutătorii de aur, Popper a prezentat autorităţilor naţionale alte patru proiecte, unele din ele ascunzând intenţii voalate. Popper a fost un vulcan de proiecte, dar

îi lipsea continuitatea pentru a le realiza. Le concepea strălucitor, le expunea fastuos şi începea să le realizeze cu impetuozitate şi cutezanţă cuceritoare; dar la întâlnirea cu o nouă aventură, sedus de fascinaţia ei, îşi încredinţa visul altora, care în general îl zădărniceau sau profitau de el. A luptat cu dârzenie pentru flotațiile de aur din El Páramo. Abia iniţiate, se lansa în alte expediţii, iar spălătoriile de aur sfârşeau pe mâinile unor neexperimentaţi, hoţomani şi pungaşi [3]. A pus la cale pescuitul antarctic, explorări ale insulelor din sud, o reţea de flotații de aur industriale în Bolivia, Chile, Jujuy şi Ţara de Foc...; totul dichisit cu amănunte pitoreşti, cu o capacitate de promovare publicitară rară şi o înverşunare combativă care uneori compensa eşecul şi instabilitatea întreprinderii.

În noiembrie 1890 este prezentat în Congres un proiect de colonizare indigenă în partea de nord a Ţării de Foc. Prezentarea a fost avizată favorabil de Nicosio Oroño, energicul apărător al colonizării agricole moderne, iar contractul respectiv a fost semnat la 24 martie 1891. (*)

(*) – pentru detaliile istorice pe care le conţine, pentru a argumenta prestigiul de care se bucura pe atunci Popper, este necesar să recapitulăm principalele clauze ale acestui contract redactat în forma sa definitivă de Oroño, pe vreme aceea şeful Biroului pentru Teritorii şi Colonii:

Art. 1. Se concesionează inginerului D. Iuliu Popper, pentru colonizarea de familii indigene, în acord cu art. 100 şi 104 din Legea Colonizării din 19 Octombrie 1876, suprafaţa de 80.000 ha de terenuri fiscale în regiunea Ţării de Foc, împărţite în parcele.

Art. 2. Concesionarul este obligat să construiască pe fiecare parcelă un imobil cu capacitate suficientă de a adăposti 50 de familii. Va avea totodată obligaţia de a construi o capelă catolică în fiecare centru de aşezare urbană, de a întreţine un misionar potrivit pentru satul aborigenilor convertiţi la creştinism, oferindu-le instrucţie religioasă şi de a construi o clădire pentru şcoala primară.

Art. 3. Va facilita de asemenea alimente gratuite tuturor familiilor care se prezintă, pe o perioadă de şase luni, de la momentul semnării acestui contract, cu condiţia să nu se depăşească numărul de 250 de familii.

Art.4. Va repartiza în mod gratuit fiecărei familii indigene care îşi asumă faptul de a se stabili, un lot de 100 ha de teren pe care îl pot destina culturilor sau păşunatului, înţelegându-se prin familie orice pereche, soţ şi soţie, cu sau fără copii; dar această concesiune, cu responsabilitatea domnului Popper şi cu intervenţia guvernatorului din teritoriul respectiv, nu va putea fi înstrăinată de familiile indigene care au primit-o, decât după şase ani de rezidenţă neîntreruptă şi după ce şi-au construit locuinţa şi au cultivat pământul în proporţie de cel puţin o treime. (La Prensa, 9 ianuarie 1891)

Totodată ca parte a acţiunii sale de colonizator, Popper solicitase în iunie 1891, să-i fie adjudecate 375.000 de ha pentru diverse lucrări de dezvoltare, între care figurau împământenirea a 100 de familii de străini (europeni, ceilalţi nu interesau) şi aducerea a 40.000 de oi. Acest proiect se potrivea perfect cu idea centrală a guvernului naţional în procesul de imigrare, în care se dădea prioritate europenilor, de preferinţă germani, saxoni şi scandivani.

În prezentarea proiectului se angaja să execute o cantitate de lucrări ce permiteau împământenirea imigranţilor în Ţara de Foc:

"Va marca prin balize gura râului Rio Grande cu geamanduri şi indicaţii suficiente pentru siguranţa navigaţiei; va construi în golful San Sebastian o dană cu acces pentru ambarcaţiunile mai

mici, indiferent de flux şi reflux; va construi o dană adecvată în Rio Grande. Va ridica la Punta de Arenas la intrarea în golful San Sebastian, un far de fier cu lumină fixă, vizibil pe o rază de 10 mile; va croi un drum de căruţe de 100 de km lungime care porneşte de la Rio San Martin şi ajunge la paralela 54 latitudine sudică.

Va construi în teritoriu case cu capacitatea de a caza 100 de familii de străini; va aduce 40.000 de oi adaptate la clima ţării.

Localizarea în teren se va face în felul următor: un lot va avea ca limită de nord capul Espirito Santo, va avea la est Oceanul Atlantic, la vest linia de hotar cu Chile şi va merge spre sud până la completarea suprafeţei de 100 de leghe pe una din liniile de latitudine geografică. Restul de 50 de leghe se va poziţiona în zonele de păşuni, în loturi nu mai mici de 10.000 de ha, care vor păstra pe cât posibil formă rectangulară.” (Boleslao Lewin, *Quién fue el conquistador patagónico Julio Popper*, Plus Ultra, Buenos Aires, 1974).

Popper promite de asemenea “să supună aprobării Guvernului planurile şi subdiviziunile terenurilor la doi ani după concesiune şi la 4 ani după aprobarea acestora se obligă să aibă efectuate toate lucrările enumerate”.

Aceste două proiecte au fost sever analizate de către guvernatorul fueghin Mario Cornero, pentru care Popper era un mitoman, al cărui unic scop era să rămână cu proprietatea terenurilor solicitate. Şi a atras atenţia autorităţilor asupra acestui fapt în felul următor:

“În ceea ce mă priveşte, este suficient să amintesc Excelenţei Voastre dispoziţia expresă din Legea Colonizării, art. 97.

Această dispoziţie legală este plină de previziune; cu atât mai mult dacă ne amintim că suprafaţa teritorială a provinciei Tara de Foc abia dacă ajunge la 500 de leghe. Aşa încât dacă concesiunea pe care domnul Popper o cere, i-ar fi acordată, aceasta ar reprezenta a treia parte din totalitatea teritoriului.

Acest subiect este demn de atenţia Excelenţei Voastre. Pe de altă parte, amplasamentul pe care domnul Popper îl pretinde pentru cele 100 de leghe din concesiunea solicitată, constituie porţiunea cea mai utilă şi productivă din întreg teritoriul. Acesta este un alt fapt care ar trebui să atragă atenţia Excelenţei Voastre.

Şi mai este ceva: nu numai că domnul Popper cere amplasarea imediată a 100 de leghe în cea mai bună zona a teritoriului, dar îşi rezervă dreptul de a localiza după bunul său plac celelalte 50 de leghe solicitate.

Astfel încât, dacă există mici zone de terenuri utilizabile în afară de cele 100 de leghe pe care el cere să-i fie imediat localizate în teren, acest concesionar ar absorbi întreaga suprafaţă de pământ fiscal utilizabil din acest ţinut.

Dacă la aceste lucruri se adaugă faptul că domnul Popper deţine deja o concesiune de 32 de

leghe în acelaşi teritoriu, rezultă că, dacă s-ar pune problema ca terenurile acestei provincii pe care o conduc in respectul adevaratelor interese ale Natiunii sa fie impartite familiilor de coloni, acest lucru n-ar mai fi posibil întrucât în afară de aceste 150 de leghe pe care le solicită astăzi domnul Popper şi cele 32 de leghe pe care le are deja concesionate, rămân în teritoriu doar zone care cuprind munţi de nelocuit, acoperiţi de zăpezi veşnice, păduri astăzi de netraversat şi terenuri care nu sunt potrivite nici pentru creşterea animalelor şi nici pentru agricultură.

Ca Guvernator al acestei provincii, a cărei populare este în fază incipientă trebuie să arăt Excelenţei Voastre că socotesc dacă nu un pericol, cel puţin un permanent şi consistent motiv de nemulţumire faptul de a concesiona unei singure persoane, aşa cum pretinde domnul Popper, întregul teritoriu susceptibil de o populare imediată.

Dacă din punct de vedere economic îmi este permis să analizez propunerea domnului Popper, Vă pot asigura pe Excelenţa Voastră că mulţi din locuitorii din Malvine şi regiunea Magelan vor veni imediat să populeze Tara de Foc în condiţii mai avantajoase pentru bugetul naţional decât cele oferite de domnul Popper, căci nenumăraţi locuitori din acele teritorii sunt dispuşi să achite *100 de lire sterline* ca preţ minimal pentru fiecare leghe pătrată, supunându-se legii colonizării în toate dispoziţiile ei. (Boleslao Lewin, *op. Cit.*)

În schimb, cel de-al doilea proiect prezentat autorităţilor de către Popper şi Francisco Ayerza, în ianuarie 1893, era de mare utilitate, mai puţin polemic şi avea posibilităţi practice de realizare. Era vorba de faptul de a întinde o reţea telegrafică în sudul argentinian de la Viedma, pe coasta Atlanticului, până la Cabo Vírgenes şi de la Capul Espíritu Santo până la strâmtoarea Le Maire, cu punctul final la Golful Buen Suceso. Planul lui Popper şi Ayerza prevedea detalii concrete, respectiv materialul stâlpilor şi al conductoarelor de utilizat, regulile de amplasare, instalarea birourilor sau echipamentele corespunzătoare ale acestora, construcţia de faruri şi, între alte detalii, costurile specifice.

Proiectul lui Popper şi Ayerza a fost analizat cu toată seriozitatea şi rapiditatea de către Puterea Executivă. Doctorul Carlos Carlés, Director General al Telegrafului, a cerut ca la 18 mai 1893 să se reunească în biroul său diverse personalităţi cu obiectivul de a fi consultaţi în această problemă.

Moartea lui Iuliu Popper, la 6 iunie 1893, a curmat realizarea acestui proiect şi a lăsat, de asemenea, doar schiţată pe hârtie, crearea Atlantei, localitate maritimă în Ţara de Foc, gândită ca port, dar în acelaşi timp având şi profil comercial şi industrial, urmând să fie întemeiată în strategicul golf San Sebastian; obiectivul său era de a rivaliza din punct de vedere economic cu oraşul chilian Punta Arenas, până în acest moment unicul beneficiar – pentru că încă nu exista canalul Panama – al trecerii obligatorii a navelor prin strâmtoarea Magelan. Popper era foarte conștient de impactul pe care urma să-l aibă prezentarea unui proiect tipărit în faţa presei şi a personalităţilor influenţe şi a

dispus tipărirea la 7 aprilie 1893 a şase exemplare din planul său intitulat *Atlanta: Proyecto para la creación de un pueblo maritimo en la costa atlántica de Tierra del Fuego.*

Moartea lui Popper

La 6 iunie 1893, Iuliu Popper a fost găsit mort în luxosul său apartament din strada Tucumán, nr. 373 din Buenos Aires. Asociatul său, inginerul Julio Belfort, a fost cel care l-a găsit în dormitorul său "... pe duşumea, în mijlocul camerei, pe o pelerină de guanaco întinsă ca un covor între o comodă şi pat; acesta, cu aşternutul desfăcut, părea neatins. Faptul că era dezbrăcat presupune că moartea l-a surprins în momentul când avea intenţia să se culce în pat..." (Armando Braun Menéndez, *Pequeña historia fueguina*, Buenos Aires, 1945, p. 249). În aceeaşi zi, mai târziu, la Asistenţa Publică, în prezenţa doctorilor Rómulo Ayerza, Jaime Costa, Hugo Marcus şi alţii, doctorul Bahía a făcut autopsia cadavrului. Din aceasta a rezultat că "moartea a fost prilejuită de o afecţiune organică a inimii". *La Nación*, 7 Iunie 1893)

Autopsia a stabilit că moartea s-a produs datorită unei afecţiuni cardiace şi unei congestii pulmonare. Corpul lui Popper a fost transportat la apartamentul său, iar prietenii săi Julio Belfort şi Francisco Ayerza s-au ocupat de detaliile privind înhumarea, care a avut loc în ziua următoare la orele 4 după-amiaza. Potrivit ziarelor din Buenos Aires, "mulţimea de oameni care a însoţit ieri pe ultimul drum rămăşiţele pământeşti ale inginerului Popper, chiar dacă nu foarte numeroasă, a fost în schimb foarte distinsă "(*La Nación*, 7 iunie 1893). Pentru ziarul de limbă germană *Deutsche La Plata Zeitung,* reprezentanţi "ai tuturor naţiunilor şi ai tuturor păturilor sociale "au adus ultimul omagiu lui Iuliu Popper, al cărui sarcofag a fost depus provizoriu în mormântul familiei Ayerza din cimitirul Recoleta, cea mai tradiţională şi aristocratică necropolă din Buenos Aires.

Averea lui Popper a fost inventariată cu atenţie şi trimisă apoi familiei sale din România. Între lucrurile sale erau diferite cărţi, printre care referate din *Mission Scientifique du Cap Horn*, comandată de Louis Martial în 1882, textele proiectelor sale, contracte şi fotografii privind experienţa sa fueghină.

De asemenea, printre obiectele personale se aflau patru florete, două mănuşi de scrimă şi un plastron (pieptar de scrimă, n.tr.), o tabacheră din metal alb, două tocuri de scris din fildeş şi aur, cărţi de contabilitate, mape din piele, notiţe geografice şi de etnologie şi trei carnete de cecuri în alb ale Băncii Engleze din Rio de la Plata.

Pe larg şi cu sensibilitate, despre decesul lui Popper au mai scris, pe lângă cele două ziare deja menţionate şi *La Nación, El Diario, Argentinisches Tageblatt, The Standard, Buenos Aires Herald şi Le Courrier de La Plata.* Pe de altă parte, *El Nacional*, fondat de Sarmiento, a păstrat tăcerea în legătură cu neaşteptata dispariţie a tânărului explorator şi scriitor.

Diverse cercuri prezente la funeralii şi-au arătat tristeţea pentru dispariţia lui Popper;

amărăciunea prietenilor săi a exprimat-o doctorul Lucio V. López, patrician şi romancier, fiu şi nepot al unor figuri proeminente ale istoriei şi scriitori, coleg cu Popper în Logia Docente şi participant activ al Generaţiei anilor '80 care domina viaţa argentiniană în acel timp. (*)

(*) Puţin înainte de moartea lui Popper, încetase din viaţă şi Manuel Ricardo Trelles, una din figurile principale ale Institutului Geografic Argentinian. Autorităţile au hotărât să-i omagieze pe amândoi în aceeaşi sesiune de lucrări. Au făcut-o la 15 iunie 1893, votându-se în legătură cu aceasta o rezoluţie comună. În partea referitoare la Popper, rezoluţia Institutului Geografic Argentinian spunea:

"Institutul Geografic Argentinian, ţinând seama de serviciile aduse geografiei naţionale de defunctul inginer Iuliu Popper, prin explorările şi activităţile sale, realizate în Ţara de Foc şi dorind să-i cinstească după cuviinţă memoria hotărăşte următoarele:

1. *Împuterniceşte pe Domnul Preşedinte să facă demersurile necesare transferării rămăşiţelor pământeşti ale domnului Popper la Ushuaia, capitala provinciei Ţara de Foc.*
2. *Îl împuterniceşte de asemenea pe acesta să cheltuiască suma necesară construirii unui mormânt pentru a depune acele rămăşiţe pământeşti în locul indicat.*
3. *Să se trimită familiei domnului Popper copia legalizată a acestei rezoluţii însoţită de-o scrisoare de condoleanţe pentru o pierdere atât de grea.*
4. *Pentru comunicare şi publicare – A. Sorondo – Carlos Thompson, secretar. "(La Prensa, Buenos Aires, 17 iunie 1893)*

Rămăşiţele pământeşti ale lui Popper au fost iniţial depuse în panteonul familiei Ayerza, în cimitirul Recoleta din Buenos Aires. Din iniţiativa Institutului Geografic Argentinian, corpul neînsufleţit trebuia mutat în Ţara de Foc. Nu s-a întâmplat aşa. Rămăşiţele pământeşti ale lui Popper nu se odihnesc în pământul pe care l-a explorat şi nici până în momentul de faţă nu se ştie care le-a fost destinul. Boleslao Lewin, principalul biograf a lui Popper, a consultat registrele cimitirului, documente ale familiei Ayerza şi ale altor apropiaţi lui Popper, documente ale Institutului Geografic Argentinian, fără a ajunge să ştie cu certitudine unde se află rămăşiţele pământeşti ale exploratorului român.

Condiţia de evreu a lui Popper

De la plecarea sa din Bucureşti până la Paris, Popper şi-a ascuns în mod permanent apartenenţa sa la etnia evreiască. Din punct de vedere legal şi practic, importantă era naţionalitatea sa şi nu apartenenţa sa religioasă. Dar nu era nici convertit. În mod direct, în chestiunile publice, apreferat să ignore orice tip de credinţă religioasă. De asemenea, Popper ştia că nu este indicat să-şi recunoască originea, deoarece prejudecăţile antisemite erau pe atunci foarte răspândite.

Aroganţa sa personală şi cutezanţa sa provocatoare au fost motivul pentru care era considerat oficial ca având un grad înalt în vreo armată europeană şi nu existau bănuieli sau nu se dorea să se observe că ar avea ascendenţă iudaică. "Văzut din acest unghi, caracterul său militar şi pompos,

respectiv preferinţa sa pentru uniforme s-ar explica poate şi aşa: cum în România, ţara sa de naştere, în ciuda articolului 44 din Tratatul de la Berlin din 1878, nu ar fi beneficiat de drepturi cetăţeneşti şi, prin urmare, nu ar fi putut să fie militar, în Argentina, unde erau în vigoare principiile egalitare, conştient sau inconştient, încerca să depăşească acest obstacol nu numai alcătuind un soi de armată proprie, ci şi manifestându-se public ca atare. "(Boleslao Lewin, *Op. Cit.*)

Cercul de prieteni al lui Popper cunoştea originea sa. Popper însuşi minimaliza această temă şi se considera un om liber, fără altă obligaţie decât să promoveze civilizaţia şi fără să se ataşeze de vreun concept religios care să-l limiteze. Fratele său, Maxim, totuşi s-a afiliat Congregaţiei Israelite din Argentina din prima zi după sosirea sa la Buenos Aires.

Lucrări publicate de Iuliu Popper

Popper simţea de mic copil o puternică atracţie pentru cărţi, insuflată de tatăl său şi dezvoltată în librăria pe care acesta o avea în subsolul casei sale din Bucureşti. Mai mult decât atât, a înţeles că gândurile exprimate pe hârtie ar putea deschide multe uşi pentru proiectele şi ideile sale. De-a lungul şederii sale în Argentina, a redactat articole care au fost primite de diverse periodice din Buenos Aires, a ţinut conferinţe şi a elaborat proiecte pe care el însuşi s-a însărcinat să le publice în ediţii restrânse.

Prima sa conferinţa intitulată "Explorări ale Ţării de Foc" a fost publicată de Popper pentru a-şi prezenta expoziţia. În final, legată în piele de focă cu părul înspicat, a făcut-o cadou la întoarcerea sa din expediţia fueghină preşedintelui republicii, Miguel Juárez Celman. Au existat alte două exemplare asemănătoare, unul din ele a fost dăruit lui Adolfo Dávila, director al ziarului *La Prensa*, iar celălalt a ajuns în mâna lui Wenceslao Escalante, deputat al provinciei Entre Rios. Ulterior lucrarea a fost publicată în volumul VIII din anul 1887 al *Boletín del Instituto Geográfico Argentino*. Pentru această lucrare există versiunea franceză făcută de N.G. Lemarchand şi apărută la Buenos Aires în 1887. (L. Jacobsen & Cie Editeurs. Rue Florida 242) şi care a circulat în România. De asemenea, există o versiune engleză intitulată *The Popper Expedition. Tierra del Fuego. A lecture delivered at the Argentine Geographical Institute. 5 March 1887.*

Cea de-a doua dizertaţie intitulată *Apuntes geográficos, etnológicos, estadísticos e industriales sobre la Tierra del Fuego,* a fost publicată de Buletinul Institutului Geografic din Argentina în volumul XII, respectiv în anul 1891. Există şi una separată, cu titlul uşor diferit *Tierra del Fuego. Apuntes geográficos, etnológicos, estadísticos e industriales. Conferencia pública dada..., etc.,* Buenos Aires, Librería Ernst Nolte, Cangallo 547, 1891, Imp. Kidd y Cia. Limitada, San Martin 451. Pentru această conferinţă Popper n-a mai cerut editarea în ediţie de lux nici măcar pentru a fi distribuită prietenilor săi.

În aprilie 1893, cu doar câteva luni înainte de a muri, Popper a publicat şase exemplare din *Atlanta, Proyecto para la fundación de un pueblo maritimo en Tierra del Fuego*, unde expunea liniile fundamentale ale proiectului său de a aduce o populaţie în zona în care se afla colonia sa, El Páramo şi care făcea de asemenea parte din proiectele de colonizare pentru care solicitase terenuri în nordul insulei.

Scrierile lui Popper, mai atractive din punctul de vedere al aventurilor sale la hotarul de sud, au fost publicate de diferite ziare din Buenos Aires, în principal *El Diario*, al lui Manuel Láinez, din 1887 până la moartea sa. Obişnuia de asemenea să-i publice lucrările şi ziarul *La Prensa*, deşi în acest caz Popper prefera să expedieze scrisori lungi la direcţiune. Mai rar, lucrările sale au apărut în *La Nación*; colabora obişnuit cu *Deutche La Plata Zeitung* şi *The Standard*.

Popper şi-a strâns articolele apărute în *El Diario*, între 8 ianuarie 1890 şi 4 ianuarie – anul următor, într-un volum de 118 pagini editat de librăria Ernst Nolte, la care a ataşat un text agresiv la adresa guvernatorului Félix M. Paz şi pe care l-a intitulat *Tierra del Fuego. La vide en el extremo austral del mundo habitado.* În textul original apar o serie de note intitulate *La quebrada de Humahuaca;* acestea descriu incursiunile lui Popper la hotarul de nord al ţării, diferitele exploatări miniere care n-au fost incluse în prezenta ediţie [2], dedicată exclusiv trecerii lui Popper prin Ţara de Foc.

Santiago Reyes

NOTE:

[1] Este studiul introductiv al volumului "Iuliu Popper-Atlanta", Ed. Eudeba, Universidad de Buenos Aires 2Pr. M003, pag. 11-44, n. tr.

[2] Editia vizata este "Iuliu Popper-Atlanta", Ed. Eudeba, Universidad de Buenos Aires 2003, n.tr.

[3] Autorul studiului isi ingaduie o rezerva critica fata de inginerul roman, nuantandu-si corespunzator exprimarea, fapt pe care cititorul nostru il va remarca imediat ca nefondat, n. tr.

Traducere din originalul spaniol:

Prof. Crina Oancea

Pr. Moga Petru

UN OFIŢER ROMÂN ARUNCĂ ÎN AER POSTUL DE RADIO INAMIC – „ILSE 2”, 25 august 1944

Popescu C. Adrian Prof. ing., ofiţer superior (r.) de transmisiuni

File emoţionante din războiul antihitlerist

Contribuţia ostaşilor români la victoria împoriva fascismului

În revista Flacăra nr. 15 din 19 aprilie 1975 a apărut un articol cu titlul de mai sus semnat de jurnalistul N. Grigore Mărăşanu. Iată cum începe autorul articolul său:

„Am în mână câteva documente din dosarul nr. 212/267 al arhivei Marelui Stat Major. Îmi atrage atenţia propunerea de înaintare în grad din care citez: <<Prin dispreţul ce-l arată morţii sublocotenentul Alexandru Ştefănescu se dovedeşte a fi ofiţerul format pentru război, căruia i se pot încredinţa misiunile cele mai grele>>.

Puţin cărunt, sublocotenentul de atunci este astăzi (1975) director în centrala Băncii pentru Agricultură şi Industrie Alimentară. Amabil, mă invită acasă, îmi vorbeşte despre misiunile îndeplinite ca ofiţer de transmisiuni, continuă să-şi susţină lecţia de istorie cu documente şi obiecte personale, cu amintiri în care revine des numele maiorului Dragoş Georman, comandantul său. Cât priveşte veridicitatea relatărilor în articolul său, jurnalistul, în încheierea celor prezentate, asigură că aparţin şi maiorului Dragoş Georman, pe bază de documente, apărute în volumul memorialistic intitulat <<Bătălia de la Bucureşti din august 1944>> Editura Militară.

Iată, în rezumat, conţinutul din revista Flacăra - 1975:

Sublocotenentul Alexandru Ștefănescu se afla în Comandamentul Militar al Capitalei (CMC) din 5 sept. 1943 şi îndeplinea funcţia de comandant al biroului de transmisiuni CMC şi al detașamentului radio CMC. Misiunea acestui Comandament era: apărarea teritorială a Bucureştiului împotriva inamicului. Din raportul nr. 30.784/22.08.1944 al Comandamentului CMC, general de corp de armată Iosif Teodorescu, rezultă că inamic este „oricine ar fi dus o acţiune împotriva ţării”.

Slt. Alexandru Ştefănescu, în funcţia de mare răspundere în care era încadrat, îndeplinise multe misiuni importante, era foarte bine pregătit, avea capacitatea de a conduce datorită onestităţii şi spiritului de sacrificiu faţă de patrie şi poporul român.

În seara zilei de 23 august 1944 Hitler a transmis prin Freissnen, comandantul suprem al grupului de armate „Ucraina de Sud”, pentru generalul Gerstenberg misiunea să nimicească insurecţia românească. Ordinul nu a putut fi recepţionat la Bucureşti. El a fost transmis prin tele-imprimator postului de comandă din Legerwald care se afla în pădurea Tunari, la sud de linia de centură.

În ziua de 24 august 1944, puternicul post de radio hitlerist „ILSE 2” fusese mutat din zona Snagov în amplasamentul de rezervă. Hitleriştii goniometraseră staţiile noastre şi somaseră să înceteze bruiajul. Ştefănescu nu s-a supus. Postul inamic continua să funcţioneze având grup electrogen propriu. Se impunea cu orice preţ reducerea la tăcere a postului de radio inamic. CMC a aprobat soluţia unică: aruncarea în aer a grupului de transmisiuni „ILSE 2”.

Paralizarea reţelei telefonice, telegrafice şi radio a inamicului german era absolut necesară, armata hitleristă nemaiputând astfel să transmită ordine, să primească rapoarte, să asigure conducerea şi cooperarea acţiunilor, să ceară sprijin altor unităţi din ţară sau din ţările vecine (din Balcani), nu mai putea comunica nici chiar cu Marele Stat Major al Wehrmacht-ului. Paralizarea „sistemului nervos” al conducerii trupelor germane era una din problemele principale în situaţia în care românii se aflau în zilele de după 23 august 1944. Soluţia unică – aruncarea în aer a staţiei „ILSE 2” – se impunea şi a fost aprobată de CMC.

Cine o va executa? Atunci a apărut o sublimă dovadă de patriotism. Doi ostaşi români s-au prezentat deodată să îndeplinească această misiune, dar să se şi jertfească, şi asta dacă pătrunderea şi aruncarea în aer erau aproape imposibile, salvarea vieţii era cu neputinţă. Aceşti doi ostaşi români, voluntari, au fost ofiţerii Călin Aurel şi Ștefănescu Alexandru. Comandantul unităţii, căpitanul Dragoş Georman, după discuţia în trei, a luat hotărârea, foarte grea - slt. Alex. Ştefănescu: experienţa căpitanului îi sugera ideea că oricare dintre cei doi ar fi plecat în misiune ar fi reuşit, dar numai cu preţul vieţii.

Sublocotenetul a fost pregătit şi dotat pentru misiunea atât de importantă, dar şi atât de grea. Înainte de plecare Alex. Ştefănescu a raportat comandantului: „Domnule căpitan, voi învinge şi peste câteva ore voi fi din nou aici. Dacă totuşi... vă rog ca legitimaţia mea să o predaţi tatălui meu. El are pieptul rănit la Mărăşeşti. Nu-i iubeşte pe hitlerişti...”. Ca să-l îmbărbăteze, căpitanul (maiorul de azi, 1975) i-a spus: „Sunt convins că te vei întoarce”.

La ora 0:05 din 25 august 1944 radiotelegrafistul român a strigat în comandament: „Domnule căpitan, „ILSE 2” nu mai transmite. Am învins!” Toţi şi-au îndreptat privirea spre Ploieşti, acolo unde, gândeau că un ostaş român murea fericit că şi-a îndeplinit misiunea către patrie. Se vedea un puternic incendiu. Era, parcă, o imensă floare a recunoştinţei. Întrecând orice aşteptare, slt. Ștefănescu nu murise, îndeplinindu-şi misiunea şi reuşind să se salveze.

Cum s-a produs acest imposibil? Când s-a întors, Ștefănescu a raportat următoarele:
„La ora 0.00 patrulele se schimbau şi hrăneau câinii dresaţi. Am tăiat primul gard de sârmă ghimpată. Aveam câteva momente pentru a pătrunde în incinta Langerward-ului, dar din nou s-a ivit un obstacol, un gard din lemn înalt de 2 m. Mi-am făcut drum cu cuţitul de paraşutist şi m-am strecurat pe sub gard. Grupurile electrogene funcţionau din plin. În faţă mi-a apărut depozitul de carburanţi.

M-am furişat târâş şi am fixat o încărcătură de exploziv sub conducta rezervorului. Am aprins fitilele şi la alte două încărcături care trebuiau plantate sub cele două grupuri electrogene. Între grupurile electrogene şi staţie se întindea o platformă pe care erau garate mai multe maşini. Santinela stătea rezemată de un stejar şi privea spre Bucureşti. Mai aveam cîteva clipe. M-am rostogolit sub primul autoturism, apoi sub al doilea şi sub al treilea, ajungând sub al patrulea, un „Horch" de comandament. Aud prima explozie, incendiu. Mecanicul alerga să dea alarma. Din nou explozie. De sub maşină aud tropote, ordine scurte şi porniri de motoare. Eram fericit. Îmi îndeplinisem misiunea. Am prevăzut şi posibilitatea salvării: îmi fixez picioarele pe trompele diferenţialului maşinii şi cu mâinile mă prind de suportul crucii cardanice. Maşina porneşte sucit, iese din incinta postului inamic şi aleargă pe una din aleile pădurii. Sunt târât, scap foarfeca şi capela. Crucea cardanică îmi fracturează degetele de la mâna dreaptă. Cu toată durerea mă ţin strâns. În momentul în care a dat înapoi să întoarcă, a ajuns cu spatele într-un tufiş şi atunci mi-am dat drumul. Am luat-o la fugă spre satul pipera. Dar imediat aud în urma mea lătrat de câini şi paşi. Eram urmărit. M-am întors şi am aşteptat. Când patrula şi câinele au apărut pe şosea, am scos cuiul de la grenadă, am declanşat sifonul şi după o mică pauză am aruncat-o. Grenada a explodat deasupra patrulei. Am deschis focul şi cu pistolul mitralieră. Nu mai era nevoie, grenada îşi făcuse efectul din plin".

Pe scurt acesta a fost raportul slt. Al. Ştefănescu în faţa comandantului său. Din degetele mâinii drepte curgea sânge, dar era fericit, îşi îndeplinise misiunea şi era în viaţă.

Eu, Popescu C. Adrian, care am prezentat cele de mai sus, ofiţer de transmisiuni în rezervă, am citit, în 1975, articolul din revista „Flacăra". L-am mai citit o dată. Eu, care am dorit să fie militară cămaşa morţii mele, care am jurat credinţă ţării şi poporului român, în cazarma din Vaslui, unde slujise patria sergentul Ţurcanu Constantin, cel pe care Vasile Alecsandri l-a numit, în poezie, Peneş Curcanu, am fost convins că trebuie să mori ca să ai conştiinţa împăcată că ţi-ai făcut datoria.

În anul al treilea de şcoală militară îndeplineam funcţia de încheietor de pluton pentru colegii mei. În prima jumătate a lunii august 1954, în cazarma de la Craiova (bariera Caracal) a unităţii de transmisiuni, într-o noapte, armata sârbă a călcat graniţa noastră şi a sunat alarma de luptă. Eram singurul cu pistol mitralieră (tip Spaghina), în timp ce colegii mei aveau puşti ZB. Le-am spus colegilor cine să ia pistolul mitralieră după ce mor şi să lupte mai departe ca să-i alungăm pe cei care ne invadaseră. Atunci România avea trupe de grăniceri şi ei şi-au făcut datoria, alungând invadatorii sârbi.

În vara anului 1968 eram ofiţer, concentrat la Giurgiu şi mă aflam în pădurea Cioroiu, între port şi podul de peste Dunăre. Armatele ţărilor ce făceau parte din Tratatul de la Varşovia au ocupat, într-o noapte, Cehoslovacia. Armata română însă nu şi-a murdărit epoleţii să invadeze o ţară prietenă şi aliată. Pur tam în suflet mândria că sunt militar român. Cât de bucuros am fost de răspunsul dat de

autorităţile române bulgarilorla cererea lor de a se întoarce prin România: „Să vă întoarceţi pe acolo pe unde v-aţi dus. Noi, militarii români şi întreg poporul român am fi ripostat dacă intrau „aliaţii” şi la noi.

Fapta şi exemplul pe care mi le-a dat slt. Alexandru Ştefănescu m-au tulburat. Credeam, până în 1975, când am citit această istorie, că numai dacă mori poţi dovedi că ai respectat jurământul şi ţi-ai îndeplinit datoria faţă de ţară. De atunci am învăţat: Trebuie să îndeplineşti misiunea şi să nu mori, ca să înfăptuieşti şi alte misiuni şi să rămâi de folos ţării şi familiei tale.

Am păstrat revista Flacăra, alături de actele mele, ca pe un document de mare valoare.

Să-ţi faci datoria şi să nu mori, decât dacă... aşa cum a spus şi a înfăptuit SUBLOCOTENENTUL EROU ALEXANDRU ŞTEFĂNESCU.

Îţi mulţumesc Domnule Sublocotenent din toată fiinţa mea!

ASPECTE ALE VIEŢII ECONOMICO-SOCIALE DIN MOLDOVA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XVI-LEA

Prof. Emilia Râncu
Școala Centrală Câmpina

1. SITUAŢIA ECONOMICĂ

Cadrul intern marcat de puternice conflicte, urmate de dese schimbări de domnie, cât şi cadrul extern, în primul rând întărirea suzeranităţii otomane care permitea Porţii un amestec continuu în politica internă a Ţărilor Române şi creşterea obligaţiilor acestora faţă de imperiu, au influenţat puternic economia românească din a doua jumătate a veacului al XVI-lea. O situaţie similară este cunoscută şi în Moldova, cu atât mai mult cu cât, suzeranitatea otomană devine aici de-a dreptul opresivă, iar desele incursiuni căzăceşti aducătoare de pretendenţi erau tot mai distrugătoare şi mai ameninţătoare pentru liniştea, prosperitatea ţării şi securitatea domniei.

Analizând dezvoltarea economică a Moldovei în această perioadă, se observă că a doua jumătate a sec. al XVI-lea reprezintă o perioadă de criză, accentuată din afară de aservirea faţă de turci şi materializată în interior prin: împiedicarea valorificării bogăţiilor naturale, frânarea dezvoltării oraşelor şi a pieţelor interne, încetinirea ritmului de dezvoltare a principalelor ramuri economice, intensificarea exploatării ţărănimii printr-o fiscalitate excesivă, precum şi o intensificare a conflictelor sociale. La toate acestea se adaugă contradicţiile din sânul categoriilor sociale dominante, o serie de calamităţi naturale (anii de secetă - îndeosebi 1575-1576 şi 1585) (1), devastările turco-tătare şi căzăceşti ce au menţinut la o cotă joasă nivelul de dezvoltare al economiei moldoveneşti.

Cu toate acestea, putem vorbi de o anumită prosperitate a ţării, reflectată îndeosebi de informaţiile călătorilor străini (Sivori, Francesco Pastis de Candia, Reichersdorfer, Gratiani, Joppercourt, Baksici etc.) care au trecut prin părţile acestea în vremea domniei lui Ion vodă cel Viteaz (1572-1574) şi a celor două domnii ale lui Petru Şchiopul (1574-1579; 1582-1591) şi care vorbesc în repetate rânduri despre fertilitatea şi bogăţia Ţării Moldovei (2), informaţii confirmate şi de izvoarele diplomatice rămase, ca şi de bogatul material documentar privind activitatea comercială a ţării.

Cu toată creşterea în importanţă a unor ramuri de producţie cum ar fi: producţia minieră, meşteşugărească, ca şi în economia naturală, principala ramură de producţie va rămâne agricultura, iar ca urmare a existenţei bogăţiilor naturale, a produselor agricole şi meşteşugăreşti se constată dezvoltarea cu precădere a comerţului – valoroasă sursă de venituri pentru domn şi pentru ţară. Alături de un comerţ intern regulat şi un intens comerţ extern, negustorii locali împreună cu cei străini vor contribui tot mai mult la dezvoltarea unui comerţ de tranzit, încurajat de domnie pentru

veniturile ce le aducea domnului din vamă şi supuşilor săi din cărăuşie. Pe lângă negustori – cei mai activi în prosperitatea comerţului, sprijiniţi de domn împotriva oricăror abuzuri, la dezvoltarea comercială a Moldovei acestei perioade vor participa: domnul Petru Şchiopul care se remarcă ca domn-negustor şi care de nevoia banilor promova un intens comerţ prin intermediari, de regulă vameşi, beneficiind de o serie de avantaje în calitatea sa de negustor; mănăstirile care erau sprijinite şi de domnie prin acordarea de privilegii, printre care şi controlul unor vămi de margine, aducând astfel serioase prejudicii negustorilor propriu-zişi; boieri ce provin tot mai mult din rândul negustorilor greci stabiliţi în Moldova, îmbogăţiţi şi ca urmare a arendării vămilor ţării din vremea lui Petru Şchiopul şi care făceau comerţ pe cont propriu, dar şi ca reprezentanţi ai domnului. Dintre aceştia, în afară de Sima Vorsi ce fusese vameş în timpul lui Iancu Sasul se mai remarcau cretanul Betti Amorozi ce împreună cu Toader Chiriac ţinea vama Moldovei în 1579, iar în deceniul următor era partener de vamă cu grecul Tanas Simon, vameşul din 1590, grecul Filip Covac, raguzanul „Giva” – Giovanni de Marini Poli – ce arenda vama Moldovei în 1590 împreună cu Nicolae Nevridi, important creditor domnesc (3).

Produsele ce se aduceau pe piaţă, constituind obiectul de negoţ, erau destul de variate şi se vindeau la preţuri ce variau în funcţie de cantitatea şi calitatea produselor comercializate. Astfel, ca urmare a intenselor legături comerciale dintre diverse regiuni şi oraşe, peştele ce se găsea din abundenţă şi se vindea la preţuri mici era transportat în mai toate regiunile ţării, având o situaţie similară cu alt produs ce se găsea din abundenţă, constituind o importantă sursă de venituri pentru domnie, sarea (4). Grânele a căror calitate şi cantitate varia în funcţie de factorii de climă şi condiţiile de lucru (în caz de secetă se aduceau din Transilvania) vor avea un preţ variabil. Animalele şi produsele animaliere, destul de numeroase pe piaţa internă, ce se vindeau la iarmaroace sau la „târgul de vite”, aveau preţuri mai ridicate decât în Ţara Românească, în special „boii de comerţ” ce erau vânduţi pe piaţa externă cu 2800-3300 aspri, în timp ce preţul oilor, vândute preferenţial casapilor şi gelepilor turci, varia în funcţie de oferta acestora, iar preţul cailor (nu constituiau o marfă, întrucât exportul lor era oprit, iar în ţară se vindeau mai rar), ajungea la 1000-2000 aspri, pe când un cal frumos, domnesc ajungea până la 100 zloţi (5). Mai scumpe decât în Ţara Românească erau şi vinurile de calitate – de Cotnari – care, după cum menţionează B. Brutti, într-o scrisoare din 14 ian. 1589, se vindea în Moldova cu 50 de taleri de argint butia (adică 6650 aspri) (6).

Ca urmare a dominaţiei otomane, comerţul Moldovei se desfăşura în condiţiile create de existenţa monopolului turcesc: majoritatea produselor luau drumul Constantinopolului, principala piaţă de desfacere a produselor Moldovei, fără însă „a neglija” cu totul relaţiile comerciale cu Polonia, Transilvania, Veneţia, Rusia, Anglia etc.. Având printre altele şi obligaţia de aprovizionarea Porţii, Moldova vindea acesteia, cu prioritate, iar anumite articole chiar în exclusivitate, sub preţul

obişnuit al pieţii; după achiziţia din 1576 de 1600 cântare de seu comestibil, Imperiul otoman a interzis complet domnilor moldavi ca din 1577 să mai vândă seu în altă parte în afară de Istanbul, după ce în 1574 interzisese exportul de cânepă în afara Porţii (7). Comerţul preferenţial impus de turci obliga Ţările Române la aprovizionarea cu carne şi grâne a Constantinopolului şi a împrejurimilor sale: un firman din 1584 arăta că de la 30.000 de oi, cumpărate de gelepii otomani din ţările noastre se ajunsese la 500.000 de oi livrate anual Porţii (8). Lungul război dintre Turcia şi Iran a solicitat în 1579 noi şi imense achiziţii de făină, orz, mei, cai de tracţiune, miere, unt; în 1581-1582 Moldova trebuia să livreze Înaltei Porţi 2000 de cai (9); pe măsura intensificării atacurilor căzăceşti şi a distrugerilor suportate de cetăţile otomane se cereau livrări mari de materiale de construcţie, îndeosebi, cherestea. Aceste achiziţii erau cumpărate sub preţul pieţei, ducând la sărăcirea ţării; cercetând preţurile cu care erau vândute oile negustorilor veniţi de la Constantinopol în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, a reieşit o mare diferenţă dintre cei 100 de aspri cu cât se vindea o oaie la începutul sec. al XVI-lea şi 29-42 de aspri cu cât se plătea în 1591 (10).

Pentru că moldovenii preferau comerţul cu alte ţări, cu mult mai avantajos faţă de cel cu Înalta Poartă, negustorii turci vor apela la un mijloc mai eficient pentru a obţine cât mai multe mărfuri, oi mai ales, şi la preţurile stabilite de ei – împrumutarea continuă şi cu sume cât mai mari a domnilor români de la negustorii greci, ieniceri, casapi şi gelepi turci, ce le condiţionau împrumutul de restituirea în oi din diferite ţinuturi ale Moldovei. Astfel, pentru satisfacerea nevoilor financiare domneşti în vederea cumpărării tronului pentru nevârstnicul său fiu Ştefan, în numele domnitorului Petru Şchiopul, banul Iane Cantacuzino împrumuta între 15 nov. 1589 şi 1 febr. 1590 de la diverşi negustori sume de bani pe care apoi trebuia să le restituie în oi: de la Pervane-bei, casapul, împrumuta 420.000 de aspri în schimbul cărora aveau învoială să-i dea oi de la Soroca, fiecare oaie pentru 47 aspri „fiindcă aşa au făcut târgul”(11); de la Floro al lui Tacugi el lua 150.000 aspri „ca să-i dea domnul oi din ţinutul Iaşilor” cu 45 aspri oaia; în aceleaşi condiţii contractează un împrumut de 100.000 de aspri de la Toader de la Costa, casapul de la Aiacopi în schimbul oilor din ţinutul Soroca; cu învoiala de a li se da oi din ţinutul Neamţului a câte 34 aspri oaia, grecii Foti şi Gheorghe acordă aceluiaşi un împrumut de 10.000 de aspri la 1 dec. 1589 (12).

Majoritatea cumpărătorilor de oi erau greci din Constantinopol, turci din Caramonia (gelepii, casapii erau mai toţi turci); pe când Moldova exporta la Istanbul în 1579 câte 30.000 de oi, autorităţile otomane aflaseră că 70.000-80.000 de oi fuseseră trecute în Polonia şi 40.000-50.000 de oi în părţile Chiliei şi Cetăţii Albe (13). Un mare număr de „oi de contrabandă” semnalate în 1579 erau îndreptate către ţinuturi musulmane unde preţurile erau mari ridicate faţă de cele oficiale, iar riscurile de transport erau mai mici. Treptat a scăzut tot mai mult interesul moldovenilor pentru acest comerţ cu un partener- stăpân din ce în ce mai abuziv şi mai corupt şi cu o monedă tot mai proastă (asprul – devalorizat oficial cu 50% şi neoficial într-o proporţie mai mare) şi pentru a compensa

pierderile suferite în raporturile oficiale cu Poarta vor fi intensificate legăturile cu Polonia, Transilvania, Ungaria, Rusia, Anglia şi Veneţia.

În condiţiile în care libera circulaţie a mărfurilor prin ţară şi mai ales în străinătate era împiedicată de vămile interne de graniţă, deseori, negustorii apelau la drumuri lăturalnice pentru a evita vămile, şi de aici, intervenţia domnului sau a autorităţilor orăşeneşti pentru pedepsirea acestora, ajungând chiar la confiscarea mărfurilor. Un exemplu în acest sens ni-l oferă Petru Şchiopul ce proteja vameşii din motive lesne de înţeles: la 5 ian. 1583 face apel la autorităţile bistriţene, rugându-i să facă dreptate vameşului de Câmpulung pentru nişte negustori de oi ce nu au plătit vama (14). Obstacole în calea comerţului extern apar şi din cauza nesiguranţei drumurilor, abuzurilor unor dregători pentru care unii negustori obţin scrisori de liberă trecere din partea autorităţilor respective, plătind numai vama cuvenită. Aşa este cazul vameşului Moldovei din 1590, Filip Cavac care obţine un astfel de drept din partea lui Sigismund Bathory (15).

Comerţul Moldovei cu Polonia, destul de intens, relevant prin bogatul material documentar ce s-a păstrat, este foarte vechi şi se desfăşoară continuu, trecând peste monopolul turcesc, doar cu întreruperi sau încetiniri datorate conflictelor politice. Prin Liovul care monopolizase întreg comerţul polonez cu Moldova, prin târgurile de la Cameniţa, Smyatin, prin iarmaroacele de la Hotin, Cernăuţi şi Colomeea circulau mărfuri exportate de moldoveni Poloniei: vite (comerţul cu vite era foarte intens), vin (pe lângă vestitele vinuri româneşti de Cotnari şi Huşi, negustorii mai transportau şi vinuri de Malvasia), peşte, sare, silitră şi mărfuri poloneze ce erau destinate Moldovei: obiecte de lux, stofe, cupru, litere de tipar, arme şi diverse produse meşteşugăreşti (16). Deseori, produsele poloneze, încărcate pe carele cărăuşilor moldoveni tranzitau prin Moldova, Ţara Românească, Silistra, Sofia şi de aici prin Belgrad ajungeau în capitala Imperiului Otoman, conduse de negustori greci, armeni, turci, evrei, musulmani, care în 1577 la trecerea prin Moldova lui Petru Şchiopul se plângeau de „feluritele şi noile feluri de vămi şi tricesime născocite în Moldova... de patru ani încoace", considerate insuportabile (17). Tabloul relaţiilor comerciale dintre Moldova şi Polonia poate fi uşor reconstituit, urmărind şi documentele ce ni s-au păstrat, referitoare la neînţelegerile apărute între negustorii polonezi şi cei moldoveni, generate de neplata mărfurilor sau livrarea unor produse necorespunzătoare calitativ, nerespectarea contractelor cărăuşilor: plângeri, justificări, procese în faţa instanţelor judecătoreşti.

Trecerea negustorilor şi mărfurilor din Moldova prin cele două puncte vamale, Câmpulung şi Trotuş către cele două centre comerciale Bistriţa şi Braşov, dezvăluie un comerţ puternic cu Transilvania, continuu şi reciproc, cu excepţia unor scurte întreruperi datorate conflictelor politice prin care numeroase mărfuri (vite, piei de animale, vin, ceară, peşte, sare, cereale – în perioada de secetă) luau drumul Transilvaniei şi de aici în Ungaria şi Germania, în timp ce alte produse, precum: metale, cuie, obiecte meşteşugăreşti pentru nevoile curţii domneşti, stofe, cereale - în perioada de

foamete – erau aduse în Moldova (18). Avantajaţi în prosperitatea lor economică (transilvănenii găsesc produse mai ieftine în Moldova, iar moldovenii găsesc în Transilvania produsele de care aveau nevoie), negustorii dintr-o ţară au mare nevoie de comerţul cu cealaltă ţară şi invers, demonstrând astfel complementaritatea economiei româneşti , cu excepţia acelora care aduceau pagube uneia dintre părţi, determinând autorităţile să intervină pentru a rezolva legal diferendele(19).

Că Moldova lui Petru Şchiopul a întreţinut relaţii comerciale şi cu Italia (cu Veneţia, mai ales) ne-o dovedeşte scrisoarea lui Petru-Vodă către bailul Veneţiei la Constantinopol despre nedreptatea făcută de guvernul veneţian din insula Cerigo unui negustor şi vameş moldovean – grecul stabilit în Moldova, Sima Vorsi – căruia autorităţile veneţiene i-au sechestrat un transport de piei de bou, lână şi ceară(20). Deşi drumul comercial ce lega Moldova de Italia era destul de lung şi nesigur (pe Marea Neagră ce devenise „lac turcesc”), primejdiile erau şi mai mari, folosindu-se drumurile de uscat ce treceau fie prin Ţara Românească, Serbia şi Ungaria, fie prin Transilvania, Slovacia şi Austria; comerţul direct dintre cele două ţări se va menţine, aducând în Moldova postavuri scumpe, catifea pentru domn şi boieri, ţesături fine (21) şi alte obiecte de lux, şi exportând piei de bou, lână şi ceară (frumoasele peceţi veneţiene şi lumânările care au ars fără să afume mozaicurile şi picturile nepreţuite din splendidele catedrale veneţiene erau făcute din ceara adusă din Moldova – după relatarea lui Boterro) (22).Ca un eveniment deosebit în cadrul relaţiilor comerciale externe ale Moldovei sec. al XVI-lea, remarcăm încheierea unui tratat comercial cu Anglia de către domul Moldovei Petru Şchiopul – cel dintâi act comercial al Moldovei cu această ţară (23) – la 27 august 1588, prin intermediul lui Wiliam Harborne, ambasadorul englez la Constantinopol. Actul prevedea libertatea de negustorie a englezilor în Moldova pentru care plăteau doar 3% din valoarea produselor, în comparaţie cu 12% cât plăteau ceilalţi negustori străini (24). Că acest acord, deosebit de avantajos pentru negustorii englezi, ar fi avut consecinţe practice nu se poate stabili cu exactitate, ştiindu-se doar, din unele menţiuni, de prezenţa postavului englezesc în Moldova acestei perioade şi de afluxul de călători englezi -negustori aflaţi în Moldova sau în trecere pe aici (25). Arătând importanţa acestui acord comercial, un diplomat englez, Haklnyt opinia: „ ... este probabil cel mai timpuriu tratat comercial încheiat cu acest principat de oricare guvern străin, cele întocmite în vremurile îndepărtate ale independenţei sale, cu ţările vecine: Turcia, Polonia, Ungaria, având mai mult un caracter politic, de tratat de pace şi alianţă” (26).

Valoarea reală a documentului în sine o constituie – credem noi - recunoaşterea faptului că, la sfârşitul sec. al XVI-lea, în pofida accentuării suzeranităţii otomane, Ţările Române nu făceau parte integrantă din Imperiul otoman. Cercurile diplomatice şi de afaceri engleze, ţinând cont de această realitate, au considerat în mod just că prevederile capitulaţiilor acordate de Poartă în 1583 negustorilor englezi ai viitoarei Companii levantine, nu aveau valabilitate în Moldova şi în Ţara Românească. De aceea a fost nevoie de un act special, emanat de la unul dintre domnitorii români

pentru a extinde privilegiile negustorilor englezi şi în regiunile de la Dunărea de Jos. Aşadar, privilegiul comercial din 1588 reprezintă o dovadă certă a regimului aparte de care beneficiau Ţările Române în raporturile lor statale cu Poarta.

În ciuda multor elemente ce frânează progresul, care vin din interior sau din afara ţării, a opresivei suzeranităţi turceşti, a monopolului otoman asupra economiei Moldovei din a doua jumătate a sec. al XVI-lea , intensul comerţ intern, puternicele relaţii comerciale externe, marea mobilitate , mişcare de oameni şi produse din societatea românească, relevă o economie, oarecum prosperă pentru cadrul precar în care aceasta evoluează.

2. SITUAŢIA SOCIALĂ

Strâns legat de viaţa economică, politică şi culturală, întreg edificiul social al Moldovei din a doua jumătate a sec. al XVI-lea suferă ample modificări vizibile şi consemnate de mărturii contemporane, precum şi de cele de mai târziu.

Intrând în Moldova după grele lupte pentru domnie cu Ion-Vodă, Petru Şchiopul găsea ţara într-o situaţie aşa de jalnică încât l-a cuprins teama de a nu putea plăti nici măcar datoriile de înscăunare făcute la Constantinopol: sate şi târguri incendiate de hoardele tătăreşti, care pentru a se răzbuna pe fostul domn şi pe cei ce luptaseră alături de el au trecut aproape întreaga ţară prin fier şi foc, omorând un mare număr de locuitori, „tineri şi bătrâni, ca pe oi”(27), chinuiţi şi de o foamete cumplită. Cu toate acestea populaţia scăpată de masacrul turco-tătar nu voia să-l primească pe Petru Şchiopul la domnie, instalat de armatele invadatoare pentru că – aşa cum comunica un reprezentant diplomatic al Veneţiei la Istanbul, la 12 iunie 1574, „nu e de neamul lor, fiind frate cu Alexandru, domnul Ţării Româneşti”, motiv pentru care în toamna aceluiaşi an, Ţara de Sus se revoltă (28). Pentru a se putea menţine într-o ţară atât de greu încercată şi distrusă, cu populaţia împuţinată, voievodul nou-instalat a căutat să atragă prin diferite mijloace simpatia boierimii şi a clerului care sufereau din cauza prigonirilor şi îndărătniciilor lui Ion-Vodă. Noua domnie a fost cu totul în voia fruntaşilor boierimii şi a clerului, după cum confirma în al său „Letopiseţ” cronicarul Grigore Ureche: „... Boierilor le era părinte, pre care la mare cinste îi ţinea şi din sfatul lor nu ieşea...” (29). Comportându-se ca „o matcă fără ac” faţă de vârfurile ierarhiei sociale, pentru fiecare reprezentant al boierimii şi al clerului, domnitorul, alături de această elită socială va iniţia o adevărată campanie de stoarcere şi jecmănire a majorităţii populaţiei, cu mult mai accentuată decât până atunci.

Pentru a-şi asigura un puternic sprijin politic în interiorul ţării, Petru, instrument docil al politicii boiereşti, se va înconjura în cel dintâi divan al său, în primul rând, cu trădătorii lui Ion – Vodă, răsplătiţi cu înalte demnităţi care le permiteau să se situeze cei dintâi după domn în sfatul domnesc, slujbe pe care le vor menţine ani în şir. Astfel, Cozma Murgu era mare vornic al Ţării de Jos, în timp ce în Ţara de Sus vornicia era în mâinile lui Bilăi, care în primele zile după apriga luptă de la Roşcani fusese trimis în funcţia de caimacam al scaunului Sucevei, locţiitor de domn, până la

venirea lui Petru pe tronul ţării la 25 iunie 1574, iar Slăvilă ajunge portar de Suceava şi hatman, comandantul oştirii domneşti (30). În aceste slujbe, cei trei trădători ai lui Ion-Vodă sunt menţionaţi în primul act eliberat de domn, la 5 martie 1575 (31), care arată nominal marii dregători ai noii stăpâniri. Tot în acest act găsim menţionarea lui Ioan Golia care-şi păstrează slujba de mare logofăt şi Iani, cu slujba de vistiernic. Nu doar acordarea de înalte funcţii în conducerea statului a reprezentat preţul trădării, ci şi importante măsuri pentru consolidarea averii acestora, concretizate în confirmări de moşii, vânzări, danii, acte de întărire de ocină din partea domului (32). De această bunăstare revărsată asupra boierimii din vremea lui Petru Şchiopul vor beneficia şi alţi dregători ai lui Ion-Vodă: Ion Caraghiuzel, fost pârcălab de Hotin şi de Cetatea Nouă până în 1574, după care apare fără dregătorie în Sfatul ţării într-un act din aprilie 1576 (33); Toader, fost pârcălab de Roman va deţine sub Petru funcţia de comandant al cetăţii Neamţului (34); Bucium, fost paharnic ajunge în 1580 vornic al Ţării de Jos, întregindu-şi moşiile cu numeroase cumpărări (35). Petru Şchiopul mergea cu toleranţa amnistiei sale până acolo încât, pe baza garanţiei, cinstei şi bunătăţii lui, va rechema pribeaga familie a lui Ion-Vodă: doamna Maria şi tatăl ei Lupu Huru, fost pârcălab de Hotin – ce primea încuviinţarea de a-şi administra chiar din 1575 pământurile şi robii (36).

Urmărind tabloul marilor dregători se observă un aspect care se accentuează în vremea domniilor lui Petru Şchiopul: pătrunderea tot mai masivă în Sfatul domnesc a elementului grecesc sau grecizat, creditorii domnului de la Constantinopol. Astfel, Zotu Tzigaras, grec din Ianina, ginerele lui Petru Vodă a primit dregătoria de pârcălab de Hotin şi apoi pe cea de spătar (37); Iane, fost vistier la curtea lui Ion-Vodă se va menţine în aceeaşi slujbă în timpul lui Petru, iar apoi va trece în funcţia de pârcălab de Neamţ, apoi de postelnic şi sub Iancu Sasul ajunge comis, pentru ca apoi, în a doua domnie a lui Petru Şchiopul să ajungă vistier, funcţie ce i-o acordă ulterior şi Aron-Vodă (38). Ca pârcălab de Neamţ, Iane împărţea slujba cu un alt grec, creditor al domnului, Nicola Hrisoverghis, care mai înainte fusese stolnic (39). Pe lângă aceştia în Sfatul domnesc mai funcţionau: postelnicii greci Aslan şi Coste (40), paharnicul Hristofor, ceaşnicul Benedict, pârcălabul Andronachi (41), dar dintre toţi un rol deosebit l-a avut albanezul de sudiţie veneţiană, Bartolomeo Brutti, aventurier şi intrigant, ce împreună cu ruda sa de aceeaşi obârşie, Sinan-paşa l-a adus la tron pe Iancu Sasul în locul lui Petru Şchiopul, ca mai apoi să-l readucă pentru a doua oară la domnie pe cel din urmă, la curtea căruia va ocupa un rol de frunte, primind un venit anual de 12.000 de galbeni (42). Acest aventurier a fost o personalitate, surprinsă perfect de condeiul lui N. Iorga, când scria despre el că a fost: „figura cea mai occidentală, spiritul cel mai inventiv şi inteligenţa cea mai nobilă de la curtea lui Petru Vodă”(43). Agent al turcilor şi al regelui Spaniei în peregrinările sale europene, devenit cel mai influent boier al Moldovei în vremea lui Petru, Brutti va îndeplini pe rând funţia de mare postelnic – ca urmare a cunoştinţelor de limbi străine şi a experienţei diplomatice pe care o avea, cămăraş, căpitan de Lăpuşna, încercând să facă din Petru Şchiopul un

„rege”, un „frate al sultanului” şi un suveran catolic, pentru că tot el iniţia încercarea de apropiere oficială a Moldovei de catolicism (44). În timpul lui Aron Vodă acest isteţ învârtitor de intrigi îşi va vedea sfârşitul generat de oamenii lui Aron-Vodă, care voiau, fie să pună mâna pe poliţele neachitate, fie să scape de influentul personaj ce, se pare, făcea demersuri pentru readucerea lui Petru Şchiopul din exilul său în Tirolul îndepărtat, şi în preajma căruia îşi simţea tronul ameninţat(45).

Pe lângă aceşti creditori străini, Petru Şchiopul a promovat în dregătorii o boierime înjghebată, cultivată de el şi grupată prin încuscriri în jurul casei Movileştilor şi Stoiceştilor, cărora documentele domneşti le ziceau „nemeşi”. Analizând lista marilor dregători domneşti se observă la unii boieri o mai mare statornicie în dregătorii: Ieremia Movilă (viitorul domn) va deţine dregătoria de mare vornic în Ţara de Sus de la 1 aug. 1583 până la 28 ian. 1590 (46); Condrea Bucium, fost pârcălab, mare vornic în Ţara de Jos în vremea lui Iancu Sasul, se va menţine în această funcţie şi în timpul celei de-a doua domnii a lui Petru Şchiopul (47); Ion Golia, fost stolnic va păstra dregătoria de mare logofăt din timpul lui Ion –Vodă până la 28 febr. 1580, când va fi înlocuit de Lupu Stroici, fost vistier, din martie 1580 până la 30 iulie 1591 (48).

Se cuvine a se menţiona aici un aspect deosebit de important ce va caracteriza politica socială a voievodului Petru: mutarea dregătorilor dintr-o ţară în alta care, dacă până la voievodul Petru se întâmpla accidental, în timpul şi după domnia acestuia faptul va dobândi caracter de permanentizare (49). Primul domn din dinastia munteană pe tronul Modovei, Petru Şchiopul va promova în dregătoriile Moldovei boieri munteni, apropiaţi sau înrudiţi cu el, socotind aceasta o garanţie a unei credincioase slujiri faţă de restul dregătorilor ce-i erau necunoscuţi. Acest aspect poate fi ilustrat de cazul boierului Ioan Norocea din Piteşti (50), ginerele Chiajnei, rudă prin alianţă cu domnul Moldovei (fiica sa, Velica, căsătorită cu nepotul de frate al lui Petru Şchiopul – Vlad), figură interesantă a vieţii politico-diplomatice din cele trei ţări române, după ce a deţinut dregătorii de seamă în Ţara Românească (mare postelnic şi mare logofăt în vremea lui Petru cel Tânăr – cumnatul său) şi a pribegit în Transilvania, a fost adus de Petru Şchiopul în Moldova unde a figurat ca pârcălab (1589-1591), apoi mare vornic al Ţării de Sus (1591-1592). Un caz similar este acela al lui Leonte, zis Melentie Valica, hatmanul din celebra familie a boierilor Buzeşti din Ţara Românească (51), ce datorează exclusiv ascensiunea sa lui Petru Şchiopul, căruia i-a fost un foarte credincios sfetnic şi apărător în clipele de restrişte. Prima dregătorie însemnată pe care i-a dăruit-o protectorul său muntean a fost cea de mare paharnic (1574-1578), apoi cea de portar al Sucevei (1579-1581 şi 1583-1586). În vremea lui Iancu Sasul a fost retrogradat şi nevoit să ia drumul grelei pribegii.

Acest proces de mutare a dregătorilor dintr-o ţară în alta ce nu trebuie confundat cu fenomenul pribegiilor din motive politice, constituind, după cât se pare, „un aspect nemaiîntâlnit în istoria altor ţări”, (52) a contribuit la strângerea relaţiilor politice dintre Moldova şi Ţara Românească, la o mai bună organizare a dregătoriilor acestora.

În condiţiile în care, întărind poziţia boierimii îşi constituia un mare sprijin politic în interiorul ţării, domnitorul va face danii, confirmări, vânzări, întăriri de ocini, în care majoritatea beneficiarilor vor fi marii şi micii dregători care-l slujeau cu credinţă. Semnificativ este în acest sens faptul că din cele 477 de acte interne – publicate în colecţia D.I.R. – eliberate de cancelaria lui Petru Şchiopul, numai 30, deci 6% întăresc pământurile răzeşilor, a micilor proprietari, cea mai mare parte fiind acordate boierimii (53), dintre care nu vor lipsi: Lupu Stroici-mare logofăt, Pârvu-pârcălab de Soroca, Bilăi-mare vornic de Ţara de Sus, Gheorghe-mare logofăt, Andrei-hatman şi pârcălab de Suceava, Ion Golia-mare logofăt, Vartic-mare vornic al Ţării de Jos şi mulţi alţii (54).

Ca o completare a politicii domneşti faţă de vârfurile ierarhiei sociale este interesant de urmărit şi poziţia faţă de cler şi îndeosebi faţă de mănăstiri. După cum menţiona Azarie în a sa cronică, „mulţi au primit de la dânsul binefaceri darnice, mănăstirile şi călugării s-au adăpat de răcoarea valului de binefaceri...” (55). După prigoana dezlănţuită de Ion –Vodă împotriva clerului ortodox şi catolic prin care urmărea confiscarea bunurilor clericale pentru a micşora puterea materială a clerului potrivnic politicii sale autoritare, Petru Şchiopul, împăciuitor va reveni asupra asprelor hotărâri ale înaintaşului său: mitropolitul fugar de teama prigoanei domneşti, Teofan va fi numit sub Petru Şchiopul din nou în scaunul părăsit cu atâta grabă, câţiva ani după 1574 (56); vor fi anulate actele din 1572-1574 prin care clerul şi mănăstirile pierdeau averile; scuteşte de dări preoţii şi diaconii din Iaşi, precum şi unele sate ale mănăstirilor: Agapia, Vânători, Putna, Tazlău, Probota, Voroneţ, Bistriţa, Moldoviţa, Pângăraţi, Galata, Berzunţ, Râşca, Suceviţa, Neamţ, Humor, Socola, Slatina (57); respectând tradiţia, voievodul Moldovei va avea grija şi obligaţia morală de a sprijini prin danii mănăstirile străine, mai ales pe cele de rit ortodox de la Muntele Athos – Zografu, Ivirilor, Karacalul, Dionisio, Lavra, Hilandar, Patmos (58); va sprijini refacerea vechilor biserici catolice şi direct influenţat de zelosul catolic Brutti, va încuraja încercarea de catolicizare a Moldovei. Cât timp pe tronul Moldovei s-a aflat evlaviosul domn, înaltele feţe bisericeşti ce l-au susţinut în politica sa au fost: până în 1577 mitropolitul Anastasie, urmat de Teofan până în 1587, după care biserica Moldovei va fi condusă de Gheorghe Movilă – mitropolitul Sucevei, Agathon – episcop de Roman şi Ghedeon – episcop de Rădăuţi (59).

Cu asemenea sprijin, cârmuirea lui Petru Şchiopul s-ar fi desfăşurat în voie, dacă nu s-ar fi lovit de împotrivirea „celor de jos” ce nu simpatizau de fel cu acest domn care inaugurase cea mai cruntă exploatare fiscală cunoscută până atunci în Modova, drept pentru care căutau izbăvirea ţării la pretendenţii la tron veniţi din „lumea slobodă căzăcească” (60).

Cum locul ocupat de fiecare persoană în cadrul relaţiilor sociale din tot Evul Mediu, dar mai ales din a doua jumătate a sec. al XVI-lea era determinat de proprietatea funciară, boierii, clerul şi mănăstirile au continuat pe diverse căi şi folosind diverse mijloace să acapareze pământul pe care-l mai deţineau micii proprietari liberi. Paralel cu aceasta s-au lărgit, accentuat şi consolidat formele de

extorcare a ţărănimii aservite, la care şi statul – reprezentant al intereselor marilor proprietari – a intervenit mereu în sfera relaţiilor sociale, creind un număr de norme referitoare la obligaţiile ţărănimii prin care a oferit clasei dominante garantarea exploatării în voie a producătorilor aserviţi, a căror situaţie economică a continuat să se agraveze. Astfel, în ultimele trei decenii ale sec. al XVI-lea , întregul aparat de stat din Moldova, recrutat numai din rândul boierimii, s-a dedat la tot felul de abuzuri.

Jefuirea excesivă a populaţiei, în special a ţărănimii, s-a datorat şi faptului că în ultimele decenii ale sec. al XVI-lea, domnii numiţi de turci erau plini de datorii. Imediat ce preluau puterea, căutau să-şi plătească creditorii şi să strângă sume cât mai mari. Era apoi un fapt recunoscut, intrat în obiceiul vremii, ca domnitorii din scaun să plătească toate datoriile înaintaşilor decedaţi, maziliţi sau plecaţi de bună voie din scaunul domnesc, la toate acestea adăugându-se: plata tributului lor, peşcheşurile ce aveau din ce în ce mai mult regularitate oficială, întrecând cu mult suma haraciului, anumite obligaţii de aprovizionare a Porţii, obligaţii militare, de muncă şi transport, nelipsind totodată imensele sume de bani ce reprezentau averea domnului. Organizarea fiscală a Moldovei din acea vreme, strâns legată de accentuarea exploatării otomane, de lăcomia domnitorului şi a boierimii ce impuneau cereri exorbitante de impozite, a determinat în repetate rânduri împotrivirea maselor impozabile.

Ca să poată obţine tronul, Petru Şchiopul a făgăduit Porţii dublarea haraciului – ne mărturiseşte o însemnare din Polonia din 1575 - iar o altă mărturie ne spune că, în 1573 tributul Moldovei a fost de 35.000 de ţechini sau galbeni veneţieni şi din cauza sărăciei provocate de răscoala lui Ion-Vodă, turcii au renunţat în 1575 şi 1576 la dublarea tributului, plătind aceeaşi sumă până în 1586, dar – se menţionează – marele vizir a primit odată cu înscăunarea lui Petru 100.000 de galbeni (61), iar paşa care l-a însoţit cu oastea ce l-a înscăunat a primit un peşcheş de 20.000 de galbeni. La câteva luni de la ocuparea tronului, sultanul Selim al II-lea îi porunceşte să trimită la Poartă câte 50.000 de florini anual, pentru că fostul domn Ion-Vodă sporise haraciul cu 10.000 de florini, şi să achite restanţa predecesorului său, însumând 388.500 de aspri (62). Astfel, obligaţia sporirii haraciului şi aceea de a achita datoriile predecesorului au devenit obişnuinţă în vremea domnitorului Petru Şchiopul. Pentru a obţine a doua oară tronul, Petru a sporit tributul cu 10.000 de ducaţi şi şi-a luat obligaţia de a plăti toate datoriile lui Iancu Sasul – peste 60.000 de ducaţi – iar celor ce l-au susţinut să obţină domnia s-a obligat să le plătească în termen de un an până la 100.000 de galbeni, bani împrumutaţi cu un procent nemaiauzit (63). Dacă în timpul Sasului Moldova a plătit un tribut de 80.000 de ducaţi, în 1582 Petru a plătit 2.180.000 de aspri, care la acea dată, dacă ar fi fost vorba de aspri efectivi, nu ar fi făcut decât 17.566 de galbeni (64). Ţinând seama de devalorizarea asprului, care în 1584-1586 va deveni oficială, haraciul scade valoric, astfel că, în 1587 acesta reprezenta doar 62% din valoarea lui din 1574-1575, în ciuda majorării nominale

intervenite între timp (65). Într-un memoriu adresat nunţiului papal din Polonia din 1588 se menţiona că Petru Şchiopul trimetea la Poartă un tribut foarte mare, care împreună cu darurile foarte mari pe care trebuia să le facă demnitarilor Porţii ar fi plătit anual suma de 200.000 de galbeni ungureşti. Nevoia presantă de bani a turcilor, după devalorizarea monedei otomane, determina schimbarea neaşteptată din domnie a lui Petru cu fiul său, nevârstnicul Ştefan, schimbare de formă, făcută la 2 febr. 1590, pentru care Petru a trebuit să plătească 200.000 de galbeni. Pentru a-şi procura banii, Petru foloseşte o întreagă reţea de agenţi speciali în operaţiile de credit, întrucât intră în hăţişul cămătăresc, împrumutând mereu sume mari de bani cu teama, parcă, de a nu fi surprins de o nouă poruncă ţarigrădeană, contribuind astfel la statornicirea, în formă opresivă, a suzeranităţii otomane şi chiar subminarea bazei materiale a instituţiei centrale – proprietatea domnească – ceea ce a dus la dependenţa permanentă a domnului faţă de boierii şi cămătarii ce au pătruns astfel în viaţa politică a Moldovei (66).

Pentru rambursarea creditelor şi a dobânzilor şi pentru a-şi spori averea, domnitorul apelează în ultimă instanţă tot la masa contribuabililor săi, introducând noi impozite care înrăutăţesc şi mai mult situaţia majorităţii populaţiei ţării. Astfel, pe lângă vechiul impozit numit dare, Petru a introdus „darea împărătească” din care urmărea să plătească tributul, apoi „50 de aspri”, impozit excepţional, introdus înainte de a pleca din ţară în îndepărtatul Tirol, pentru cheltuieli suplimentare, plătibil doar pentru vecini şi curteni (67). În condiţii deosebit de grele – o mare secetă în vara anului 1586 – voievodul introduce un nou impozit ce avea menirea de a satisface necesarul de carne al curţii domneşti, al trupelor şi al diplomaţilor în trecere prin Iaşi, perceput numai de la ţăranii vecini, de la slugi şi o parte din mica boierime, numit „sulgi”(68). Dar pentru a satisface, fără nici o cheltuială, preferinţele tuturor membrilor curţii sale, domnitorul a introdus un impozit numit „sulgiul de oi” alături de o dare în natură din găini, percepută de la ţărani (69). În condiţiile în care apropiata sa plecare necesita grăbirea strângerii averii personale, domnitorul introduce un impozit pe imobilele locuite, dar nu pe cele boiereşti sau mănăstireşti, constând din 2 zloţi pentru fiecare imobil, şi tot acum apare obligaţia cailor de olah, suportată numai de ţărani şi orăşeni (70).

Neţinându-se cont de necesarul întreţinerii unei familii sau a unei persoane în impunerea acestor impozite, plătite numai de către ţărani sau orăşeni şi rareori de către mica boierime, noile obligaţii financiare sunt o dovadă în plus că Petru Şchiopul nu era chiar aşa de „milostiv” şi „bun” cum îl înfăţişau cronicarii – şi ei reprezentanţi ai vârfurilor ierarhiei sociale – ci, mai degrabă, s-a dovedit a fi – şi unele izvoare contemporane o confirmă – un „calculator scrupulos”, un „sugător de sânge” şi un „şiret pehlivan” (71).

În înţelegere cu marea boierime, Petru Şchiopul căuta să prade pe cât se putea mai bine ţara, majoritatea populaţiei acesteia care, nemaiputând de atâtea „răutăţi şi belituri” (72) va găsi izbăvirea în nenumărate lupte împotriva asupririi ce au îmbrăcat forme deosebite, culminând cu o răscoală a

ţăranilor din august – septembrie 1591 care – se pare – izbucnind în timp ce Petru Şchiopul îşi făcea pregătirile de plecare, ar fi determinat ca, odată cu el, să plece şi un număr mare de boieri (73). Îndreptată împotriva boierilor şi agenţilor aparatului de stat, care în cârdăşie cu domnul spoliau poporul, răscoala a fost localizată în partea de nord a Moldovei şi nu numai, şi măcinându-se în acţiuni locale a putut fi înăbuşită destul de repede de noul domn Aron-Vodă, sprijinit de forţe militare turceşti (74).

Înscriindu-se drept un moment important al confruntărilor sociale, răscoala ţăranilor moldoveni de la sfârşitul domniilor lui Petru Şchiopul nu a adus o îmbunătăţire a situaţiei ţăranilor, ci chiar o înrăutăţire a formelor de exploatare, mult mai evidente în vremea lui Aron-Vodă.

Analizând atent politica socială a domnului Moldovei din a doua jumătate a sec. al XVI-lea, putem afirma că viaţa socială se agravează pe fondul dominării tot mai accentuate a Înaltei Porţi, a numeroaselor războaie, jafuri şi pustiiri care au afectat atât ţărănimea, cât şi curţile boiereşti. În planul raporturilor cu marea boierime, ca domn de origine munteană, Petru a încercat să atragă de partea sa boierimea moldavă pentru a evita astfel trădările şi numeroşii pretendenţi, dominat şi de ideea atenuării animozităţilor existente între grupările boiereşti. În timpul celor două domnii ale sale, situaţia ţărănimii se agravează, obligaţiile şi abuzurile se accentuează, astfel că, la vechile dări se adaugă altele noi, toate acestea fiind caracteristici ale noului regim politic boieresc de la sfârşitul sec. al XVI-lea şi începutul sec. al XVII-lea.

A doua jumătate a sec. al XVI-lea reprezintă pentru Moldova o perioadă de decădere economică, de slăbire a autorităţii centrale şi a capacităţii de rezistenţă militară, de criză şi instabilitate politico—instituţională, de creştere a puterii marii boierimi, ca şi de manifestarea unor grave contradicţii politico-sociale dintre diferitele grupări boiereşti. Se erijează în acest sens o grupare a unei noi boierimi ce tinde să sprijine autoritatea centrală şi boierimea conservatoare anarhică, dominaţă doar de interesele sale imediate.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1.A. Veress, Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti, t.II, Buc., 1929, p.39-40.

2.Hurmuzaki, Doc., VIII, nr. CCLXI, p.179; vezi şi Dinu C. Giurescu, Ion-Vodă cel Viteaz, p.178.

3.Grigore Ureche, Letopiseţul Ţării Moldovei, p.238; N. Grigoraş, Despre răscoalele ţăranilor moldoveni în vremea domniilor lui Petru Şchiopul, p. 230.

4.Dinu C. Giurescu,op. cit., p.78-79.

5.D.I.R., A; XVI, vol. III, nr.60, p. 42-44.

6. Ibidem, III, p. 50, nr. 65, ; p.767-777, nr. 95; p.78-80, nr.96,p.83-84, nr.100.

7.Ibidem, p.65,nr.84.

8.Ibidem, p.46, nr.62.

9.Ibidem, p.150, 169-170, 179-180, 413-414,440 şi 453, nr. 195,224,233,503,529,548.

10.N. Iorga, Istoria Românilor, V, p.158; D. C. Giurescu, op.cit., p.183; D.I.R. A, vol.III, nr.508,p.52-53; Hurmuzaki, Doc., XI,p.311,332,705-707; N. Iorga, Istoria comerţului românesc, p.197.

11.N. Stoicescu, Dicţionar al marilor dregători din Moldova, p.337; vezi şi D.I.R. A , Vol.III, nr.508, p.417-418; Vol. IV, p.109-110, nr. 132 şi 133; p.110-111, nr. 135; N. Iorga, Istoria comerţului românesc,, p.197.

12.I. Caproşu, Creditul moldovenesc în vremea lui Petru Şchiopul, p.114; vezi şi N. Stoicescu,op.cit., p.312; N. Iorga, Două texte greceşti privitoare la ţările noastre. Versuri pentru Ion Vistierul lui Petru Şchiopul, p.6-9; p.275-276; Şt. Nicolaescu, Doc. slavo-române; D. Russo, Studii istorice greco-romane, I, p.47-49.

13.D.I.R., A, XVI,vol.IV,p.58,nr.73; p.110-111,nr.135.

14. N. Stoicescu, Lista marilor dregători,p.415; D.I.R., A, XVI, vol. IV,p.119, nr.134, p.110, nr.135.

15.Ibidem, p.418; D.I.R., A, XVI, vol.IV, p.442, nr.531; I. Caproşu, op. cit., p.115.

16.I. Caproşu, op. cit., p.115; vezi şi Hurmuzaki – Iorga, vol. XI,p.LXII; V. Apostolescu, Un aventurier apusean la curtea lui Petru Şchiopul: B. Brutti, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D.Xenopol”, t. XVIII, 1981, Iaşi, p.567-569; Hurmuzaki, Doc., XI, p.91,213,215,216,220,nr.145,347.

17.V. Apostolescu, op. cit., p.574.

18. N. Iorga, Hurmuzaki, XI, p.LXII.

19. V. Apostolescu, op. cit., p.573-574; I. Minea, Aron-Vodă şi vremea sa, p.160; D. Ciurea, Relaţiile externe ale Moldovei în sec. al XVI-lea, p.42; L. Demeny şi P. Cernovodeanu, Relaţiile politice ale Angliei cu Moldova, Ţara Românească şi Transilvania în sec. al XVI-lea – al XVIII-lea,p.27.

20.N. Stoicescu, Lista marilor dregători moldoveni, p.405.

21.Ibidem, p.404.

22.Ibidem, p.402.

23.Dinu C. Giurescu, op. cit., p.183.

24.D.I.R., A, XVI, vol.III, nr. 434, p.XXXVIII; nr. 435, P. XXXVIIII; nr. 506, p. XLIII; nr. 509, p. XLIII; p.XLIII,nr. 515, p. XLIV; vezi şi G. Totoi, Rolul logofătului Ivan Norocea în viaţa politică a Ţărilor Române în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, în „Studii” 2/1963,p.409-425.

25.I. Bogdan, Cronicile slavo-române, p.151.

26.Hurmuzaki-Iorga, XI, p.LIII.

27.D.I.R.,A, XVI,vol. III,nr.327, p.XXX; nr. 462, p.XL; nr. 513,p.XLIV.

28. D.I.R., A, XVI, vol.III,nr.473,325,333,501,526, p.XLI,XXX,XXXI,XV,XVI,XXVII;XXV,XLIII, XI; XXVI, XXXV, XXXII.

29.Şt. Nicolaescu, Petru cel Tânăr şi Petru Şchiopul. O chestiune controversată în istoria românilor, p.28-29;

Vezi şi T. Bodogaie, Ajutoarele domneşti la mănăstirile din Sf. Munte Athos, p.96,142,166, 219,240; D.I.R., A, XVI, vol. III, nr.86, 277,290,297,315,427; vezi şi N. Iorga, Ştiri despre sfârşitul sec. XVI românesc. Daniile româneşti la M-tirea Maicii Domnului din Patmos şi genealogia lui Petru-Vodă Şchiopul, p.34-38.

30.Hurmuzaki – Iorga, XI, p. LII.

31.N. Grigoraş, op. cit., p.233; vezi şi E. Stănescu, Colaborarea militară dintre români şi cazaci în ultimul sfert al veacului al XVI-lea, în „Studii”, 1954, nr.3-4,p.119-144, 187-213. 32.D.I.R.; A, XVI, vol. III, nr. 121, p. XVI; nr. 410, p. XXXVI; nr.435; p. XXXVIII; N. Grigoraş, op. cit., p.234.

33.N. Grigoraş, op. cit., p.233.

34.Ibidem, p.233-234.

35.I. Caproşu, Camăta în Moldova până la mijlocul sec. al XVIII-lea, p.65-66; vezi şi Hurmuzaki, doc. XI, p.78.

36.I. Caproşu, op. cit., p.66; vezi şi Mustafa Ali Mehmed, Doc. turceşti, vol. I, p.126, nr. 132.

37. I. Caproşu, op. cit., p.65-66: Hurmuzaki, Doc., XI, p.78 şi 81; M. Berza, Haraciul Modovei şi Ţării Româneşti în sec. XV-XIX, p.16-17.
38.N. Iorga, Documente nouă, relative la Petru Şchiopul şi Mihai Viteazul, p.9; I. Minea, op. cit., p.130-131; M. Berza, op. cit., p.13-14; Şt. Gorovei, Muşatinii, p. 118.
39.M. Maxim, regimul economic al dominaţiei otomane în Ţara Românească şi Moldova, p.1739-1740.
40.I. Caproşu, op. cit., p.65-71.
41.N. Grigoraş, op. cit., p.234-235; Hurmuzaki, Doc., III, 1, p.120; IV,2,p.153.
42.Ibidem, p.235; Gr. Ureche, Letopiseţul Ţării Moldovei, p.216; D.I.R., A, XVI, vol. III, nr. 400.
43.D.I.R., A, vol. IV, nr.4, nr. 342.
44.Ibidem, vol.IV, nr.327.
45. N. Grigoraş, op. cit., p.236; Hurmuzaki, Doc., XI, p. LXVIII.
46.Gr. Ureche, op. cit., p.205.
47.N. Grigoraş, op. cit., p.237-238.
48.Ibidem, p.237.
49.I. Caproşu, op. cit., p.113; vezi şi Lia Lehr, Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei în sec. XVI-XVII, în „Studii", IV, 1960, p.298-299; Hurmuzaki, Doc., XII, p.307-308; N. Iorga, Relaţiile comerciale ale ţărilor noastre cu Lembergul-Regeste şi documente din arhiva oraşului Lemberg, Buc., 1900, p.53; G. Lăzărescu şi N. Stoicescu, Ţările Române şi Italia până la 1600, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1972, p. 108.
50.Lia Lehr, op. cit., p.239-240, 236-237.
51.Ibidem, p.239-240.
52.M. Maxim, op. cit., p.1754-1755.
53.Ibidem, p.1754-1755; vezi şi Hurmuzaki, Doc., IV, 2,p.104.
54.Ibidem, p.1754-1755.
55.Lia Lehr, op. cit., p.268; Hurmuzaki, Doc., XI, nr. 354,p.221; N. Iorga, Istoria comerţului românesc. Epoca Veche, I, Buc., 1925, p.299.
56.Ibidem, p.260.
57.Hurmuzaki, Doc., XI, p.207, nr. CCCXXXVI; D.I.R.,A, XVI; vol. III, p.449, nr. 536; I. Caproşu, op. cit., p.110; l. Lehr, op. cit., p. 267-268.
58.D.I.R., A, XVI, vol.III, p. 446, nr. 537; Hurmuzaki, Doc., XI, p.208, nr. CCCXXXVII; I. Caproşu, op. cit., p. 110.
59.N. Iorga, Documente nouă relative la Petru Şchiopu, p.452,nr. XVIII; I. Caproşu, op. cit., p.110.
60.Ibidem, p.452-453, nr. XIX; I. Caproşu, op. cit., p.111.
61.D.I.R., A, XVI, vol. III, p. 447, nr. 539; Hurmuzaki, Doc., XI, p. 209, nr. CCCXXXIX; L. Lehr, op. cit., p. 267-268.
62.N. Iorga, Istoria comerţului..., p. 208-209, M. Maxim, op. cit., p. 1757-1758.
63.Hurmuzaki, Doc., XV, p. 691; L. Lehr, op. cit., p. 265-266.
64.Ibidem, XV, 1, p.271,273; N. Iorga, Relaţiile comerciale cu Lembergul, passim.
65.Ibidem.
66.N. Iorga, op.cit., p. 56; Hurmuzaki, Doc., XI, p. 597; N. Iorga, Istoria comerţului românesc, p.177-178.
67.Ibidem, p.58.
68.Hurmuzaki, Doc., XV,1, p.660,nr. 1222; p. 665, nr.1230, p. 667.
69.Ibidem, IX,2,p.123; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, op. cit., p.45; L. Lehr, op. cit., p.278-281.
70. G. Lăzărescu şi N. Stoicescu, op. cit., p. 46, L. Lehr, op. cit., p. 45-46.
71.Şt. Nicolaescu, Doc. slavo-române, p.274.

72.P. Cernovodeanu, Privilegiul comercial acordat negustorilor englezi în Moldova la 1588 şi răsunetul său politic în anii Unirii Principatelor, în „Rev. de Istorie", t. 31, 1978, nr.6, passim; vezi şi L. Demeny şi P. Cernovodeanu, Relaţiile politice ale Angliei cu Moldova, Ţara Românească şi Transilvania în sec. XVI-XVIII, Buc., 1974, passim; Călători străini despre Ţările Române, p. 596.

73. L. Demeny şi P. Cernovodeanu, op. cit., p.20-22.

74. Apud, P. Cernovodeanu, op. cit., p.1044.

Relaţii militare între China, SUA şi Japonia 1941-1945

Prof. Brezeanu Marius
Liceul Teoretic Filipeştii de Pădure

Al Doilea Război Mondial a însemnat în Asia luptele duse între Japonia şi SUA în principal, la care s-au adăugat în secundar China şi Anglia. În acest articol am ales să pun accentul pe invazia japoneză în China şi pe ajutorul acordat de către americani chinezilor, în lupta acestora contra Japoniei.

7/8 decembrie 1941, Japonia atacă Pearl Harbor şi distruge o parte din flota americană aflată acolo. Paralel sunt declanşate atacuri şi în alte zone: Hong Kong, Filipine, Sigapore, Birmania etc.

În prima fază a războiului din Pacific, Japonia a cucerit întreaga parte vestică şi sud-vestică a Oceanulu Pacific - cu toate insulele aflate acolo - şi ţările riverane din sud-estul Asiei. În a doua fază aceasta a încercat să-şi întindă controlul asupra bazelor americane şi engleze din Insulele Hawaii şi Australia, dar a suferit un recul din cauza bătăliilor aeronavale de la Midway şi Guadalcanal.(1). Cea de-a treia fază i-a găsit pe japonezi pe poziţii defensive, conform ordinelor comandanţilor armatelor japoneze din Pacificul de sud-vest, trebuiau menţinute toate poziţiile ocupate în insulele Solomon şi Noua Guinee. Doar în Birmania aceştia s-au lansat în acţiuni de urmarire a Aliaţilor (SUA şi Anglia), dar şi acestea au avut în esenţă un caracter defensiv de prevenirea unei contraofensive britanice dinspre India.(2).

Planul ofensivei japoneze, ca şi realizarea lui efectivă, beneficiase din plin de avantajul strategic al poziţiei geografice a Japoniei. Pentru reuşita victoriilor rapide, japonezii s-au bazat pe înconjurarea Japoniei cu cercuri concentrice defensive ce ofereau formidabile obstacole în calea oricărei încercări de invazie din partea Aliaţilor.(3).

Din 1943, iniţiativa japoneză s-a năruit, americanii au început recucerirea zonelor pierdute. Sub conducerea generalului MacArthur, armatele SUA, s-au apropiat de arhipelagul japonez, iar rezistenţa înverşunată a japonezilor a făcut ca SUA să decidă folosire bombelor atomoce la Hiroshima şi Nagasaki, pentru a reduce numărul pierderilor umane. Pe 15 august 1945, Japonia a capitulat şi a intrat într-o altă etapă a dezvoltarii sale.

În China, atacul de la Pearl Harbor a adus o misiune militatră a generalului american Joseph W. Stilwell, şi până la tăierea „Drumului Birmaniei”, de către japonezi, o sporire a cantităţilor de ajutoare. Între India şi China a rămas numai Birmania. Britanicii erau responsabili pentru apărarea Birmaniei, dar importanţa Birmaniei era mai mare pentru chinezi decât pentru britanici. China a trimis 7 divizii la graniţa Birmaniei, iar britanicii doar două divizii şi o brigadă de tancuri. Britanicii

şi chinezii se urau reciproc, iar locuitorii Birmaniei îi urau atât pe britanici cât şi pe chinezi.(4). Contribuţia americană la apărarea Birmaniei erau 100 de avioane P-40 vechi şi 100 de piloţi din American Volunteer Group, comandat de generalul Chennault. Deşi au dus o luptă spectaculoasă, piloţii americani au fost nevoiţi să bată în retragere în faţa superiorităţii şi dominaţiei aeriene japoneze.

Preşedintele american Franklin D. Roosevelt, la 6 ianuarie 1942, în mesajul anual al preşedintelui, adresat Congresului spune: „noi luptăm alături de bravul popor chinez, care de 4 ani şi jumatate rezistă bombardamentelor şi foametei şi care, în repetate rânduri, în ciuda armamentului şi a echipamentului superior japonez, a provocat acestuia din urmă pierderi grele.”(5). El promite în continuare ajutor Chinei.

Pe 23 februarie, într-un discurs radiodifuzat intitulat: „Raport asupra evoluţiei militare şi strategice a războiului” se reconfirmă sprijinul american pentru statele aflate în luptă contra Axei şi face elogiul naţiunilor care rezistau agresiunii. Despre China spune: „Marele popor chinez a suferit pierderi dureroase; Chunkingul a fost aproape în întregime distrus şi totuşi continuă a fi capitala Chinei invincibile.”(6).

În martie 1942, Roosevelt a hotărât trimiterea unei misiuni militare în China condusă de generalul Joseph W. Stilwell. Acesta a mai fost în China între cele două războaie mondiale timp de 10 ani ca inginer constructor de drumuri, în provincia Shensi în 1921. Din 1927 a fost numit observator al armatei chineze şi apoi a fost numit ca ataşat militar la Ambasada americana din Beijing, unde i-a cunoscut pe oficialii şi conducătorii militari chinezi de cel mai înalt rang. Din 1942 este numit consilier militar pe lângă Chiang Kai-shek. El va conduce efectiv operaţiunile din jungla Birmaniei din 1942 până în 1944, când va fi retras.

Imediat după sosirea sa în China, Chiang Kai-shek i-a încredinţat comanda armatelor chineze 5 şi 6.

Strategia în campania din Birmania s-a rotit de-a lungul căii ferate ce lega nordul de sud. În 1942 Aliaţii s-au retras din oraşul Rangoon 300 de mile spre Mandalay şi apoi 250 de mile spre Myitkyina. Aliaţii sperau sa stabilească un front care să taie de la est spre vest linia ferată, undeva în centrul Birmaniei, unde japonezii ar fi putut fi reţinuţi. Între timp frontul a început să fie împins tot mai mult spre nordul Rangoonului de către japonezi. Aliaţii au încercat să apere calea ferată pentru ca ei să se retragă în ordine.

Frontul din Birmania era ţinut la vest de lângă India, de britanici la Prome, în centrul se găsea apărat la Toungoo, direct pe calea ferată, de divizia 200 chineză, în est lângă Thailanda se găseau din nou britanicii. Forţele pe care la comanda Stilwell erau: Armata a 5-a chineză ce era compusă din Divizia 200, Divizia 22 şi Divizia 96 şi Armata a 6-a chineză compusă din Divizia 55, Divizia 28 şi Divizia 49.

Divizia 200 era în prima linie. Restul armatei a 5-a era dispusă în nordul Birmaniei la câteva sute de mile în spate. Armata a 6-a era dispusă de-a lungul graniţei dintre China şi Thailanda.

Japonezii, în atacul lor spre nord aproape că au încercuit Divizia 200, la Toungoo. Dar, prin acest atac ei înşişi s-au expus, iar Stilwell a văzut o bună ocazie pentru un contraatac. El a dorit să-şi concentrze forţele sale la Pyinmana de-a lungul caii ferate prin aducerea Diviziilor 22 şi 96 ale Armatei a 5-a din nord în zonă pentru salvarea Diviziei 200. Prin concentrarea într-un singur loc ele ar fi putut stopa avansul japonez şi chiar recucerirea Rangoonului şi redeschiderea portului atât de necesar aprovizionării forţelor chineze.

Planul depindea de abilitatea britanicilor de a menţine flancul vestic la Prome şi de rapiditatea contraatacului chinez. Chinezii însă şovăiau în a începe atacul, iar Stilwell a descoperit că autoritatea sa de a comanda era una de curtoazie, nu o autoritate de acţiune. El a decis să zboare înapoi la Chungking, capitala provizorie a Chinei naţionaliste, şi să discute problema cu Chiang Kai-shek. Când a ajuns acolo Stilwell a descoperit că: „...atunci când Chiang Kai-shek mi-a spus să preiau comanda armatelor chineze din Birmania., am aflat că el se aştepta să-mi împărtăşească sfaturile şi experienţele sale benefice.”(7). Mai departe Stilwell povesteşte în *Jurnalul* său: „ El m-a întrebat care este planul meu şi i-am spus că doream să concentrez trei divizii lângă Toungoo. Dar el nu a aprobat soluţia. Mandalay, a insistat el, era cheia situaţiei şi prefera ca diviziile 22 şi 96 să fie plasate acolo, ca o puternică garnizoană. I-am spus că aceasta însemna ca Divizia 200 să fie înfrântă şi ca japonezii să poată înainta până la Mandalay fără să poată fi opriţi. Dacă puteam concentra cele trei divizii puteam avea o şansă să-i oprim pe japonezi.”(8). Dar Chiang Kai-shek nu a fost de acord şi îi spune că: „... trebuie cel puţin trei divizii chineze, pentru ca un atac să aibă vreo şansă de succes, din cauza deficienţelor în armament, echipament şi transport [din partea chineză-n.a.]. Este nevoie de 3 divizii chineze împotriva uneia japoneze.”(9). În cele din urmă Stilwell a primit permisiunea să mute doar o divizie în spatele Diviziei 200, în cazul în care simte că este necesar la sosirea lui pe front.

La 23 martie 1942 Toungoo a fost atacat, iar Divizia 200 înfrântă. Stilwell a încercat să atace cu toate forţele şi să taie legăturile japonezilor, după ce concentrase la Pyinmana Divizia 22. Toungoo-ul a fost pierdut deoarece Chiang Kai-shek a intervenit din nou şi a anulat ordinul. Stilwell nota cu amărăciune în *Jurnalul* său: „ ...el nu se poate stăpâni; de la 1600 de mile depărtare de front, el scrie instrucţiuni pentru a se face una, alta, bazate pe informaţii fragmentare. El crede că ştie momentele psihologice; de fapt el crede că ştie totul.”(10). Din nou se întoarce la Chunking pentru discuţii cu Chiang Kai-shek.

S-a reîntors pe fron pe 5 aprilie şi a regăsit frontul retras spre nord dar intact. A continuat refacerea planurilor de luptă şi spera să iasă din Pyinmana, unde erau forţele sale concentrate, să-i atragă pe japonezi într-o capcană şi dacă este nevoie să se retragă spre Mandalay. Prima sa acţiune a

fost să inspecteze flancul estic al Armatei a 6-a, de la frontiera cu Thailanda, să fie sigur de sprijinul ei. A lăsat aici câţiva ofiţeri americani să se asigure că ordinele sale vor fi aplicate, şi s-a retras la cartierul său general să pună la punct contraatacul. Pe 7 aprilie Chian Kai-shek declara: „Stilwell are depline puteri asupra trupelor chineze.”(11).

Dar înainte de a pune în practică capcana de la Pyinmana, japonezii, care au primit întăriri, au pătruns prin flancul britanic din vest şi au distrus Divizia 1 birmaneză. Stilwell a trimis rapid rezerva chineză să-i salveze pe britanici, dar era prea târziu. Japonezii au presat prin drumurile înnoroiate ale junglei birmaneze şi au atacat flancul estic al Birmaniei de la graniţa cu Thailanda, au rupt liniile de apărare şi au distrus în totalitate Divizia 55 chineză. Au depăşit în viteză frontul Armatei a 6-a chineză spre Lashio şi s-au îndreptat spre „Drumul Birmaniei” care era nepăzit, tăind legătura de aprovizionare între China şi Aliaţi, ce se făcea pe această rută. Birmania a fost pirdută de Aliaţi în favoarea Japoniei.

Deruta a cuprins trupele chineze, iar disciplina militară a început să se dizolve, japonezii controlau spaţiul aerian, iar drumurile erau blocate de refugiaţi. Stilwell a decis să părăsească Birmania cu trupele ce i-au mai rămas prin junglele din Birmania spre India. După opt zile de marş a ajuns la Imphal, în India.

Pe 25 mai, Stilwell declara în faţa ziariştilor, la New Delhi: „...Birmania poate fi şi trebuie recucerită de la japonezi... Ea este zona vitală pentru a reintra în China, acum izolată de ruta de aprovizionare pe *Drumul Birmaniei”*(12). Despre înfrângerea Aliaţilor din Birmania declara: „Noi am fugit din Birmania şi aceasta este o umilire a dracului”(13).

Churchill scrie în *Memoriile* sale despre pierderea Birmaniei: „... trupele au rămas marcate de experienţa faptelor din Birmania de sud. Pentru moment era imposibil să trimitem întăriri importante. Colaborarea cu chinezii nu era uşoară. Ei nu au încredere în valoarea noastră militară şi se arată puţin dispuşi să colaboreze cu noi.”(14). El notează în continuare: „...pierderea Rangoonului a antrenat şi căderea Birmaniei şi restul campaniei nu a fost decât o cursă înverşunată între japonezi şi ploiile sezonului musonic apropiat.”(15).

Vara anului 1942 a trecut cu negocierile dintre guvernul american şi cel chinez pentru suplimentarea numărului de avioane şi creşterea aprovizionării aeriene peste Himalaya.

Din august, Stilwell are două cartiere generale: la Delhi, în India şi la Chungking, în China. În India s-a amenajat un loc de antrenament pentru trupele chineze la Ramgarh, în provincia Bihar. Stilwell a primit un poligon de instrucţie dotat cu instalaţii pentru antrenamentele infanteriei, artileriei şi tancurilor. Americanii au trimis instructori pentru cei 66.000 de soldaţi chinezi trimişi aici pentru a fi antrenaţi.

Disciplina şi administraţia au rămas în sarcina ofiţerilor chinezi, iar de tehnică şi de antrenament se ocupau americanii. Pentru chinezi Ramgarh era un ţinut minune deorece pentru

prima dată erau hrăniţi cu atâta mâncare, cât puteau să mănânce, dispuneau de asistenţă medicală şi cel mai important lucru erau plătiţi. Plata trupelor a fost scoasă din sarcina ofiţerilor comandanţi şi era făcută individual fiecărui soldat de către americani. Între 1942 şi 1944 au fost create şi echipate complet 4 divizii, iar Stilwell scria, în 30 august 1942, în *Jurnalul* său: „... trupele chineze învaţă repede şi cred că îmi vor justifica opinia mea că ei sunt tot atât de buni ca oricare alţii dacă sunt antrenaţi serios.”(16).

Din toamnă Stilwell începe şi reorganizarea armatei chineze din interiorul Chinei. Dar cele 4 milioane de oameni din armata chineză erau înfometaţi, prost înarmaţi, bolnavi şi aveau o conducere incompetentă şi coruptă. Pentru fiecare soldat care murea pe front alţi zece mureau de boli sau dezinterie în spatele frontului. Din cele 300 de divizii chineze, americanii au decis că 30 de divizii erau maximul pe care ei puteau efectiv sa-l reorganizeze. Stilwell insista ca recucerirea Birmaniei să înceapă imediat. Cele 30 de divizii spera să le stabilească în zona Kunming, erau desemnate cu numele de cod „forţa Yoke”, iar odată echipate şi instruite urmau să fie trimise pe „Drumul Birmaniei” spre estul Birmaniei şi să efectueze joncţiunea cu forţele chineze de la Ramgarh, trimise din India şi să-i alunge pe japonezi. Planul său a fost amânat de conducerea militară deoarece se considera că încă nu sunt suficiente forţe disponibile şi încă trupele nu sunt bine antrenate.

În mai 1943, Stilwell este chemat la Washington, la o Conferinţă interaliată în cadrul căreia îşi exprimă punctul de vedere în privinţa disputei de a întări forţele terestre sau forţele aeriene. El a optat pentru întărirea forţelor terestre pentru că: „...primul pas esenţial este de a aduce o forţă terestră capabilă să apere şi să menţină bazele aeriene şi să deschidă liniile de comunicaţie ale Chinei cu lumea exterioară.” (17). Conferinţa s-a încheiat doar cu concluzia că China trebuie să fie ajutată.

La întoarcere Stilwell a aflat că în timpul absenţei sale japonezii au lansat o campanie de la bazele lor din China centrală peste bariera reprezentată de fluviul Yangtze, care apăra Chungkingul. Această campanie a îngrozit capitala, deşi a fost numai un raid de cercetare al japonezilor, a cauzat 10.000 de victime. Chiang Kai-shek a dorit ca imediat forţa Yoke să susţină frontul în China, dar Stilwell a insistat ca această forţă să rămână destinată campaniei din Birmania.

În noiembrie 1943 au avut loc Conferinţele de la Cairo şi de la Teheran, Chiag Kai-shek a hotărât ca Stilwell să participe alături de el pentru a prezenta situaţia din China. La Cairo, la prima Conferinţă, Roosevelt şi Churchill l-au convocat pe Chiang Kai-shek, în prezenţa lor, să discute despre războiul împotriva Japoniei. Aliaţii şi-au dat acordul pentru o ofensivă majoră în Birmania, cu debarcări masive ale britanicilor în sudul Birmaniei, cu participarea trupelor americane şi a forţei X chineze (cea de la Ramgarh-India) ce urmau să atace în nordul Birmaniei din India, şi cu forţa Yoke, ce urma să facă o mişcare în estul Birmaniei. După discuţii şi stabilirea planului Chiang Kai-shek s-a întors în China, în timp ce Stilwell a rămas la Cairo să aştepte rezultatele de la Conferinţa de la Teheran. La Teheran, Stalin, cu acordul americanilor a isistat pentru o debarcare peste Canalul

Mânecii în Europa, pentru 1944. Decizia s-a mutat pentru frontul din Europa, astfel că, americanii şi britanicii au decis reducerea sprijinului material acordat debarcării din Birmania, prin urmare întregul plan a fost schimbat.

Roosevelt şi Churchill s-au reîntors la Cairo unde a avut loc a doua conferinţă si unde britanicii refuzau să meargă mai departe fără acea debarcare din sudul Birmaniei. Stilwell a plecat spre China să-i dea veste schimbării planurilor lui Chiang Kai-shek. Acesta a început să ezite în declanşarea unei ofensive în Birmania fără sprijinul britanic şi american. Cu toate acestea s-a decis să-i încredițeze, pentru prima dată, comanda deplină lui Stilwell asupra forţelor chineze din Ramgarh. Stilwell nota: „...a spus că nu va fi interferenţe şi că aceasta este armata mea.”(18).

Stilwell a decis să pregătească un atac spre nordul Birmaniei, sub comanda sa se aflau două divizii chineze a 22-a şi a 38-a şi încă una în rezervă în zona Indiei Centrale, în total 55.000 de oameni. Pe 24 decembrie 1943 au început pregătirile, iar pe 2 ianuarie 1944 atacul în junglă. Primul obiectiv al lui Stilwell era să atingă Taipha Ga şi Yupbang Ga, prin ocuparea acestora el dorea să cureţe zona pentru a continua apoi ofensiva pe valea râului Hukawn. Paralel cu ofensiva lor se desfăşura şi acţiunea grupului de comando Merril`s Marauders.

După lupte sângeroase purtate în junglă, în condiţii dificile, la 1 februarie 1944 Taipha Ga era cucerită. Chinezii au gustat prima lor victorie şi au dovedit că dacă erau bine echipaţi şi bine instruiţi puteau fi la fel de buni ca şi japonezii. Stilwell fixează următorul obiectiv cucerirea văii Hukawn, deoarece aceasta reprezenta calea de comunicaţie a japonezilor, iar pierderea ei i-ar fi determinat pe japonezi să se retragă spre sud.

Ofensiva a început pe 2 martie 1944, cu plecarea lui Merrill şi pe 3 martie Stilwell nota: „...ziua cea mare. Merrill a transmis că a luat Walawbum la prânz. La ora 20 din nou mesaj de la Merrill, i-a lovit pe japonezi la Wesu şi Lagang. Triumf.”(19). Pe 4 martie notează din nou: „Frank Merrill stăpâneşte deplin Walawbum.”(20). Pe 7 martie trupele regulate sino-americane ajung la Maingkwan.

Chiang Kai-shek îl cheamă insistent pe Stilwell să se retragă din cauza declanşării ofensivei japoneze împotriva trupelor britanice de la graniţa indiană cu ţinta aparentă de a atinge Inphal şi de a ocupa provincia indiană Assam. Japonezii ar fi întrerupt aprovizionarea lui Stilwell şi aprovizionarea Chinei, care depindea de bazele aeriene din zonă. Stilwell a decis să nu întrerupă campania din zonă şi zboară la Chungking unde a reuşit să-l impresioneze pe Chiang Kai-shek cu victoriile obţinute până atunci şi să-l determine să-i aprobe continuarea atacului din junglă. Obiectivul stabilit acum era ocuparea Myitkyina, înainte de izbucnirea musonului.

Data atacului a fost stabilită pe 12 mai, în apropierea începerii sezonului musonic. Primii care au intrat în luptă au fost soldaţii grupului de comando Marauders, conduşi de colonelul Charles Hunter, ce l-a înlocuit pe Frank Merrill, care s-a îmbolnăvit. Pe 20 mai Marauders a ocupat deja

principalele poziţii în Myitkyina. Le este trimis pe cale aeriană, ca întărire Regimentul 150. Acesta era la prima lui misiune, iar câteva batalioane s-au confundat între ele cu japonezii şi au pierdut câţiva oameni în scurta luptă care a urmat. S-a întins şi panică, iar înainte ca trupele să fie din nou adunate japonezii au avut timp să se regrupeze şi să opună rezistenţă. Pe 21 martie Stilwell nota în *Jurnalul* său: „Veşti proaste. Panică în Regimentul 150, ei au fugit."(21). Forţele japoneze au primit ordin să reziste până la ultimul om. Două luni s-au scurs până când forţa japoneză a fost decimată, dar sezonul musonic a început, iar zona de luptă a devenit o mlaştină. Trupele chineze reuşesc abia pe 22 iunie să ocupe o localitate, Kaiming, din faţa Myitkyinei. Stilwell notează: „...în sfârşit veşti bune."(22). Pe 3 iulie Stilwell era îngrijorat de situaţia de frontul de la Myitkyina şi nota: „...nimic nou la Myitkyina."(23), iar despre situaţia pe front: „...ploaie, ploaie, ploaie, noroi, noroi, noroi, dezinterie, extenuare."(24). În cele din urmă Myitkyina a fost capturată pe 4 august 1944.

În august, japonezii au decis să distrugă bazele aeriene din China de est, de pe care erau lansate raiduri aeriene asupra navelor japoneze şi chiar asupra Japoniei. Ofensiva declanşată de japonezi ameninţa să determine prăbuşirea Chinei. Japonezii au cucerit provincia Hunan şi Kweilinul unde se afla cel mai mare centru militar american din estul Chinei, deşi trupele chineze au rezistat cu îndârjire, cât timp americanii au distrus bazele aeriene din zonă.

În Birmania, forţele Yoke, comandate de Dorn, au trecut râul Salween şi a făcut joncţiunea cu forţele X din nordul Birmaniei. Ei luptau la periferia Lunglingului. Datorită pericolului din estul Chinei Chiang Kai-shek a dorit să întrerupă campania din Birmania, să retragă trupele de aici pentru apărarea estului Chinei. Stilwell s-a opus şi i-a solicitat să fie folosite trupele blocate în zona comunistă şi să ajungă cu aceştia la o înţelegere şi colaborare. Această solicitare i-a fost fatală lui Stilwell, deoarece Chiang Kai-shek i-a solicitat lui Roosevelt înlocuirea sa. Roosevelt l-a desemnat ca înlocuitor pe generalul Wedemeyer. Acesta a constatat dificultatea conducerii paralele a frontului atât în China cât şi Birmania şi a decis împărţirea teatrului de operaţiuni în două: I) teatrul de operaţiuni din China şi II) teatrul de operaţiuni de luptă din India-Birmania. El a împărţit şi comanda trupelor: Wedemeyer a devenit comandatul forţelor din China, iar generalul Daniel Sultan a fost numit comandant al trupelor din zona India-Birmania.

Teatrul de operaţiuni din China a avut ca defăşurare atacul japonez, prin care japonezii au câştigat controlul asupra întregului sector din sud-estul Chinei Kweiling-Liuchow-Nanning, cu bazele sale aeriene. De aici ei au încercat să se mişte împotrivă Kunmingului spre vest. Wedemeyer a început să organizeze apărarea zonei, cu sprijinul lui Chiang Kai-shek, prin concentrarea trupelor chineze în această zonă.

La începutul anului 1945 situaţia era în continuare precară, dar bazele aeriene americane din zonă au rămas operaţionale. S-a continuat reorganizarea armatei chineze, antrenarea şi echiparea ei de către americani şi s-a alcătuit un plan cu numele de cod Rashness, ce avea ca obiectiv câştigarea

controlului zonei Hong-Kongului şi redeschiderea porturilor, prin care Statele Unite puteau trimite mai multe ajutoare, muniţie şi trupe. Wedemeyer a aprobat planul în februarie 1945, dar Statul Major Aliat din zona Pacificului a lui Mac Arthur a decis că prioritare sunt operaţiunile din Pacific, ceea ce a amânat punerea în aplicare a planului convenit.

Presiunile din Pacific asupra japonezilor din partea Aliaţilor au determinat pe primii să-şi retragă unele trupe din China, fapt ce a schimbat planurile americanilor. În iunie 1945 Mac Arthur a aprobat planul prin care se urmărea cucerirea în sud a unui port, în speţă Port Bayard, care ar fi permis asaltul mai uşor asupra Cantonului. Amiralul Nimitz şi-a dat acordul pentru a-l sprijini. Planul prevedea recucerirea printr-o ofensivă a armatei chineze a bazelor aeriene din Lichow şi Kweilin în iulie, ocuparea Port Bayard-ului până pe 15 august şi apoi asaltul final asupra Cantonului pe 1 noiembrie. Când bombele atomice au fost aruncate asupra oraşelor japoneze Hiroshima şi Nagasaki, diviziile chineze erau la câteva mile distanţă faţă de Port Bayard.

Pe teatrul de operaţiuni din Birmania Aliaţii au decis în 1944 să deschidă împotriva japonezilor 3 fronturi importante în sud, centru, nord

Frontul de sud al Birmaniei avea ca obiectiv pentru Aliaţi cucerirea insulei Akyab, în faţa Peninsulei Mayu, deoarece aceasta deţinea un port important şi un aeroport, ce erau necesare pentru aprovizionarea mai uşoară a trupelor aflate pe frontul din centrul Birmaniei. Insula a fost cucerită de către Aliaţi pe 2 ianuarie 1945. În continuare s-au dus lupte pentru securizarea zonelor de coastă.

Frontul din nord a avut ca principal scop redeschiderea „Drumului Birmaniei” ce lega India de China trecând peste munţii Himalaya. Prin colaborarea forţelor britanice din India şi a celor chineze dinspre China au reuşit până pe 21 ianuarie 1945 să-i înfrângă pe japonezi ocupând localităţile Indaw şi Bhamo şi să redeschidă drumul necesar aprovizionării trupelor chineze. Atacul Aliaţilor a continuat spre sud şi a fost cucerit oraşul Lashio, pe 7 martie 1945. Armatele japoneze s-au retras deoarece pentru ele situaţia din centrul Birmaniei era critică, astfel ca la 1 aprilie 1945 operaţiunile militare Aliate au fost oprite.

În centrul Birmaniei luptele au fost mult mai sângeroase, japonezii opânând o rezistenţă înverşunată. Luptele au fost purtate de către britanici, aceştia folosind în acţiunile lor tancuri, trupe motorizate şi trupe de comando. Pe 20 martie 1945 Mandalay a fost cucerit, ceea ce a însemnat tăierea legăturilor japonezilor cu trupele din nord şi securizarea definitivă a „Drumului Birmaniei”.

O ultimă operaţiune desfăşurată de britanici şi americani a fost cucerirea Rangoonului, port şi capitală a Birmanie, prin „Operaţiunea Dracula” ce s-a încheiat cu victoria Aliaţilor în mai 1945.

Ultimele lupte s-au purtat cu trupe japoneze ce încercau să se retragă spre zona Malayeziei, până la discursul împăratului din august 1945.

La 14 august 1945 împăratul japonez Hirohito a cerut să fie acceptaţi termenii capitulării avansaţi de Aliaţi. Pe 15 august 1945, vocea împăratului înregistrată pe bandă a fost auzită în toată

Japonia, pentru prima dată, aununţând capitularea ţării deoarece: „...situaţia militară nu s-a întors în avantajul Japoniei” şi cerea tuturor compatrioţilor „să suporte insuportabilul.”(25).

2 septembrie 1945, în faţa reprezentanţilor celor 4 state aliate: URSS, Statele Unite, Marea Britanie şi China Japonia a semnat actul de capitulare şi de dizolvare a forţelor sale armate. Pe 9 septembrie 1945, la Nanjing, generalul Okamura a semnat actul de capitulare necondiţionată a trupelor japoneze de pe teatrul de operaţiuni din China. Se încheiau cei 14 ani de război din China.

Note

1. Hart, Liddell, ***Istorie celui de-al doilea război mondial***, vol. II, Editura Orizonturi-Lider, Bucureşti, 1998, pag. 144.
2. Ibidem.
3. Ibidem, pag 145
4. Stlwell, Joseph W., ***The Stilwell Papers,*** William Sloane Associates Inc., New York, 1948, pag 31
5. Roosevelt, F. D., ***Discursuri şi mesagii,*** Bucureşti, 1946, pag. 78.
6. Ibidem, pag 90.
7. Stlwell, Joseph W., ***op.cit***., pag. 66.
8. Ibidem, pag. 67
9. Ibidem, pag. 68
10. Ibidem, pag. 77
11. Ibidem, pag. 82.
12. Ibidem, pag. 106.
13. Ibidem, pag. 107.
14. Churchill, Winston, ***Memoires surle deuxieme querre mondiale,*** vol. VI, partea 1, Editura Plon, Paris, 1953,pag.178.
15. Ibidem, pag. 179.
16. Stlwell, Joseph W., ***op.cit***., pag. 204
17. Ibidem, pag. 266
18. Ibidem, pag. 266
19 Ibidem, pag. 280
20. Ibidem, pag. 282
21. Ibidem, pag. 298
22. Ibidem, pag.305
23. Ibidem, pag. 307
24. Ibidem, pag. 307
25. Buşe, Constantin; Zorin Zamfir, ***Japonia un secol de istorie***, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990, pag. 365.

BIBLIOGRAFIE

Constantin Buşe, Zorin Zamfir, ***Japonia un secol de istorie***, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990.

Winston Churchill, ***Memoires surle deuxieme querre mondiale,*** vol. VI, partea 1, Editura Plon, Paris, 1953.

Liddell Hart, ***Istorie celui de-al doilea război mondial***, vol. II, Editura Orizonturi-Lider, Bucureşti, 1998.

F. D. Roosevelt, ***Discursuri şi mesagii,*** Bucureşti, 1946

Joseph W. Stlwell, ***The Stilwell Papers,*** William Sloane Associates Inc., New York, 1948

TOTALITARISMUL INTERBELIC. STUDIU DE CAZ: FASCISMUL ITALIAN ŞI NAŢIONAL - SOCIALISMUL GERMAN

Prof. dr. Gheorghe Râncu
Sourcing specialist Mara Râncu

Studiul nostru este rezultatul unei atracţii şi curiozităţi generate de complexitatea unui fenomen politic cum a fost totalitarismul specific sec. al XX-lea.

Încă de la început trebuie afirmată ideea potrivit căreia scopul şi destinaţia intervenţiei noastre ne-a determinat să nu realizăm o abordare totală, de la origini, concepte şi termeni până la temele şi instrumentele specifice regimurilor totalitare, inclusiv cea a revizionismului şi a războiului ca mijloc de instalare a unei noi ordini mondiale. Din această cauză cercetarea noastră a ales din cadrul celor două mari familii ale totalitarismului: de dreapta şi de stânga, doar cea a cuplului dreptei fascismului italian şi a naţional-socialismului german.

Incursiunea nostră şi-a propus abordarea originilor şi a conceptului de totalitarism, aspecte abordate şi în cadrul primei părţi, pentru ca în continuare să abordăm, sub formă comparativă, cele două tipuri de fascisme, punând în contrapondere teme ca: problema liderului şi a mişcării, propaganda, antisemitismul şi rasismul, mecanisme de comandă, violenţa şi teroarea ca mijloace ale mişcării în a cuceri şi a deţine puterea politică. Cercetarea noastră s-a oprit şi asupra instrumentelor ideologice, avându-se aici în vedere problematica statului totalitar, a propagandei, a instrumentelor şi instituţiilor de coerciţie asupra individului şi a societăţii în general. De aceea, nu ne-am propus să abordăm, prin studiul nostru, tema războiului, a politicii externe specifice regimurilor totalitare.

Considerăm că este necesară folosirea unei terminologii corecte. Putem defini totalitarismul ca unul din fenomenele specifice sec. al XX-lea, dar corect este să vorbim despre totalitarisme, ca de altfel şi despre fascisme. Nu întâmplător s-a declanşat o cunoscută polemică istoriografică în Germania anilor 1980 (1).

Complexitatea fenomenului ne-a determinat să concepem studiul nostru mai mult din prisma unei încercări eseistice, privită prin lupa filosofică asupra totalitarismului.

Regimurile politice nedemocratice au fost abordate în istorie prin formula consacrată de dictatură. Ea poate fi caracterizată prin concentrarea maximă a puterii în mâinile unui grup restrâns sau a unei singure persoane, precum şi printr-o reală limitare a drepturilor şi libertăţilor individului.

Sec al XX-lea a adus în planul organizării politice, şi nu numai, un experiment nou şi unic în felul său, totalitarismul. Regimurile totalitare de extremă dreapta, ca şi cele de stânga au fost, în accepţiunea noastră „ o expresie malignă” a regimurilor dictatoriale. Totalitarismul, faţă de dictatură, a impus până la cote nebănuite şi neatinse, controlul absolut asupra statului, asupra societăţii civile,

asupra individului, precum şi asupra modului de a gândi şi acţiona. Faţă de dictatură, totalitarismul a exacerbat sinteza dintre mijloacele de coerciţie şi ideologie pentru a legitima statul total. În accepţiunile totalitariste, faţă de toate celelalte tipuri de dictatură, doctrina şi ideologia totalitară se consideră ca unică şi universală, pretinzând că posedă în mod absolut cunoaşterea legilor evoluţiei sociale, precum şi faptul că deţine soluţii pentru a schimba lumea.

Apărut la frontiera dintre democraţie şi comunism, dintre burghezie şi proletariat, totalitarismul a generat complementarităţi între fascismele extremei drepte, iar prin prisma totalitarismului ca fenomen politic, chiar şi cu comunismul. Vectorul comun al tuturor regimurilor totalitare a fost voinţa de a transforma fundamental ordinea existentă în funcţie de o ideologie(2).

Literatura de specialitate parcursă ne-a permis să putem stabili forma comparativă dintre cele două fascisme. Altfel exprimat, este ca şi cum am pune faţă în faţă adultul şi maturul, ca trepte evolutive ale unei persoane. Fascismul italian instalat la putere după primul război mondial nu a atins niciodată maturitatea naţional-socialismului german, chiar dacă ambelor le-au fost specifice: monopolul politic prin partidul unic, monopolul economic prin controlul statului asupra economiei, monopolul mediatic prin propagandă, cel ideologic, cel poliţienesc prin forţele de constrângere asupra populaţiei, precum şi monopolul militar pentru a impune războiul, ca instrument şi mijloc al politicii externe.

Ambele fascisme nu resping bazele tradiţionale ale puterii de stat, dimpotrivă le hipertrofiază până la statocraţie, termen ce decurge din formula „totul în stat, nimic în afara statului, nimic împotriva statului", aşa cum afirma Benito Mussolini, în discursul său de la Scala din Milano din 22 octombrie 1924(3). La polul opus trebuie susţinută ideea că fascismul italian nu a avut o componentă antisemită sau rasială de talia celei germane. La Mussolini a fost specifică mai mult megalomania puterii, în sensul recâştigării statutului de mare putere pentru ca la omologul său german, obsedantă să devină ideea imperială, universală. Aceste particularităţi dezvoltate şi completate pe parcursul celor trei capitole decurg din reacţia comună a celor două ideologii, faţă de liberalism şi marxism, dar care şi-au perfecţionat şi dezvoltat în mod diferit instrumentele acţiunii totalitare.

Plecând de la psihologia răului, studiul nostru ne-a determinat să înţelegem că fără totalitarism omenirea nu ar fi cunoscut cu adevărat natura radicală a răului, idee pe care am întâlnit-o şi la Hannah Arendt(4) Demersul nostru vine în completarea unor observaţii anterioare, conform cărora conceptul de totalitarism a început să fie folosit după primul război mondial, mai exact după 1925, şi că primul regim politic acceptat ca fiind unul totalitar a fost cel instalat în Rusia, în urma victoriei revoluţiei bolşevice(5).

Cercetările privind fenomenul totalitar au căpătat amploare istoriografică cu precădere în cea de-a doua jumătate a sec al XX-lea, o nouă etapă fiind determinată şi de prăbuşirea regimurilor comuniste din Europa anilor 1989-1991.

Analiza noastră a depins în mod direct de sursele bibliografice. Am remarcat o bogată literatura de specialitate istoriografică şi politologică, completată de studii sociologice şi de psihologie politică, referitoare la fenomenul totalitar. Organizarea aparatului bibliografic a avut în vedere: diversele colecţii de documente publicate, lucrările speciale, ca şi cele generale. De o deosebită importanţă au fost lucrările speciale ce au abordat problematica totalitarismului din partea unor autori ca: Hannah Arendt, Ernst Nolte, Richard Condenhove – Kalergi, Raymond Aron, Ion Ciupercă, Howard Mehlinger, Friederich Carl, Z.K. Brzezinski, Juan Linz, Pierre Milza, Serge Bernstein, Zeev Sternhell, Giovanni Gentile, Daniel Guerin, Henrik Eberle şi Matiash Uhl, Dominique Colas, Francois Furet, Paul T. Mason, Franz Neumann, Leon Poliakov, şi alţii.

Acest tablou bibliografic poate fi completat de o serie de cuvântări făcute în epocă de Benito Mussolini şi Hitler. La ele se pot adăuga şi un număr impresionant de lucrări cu caracter general, toate menţionate în notele bibliografice sau în bibliografia generală. Abordările şi concluziile acestor autori s-au făcut de pe poziţiile stângii sau dreptei. Comune acestor analize au fost: aspectele legate de originile ideologice şi filosofice, de caracteristicile comune, precum şi de particularităţile specifice totalitarismului, statul şi instituţiile sale, instrumentele ideologice şi de coerciţie, precum şi consecinţele acţiunii totalitare la nivel mondial.

După anii 1980 întâlnim la specialiştii ce au abordat acest fenomen al secolului trecut utilizarea termenului de fascisme sau de totalitarisme. S-a pus întrebarea firească, cum de a fost posibilă instalarea unui astfel de regim?, cum a putut opinia publică să fie atât de uşor manipulată?, cum a fost posibil ca indivizii să îşi urmeze liderii ca nişte executanţi şi adepţi supuşi?

Compararea familiei totalitare dinspre stânga spre dreapta eşichierului politic este mai mult specifică concluziilor din ultimele două - trei decenii. Prevalează studiile comparative dintre naţional-socialism şi comunism, cele două fiind analizate ca regimuri politice ce corespund în mod clasic conceptului de totalitarism, ca fenomen politic al sec al XX-lea.

Lucrările generale ne-au permis conturarea unei imagini mai complexe asupra perioadei, ca şi asupra acelor aspecte care nu ţin de totalitarism, dar care pot contura şi înţelege tabloul general al epocii. Atenţia noastră a fost canalizată pe reliefarea diferenţelor dintre fascisme, mai ales în ceea ce priveşte temele şi instrumentele comune şi specifice celor două. Interesante ni s-au părut punctele de vedere ale istoriografiei germane, în cazul de faţă cele ale lui Hannah Arendt şi ale lui Ernst Nolte, care, fie în perioada imediat de după război (cazul lui Hannah Arendt), sau la un interval de peste patru decenii (cazul lui Ernst Nolte), să impună complexe analize ce au demarat de la cazul Germaniei, pentru a se putea ridica la posibilitatea de a face comparaţii cu fascismul italian sau cu comunismul sovietic.

Specific la aceşti autori este şi concluzia lor de a nu introduce în conceptul de totalitarism şi acele regimuri politice de nuanţă autoritară, dictatorială, ca în cazul Spaniei lui Franco, Portugaliei

lui Salazar, Ungariei lui Horthy, Bulgariei lui Boris, Gărzii de Fier a lui Corneliu Zelea Codreanu, precum şi ale dreptei croate sau slovace.

Comună istoriografiei contemporane este şi ideea că totalitarismul s-a născut şi s-a impus la putere ca o ofensivă generalizată împotriva democraţiei, dar şi ca o reacţie şi o soluţie faţă de marxism, ca o prelungire a războiului pe timp de pace. Deşi s-a instalat pe un teren bătătorit anterior de tipurile de organizare ale puterii politice, totalitarismul s-a impus ca o formulă politică nouă şi unică prin: un nou model de stat, de ideologie, de amplificare a teoriilor rasiale, antisemite, de utilizarea unor instrumente şi mijloace coercitive hipertrofiate, dar şi printr-o extraordinară şi nemaiîntâlnită până atunci formă de manipulare atât a individului, cât şi a societăţii civile, şi nu în ultimă instanţă printr-o nouă viziune asupra lumii, asupra organizării ei viitoare, inclusiv în planul relaţiilor internaţionale.

Pentru sec al XX-lea totalitarismul ne apare în toată dimensionalitatea sa ca un fenomen unic, ca un experiment eşuat, ca o proliferare a răului indus până la nivelul subconştientului uman, ca o utopie ce a costat omenirea milioane de victime, sau aşa cum l-a descris Zeev Sternhell, „o paranteză a istoriei contemporane”(6).

Istoricii şi politologii, sociologii ca şi psihanaliştii au sesizat corect că totalitarismul a folosit teroarea prelungită, dar şi frica, teama, dar şi spaima instituţionalizate ca adevărate instrumente, scopuri şi mijloace ale interiorizării şi alienării individului.

Studiul nostru comparativ a ridicat o serie de întrebări, la care recunoaştem că nu am găsit întotdeauna răspunsul complet sau poate cel mai adecvat, şi anume: până unde cele două fascisme pot fi comparabile?, care sunt temele ce le apropie sau le diferenţiază, dar care fac ca ele să fie abordate ca regimuri totalitare?

Eseul nostru trebuie receptat mai ales din perspectiva abordării filosofice asupra problemelor generale referitoare la totalitarism, având în vedere că întregul nostru incurs a avut drept scop redactarea studiului nostru.

ORIGINILE ŞI CONCEPTUL DE TOTALITARISM

Secolul al XX-lea a fost secolul unei complexe confruntări dintre două tipuri de „revoluţie” ce şi-au propus reorganizarea puterii politice, a societăţii în general şi a impunerii unui nou model de stat, democratic sau totalitar, cel din urmă, apărut ca realitate conceptuală şi impunându-se după primul război mondial.

Analiza politologică a impus termenul de totalitarism, insistând însă, pe cele două nuanţe şi aspecte date de abscisa eşichierului politic: totalitarismul extremei stângi – comunismul şi totalitarismul extremei drepte – fascismul şi naţional-socialismul. Astfel, la sfârşitul anilor `30 ai

secolului trecut, conceptul era folosit pentru a descrie şi a compara realităţile Italiei fasciste şi cele ale Uniunii Sovietice. Astăzi, conceptul are o abordare mult mai complexă şi nuanţată, tocmai în baza a ceea ce s-a spus şi se spune că, secolul al XX-lea a fost cel al „iluziei totalitare" sau un delir derapant al raţiunii politice. Deşi termenul se impune după primul război mondial, rădăcinile sale se regăsesc încă din secolul al XIX-lea, derivate din romantism, dar şi din exacerbarea naţionalismului.

Se pune, aşadar, întrebarea: cum de a putut ajunge totalitarismul un rău absolut, de strivire a individului şi a valorilor libertăţii? Ideologia totalitară s-a conturat în mai multe ţări europene după sfârşitul primului război mondial şi după modul cum s-a încheiat pacea de la Paris - Versailles. Aceasta a fost posibilă, deoarece stadiile parcurse de mişcările fasciste au fost: criza micii burghezii şi a păturilor mijlocii din sec. al XIX-lea, alianţa dintre mica şi marea burghezie pentru cucerirea puterii, impunerea ideologiei fasciste şi socialiste ca armă teoretică a viitorului regim politic, iar ultimul stadiu să fie cel al autoritarismului absolut.

În cazul nazismului, rădăcinile sale ideologice derivă din romantismul sec. al XIX-lea, a conceptelor lui Friederich Nietzsche despre Ubermensch („Super Omul"), cel care extrapola eroismul german medieval în contrapondere cu lumea germană a sec. al XIX-lea ce-şi căuta soluţiile pentru unificarea germană. Astfel, Philip Wayne Powell scria că „ în sec. al XV-lea şi începutul sec. al XVI-lea un puternic val de patriotism german a fost stimulat de dispreţul italienilor faţă de inferioritatea culturală germană"(7). O influenţă ideologică semnificativă a venit din partea lui Johann Gottlieb Fichte, cel care solicita pornirea unei revoluţii naţional-germane împotriva lui Napoleon şi a ocupantului francez din primul deceniu al sec. al XIX-lea(8). A fost , de fapt, o exacerbare a sentimentului naţional impus până spre formele lui absolute.

Nietzsche a teoretizat două coduri morale: al clasei conducătoare şi al celei asuprite. Conceptul său de „supraom"simboliza omul adus prin educaţie, dar şi prin constrângere, prin intermediul trecutului eroic la capacitatea sa cea mai creativă, intelectuală, dar şi la cea productivă.

Henry Bergson, plecând de la Ch. Darwin, considera în planul evoluţiei istorice că supravieţuirea aparţinea celui mai adaptat. Pentru Italia mussoliniană, ideile lui Georges Sorel au avut o influenţă evidentă, plecând de la concluzia că societatea europeană a sec. al XIX-lea devenise decadentă şi dezorganizată, şi de aici, că soluţia viitoare trebuia atribuită unei conduceri formată din idealişti, care trebuie să se plaseze în afara stângii, cât şi a dreptei. Se impunea un neo-idealism politic, care în cazul Italiei postbelice, prin Giovanni Gentile, considera ca primă soluţie ideologică, dar şi în planul praxisului social-politic, eliminarea luptei de clasă din istorie prin naţionalism, partidul unic şi statul corporatist.

Secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea au fost martorele dezvoltării lente ale sentimentului naţional, a conştiinţei şi a statului naţional. După revoluţia franceză au luat naştere statele naţionale, ieşite de sub tutela monarhiilor absolutiste. Fichte vorbea de necesitatea unui Volkskrieg (Războiul

popoarelor) în care promova excepţionalul spirit combativ german, necesitatea purificării germane(9). El aducea în prim-plan un antisemitism ce a traversat întregul secol al XIX-lea. Soluţia sa era chiar crearea unui stat evreiesc în Palestina pentru a impulsiona pe evrei să părăsească Europa(10). Mai mult decât atât, Fichte propunea măsuri de o violenţă extremă: „să taie toate capetele lor într-o singură noapte"(11), idee pe care o vom găsi reluată de către conducătorii celui de-al treilea Reich. Altfel spus, antisemitismul modern a crescut direct proporţional cu declinul naţionalismului tradiţional, atingând punctul culminant în momentul în care sistemul european al statelor naţionale şi precarul său echilibru de forţe s-au prăbuşit(12).

Firul conducător al istoriei sec. al XX-lea a fost ofensiva statului totalitar împotriva democraţiei. Mussolini, Hitler, Lenin şi Stalin au pretins a fi urmaşi autentici ai iacobinilor din timpul revoluţiei franceze în faza sa radicală. Privind din planul istorismului, ar putea surprinde constatarea noastră, şi anume aceea că, iacobinii au fost „primul partid de tip totalitar", şi că regimul pe care l-au instaurat a avut caracterul de dictatură a partidului unic (Clubul iacobin), în consecinţă – a fost primul regim totalitar din istoria modernă.

Deontologic, analiza noastră este obligată să facă o primă formulare constativă, şi anume aceea conform căreia, plecând de la ideea de dictatură în istorie şi ajungând la formula totalitară din secolul trecut, se impune să apreciem că, în Italia, ca şi în Spania şi Portugalia, deşi vorbim de dictatura partidului unic şi a liderului, este discutabil dacă acestea au cunoscut şi au atins cu adevărat experienţa totalitară. La mulţi analişti, istorici şi politologi, am întâlnit ideea potrivit căreia fascismul mussolinian nu a reuşit niciodată să devină un totalitarism autentic, veritabil. Considerăm că el nu a atins dimensiunea totalitarismului nazist şi a celui sovietic, în cele două regimuri puterea fiind monopolizată în mod absolut.

În planul universului politologic s-a ridicat un semn de întrebare: care este cel mai bun regim politic? Aristotel Stagiritul stabilea din antichitate trei tipuri relevante: monarhia, oligarhia şi republica (democraţia). Principiul de bază al acestei clasificări, ca şi în oricare alta, trebuie să-l reprezinte numărul celor care deţin puterea politică. În epoca modernă, Montesquieu păstra clasificarea aristotelică şi rolul celor care deţin puterea, el înlocuind, însă, oligarhia cu despotismul ce conduce la dictatură. În perioada premodernă ideea naţională va schimba raportul politic, specific monarhiilor absolutiste medievale sau despotismului luminat, dintre monarhie şi popor. S-a adăugat, în mod firesc, o nouă abordare – cea a conştiinţei naţionale, care a făcut loc şi teoriilor rasiale, a întâietăţii unora faţă de celelalte. Statele naţionale trebuie, ca o legitate istorică, să înlăture imperiile multinaţionale, impunând noua creaţie a revoluţiei franceze – statul naţional.

Se afirma ideea că naţionalismul postrevoluţionar s-a transformat într-unul xenofob ce a contaminat naţiunile. Astfel, naţionalismul extremist a transformat vechiul antiiudaism, cunoscut din Antichitate şi revigorat în Evul Mediu, într-un antisemitism ideologic ce căpăta, tot mai mult, forma

unui program politic(13). Este perioada în care apar două lucrări care fac din rasismul antisemit baza teoretică a xenofobiei naziste: „Eseu asupra inegalităţii raselor umane”- Ar. Gobineau şi „Fundamentele sec. al XIX-lea” a lui H.S.Chamberlain. Se impuneau argumentele aşa-zis ştiinţifice ale rasei şi psihologiei rasiale. Evreul apărea astfel ca singura primejdie şi singurul concurent real pentru rasa ariană superioară(14).

Difuzarea antisemitismului s-a produs prin excelenţă în rândurile burgheziei mici, dar şi a burgheziei mijlocii europene, ca şi prin partide şi curente, fie de dreapta, fie de stânga. Se arunca asupra evreilor responsabilitatea pentru toate contradicţiile, dificultăţile şi convulsiile economiei capitaliste, mai ales la nivelul micii burghezii.

Democraţia liberal-burgheză a sec. al XIX-lea nu era încă pregătită pentru a aborda şi a anihila aceste probleme. Ceea ce surprinde este că astfel de lucrări ce aveau ca temă psihologia rasială, deşi erau respinse de majoritatea specialiştilor, au avut o extraordinară percepţie la nivelul burgheziei naţionaliste. Nu întâmplător, keiserul Wilhelm II ordona ca lucrarea „Fundamentele sec. al XIX-lea” a lui Chamberlain să devină obligatorie pentru profesorii prusieni.

Gobineau acuza căderea regimului din Franţa drept cauză a degenerării rasiale, cauzate de melanjul rasial ce a distrus puritatea rasei ariene(15). S-a ajuns la o ireconciliabilitate între rasa ariană şi cultura evreiască. De aceea păstrarea purităţii rasiale era importantă în prevenirea degenerării societăţii germane.

O altă influenţă majoră asupra nazismului, cel puţin până în 1933, a avut-o Oswald Spengler. Acesta a influenţat mai mult pe Benito Mussolini, atunci când scria în „Declinul Occidentului”, 1918, că decadenţa civilizaţiei europene moderne era cauzată de prezenţa indivizilor nereligioşi şi a cosmopolitismului iudaic. Spengler vedea într-o civilizaţie un parcurs ciclic ce implica naşterea, maturitatea, îmbătrânirea şi moartea(16).

Cum este şi firesc, atunci când era atins punctul de civilizaţie, cultura respectivă îşi pierdea capacitatea sa de creaţie, intrând în ciclul decadenţei. Era firesc ca un nou ciclu să urmeze, dar cu un alt tip de societate. De altfel, Spengler considera că lumea germană a lui Bismarck şi a lui Wilhelm II va moşteni grandoarea Romei antice. El critica marxismul, deoarece dorea „să dreseze” proletariatul în exproprierea proprietarului capitalist. Criticând marxismul, Spengler considera că adevăratul socialist este cel de formă corporatistă.

Antisemitismul căpăta abordări atât de stânga, cât şi de dreapta, influenţând atât mişcarea muncitorească şi socialistă, cât şi grupările conservatoare. Louis Ferdinand Celine în cartea sa „Ecoles des cadavres” pretindea că evreii au împiedicat evoluţia Europei spre o „entitate politică”, provocând toate războaiele din 843 şi până în 1938, complotând pentru ruina Franţei şi a Germaniei(17). Explicaţiile ce se desprind provin dintr-o situaţie interesantă a structurii ocupaţionale din lumea marilor averi. Astfel, evreimea din Europa Centrală şi Occidentală ajunsese la un punct de

saturaţie în ceea ce priveşte averea şi bunăstarea economică. Deşi pare surprinzător, atât în Germania, cât şi în Austria, Austro-Ungaria, Franţa (etc.) ziarele, editurile, muzica, teatrul, cabaretul au devenit întreprinderi evreieşti. Legat de acest aspect, în Europa sec. al XIX-lea circula printre notabilii evreimii o butadă: „Nu suntem prinţi, dar îi guvernăm pe prinţi”(18).

Un alt aspect important al originilor totalitarismului de dreapta face trimitere la rasa ariană, mai ales pentru germani, care se considerau descendenţii arienilor antici. Johann Gottfried Herder susţinea, astfel, că popoarele germanice posedă prin originea lor ariană o mare capacitate de înţelepciune, nobleţe şi ştiinţă(19). Arianismul german se delimita strict de cultura popoarelor semite. Se impunea astfel noţiunea de supremaţia albilor, o rasă de civilizaţie superioară celei semite.

Dacă francezii au impus un tip de gândire rasială pentru războiul civil împotriva nobilimii medievale, gândirea rasială germană s-a axat pe ideea de a uni poporul. Aceasta a făcut ca rasismul german să nu se confunde cu naţionalismul german. Dacă la Spengler se vorbea de decăderea culturii occidentale, Arthur de Gobineau prevestea dispariţia omului obişnuit. Acesta introducea un nou concept care, după 50 de ani, avea să capete popularitate şi anume, acela a unei elite care să înlocuiască aristocraţia(20). Gobineau propunea înlocuirea unor prinţi (cei specifici sec. al XVII-lea şi al XVIII-lea) cu o rasă a prinţilor arieni care, conchidea el, erau în primejdie de a fi copleşiţi de clasele inferioare neariene europene.

Apropierea războiului mondial a animat ideile protestatare ale micii burghezii de tentă anticapitalistă şi antidemocratică, xenofobă şi antisemită. Se conturau două spaime: cea de tip anticapitalist şi antiburghez cu nuanţe de stânga marxiste şi leniniste, dar şi cea a micii burghezii, faţă de mişcarea socialistă şi muncitorească. S-au produs interesante confuzii între cele două spaime, în căutarea soluţiilor de a se pronunţa pentru capitalism, dar de a respinge economia liberală şi democraţia parlamentară sau de a se pronunţa pentru dictatura antidemocratică şi anticapitalistă ca singura soluţie împotriva ideilor comuniste şi socialiste. Se năştea timid ideologia fascistă, desprinsă din naţionalismul xenofob şi antisemitic, făcând, astfel, ca cele două să devină instrumentul de legitimare a intereselor spre care mica burghezie spira. Au existat mai multe puncte de întâlnire ale unor fracţiuni politice ce baleiau spre stânga socialistă şi dreapta viitor-fascistă.

Sociologul Karl Polany în lucrarea sa „The Great Transformation” arăta că „soluţia fascistă” poate fi descrisă ca o reformă a economiei, realizată cu preţul extirpării tuturor instituţiilor democratice, atât în sfera relaţiilor industriale, cât şi în domeniul politic(21).

Chiar dacă unele forme ale ideologiei fasciste admiteau industrialismul, toate respingeau democraţia civică şi politică, drepturile şi libertăţile oamenilor, contractul social dintre stat şi societatea civilă.

În cazul Germaniei, naziştii au susţinut că ideologia lor a fost influenţată de conducerea şi vizionarismul cancelarului de fier Otto von Bismarck. Ei considerau că Bismarck s-a aflat în

imposibilitatea de a finaliza unificarea germanilor datorită infiltrării industriaşilor şi bancherilor evrei. Astfel, Hitler susţinea ideile lui Bismarck de creare a imperiului german, criticând, însă, politicile moderate ale celui dintâi. El se prezenta în „Mein Kampf” ca un al doilea Bismarck(22), în sensul în care îşi propunea realizarea planului Germaniei Mari. Lumea germană a avut un parcurs ce a aliniat în construcţia naţionalismului începând cu eroul niebelungian „Siegfried”, continuând cu un lung şir de gânditori ca Schelling, Schopenhauer şi Nietzshe, Hegel, Dilthey, Simmel, Scheler, Heidegger, Jaspers şi Max Weber.

Critica societăţii burgheze este omniprezentă şi în opera lui Marx, cel care afirmă că acest tip de societate este un „ bellum omnium contra omnes”(23). Marx abordează tipul de societate lipsită de clase, prin unicitatea individului topit în marea masă a colectivităţii, în care contează întregul şi nu elementul constitutiv. Trecerea individului în masă este la Marx avansarea prin revoluţia proletară până la o formulă de dominare a societăţii prin prisma socialist-comunistă(24).

Noua percepţie cade în sens filosofic pe om, gândit la fel ca punct de plecare, atât la Marx, cât şi la Nietzsche, dar atât de diferit interpretat la cei doi prin formula de supraom. Noua formulă impusă de Nietzsche implică teoria că cei slabi şi degeneraţi trebuie eliminaţi, nobleţea puterii politice aparţinând supraomului sau culturii rasiale. Paradoxul este că de la cei doi s-au desprins cele două ideologii ale stângii şi dreptei, comunismul şi naţional-socialismul, dar care au aceeaşi germinare ideologică. În paralel, celor doi li se alătură Max Weber care prin punctele sale de vedere sfidează laşitatea burgheziei liberale, el devenind un teoretician „inconştient” al prefascismului(25). Marx şi Weber s-au axat pe lupta de clasă, abordată ca finalitate diferită în funcţie de accentul pus pe rolul proletariatului la primul, sau al burgheziei la cel de-al doilea. La cei doi teoreticieni, ca şi la Nietzsche, Hegel, Fichte, societatea liberală este „o societate a plinului”(26), care scoate din ecuaţie proletariatul sau, altfel spus, nemulţumitul. Bolşevismul va marja tocmai pe această latură a nemulţumitului, majoritar demografic, care trebuia să impună un alt tip de revoluţie-cea a proletariatului. Acesta a fost sâmburele comun care a explodat ideologic după primul război mondial în fascism şi comunism. Masa nemulţumită a găsit prin cele două formule ideologice calea, traseul de a prelua puterea. Paradoxal, instrumentele şi metodele de acţiune au fost aceleaşi.

Totalitarismul a fost rezultatul celei mai grave crize a societăţii liberale de la finele sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea. Cele două extreme ale totalitarismului s-au născut din aceeaşi formulă de negare a societăţii liberale.

O altă componentă a originilor totalitarismului provine din confruntarea politico-militară dintre cele două formule consacrate în sec. al XIX-lea ale pangermanismului şi, respectiv, ale panslavismului. Acestea erau nu numai proiecte de cucerire a celor două imperialisme, ci şi soluţii pentru organizarea viitoarelor statalităţi, deja multinaţionale. Erau două idei a două familii

continentale ce-şi propuneau să-şi caute „colonii pe continent”. Dacă englezii şi francezii voiau să domine marea, pangermanii şi panslavii voiau să domine uscatul(27).

De fapt, asistăm la o geopolitică cu caracter mondialist, dar care îşi concepe cuceririle în plan continental. Altfel spus, era un concept colonial, continental, în care alături de etnia germană sau rusă, trebuiau afiliate şi, mai ales, asimilate toate celelalte etnii ce se aflau în zona geografică. Era totodată şi o interesantă delimitare, fie a unei Europe centrale germanizate, fie a unei Europe răsăritene şi sudice rusificate. Există aici, totodată, şi un argument al istoriei: fie Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană (Primul Reich), fie Sfânta Rusie medievală. Acest aspect glorifica un trecut imperial care incita la mândria celor două imperialisme.

Mişcările pannaţionaliste propovăduiau originea divină a propriilor popoare şi istorii. În această accepţiune nu mai putea fi admisă ideea individului în sine, ca entitate. Individul are o valoare divină, doar „atâta vreme cât aparţine poporului ales, ca fiind de origine divină”(28).

Originea metafizică a omului mitic trebuia înlocuită cu aceea a marii mase. De aceea în regimurile totalitare individul nu există, el fiind strivit de marea masă. Individul este canalizat să înţeleagă că el nu există în afara masei. Fără ceilalţi el nu există. Se subînţelege astfel, de ce rasismul, care nega originea comună a omului, a introdus conceptul de origine divină a unui popor. Apărea contrastul de primordialitate a unui popor faţă de celelalte, considerate ca fiind inferioare. S-a trecut, treptat, de la individualismul liberal la colectivismul corporatist, ce va fi unul din fundamentele regimurilor totalitare.

La nivelul acestei abordări, apărea, referitor la evrei, formula de „poporul ales”. De fapt, Voltaire, Renan şi Taine explicau, încă din sec. al XVIII-lea, că evreii prin această formulă se identificau ca religie şi naţionalitate la opoziţie absolută în istorie, şi la o relaţie singulară a propriei lor etnii cu D-zeu(29). Această mândrie, pervertită, atât în plan etnic, cât şi în plan religios, era generatoare de reacţii fanatiste de-a lungul istoriei faţă de evreu. Creştinul, spre exemplu, nu putea accepta că providenţa divină l-a ales pe evreu. Aceasta a devenit o temă în care frontiera dintre raţional şi iraţional nu numai că s-a diluat, dar ea a devenit antagonică prin instrumentele coercitive ce au fost aduse pentru a-l anihila pe evreu. Mitul poporului ales trebuia înlocuit cu mitul distrugerii sale finale. S-a ajuns astfel la o inversare iraţională în tehnica de construire a temelor antisemite.

Primul război mondial şi perioada interbelică au impus realitatea dezintegrării modelelor politice anterioare cu excepţia democraţiei franceze, britanice şi nord-americane. Între stânga şi dreapta unei Europe abia ieşită din război, un nou tip de stat apărea, ca o soluţie, mai ales pentru învinşi, pentru cei care ieşiseră izolaţi sau erau nemulţumiţi de modul cum se încheiase conferinţa de pace.

Pentru Italia, disputele ideologice din sec. al XIX-lea erau cele specifice la nivel european. Unificarea Italiei, realizată pe etape lăsa o mare problemă neabordată, şi anume, capacitatea noii

monarhii italiene de a se înrola în ierarhia marilor puteri. Aceasta explică şi oscilaţia sa între Puterile Centrale şi Antantă. Viitoarea ideologie fascistă mussoliniană apărea ca o consecinţă a „războiului social" dintre burghezie şi proletariat. Acest aspect explică de ce în plan ideologic Mussolini se temea de infiltraţiile marxismului de tip sovietic, el căutând „vaccinul" necesar împotriva metodelor moscovite pe care, de fapt, le împrumuta la scară mai mică, referitor la antiparlamentarism, antiliberalism şi antiindividualism, dictatura liderului şi a partidului unic. Pare un paradox, dar s-a acreditat ideea că, într-o lume bolşevizată, un stat fascist putea să apară ca „un azil al libertăţii".

Benito Mussolini se va revendica de la ideile naţionaliste ale Risorgimento-ului, dar mai ales de la teoriile lui Giuseppe Mazzini, sperând şi crezând că în naţionalismul pe care-l preconiza va depăşi sfera luptei de clasă. Totodată acesta considera că, sistemul propus de el nu se baza pe vechile reguli ale naţionalismului specific sec. al XIX-lea, că noul tip de stat nu mai era un substitut al voinţei naţionale, ci dimpotrivă, unitatea naţională trebuia să fie forţa noului tip de stat. Sentimentul naţional se dilua în formula statului total.

Fascismul italian a apărut în concepţia noastră ca o reacţie împotriva regimului liberal al sec. al XIX-lea, regim criticat în primul rând pentru faptul că la sfârşitul primului război mondial şi, mai ales, în cadrul sistemului de tratate de la Paris-Versailles, Italiei nu i s-a oferit statutul de mare putere. Gloria vechii Rome va deveni la Mussolini laitmotivul întregului său demers intern şi internaţional. Altfel spus, între cele două viitoare fascisme există origini ideologice diferite. Astfel, antisemitismul german al sec. al XX-lea era total diferit la cele două state. Dacă Germania a pierdut războiul şi a primit măsurile dure ale învingătorilor în problema reparaţiilor şi a cedărilor teritoriale, la polul opus, Italia a câştigat războiul, dar a pierdut pacea. Naţionalismul italian ce mocnea în sec. al XIX-lea s-a îmbibat de mitul victoriei mutilate. Retorica fascisto-mussoliniană preciza că Italia a pierdut pacea din cauza ignoranţei vechii lumi politice liberale(30).

Leninismul, ca şi fascismul şi naţionalismul ne apar ca erezii de la modelul politic anterior de organizare a puterii. Cele trei demarau din convingeri comune precum:

- democraţia liberală nu era singurul model posibil de urmat;
- erau antiparlamentariste şi antipluraliste;
- partidul unic era soluţia ideală pentru organizarea puterii;
- necesitatea creării mişcării, ca o organizaţie formată din revoluţionari de profesie, supuşi şi reuniţi în jurul liderului;
- niciuna dintre ele nu avea încredere totală în capacitatea proletariatului de a se organiza;
- elita de partid trebuia să înlocuiască vechea aristocraţie modernă a puterii (industriaşi, bancheri, intelectuali, comercianţi etc.);
- în raportul dintre clase, violenţa care trebuia să inducă frica, era percepută ca instrumentul de bază, ca arbitrul ce va asigura supunerea individului ca şi a întregii colectivităţi.

- Pentru că ţările lor nu erau bine guvernate trebuiau create instrumente noi ale statului, instituţii care să se supună total idealului mişcării(31).

Totalitarismul interbelic nu s-a putut impune decât pe extremele abscisei politice, extrema stângă pentru comunism şi extrema dreaptă în societăţile fragil-democratice ce au trecut la fascism.

Paradoxul căutărilor de început trebuie înţeles în sensul că, Moscova şi Internaţionala a III-a integrau fascismul în dreapta politică, în timp ce statele democratice şi fasciste integrau bolşevismul în întreaga stângă politică. Cele două extreme au dat vina una pe alta asupra întâietăţii lor, astfel fascismul apărea la Mussolini şi apoi la Hitler ca o reacţie, temporală – după revoluţia bolşevică.

Conceptul de totalitarism apare ca unanimitate a punctelor de vedere numai după primul război mondial, perioada interbelică punând în discursul politologic compararea realităţilor Italiei fasciste şi ale U.R.S.S.. De aceea totalitarismul implică cele trei componente: cel bolşevic, cel fascist-italian şi cel german. Realitatea a demonstrat că bolşevismul rus s-a născut din războiul împotriva capitalismului, iar fascismul şi naţional-socialismul s-au născut din războiul contra marxismului(32).

Benito Mussolini este cel care a consacrat formula de stat totalitar în accepţiunea italiană a termenului de „totalitario" şi „totalitarietta", termeni desprinşi din discursul lui Mussolini din 28 oct. 1925, atunci când rostea cunoscuta formulă „totul în stat, nimic în afara statului, nimic împotriva statului"(33).Francois Chatelet şi Evelyne Pisier, referindu-se la termenul de totalitar, consideră că acesta a fost folosit prima oară în ziarul „Times", în nov. 1929, cu abordare terminologică la statul totalitar, fascist sau comunist, născut ca o reacţie faţă de pluralism şi parlamentarism(34).

În literatura de specialitate întâlnim diverse puncte de vedere referitoare la caracteristicile totalitarismului:

- În 1940, American Phylosophical Society, la primul său Congres, considera că noţiunea de totalitarism prezintă câteva trăsături semnificative:
  - Fenomenul apare ca fiind din punct de vedere istoric situat în sec. al XX-lea, deosebindu-se de orice alt precedent cum ar fi dictatura, despotismul, tirania… .
  - Acest fenomen desemnează două tipuri de regim politic, Uniunea Sovietică a lui Stalin şi Germania lui Hitler, care, fără a fi perfect asemănătoare, au numeroase trăsături comune.
  - În istoriografia de specialitate s-a căzut de acord în a nu desemna sub acest termen şi Italia lui Mussolini.
- În 1954, Karl Friederich, în lucrarea sa publicată, totalitarianism, desprindea 6 aspecte caracteristice, şi anume:
  - Un partid unic (de masă), în general condus de un lider charismatic.
  - Ideologie oficială.
  - Controlul partidului asupra economiei.

- Monopolul mijloacelor de comunicare.
- Monopolul mijloacelor de luptă.
- Un sistem de teroare poliţienească şi politică.

- În Encyclopedie des sciences sociales, Spiro consideră că există 6 trăsături esenţiale ce caracterizează fenomenul totalitar:

- Universalismul, deoarece pretinde că va reface specia umană după propria sa imagine.
- Participarea forţată, aleşii obţin până la 100% din voturi.
- Desfiinţarea organizaţiilor şi a asociaţiilor neoficiale.
- Violenţa militară şi paramilitară.
- Incertitudinea, imprevizibilitatea şi insecuritatea normelor, întrucât voinţa personală face legea şi ea poate schimba fără încetare instituţiile pozitive. Apare astfel un sentiment de insecuritate care conduce la iraţionalism şi teroare.
- Unicitatea scopului în opoziţie cu pluralismul regimurilor constituţionale.

- Cel mai des citate puncte de vedere sunt cele formulate de Raymond Aron. În opinia sa, un regim totalitar se distinge prin faptul că:

- Un partid are monopolul activităţii politice.
- Partidul unic este animat sau înarmat cu o ideologie căreia îi conferă o autoritate absolută şi care devine adevărul oficial de stat.
- Statul îşi rezervă un dublu monopol: al forţei şi al mijloacelor de convingere.

- Plecând de la studiile lui Raymond Aron, Leon Poliahov, Karl Popper, Franz Neuman şi Zbigniew Brzezinski, Fr. Chatelet, Milovan Djilas, Claude Lefort, Henrz Nichel, R. Calergi putem stabili ca elemente caracteristice ale statului totalitar, următoarele componente:

- un singur partid deţine monopolul politic;
- sistemul politic pluralist este înlocuit de cel monopartidic;
- partidul unic susţine o ideologie absolută, în afara căreia nu mai poate exista nimic;
- regimul totalitar depinde de un mecanism economic şi politic de comandă;
- calitatea de membru de partid este acordată numai indivizilor formaţi printr-un regim educaţional ce începe în copilărie, maturitatea fiind exerciţiul unei loialităţi absolute;
- partidul unic vizează toate compartimentele vieţii economice, sociale, politice, culturale, propagandă, serviciile secrete;
- întreaga construcţie politică are în capul ierarhiei pe liderul absolut faţă de care cultul personalităţii devine contrafortul întregii arhitecturi politice;
- liderul este susţinut de o mişcare paramilitară (fasciile lui Mussolini, legiunile lui Franco sau cele ale lui Salazar, Crucile cu săgeţi ale lui Salaszi şi ale lui Horthy şi, în mod special,

trupele S.A. şi apoi cele S.S. ale lui Hitler sau partidul clasei muncitoare în regimurile comuniste);

- aparatul de propagandă este instrumentul cel mai tenace de penetrare în conştiinţa individului;
- ideologia devine instrumentul care construieşte şi interpretează trecutul, modelează prezentul, prefigurează viitorul, remodelând conştiinţele individuale supuse voinţei dictatorului;
- teroarea devine fundamentală faţă de oponenţii regimului, fie în lagărele de muncă, de exterminare, fie în gulagurile sovietice, acolo unde sunt „topite” toate ideile ce contravin regimului;
- statul totalitar impune un control strict asupra comportamentului cetăţeanului, informaţia fiind cenzurată de autoritate;
- statul totalitar a fost unul poliţienesc, ce a suspectat societatea în ansamblul său, ca şi pe individ, teroarea fiind un instrument ce trebuie să suprime orice tip de reacţie;
- manipularea individului, a grupurilor sociale, etnice sau rasiale era o tehnică ce trebuia să inducă în conştiinţe acelaşi scop, adică zeificarea liderului şi a mişcării;
- tipul de totalitarism ce s-a instalat într-o ţară a depins de experienţa istorică a naţiunii respective, de natura ideologiei, de gradul de dezvoltare economică, ca şi de acela de exersare sau nu a democraţiei;
- în totalitarism individul nu există, el se supune masei, voinţei statale;
- statul totalitar a fost unul coercitiv, bazat pe dominaţia celor trei monopoluri: constrângerea prin teroare, mijloacele de informare şi organizarea economică şi politică.

Primul război mondial, abordat ca un război total a fost şi termenul extins către regimurile politice în care totul s-a manifestat în stat şi pentru stat. Politologii, ca şi istoricii vorbesc astăzi de fascisme şi totalitarisme(35), ca urmare a caracteristicilor comune: antiparlamentarism, antiliberalism, antiindivid şi oponentul său marea masă, teroarea şi suprimarea oricărei opoziţii, propaganda masivă şi absenţa oricărei critici, toate bazate pe dictatura liderului şi a mişcării.

Istoria sec. al XX-lea a parcurs şi o interesantă evoluţie a tipurilor de totalitarism. Astfel, totalitarismul extremei stângi şi al extremei drepte, prin pactul Ribbentrop-Molotov a deschis calea războiului. La finele celei de-a doua conflagraţii mondiale totalitarismul extremei drepte, fascismul şi nazismul, a ieşit înfrânt de pe ansamblul fronturilor. Paradoxul evoluţiei conflictului a proiectat totalitarismul extremei stângi ca pe un tip de regim politic rezultat din ocupaţia sovietică şi impunerea regimurilor comuniste în Centrul, Estul şi Sud-Estul Europei, dar şi pe alte meridiane ale globului.

Bipolarizarea sistemului politic mondial în capitalism şi comunism s-a încheiat la finele secolului trecut prin prăbuşirea regimurilor comuniste în mai multe valuri, implicând ţările de

dincoace de Cortina de fier în primul val (1989), U.R.S.S. în al doilea val (1991), urmat apoi de războiul civil din fosta Jugoslavie.

Dacă regimurile comuniste s-au prăbuşit în Europa, aceasta nu înseamnă şi prăbuşirea comunismului, prezent şi astăzi la putere în forme diferite în Coreea de Nord, în China sau în Cuba.

Conceptul de totalitarism ridică şi astăzi o complexă polemică ca urmare a abordărilor legate de înţelegerea extremei stângi şi a celei drepte, ca nişte componente ale aceluiaşi tip de acţiune(36). Din acest punct de vedere definirea totalitarismului a devenit incitantă, controversată, această problematică a abordării căpătând valenţe multiple, mai ales după al doilea război mondial. Aspectul interogativ implică o analiză foarte complexă asupra modului cum au venit la putere, cum s-au caracterizat sau diferenţiat şi care este tipul de raport comparativ cu alte dictaturi din istorie. Termenul „total" îl întâlnim în accepţiunea „războiului total" din timpul revoluţiei franceze. La Hegel şi la Adam Muler este abordat conceptul de „totalitate organică" (totalitat), idee asociată cu statul, înţeles ca totalitatea forţelor vii sau aşa cum întâlnim şi în lucrările lui Marx şi Lassale despre „revoluţia totală"(37).

Totalitarismul este un regim politic bazat pe o complexă birocraţie de partid, ca monopol al puterii(38). După al doilea război mondial pe fondul proeminenţei stângii comuniste, totalitarismul este înţeles ca supunerea totală a individului faţă de stat(39). În accepţia aceluiaşi autor, ideologia serveşte statul în definirea trecutului, explicarea prezentului şi prefigurarea viitorului(40).

Regimurile totalitare au folosit orice tip de tehnică, fizică sau psihologică pentru a impune un control absolut asupra individului ca şi asupra masei. Manipularea masei este, de fapt, topirea individului în marea masă, ca o subordonare a individului faţă de întreg, marea comunitate. Cunoaşterea psihologiei individului sau a masei sociale este un obiectiv de penetrare în conştiinţa umană care prin teroare şi constrângere atinge idealurile mişcării.

Totalitarismul în accepţiunea sa largă poate fi abordat ca o mişcare politică, regim sau sistem politic, ca ideologie în sfera puterii. Dominaţia totalitară este sinonimă cu controlul total asupra societăţii, a individului şi a instituţiilor politice. Statul totalitar este unul războinic, conceput ca unul permanent cu toţi adversarii săi. Deşi totalitarismul apare ca o fatalitate, el a fost un rezultat al civilizaţiei europene, o secreţie rezultată din amplificarea naţionalismelor de tot felul de la sfârşitul primului război mondial. El proiectează conceptul de schimbare ca rezultat, fie al revoluţiei bolşevice, fie a celei fasciste sau naţional-socialiste. Individul este „topit", absorbit complet în noţiunea de clasă (U.R.S.S.), în cea de stat ca în Italia mussoliniană sau în aceea de rasă ca în Germania nazistă. Astfel, în totalitarismul stângii accentul cade pe om, pe când în cel al dreptei accentul cade pe stat şi rasă. Pentru regimurile totalitare cel mai interesant scop era de a induce în om frica, după motto-ul lui Caligula: „Lasă-i să urască, atâta timp cât le este frică".

Ajunşi aici, problema care se pune pentru istoric sau pentru politolog înseamnă căutarea răspunsurilor la câteva întrebări de genul:

Secolul trecut a fost o isterie generală, de triumf a violenţei asupra raţiunii sau totalitarismul a fost atât de bine gândit încât a reuşit să manipuleze conştiinţele cetăţenilor?

Cum de un lider, de la Mussolini la Lenin, de la Stalin la Hitler, trecând la dictatorii comunişti ai celei de-a doua jumătăţi a sec. al XX-lea au găsit milioane de adepţi care într-o psihoză generală li s-au supus?

Cum de a fost posibilă imensa popularitate propulsată de cultul personalităţii?

Cum au reuşit să transfere paranoia lor la milioanele de adepţi, şi cât de sănătoşi mintal erau adepţii care i-au urmat?

Istoricii şi psihanaliştii au sesizat că totalitarismul a folosit teroarea prelungită şi teama instituţionalizată ca instrumente ale interiorizării individului. A fost un veritabil dresaj al individului care a fost învăţat ce trebuie să facă şi ce nu trebuie să spună, ţinut într-o teroare comisă cu raţionalitate până la perfecţiune şi cu iraţionalitate până la exces, victimele nemaifiind văzute ca oameni, ci ca fiinţe demonice sau ca nişte instrumente lipsite de drepturi(41).

Abordarea problemei totalitarismului nu ar fi căpătat o importanţă atât de covârşitoare, cum a fost cazul în ultimul deceniu, dacă la baza ei nu s-ar fi aflat convingerea potrivit căreia ar exista o formă modernă de totalitarism în sânul căreia atât naţional-socialismul, cât şi bolşevismul ar fi, în esenţă, identice. Pe de altă parte, dacă două fenomene posedă atâtea similitudini în esenţă, fenomene care nu au rădăcini comune, nu urmăresc acelaşi scop şi nu au nici un substrat similar, atunci înseamnă că similitudinile sunt fie pur formale, fie unul s-a adaptat celuilalt. Ar fi posibilă etichetarea bolşevismului drept fascist într-un anumit stadiu şi a fascismului drept bolşevic în întregime? Răspunsul la această întrebare nu este posibil decât dacă noţiunile complexe de fascism, naţional-socialism, respectiv bolşevism, ar fi cercetate în natura lor singulară, fără a fi automat subordonate noţiunii formale de „totalitarism”(42). Intenţia lui Mussolini a fost contopirea individului cu comunitatea naţională prin intermediul instrumentelor propagandei totalitare asupra politicii, care nu lăsa loc disidenţei şi opoziţiei. Fascismul italian devenea astfel un model fără ca forţa lui intrinsecă să fie şi stâlpul dreptei europene. Completându-l, naţional-socialismul a înrolat masele sub semnul unei discipline colective, bazate pe o discriminare rasială, nemaiîntâlnită până atunci. Cea de-a treia componentă totalitară a fost aceea a stângii comuniste în care o fostă idee imperială, cea ţaristă a schimbat prin revoluţia de la 7 nov. 1917 doar sensul ideologic al aceleiaşi formule imperiale, în care dominarea nu era doar în interiorul multinaţional, ci şi în cel al formulei că, revoluţia din Rusia trebuia să devină începutul revoluţiei mondiale, comuniste.

PRINCIPALELE TEME ALE FASCISMULUI ŞI ALE NAZISMULUI

Abordarea fascismului ca o componentă a totalitarismului am fixat-o prin formula firească a termenului în sine, completată însă şi prin cel de fascisme. Nu există, practic, nicio noţiune cu acest nume care să fi apărut înainte de primul război mondial. Capitalismul şi comunismul, liberalismul şi conservatorismul, ca şi naţionalismul erau deja repere ideologice din sec. al XIX-lea. În 1920, în Europa, puţini erau cei care cunoşteau termenul de „fascism”(43). În perioada interbelică, dar mai ales după a doua conflagraţie mondială, fascismul era abordat într-o manieră diferită: de unii era văzut drept reacţionar, de alţii drept revoluţionar. S-au născut astfel interpretări şi confuzii care au suscitat creşterea interesului faţă de abordarea acestui subiect.

Noţiunea de fascism are şi în prezent o conotaţie nemijlocit politică, tocmai în contextul în care, vorbind despre fascisme, lărgim aria de analiză a fenomenului. Niciunul din marile curente politice europene, conchide Ernst Nolte, nu a rezultat dintr-un război(44). Liberalismul a reflectat ascensiunea burgheziei, conservatorismul apărea ca o reacţie faţă de revoluţia franceză, socialismul, ataşat proletariatului se năştea ca un rezultat din procesul industrializării, în vreme ce naţionalismul apărea , pe de o parte, faţă de monarhiile absolutiste şi multinaţionale, dar şi ca o tendinţă firească a tinerelor naţiuni în vederea formării statului naţional.

Marele Război, prin complexitatea derulării sale, a modului cum s-a încheiat, inclusiv pacea au trebuit să facă loc unei noi apariţii politice. El apărea din fostul corp politic şi ideologic al Europei pe care îşi propunea să-l modifice şi să-l schimbe. Trecerea s-a făcut mai lent de la conservatorismul radical la fascism, în comparaţie cu cea a trecerii de la liberalismul de stânga la socialism.

Etichetarea de fascism numai pentru cel italiano-mussolinian nu se susţine, fenomenul extinzându-se, cel puţin în planul percepţiei, şi la alte state, fie reapărute după primul război mondial, fie nemulţumite de modul cum s-au încheiat războiul şi pacea. Vorbim despre un fenomen desemnat sub numele de fascism, dar care implică diverse mişcări fasciste ce s-au aşezat pe o serie de elemente comune, însă cu particularităţi specifice. Similitudinile şi diferenţele fac un corpus comun în accepţiunea generală de fascism.

Fascismul poate fi astfel interpretat ca o nouă soluţie politică a adversităţii reciproce dintre burghezie şi proletariat, totul fiind anvelopat într-o teribilă haină antisemită. Astfel, numai în acest aspect al antisemitismului, până chiar şi interpretarea evreiască conchid că dacă toate mişcările fasciste au avut în principal acest caracter, cea naţional-socialistă le-a depăşit, în particular, pe toate(45).

Unii cercetători l-au abordat ca pe un fenomen intelectual, din prisma apartenenţei sale la galeria „ismurilor” specifice gândirii politice de la sfârşitul sec. al XIX-lea şi începutul veacului următor. Alţii l-au considerat a fi un fenomen social-economic, apărut pe fondul dezastrului provocat

de război, când unii au fost aruncaţi împotriva celorlalţi, fără a fi întrebaţi. Acest tip de personalitate va alege după război că singurul mijloc de rezolvare era de a-şi impune propria autoritate. Aceşti indivizi, frustraţi şi nemulţumiţi au găsit în fascism câmpul fertil pentru însămânţarea forţei, căreia restul comunităţii trebuia să se supună.

Suntem de acord cu definiţia dată de Erns Nolte potrivit căreia „fascismul este antimarxismul care aspiră să-şi nimicească adversarul prin dezvoltarea unei ideologii radical-opuse, dar totuşi învecinate, prin metode aproape similare, dar totuşi diferite şi caracteristic modificate, fără însă a părăsi vreun moment cadrul inexpugnabil al autonomiei şi al afirmării naţionale”(46). Continuând, putem stabili că, fascismul ia forma unei contrarevoluţii pe terenul revoluţiei însăşi.

Mişcările fasciste din Europa, şi nu numai, din perioada interbelică, au fost reacţii violente faţă de democraţie, liberalism, dar şi faţă de comunism, au negat pluralismul social-politic, ca şi pe cel rasial, şi-au manifestat tendinţele totalitare prin partidul unic în interior şi expansiunea economică şi militară în exterior. În baza acestor parametri, alături de fascismul italian şi de nazismul german intră în aria regimurilor fasciste şi austrofascismul lui Dollfuss şi Schuschnigg, regimurile lui Primo de Rivera şi Franco în Spania, al lui Salazar în Portugalia, ale lui Horthy şi Szalasi în Ungaria, al lui Pilsudski în Polonia, Corneliu Zelea Codreanu şi Antonescu în România, Pavelic în Croaţia, Tiso în Slovacia sau Metaxas în Grecia(47). Acestea erau regimuri cu un pronunţat caracter naţionalist şi conservator de dreapta, militarist, unele dintre ele având şi o puternică componentă religioasă.

Unele partide, precum Tabăra Uniunii Naţionale din Polonia, Crucile cu Săgeţi din Ungaria sau Garda de Fier din România, nu au preluat puterea în totalitate, dar s-au apropiat pentru scurtă vreme de deţinerea acesteia. Aceste scenarii politice de tip dictatorial devin realităţi politice în formula lor regalistă în Jugoslavia lui Alexandru, în Bulgaria regelui Boris sau în România regelui Carol II. Regimurile de autoritate regală erau, de fapt, aplicaţii specifice formulei dictatoriale, bazate pe instituirea partidului unic, pe antidemocratism, antiparlamentarism, antiliberalism. Slăbiciunea structurală a democraţiei, conjugată şi cu efectele catastrofale ale crizei au condus la apariţia unor partide de tip fascist: Cămăşile Verzi din Brazilia, Cămăşile Aurii din Mexic, Cămăşile Negre din Peru, Phalangele din Columbia, Partidul Naţional Socialist din Argentina sau prin dictaturile lui Trujillo în Santo-Domingo, a lui Batista din Cuba şi Ubico din Guatemala(48).

Dintre toate aceste fascisme, atenţia noastră s-a îndreptat spre cele două formule consacrate, fascismul italian şi naţionalismul german. Din acest punct de vedere ne-am propus o abordare comparativă a principalelor teme, dintre care am avut în vedere:

- ascensiunea spre putere;
- mecanismul de comandă sau tema puterii consacrate prin prezenţa liderului şi a partidului unic;
- politica economică şi intervenţia statului în economie;

- tema purităţii rasiale sau a rasismului şi a antisemitismului;
- tema manipulării individului prin intermediul propagandei, a violenţei şi a terorii;
- raportul cu biserica şi cu credinţa în general,
- tema individului, dar şi a maselor;
- organizarea statului, urmând ca în capitolul următor să abordăm instrumentele coercitive folosite.

Contextul primei teme, aceia a ascensiunii spre putere, face dihotomică abordarea noastră. Astfel, în planul asemănărilor, atât italienii, cât şi germanii au parcurs unificarea statală în perioada jumătăţii de secol al XIX-lea. Ele avuseseră un parcurs medieval, caracterizat prin descentralizarea statală. În cazul ambelor state, unificarea s-a produs pe etape, purtând amprenta sfârşitului războaielor napoleoniene, dar şi a Congresului de la Viena din 1815, confruntarea cu un adversar comun, Austria, dar şi raporturi diferite cu Franţa celui de-al doilea imperiu. Poate fi percepută şi soluţia alianţei dintre Prusia şi Piemont în raport cu adversarul, Imperiul habsburgic.

Naţionalismele celor două state, dar mai ales disputele ideologice, ca şi întreaga armătură filosofică sunt însă diferite. Cele mai mari diferenţe provin din poziţionarea celor două state de la sfârşitul primului război mondial.. Astfel, Italia a făcut parte din tabăra învingătorilor şi a văzut eşuate ambiţiile sale de mare putere europeană şi nu numai, prin conferinţa de pace de la Paris.Aceste decepţii conjugate cu criza imediat postbelică, cu tensiunile sociale şi politice, adeseori sângeroase, precum şi cu o extremă stânga socialistă ce aderă încă din martie 1918 la cea de-a treia Internaţională, toate au contribuit la prăbuşirea societăţii italiene, aflată în posibila situaţie a războiului civil şi a triumfului bolşevismului.

Aflată în faţa acestei primejdii dihotomice, Italia acceptă fascismul ca pe singurul „meterez al ordinii”(49) , luându-şi numele de la antica legătură de nuiele (fascio), ce simboliza unirea oamenilor. Fascismul se construieşte prin intermediul unităţilor paramilitare – fascii, ce aveau să dea prin extenso şi numele mişcării, curentului şi doctrinei politice.

Învăţătorul şi ziaristul socialist Benito Mussolini întemeia în martie 1919 fascia milaneză de luptă, nu întâmplător cămăşile lor negre simbolizând doliul Italiei în comparaţie cu gloria fostei Rome. Recruţii fasciilor sale, ca şi în cazul naţional-socialismului, provin din rândul nemulţumiţilor din toate mediile sociale: anarho-socialişti, naţionalişti, muncitori şi şomeri, mici burghezi ca şi foşti combatanţi dispuşi să se supună unei singure ordini.

Precipitarea evenimentelor s-a făcut odată cu greva generală declanşată de socialişti la 1 august 1922. Cămăşile negre zdrobesc greva, profitând de slăbiciunea regelui Victor Emmanuel III. După demisia cabinetului Facta, lui Mussolini i se încredinţează puterea. Marşul asupra Romei nu a fost decât o demonstraţie de forţă, fără ca fasciile să întâmpine vreo rezistenţă. Nici partidele de stânga, nici organizaţiile sindicale nu s-au opus marşului.

Guvernul lui Mussolini s-a format la 30 oct. 1922, în timp ce coloanele fasciilor sale intrau în Roma. A fost o învestire semiilegală de tip extraparlamentar, bazată pe o coaliţie compusă din fascişti, naţionalişti, populari şi social-democraţii lui Nitti, adepţii lui Giolitti şi Salandra, dar şi independenţii filofascişti, ca în cazul filosofului Giovanni Gentile. Discursul lui Mussolini la instalarea guvernului(50) reliefa schimbarea profundă a raportului dintre stat, parlament şi societate. Începea răsturnarea sistemului parlamentar şi a reprezentării politice bazate pe alegeri libere ca şi pe înfruntarea dintre forţele politice. Pluralismul politic liberal dispare în anii 1922-1924, trecerea de la democraţia parlamentară la dictatura mussoliniană făcându-se foarte repede.

Partidele din opoziţie sunt suprimate la 3 ian. 1925, în vreme ce parlamentul devenea o instituţie pur decorativă şi consultativă, la discreţia lui Il Duce. Se impune astfel primatul statului prin cel al liderului care are întotdeauna dreptate, primatul partidului ce se identifică cu statul în toate structurile acestuia şi primatul propagandei, controlate de Il Duce. Spiritul critic este anulat, chiar şi în raport cu opoziţia bisericii. Apare aici şi obiectul unei teme abordate diferit de fascismul mussolinian şi naţional-socialismul german. Pentru a obţine sprijinul clerului, Il Duce semnează acordul de la Laterano din 11 febr. 1929 care reconciliază Italia cu Sfântul Scaun. Statul recunoştea suveranitatea Papei asupra Vaticanului, în vreme ce Scaunul pontifical recunoştea suveranitatea Casei de Savoia care era reprezentată prin Mussolini. Putem susţine că, Mussolini deţinea pârghiile puterii şi se putea consacra visului său de transformare a Italiei într-o mare putere economică şi colonială a lumii(51). Erau demarate reforme în administraţie, în politică, în economie şi în domeniul sindical, fuziunea cu naţionaliştii, reforma electorală, impunerea legilor extraordinare, represiunea împotriva antifascismului, realizarea corporatismului şi educarea tinerei generaţii (elemente specifice Italiei anilor 30), a unei stări de permanente tensiuni ce sugera prelungirea războiului în timp de pace(52). Însăşi Mussolini afirma despre Italia că s-a aflat într-o permanentă stare de război dus împotriva opoziţiei, dar mai ales împotriva comunismului.

Prelungirea acestei teme era una specifică şi Germaniei naţional-socialiste. Cele două se pregăteau în pace pentru război, fapt ce avea să transpară în al doilea deceniu interbelic pentru ambele fascisme.

Noile instituţii italiene: Consiliul Fascist, Camera Fasciilor şi a Corporaţiilor, Consiliul Naţional al Corporaţiilor şi Carta Muncii erau construite mai mult pe vorbe şi nu pe fapte, discursurile „fanfaronice” ascunzând, de fapt, adevărata realitate.

În Germania lucrurile au fost mult mai diferite şi mai complexe. Nazismul german s-a născut ca o revoltă faţă de statutul de ţară învinsă, administrat la sfârşitul războiului, de condiţiile umilitoare impuse de conferinţa de pace privind problema cedărilor teritoriale, a reparaţiilor de război, precum şi a constrângerilor militare. Li s-a adăugat şi slaba reacţie a republicii de la Weimar, care până în 1934 a eşuat pas cu pas pe fondul presupusei lovituri date „pe la spate” de revolta comunistă din

1918, a lipsei de loialitate a socialiştilor şi a social-democraţiei, precum şi a marii finanţe evreieşti ce a profitat de decăderea şi pauperizarea germanului de rând.

Ca o evoluţie disparată şi diferită, istoria Germaniei interbelice a parcurs interesantele episoade ale aşa-numitelor nopţi germane: „noaptea pijamalelor" –Rapallo, 1922, „noaptea cuţitelor lungi", iunie 1934, „noaptea de cristal", nov. 1937 şi în finalul războiului „noaptea generalilor".

Impus ca un demagog de geniu, Hitler a ştiut să dea maselor ceea ce acestea aşteptau: eradicarea şomajului şi locuri de muncă, spălarea ruşinii de la sfârşitul războiului, reluarea mitului german al superiorităţii arianice, ştergerea dispoziţiilor conferinţei de pace, precum şi ideea revanşei. El a ştiut să exacerbeze spiritul războinic al germanului de rând, dar şi predilecţia lui spre ordine, disciplină şi muncă. A reuşit, în mare măsură, să refacă clasa de mijloc, având ca adversari democraţii, biserica, marea finanţă evreiască, şi nu în ultimul rând, ordinea internaţională. Evitând democraţia şi comunismul, el a găsit o formulă îndrăzneaţă, dar cea mai diabolică dintre toate. Legislaţia sa, fără a anula Constituţia de la Weimar, impunea o legitimitate în care paradoxal, poliţia putea opera fără justiţie, iar teroarea era exercitată fără a fi pedepsită.

Ascensiunea nazismului spre putere şi dizolvarea republicii de la Weimar s-au produs în perioada primului deceniu interbelic şi începutul celui de-al doilea. În comparaţie cu fascismul italian, această ascensiune a durat peste un deceniu, fapt datorat şi unei societăţi germane care, chiar dacă ieşise înfrântă din război, era mult mai bine structurată politic şi instituţional. De asemenea, pluralismul politic german al primului deceniu interbelic era mult mai complex decât politica ce o traversase Italia între 1919-1922.

Un alt aspect, polarizat diferit, este şi cel dat de programul german, mult mai bine articulat şi pus în aplicare pas cu pas. Ceea ce le apropie este că atât fascismul mussolinian, cât şi naţional-socialismul german au reuşit să îngenuncheze marxismul. Nazismul german, chiar dacă l-a avut ca reper pe cel italian, a fost mult mai diferit, fapt ce decurge şi din sintagma - că ne putem imagina, mai degrabă - „un fascism fără Mussolini, decât un naţional-socialism fără Hitler"(53).

Astfel politica germană s-a axat în jurul a trei principii: „ein volk, ein Reich, ein Fuhrer"(54). Primul concept - un singur popor - se baza pe regruparea tuturor germanilor într-o singură patrie, în cadrul conceptului de deutscher raum (spaţiu german), apoi al celui de lebens raum (spaţiu vital), fapt ce ar fi întins statul german în toate direcţiile(55). Al doilea concept – un singur stat – îşi propunea ca finalitate un stat total unificat politic şi ideologic, bazat pe o nouă reformă administrativă. Cel de-al treilea concept – un singur şef – viza concentrarea tuturor puterilor în mâinile unui singur om, politică ce implica alienarea individului în beneficiul liderului, alienare materializată prin formula de salut „Heil Hitler!".

Un alt aspect cu evidente diferenţieri este şi cel rezultat din faptul că cele două fascisme au parcurs timpi şi etape diferite. Astfel, regimul lui Mussolini era în 1925 deja consolidat, următorii 15

ani nefiind urmaţi de succese remarcabile în economie, înarmare, tehnică militară şi succese externe. Adolf Hitler şi Partidul Naţional-Socialist al Muncitorilor din Germania, instalat la putere în ian. 1933 au consacrat al treilea Reich prin „noaptea cuţitelor lungi"(1934) care n-a beneficiat decât de şase ani de pace până la momentul angajării în aventura celui de-al doilea război mondial(56).

Victoria în alegerile de la 30 ian. 1933 s-a făcut printr-o adevărată forţă, în comparaţie cu marşul asupra Romei. Dizolvarea la 1 febr. a Parlamentului şi incendierea provocatoare a Reichstag-ului pusă pe seama comuniştilor pentru a-i putea zdrobi, i-au permis lui Hitler decretarea stării de asediu, de suspendare a libertăţilor constituţionale şi de trimitere a oponenţilor în lagărele de concentrare. Prin lovitura de stat de la 30 iunie 1934, el îi elimina pe Rohm, Gregor Strasser şi pe cei 77 de ofiţeri S.A., inclusiv pe adversari personali din cancelaria guvernului.

O a doua temă este cea legată de mecanismul puterii, a centrului de comandă, cel care implica problema liderului şi a partidului unic. Profilurile celor doi lideri absoluţi au nume generice ce îi definesc: Il Duce şi Fuhrer. Ei sunt liderii absoluţi ai celor două mişcări, dar cu profiluri diferite. Mussolini, ca orice latin meridional, era mult mai exaltat, discursurile sale fiind mai mult teatrale. Avea o grijă deosebită asupra vestimentaţiei, asupra discursului şi a gesticii utilizate. La polul opus, deşi Hitler era mai puţin citit, avea un discurs mai natural şi mai electrizant. Acesta ştia cum şi în ce fel trebuia să se adreseze poporului german. Ştia să insufle mai multă încredere prin faptul că era un liber-cugetător în comparaţie cu Mussolini. Hitler a făcut real cunoştinţă cu mizeria şi pauperizarea socială, trăind prin căminele de bărbaţi, şi de aici, putând prefigura nevoile omului de rând(57).

Programul său politic, sintetizat în „Mein Kampf", era mult mai bine articulat cu scopuri şi ţinte bine precizate, cu metode şi instrumente de realizare mult mai complexe. Este necesară şi precizarea că, lucrarea sa scrisă în închisoare, nu este nici pe departe, în privinţa conţinutului, cea publicată în 1925. Benito Mussolini avea idealuri înalte, subiectiv construite în comparaţie cu gloria antică a Romei, în timp ce Hitler se identifica cu gloria milenară a Reich-ului. Mişcarea sa a fost mult mai puternică decât cea din jurul lui Il Duce. Erau diferiţi prin manifestări, prin duritatea, atât de mult temută la Hitler, ce lua forma furiei, faţă de Mussolini care prin firea sa manifesta o uşoară toleranţă. La Hitler monomania(58) era mult mai viscerală, ura sa fiind uşor preluată de cei din jur, chiar şi atunci când o făcea prin intermediul discursurilor sale. Hitler a ajuns treptat stăpânul unei bune părţi din Europa, plecând de la „zero", el propunându-şi să întruchipeze totul şi pe toţi. Astfel, discursurile sale aveau o extraordinară intensitate, crescendo ca tonus, dar paradoxal, credibile şi accesibile auditorului. El ştia să spună în faţa unei adunări ceea ce oamenii voiau să audă.

Într-o epocă tulbure şi furioasă Hitler ajunge să fie idolatrizat, mai mult decât Mussolini, care mai mult promitea decât făcea. Mussolini era înconjurat de o Italie care nu avea puterea de a-l urma. Acesta se adresa individului ca posibil proiect al „italianului nou", în vreme ce Hitler se adresa masei, ca un corp unitar. Mussolini îşi schimba des declaraţiile potrivit cerinţelor momentului, în

timp ce Hitler minţea atât de convingător, încât , uneori, până şi democraţiile occidentale îl credeau. Bagajul ideologic al lui Mussolini era mult mai bine determinat de lecturile şi pregătirea sa intelectuală, faţă de Hitler care-l percepea pe german la nivelul dorinţelor şi aspiraţiilor sale.

Ambii dictatori şi-au axat întreaga acţiune pe mişcarea sau pe partidul ce trebuiau percepute ca fiind ale poporului. Atât liderul cât şi mişcarea aveau în ambele fascisme obiectivul de a menţine o stare de tensiune permanentă. Pentru amândoi, ca şi pentru mişcările ce i-au susţinut, pacea nu era decât o continuare a războiului. Poporul nu trebuia lăsat în aşteptare. În cazul Italiei o astfel de dovadă a fost aşa - numita bătălie a grâului, începută din 1925(59).

Mişcarea fascistă avea la bază guvernarea prin birocraţie, Il Duce, reprezentând mica burghezie, căuta să se identifice cu aspiraţiile acesteia. Hitler gândea o birocraţie dominată de elite. Este adevărat că în cele două fascisme birocraţia şi elitele nu se aseamănă cu cele de dinainte de război. Birocraţia, ca şi elitele sunt totalitare(60).

Lozinca generală era „mai presus de partide”, fapt ce trebuie înţeles ca dezintegrare a pluralismului liberal şi a sistemului politic bazat pe partide. Mişcarea politică este instrumentul nu numai executantul, dar şi paznicul permanent al experienţei sale interne. Astfel, Hitler repeta deseori că statul şi mişcarea sunt doar un mijloc pentru un scop. Scopul este conservarea rasei”(61). Scopul ambelor mişcări fasciste era dominaţia totală. Ea preconizează să realizeze acest ţel prin îndoctrinarea ideologică a formaţiilor de elită, supunerea realizându-se prin violenţă şi teroarea desăvârşită prin atrocităţile din lagăre.

Atât fascismul cât şi naţional-socialismul aspiră ca mişcare la o armonie socială opusă societăţii împărţite în clase, sfâşiată de confruntarea dintre ele. Soluţia ambelor mişcări este corporatismul, temă ce implică intervenţia statului în economie şi nu numai,formulă consacrată mai ales în Italia.

Criza economică începută în 1929 a determinat tot mai mult politica de intervenţie şi de dirijism din partea statului. Corporatismul italian a fost dat de foarte multe ori ca exemplu, considerat de unii ca produsul original al fascismului. El era conceput ca o modalitate de organizare a economiei şi a raporturilor dintre clase, în vederea depăşirii şi a concilierii conflictelor, în numele interesului general al naţiunii(62). Corporatismul italian apărea mai mult pentru intelectuali decât pentru întreprinzători, ca o „a treia cale” între socialismul de stat (de sorginte sovietică) şi capitalismul liberal, bazat pe economia de piaţă. Carta muncii încredinţa corporaţiilor sarcina de a coordona şi disciplina producţia. Au fost practic constituite 22 de corporaţii a căror menire era dezvoltarea economiei.

La antipod, politica economică a naţional-socialismului era construită ca un instrument pus în slujba ideii de revanşă prin înarmarea excesivă şi pregătirea războiului. Industria era vizată cu precădere, accentul fiind pus pe industria militară. Avântul economic era bazat pe eradicarea

şomajului şi asigurarea locurilor de muncă. Marii industriaşi, ca şi bancherii şi cartelurile germane au văzut în Hitler salvatorul economiei germane şi a propriilor lor interese.

Hjalmar Schacht, preşedintele Băncii Reich-ului şi ministrul de finanţe a promovat un adevărat „New deal german"(63), bazat pe o extraordinară infuzie de capital în industrie, transporturi şi cu precădere în tehnica militară. Eliminarea completă a şomajului a fost proiectul, dar şi promisiunea permanentă a propagandei naziste. Ca urmare, dacă în 1933 existau cca. 5 milioane şomeri, peste doar doi ani, numărul acestora scăzuse sub 2 milioane(64).

Pentru clasa muncitoare, în naţional-socialism, fuziunea dintre partid şi stat a urmărit exaltarea naţionalistă a spiritului colectiv prin muncă, completată de înregimentarea populaţiei şi în timpul liber prin: spectacole de teatru, concerte, călătorii şi excursii, tabere sportive pentru tineri, munci patriotice şi introducerea, paradoxal, a cărţilor de muncă, fapt ce împiedica migraţia lucrătorilor pe piaţa muncii. Eforturile de producţie ca şi remuneraţia au determinat o competiţie acerbă între muncitori în vederea câştigurilor personale, fapt ce s-a răsfrânt negativ pe distrugerea conştientă a tradiţionalei solidarităţi a clasei muncitoare.

Din 1936 s-a trecut la adoptarea planului pe 4 ani, prilej cu care Hitler cerea ca economia germană să devină net superioară faţă de restul ţărilor(65). S-a produs astfel, evident diferit faţă de modelul corporatist italian, o interesantă alianţă dintre blocul militar-industrial şi elita conducătoare nazistă. Această alianţă era bazată pe o reală sarcină – victoria în viitorul război.

Mult mai complexă şi diferită a fost pentru cele două fascisme tema rasismului, a xenofobiei, şi de aici, cea a raportului dintre individ şi masă. Tema rasismului este, de fapt, componenta esenţială a ideologiei celor două fascisme. Accepţiunea temei trebuie, în contextul de faţă, îndreptată şi spre xenofobie, puritate rasială şi raportul dintre individ şi colectivitate, temă tratată diferit în fascismul italian faţă de naţional-socialism. Antisemitismul a fost asumat ca fiind teoria ţapului ispăşitor, ca urmare a declinului statului naţional european.

Încă de la început trebuie afirmată ideea potrivit căreia diferenţele sunt mult mai evidente. Gândirea rasială germană a devenit, odată cu venirea nazismului la putere, noua cheie a ideologiei germane. Înainte de primul război mondial se făcea o evidentă distincţie între oamenii de origine germană şi nongermani(66). În Italia putem vorbi mai mult de o dictatură naţionalistă obişnuită. Este recunoscut faptul că, însăşi Mussolini păstrase anumite contacte cu industriaşii şi bancherii evrei. Tocmai din această cauză antisemitismul italian este evident diferit faţă de accepţiunea dată de germani.

Rasismul german s-a bazat pe ura viscerală faţă de evrei, excluşi din cadrul naţiunii, la 15 sept. 1935, prin Legile de la Nurenberg care proclamau că:

„1. Sunt interzise căsătoriile dintre evrei şi supuşii de sânge german sau asimilat.

2.Sunt interzise raporturile extraconjugale dintre evrei şi supuşii de sânge german sau asimilat.

3. Infracţiunile de la art. 1 vor fi sancţionate cu muncă silnică. Infracţiunile de la art. 2 vor fi sancţionate cu pedeapsa cu închisoarea sau cu munca silnică”(67).

Expansiunea germană va extinde aplicarea acestei măsuri dure în toate ţările invadate, provocând atrocităţi cu caracter de genocid la nivelul poporului evreu.

Pentru Italia mussoliniană antisemitismul coincidea mai mult cu epurarea politică, înţeleasă aici ca o modalitate de înlăturare a adversarilor politici. Astfel, problema trebuie înţeleasă prin reducerea la tăcere a opoziţiei care includea şi personalităţile nonfasciste printre care se găseau şi evrei, şi cu precădere a poziţiilor antifasciste. Excesele naţionaliste sunt încadrate prin legile extraordinare introduse în 1925 şi 1926 ce au dat statului peninsular aspectul de stat poliţienesc. Pretextul introducerii acestora a fost generat de cele patru atentate succesive împotriva lui Il Duce din 1926(68).

Măsurile antisemite italiene sunt introduse, târziu, în 1938, când erau restricţionate drepturile unei minorităţi ce reprezenta cca. 1% din populaţie(69). Putem vorbi de o anumită indiferenţă a majorităţii sau, chiar în sens invers, al susţinerii tacite a evreilor. Măsurile împotriva evreilor se înscriu, de fapt, pe linia discriminărilor puse în practică împotriva, mai mult, a minorităţilor etnice şi lingvistice, decât împotriva evreilor. Desigur că a existat şi o aripă antisemită, încă din anii `20, prin Giovanni Preziosi în coloanele publicaţiei „Tevere”sau prin articolele lui Telesio Interlandi din 1938. „Manifestul” oamenilor de ştiinţă rasişti, publicat la 14 iulie 1938 în „Giornale d Italia” postula ideea existenţei unei rase italiene ariene, din care evreii erau excluşi(70). Aceste măsuri antisemite erau introduse în contextul alianţei dintre Germania şi Italia.

Politica antisemită a implicat mai mult persecutarea drepturilor, marginalizarea până la exil şi deportarea. Evreii sunt excluşi din şcoli, din funcţiile publice, din armată, înlăturaţi din profesiunile liberale, iar bunurile lor confiscate. În oct. 1938 este adoptată chiar o declaraţie cu privire la rasă, ce interzicea căsătoriile mixte şi înfiinţa lagăre de internare pentru evreii străini sau italieni.

În rasismul german, puritatea rasială devine subiect nu numai al cercetărilor, cât mai ales punerea în aplicare a unui program de exterminare. Problema principală nu stătea doar în identificarea evreului german sau a celui european, cât în abordarea mai largă a raselor. Plecând de la antropologie se viza o teoretizare ştiinţifică, privind viziunea rasistă despre lume. Astfel, rasa albă, ariană dolicocefală era singura purtătoare de măreţie, în opoziţie cu cea brahiocefală, considerată ca mediocră, inferioară. Din acest punct de vedere rasele sunt împărţite în: a) homo europeus – elita, înalt şi blond, nordic sau teutonic; b) homo alpinus – provincialul, sclavul perfect şi c) homo mediteraneus – tot de categorie inferioară. Evreul este integrat în rasa brahiocefală, incapabil de a crea ceva, dar inteligent şi mare acaparator de bani(71) .

Antisemitismul german a fost într-o mare măsură o mişcare de „întoarcere la ţară”(72). Istoric al culturii, Arthur Moller van den Bruck, într-o carte publicată în 1923 susţinea că: germanii

erau cei mai importanţi creatori ai Europei; primul lor Reich, sub Otto I cel Mare formase Europa; a doua lor creaţie, cea a „cancelarului de fier” fusese una artificială, deoarece acceptase coruperea liberalismului; republica de la Weimar, ca interludiu al haosului, avea acum o nouă şansă de construire a celui de-al III-lea Reich ce trebuia să dureze 1000 de ani(73).

Mişcările totalitare au urmărit pregnant să organizeze masele şi nu clasele sociale. Succesul asupra maselor viza colectivitatea ca parte activă la guvernare. Masa trebuia abuzată prin separarea ei de libertăţile democratice. S-a dezvoltat astfel psihologia „omului de masă” european(74). Himmler, ca potent al instrumentelor de represiune ale poliţiei politice, considera că până şi proprii săi S.S.-işti, ca şi păturile largi din care-i recruta, trebuiau să nu mai manifeste interes faţă de problemele cotidiene, ci doar faţă de chestiunile ideologice importante(75). „Omul de masă”era de fapt o componentă a rasei. Se prefigura, astfel, o alianţă temporară şi necesară între plebe şi elită. Elitele trebuiau să se ridice din rândul maselor, fără a se confunda cu ele. Se stabilea o camaraderie a comunităţii de destin rasial. Plebea şi elita puteau să se bucure de faimă dacă aplicau acelaşi program. Simplificarea raportului dintre cele două componente era că, omul trebuia să fie în primul rând un funcţionar conştiincios, dar şi un bun familist. Din acest punct de vedere cele două fascisme erau diferite. Astfel, statul lui Mussolini, privit din prisma individului şi al masei era mai mult unul etic, în comparaţie cu statul ideologic al lui Hitler. Goebbels era adeptul ideii că cele două fascisme se deosebesc, deoarece naţional-socialismul merge până la rădăcini, în comparaţie cu fascismul care este doar superficial(76).

Compararea celor două fascisme l-a determinat pe Francois Furet să afirme că, fascismul mussolinian poate fi admis ca un totalitarism, ca unul dictatorial, antiindivid, dar nu şi ca unul antisemit(77). În Italia, antisemitismul, poziţia faţă de mase şi faţă de individ nu au atins nici pe departe amplitudinea din naţional-socialism(78). Antiiudaismul şi naţional-fascismul mussolinian nu au fost adversari înverşunaţi împotriva evreilor, punctul de plecare al politicii rasiale fasciste nefiind ura faţă de evrei (ca principală temă), cât mai degrabă teama de o diluare rasială în imperiu(79). Teama era cuplată cu poziţia faţă de individ sau masă.

Lecturile şi studiile comparate efectuate ne determină să abordăm într-o manieră compactă tema propagandei cu cea a violenţei şi a terorii în cele două regimuri fasciste, ca urmare a concluziei noastre că ele nu pot fi separate, că decurg una din alta.

În ambele fascisme masele trebuie câştigate prin propagandă. Aceasta, ca şi teroarea şi violenţa sunt faţete ale aceleiaşi monede. Astfel E. Hohn-Bratnstedt în lucrarea sa apărută la Londra, considera că „teroarea fără propagandă şi-ar pierde cea mai mare parte din efectul psihologic, în vreme ce propaganda fără teroare nu-şi are întreaga forţă de lovire”(80), iar la Eugen Hadamovsky „propaganda şi violenţa nu sunt niciodată contradicţii în sine. Folosirea violenţei poate face parte din propagandă”(81) .

Numai când teroarea intenţionează să constrângă, atât din interior cât şi din afară, numai când regimul politic doreşte mai mult decât puterea, ci controlul absolut, teroarea are nevoie de propagandă. Ambele regimuri totalitare ale dreptei şi-au propus să înlocuiască propaganda cu îndoctrinarea, atingerea acestui deziderat, făcându-se însă diferit. În fascismul italian violenţa venea dintr-o răutate cinic-umană şi din plăcerea diabolică în a umili pe ceilalţi.. Ea a ieşit la iveală mai mult ca o duşmănie nutrită de mişcare faţă de stat(82).

Propaganda a fost o parte componentă a războiului psihologic, în care teroarea reprezenta ceva mai mult. În ambele fascisme ceea ce surprinde este că propaganda, teroarea şi violenţa au continuat şi după cucerirea puterii. Surprinde aici că, adevărata ei oroare constă în faptul că „domneşte asupra unei populaţii total subjugate”(83).

În Germania nazistă teroarea a fost dusă până la perfecţiune, mai ales prin intermediul lagărelor de concentrare, de muncă şi de exterminare. Teroarea şi violenţa au reprezentat chintesenţa guvernării. Teroarea în nazism a jucat un rol mult mai mare faţă de cea din fascismul italian. În Germania teroarea nu a fost doar faţă de individ, ci şi faţă de marea masă. Naziştii şi-au propus ca propaganda lor asupra populaţiei să fie mai mare decât cea a autorităţilor, astfel că era mai sigur să devii membru al unei organizaţii paramilitare decât un supus loial al regimului.

Liderii de masă nu mai au nevoie, în accepţiunea lor totalitară, să se mai justifice, profeţiile lor trebuie să se şi adeverească. Acest concept a deschis calea ideii din etapa finală a războiului şi anume că poporul german trebuie să meargă până la capăt, chiar în contextul ruinării şi înfrângerii totale.

Hitler şi apropiaţii săi au reuşit să facă din Germania un stat profetic. De aceea interesul lor era de a demonstra prin orice mijloace că profeţiile erau şi adevărate. Se crea astfel o atmosferă de taină pe care marea masă n-o înţelegea, atmosferă ce s-a concretizat ca prim criteriu în alegerea subiectelor. Masele sunt înclinate spre toate ideologiile, dar o acceptă, culmea, pe cea pe care n-o înţeleg, dar o exaltă, atrăgând-o spre iraţionalitate. Este posibilul răspuns la întrebarea cum de a fost posibil ca milioane de oameni, deveniţi mai mult sau mai puţin adepţi să-şi urmeze liderii în proliferarea răului? Cea mai eficientă ficţiune a propagandei naziste a fost intervenţia unei conspiraţii mondiale evreieşti. Deşi pare la prima vedere de-a dreptul demagogică, ea a devenit baza întregii ideologii germane. Atins în propria sa mândrie şi exaltat de trecutul său istoric, germanul de rând s-a prăbuşit în cazanul propagandei naziste. Ea a fost atât de ingenioasă, încât antisemitismul a devenit o stare de spirit. Mitingul de masă, întrecerile sportive, defilările şi toate celelalte forme de acţiune în raporturile dintre elită şi masă au devenit cele mai puternice forme ale propagandei, deoarece fiecare individ se simţea mai plin de încredere şi mai puternic în unitatea marii mase(84).

Pentru ambele mişcări, propaganda totalitaristă era acumularea şi organizarea puterii. Obiectivele mecanismului de comandă le reprezentau crearea unor organizaţii de faţadă, dar şi

distincţia între a fi membru, a fi un simplu simpatizant sau de a rămâne în espectativă. În ambele fascisme ale dreptei s-a realizat un complex lanţ de comandă ce-l avea, desigur, în frunte pe lider. Astfel, atât la fascii cât şi la miliţiile italiene, dar şi la S.A. ori la S.S., membrii acestor organizaţii paramilitare se considerau ei înşişi diferiţi de ceilalţi, că statutul lor de membru era cel care le dădea autoritatea. S-a impus un interesant consens între tăcere şi supunere. Poliţia de orice fel, definită fie la italieni, fie la germani avea nu numai misiunea de a garanta ordinea, dar era şi singura instituţie autorizată să exercite puterea de coerciţie(85). Alături de poliţie, justiţie, educaţie, ministerul propagandei, şi de aici presa, serviciile secrete şi poliţia politică, toate au făcut ca ordinea să se impună prin teroare.

În Italia mussoliniană, legislaţia pentru apărarea statului avea mai mult scopul de a nimici opoziţia, de a anihila antifascismul comparativ cu instrumentele şi tehnicile germane. Dacă la Mussolini teama trebuie indusă ca un scop în sine pentru supunerea faţă de regim, în Germania teroarea s-a exercitat mai ales în numele ideii de rasă(86).

Regimurile fasciste s-au născut într-o atmosferă de teamă, în care erau amestecate ameninţarea comunistă, pauperizarea generală, teama faţă de forţa capitalului evreiesc sau occidental, teama de a rămâne fără un loc de muncă etc. .S-a ajuns, paradoxal, ca în Germania sub Hitler, germanul de rând, având siguranţa locului de muncă, să fie mai puţin preocupat de pierderea libertăţii sale ca persoană. El devenea captivul demagogic al ideii că, fiind alături de conducătorii săi în lupta împotriva bolşevismului, îndeplinea o misiune europeană(87).

În Germania, mecanismul de comandă a mers şi mai departe, impunând un control şi asupra celor care-i controlau pe ceilalţi. Acest aspect a fost aplicat şi la nivelul tuturor instituţiilor germane. De aceea, instituţiile politice, de cultură, de tineret, de educaţie, până şi cele de externe se transformă în instrumente ale luptei ideologice ale mişcării(88). Această tehnică de dublare instituţională avea drept ultim scop ca întreaga populaţie să devină nu doar simpatizantă, ci şi implicată în procesul ideologic. Acelaşi context de creare a tainei era pus şi în centrul mişcării unde acţiona conducătorul. Acesta era separat de gruparea de elită printr-un cerc interior al iniţiaţilor care răspândeau şi creau în jurul lor o taină impenetrabilă.. Acest tip de propagandă, dar şi de acţiune a impus imaginea conducătorului absolut care se afla deasupra tuturor. Era, desigur, o tehnică abilitată ce-şi propunea anularea criticii sau a opoziţiei. În nazism, formula consacrată era aceea că „voinţa Fuhrer-ului era legea partidului”(89).

Din acest punct de vedere acest eşafodaj propagandistic era mult mai bine gândit ca plan al arhitecturii politice în nazism decât în fascismul italian. Se ajungea prin manipulare la ideea că liderul absolut devenea de neînlocuit, şi că însăşi mişcarea îşi pierdea raţiunea de a fi. Prin persoana sa, Fuhrer-ul întruchipa întreaga dimensiune a imperiului milenar. În jurul său, cea care rămânea constantă era doar teama faţă de puterea absolută a acestuia.

Revenind la problema temerii şi a terorii, odată cu „noaptea cuţitelor lungi" s-a introdus ca instrument asasinatul în masă. Legile de la Nurenberg, urmate de „noaptea de cristal" au prefigurat deja ideea soluţiei finale(90). Franz Neuman considera că neliniştea şi teama deveneau instituţionalizate, iar constrângerea lua forma terorii(91) . În cazul procesului de la Nurenberg, Albert Speer afirma sub jurământ că dictatura lui Hitler a fost „prima din timpurile moderne care a folosit complet toate mijloacele tehnice pentru dominarea propriei ţări"(92).

Binomul ideologie – teroare permite reliefarea unei asemănări dintre cele două fascisme. Ele sunt ideologii mesianice, un fel de religii răsturnate care penetrează mentalitatea individului. Dar, dacă fascismul şi-a propus evitarea sfâşierii dintre clase prin recuperarea unităţii cu ajutorul statului, naţional-socialismul şi-a construit propriile instrumente perfecte pentru a domina statul. Nazismul german apare astfel ca o construcţie de durată, ca un utopism ce-şi propunea să se transforme într-o realitate perpetuă.

Frica trebuia menţinută ca un sentiment fundamental ce trebuia să paralizeze opoziţia individului, a masei, dar chiar şi a elitei. Frica împingea pe oameni, unii împotriva altora, în vreme ce teroarea totală distrugea spaţiul dintre ei, astfel că, în guvernarea totalitară toţi oamenii trebuiau să devină un singur om, înţeles aici, în accepţiunea rasei ca popor. Teroarea avea la bază izolarea individului, distrugând comunicarea şi formele de apropiere dintre oameni, reliefând că naţional-socialismul a fost o gândire a spaimei(93).

Atât în fascismul italian, cât şi în cel german, gândirea şi acţiunea puneau răul înaintea binelui. În conceptul italian, Mussolini ca şi adepţii săi urăsc din idealism, în vreme ce la Hitler aceasta provine din pragmatismul puterii dominatoare, ca o viziune globală asupra lumii, deoarece acesta nu se reduce la lumea germană, ci se extinde la scară planetară.

În planul istorismului dintre cele două fascisme putem stabili că germanismul, dintotdeauna, a fost mai întâi o reacţie împotriva latinităţii ca etnie, limbă şi religie universală(94). Dacă în tema dedicată religiei şi bisericii proiectăm acest raţionament, putem înţelege de ce Mussolini a rămas ancorat la religia catolică, iar în plan politic ajunge, chiar la înţelegere cu Papa. La nazişti religia creştină nu-i avantaja, de aceea a prins tot mai mult contur mitul arian. Arianismul ridică obsesia purităţii la rang de religie. Naţional-socialismul a intrat în conflict cu biserica catolică, dar şi cu cea protestantă prin măsurile de eugenism, prin legile de la Nurenberg, prin lagărele de exterminare, dar mai ales, prin experienţele efectuate pe om, tratat ca un cobai de laborator.

Pentru Mussolini, Italia trebuia să devină o mare putere, recunoscându-i-se revenirea în ierarhia marilor puteri. La polul opus, Hitler în „Mein Kampf", scria că „Germania va fi o putere mondială sau nu va fi de loc", că Germania are vocaţia dominării lumii, că „poporul german nu şi-ar putea înfăţişa viitorul decât ca putere mondială"(95) . Drept urmare, supravieţuirea ca scop în sine nu se putea baza decât pe inducerea fricii şi a spaimei, a terorii şi a exterminării (n.n.).

Dacă în cazul Italiei fasciste putem vorbi de un totalitarism de solidaritate, în cazul Germaniei naziste nu putem vorbi decât de un totalitarism radical.

Parcurgând o parte a bogatei literaturi dedicate totalitarismului, deşi am căutat cu insistenţă, nu am găsit o abordare a problemei drepturilor omului. Aceasta şi pentru faptul că acest domeniu este specific doar în regimurile democratice ce-l recunosc pe individ ca motor al societăţii. În regimurile totalitare ideologia lor supremă este tocmai de a-l înfrânge pe om şi opiniile sale. Omul trebuie să rămână izolat, dominat de nelinişti şi de teamă. Primul pas în acest sens a fost tocmai uciderea „persoanei juridice în om”(96).

Abordând problematica internă a celor două fascisme, italian şi german a fost firesc să ne întrebăm ce este comparabil între cele două fascisme. Până unde cele două fascisme pot fi comparabile, ce le deosebeşte şi care sunt caracteristicile ce le fac pe ambele să fie abordate ca regimuri totalitare?

Credem că aceste interogaţii sunt teme ce rămân în continuare în atenţia istoriografiei, ca şi a politologiei şi sociologiei contemporane.

Axându-ne pe studiul temelor interne specifice fascismului, nu am abordat şi tema războiului, ca instrument al expansiunii economice, dar mai ales a celei militare.

STATUL TOTALITAR. INSTRUMENTELE ACȚIUNII TOTALITARE

Secolul al XX-lea a fost denumit nu întâmplător „secolul iluziei totalitare”(97), ca un adevărat delir al raţiunii politice. Abordarea noastră are în în vedere analiza raportului dintre stat şi societate. Acest binom are în centrul său omul. Ceea ce s-a întâmplat în regimurile totalitare a impus un paradox devenit realitate, generat de faptul că, după primul război mondial oamenii nu ştiau la ce să se aştepte. Exista o multitudine de variante economice, sociale şi politice.

După primul război mondial s-a impus în toate statele implicate un reper caracteristic ce are la bază tensiunea politică, o prelungire a războiului în timp de pace. Statul se confruntă cu tensiunea politică generalizată de găsirea soluţiilor necesare pentru reinstalarea ordinii. Acesta îşi propune să naţionalizeze mintea, simţirea şi comportamentul, atât al individului, cât şi al masei.

În comparaţie cu regimurile democratice, statul totalitar se impune treptat ca o veritabilă maşină de tocat destine, în care principiul suprem este dispreţul faţă de individ. S-a instalat astfel o adevărată ştiinţă a terorii psihice faţă de om.

Societatea civilă este distrusă, copleşită de puterea statului. A fost un adevărat proces, ce a cuprins ca instrumente coercitive: statul, poliţia politică, serviciile secrete, propaganda, cultura confiscată şi nu în ultimul rând lagărele de concentrare sau de exterminare.

Energiile statului rezultă din forţa mişcării politice, căreia trebuie să i se supună nu numai individul şi masa, ci însăşi mişcarea politică. Statul totalitar, atât cel fascist mussolinian, cât şi cel naţional-socialist a avut drept obiectiv controlul total pe toate nivelurile vieţii individuale sau colective.

Ideologia totalitară a legitimat statul totalitar, focalizând instrumentele de acţiune pe modelarea şi transformarea psihicului uman. S-a ajuns la realitatea paradoxală a faptului că, individul a acceptat violenţa si teroarea ca o stare de „facto".

Putem aprecia că am avut de-a face, nu numai pentru perioada interbelică, ci şi pentru a doua jumătate a secolului al XX-lea , cu un adevărat experiment politic în care omul era introdus în laboratoarele modificării, nu numai a mentalităţii, ci şi a modului de a gândi asupra propriului său destin. Omul totalitar cedează propriul său destin statului, lăsându-l pe acesta să îi rezolve propriile probleme. Această interesantă arhitectură politică a avut la bază frica profundă, teama viscerală de a nu fi singuri, de a fi integraţi în mişcarea politică.

Elementul esenţial al dictaturii de extremă dreapta a fost prezenţa în fruntea statului a liderului. El simboliza însăşi statul. Conducătorul însemna totul pentru fiecare dintre cetăţenii statului, opozantul nu era acceptat ca individ în cadrul societăţii. Ideea de stat era atât de puternică, încât individul nu mai apela la personalitate. Avem de-a face cu statul-individ. Omul nu mai avea valoare decât prin masă sau prin rasă. Este exact ca în paradele de masă când mii de oameni executau la unison gesturi comune pe muzica orchestrată de stat. Manipularea individului devenea instrumentul prin care nimic nu putea exista în afara statului. S-a creat ca primă condiţie sentimentul legitimităţii generale. Statul devenea legitim prin legitimitatea generală a indivizilor săi, statul reprezentând poporul ca un organism viu, dar supus puterii. Poporul nu conta decât în contextul cuceririi şi deţinerii puterii(98). O altă condiţie era aceea conform căreia individul trebuia să accepte să se lase guvernat. Dacă în democraţie statul era un fel de paznic de noapte al libertăţilor individului, în statul totalitar individul nu mai avea nevoie de libertate. Aceasta era transferată statului, ce devenea un liber arbitru, care trebuia să facă o anestezie generală asupra conceptului de libertate.

Ideologia fascistă ca şi cea de stânga, comunistă, erau construite pe respingerea individului, a pluralismului, pe respingerea luptei de clasă, pe cultul acţiunii, pe cel al violenţei, pe cel al virilităţii statului, pe cultul liderului. Gentile Rocco considera că „totul există prin stat şi nimic în afara statului", statul fascist mussolinian fiind înainte de toate o voinţă de putere şi de dominaţie, statul fiind, în cazul lui Mussolini, cel în care trebuia să crezi, ca un organism viu cu care trebuia să te identifici(99).

În fascismul italian ca şi în cel german partidul sau mişcarea reprezentau armătura, coloana vertebrală sau adevăratul sistem nervos al sistemului. Pe stradă ca şi acasă, prin intermediul

paradelor şi a defilărilor militare, a purtării vestimentaţiei în aceeaşi culoare brună , neagră sau kaki, omul se simţea înregimentat în dinamica generală a societăţii.

Regimul lui Mussolini, cât şi cel al lui Hitler întregeau aspectul statului poliţienesc. La prima vedere, analizând fascismul în galeria ism-urilor, el apare ca un fenomen intelectual în care statul este asemenea unui chirurg ce intervine în mecanismul de gândire. Fascismul, atât cel mussolinian, cât şi cel naţional-socialist, transpare ca o ideologie a faptei, în care cuvântul este doar linia, palierul pe care se aşează întreaga construcţie politică. Această arhitectură politică este bazată pe binomul partid-stat.

Z. K. Brzezinski şi Carl G. Friedrich considerau că totalitarismul este un regim total diferit de tiraniile, dictaturile şi despotismele anterioare(100). Ei identificau pentru totalitarism şase caracteristici politice majore:

- o ideologie oficială ca doctrină pentru întreaga societate;
- un sistem politic bazat pe partidul unic, condus de dictator, ca liderul unic;
- un sistem de control poliţienesc prin teroare;
- monopolul propagandei, însumând toate mijloacele de comunicare în masă;
- controlul centralizat, etatist al statului privind planificarea întregii activităţi economice;
- controlul centralizat prin serviciile secrete şi totalitatea forţelor armate ale statului.

La rândul său, Franz Neumann(101) consideră, în accepţiunea sa că, statul totalitar poate fi redus la cinci caracteristici:

- tranziţia de la statul de drept la cel poliţienesc;
- trecerea de la o putere divizată, specifică statului liberal, democratic, la o putere extrem de concentrată, specifică regimului totalitar;
- existenţa unui monopol al puterii prin partidul unic;
- tranziţia de la o societate pluralistă la una controlată în totalitate de stat;
- generalizarea instrumentelor de putere prin teroare şi violenţă(102).

Pe acelaşi palier al analizei, abordând regimul totalitar, politologul francez Reymond Aron stabilea:

- fenomenul totalitar intervine în regimul care acordă unui singur partid monopolul întregii puteri;
- partidul monopolist este înarmat cu o ideologie ce îi conferă o autoritate absolută, care deţine adevărul absolut asupra cetăţeanului;
- statul îşi rezervă un dublu monopol: al mijloacelor de constrângere şi al celor de persuasiune. Mijloacele de comunicare sunt concepute, comandate şi dirijate de către stat;
- economia este terenul, solul fertil pe care statul îşi practică politica de „însămânţare” agricolă. Cultura obţinută este aceea pe care statul şi-o propune să o pună în practică(103).

O ultimă definiţie a sistemului totalitar este cea care aparţine lui Juan Linz, cel care consideră că unui sistem totalitar i se aplică următoarele caracteristici:
- existenţa unui centru de putere monolit în care pluralismul instituţional este inexistent;
- ideologia este legitimată, exclusiv prin partidul şi liderul unic;
- mobilizarea şi activizarea generală a societăţii, centrată pe sarcina politică impusă de mişcare , ce s-ar baza pe voinţa rasei(104).

Benito Musssolini scria că: „un partid care guvernează o naţiune într-o manieră totalitară este ceva nou în istorie şi de aceea similarităţile şi comparaţiile sunt imposibile”(105). Starea societăţii italiene este compatibilă cu idealurile fasciste, în care statul absoarbe toate energiile, toate interesele şi speranţele poporului. Pentru Partidul Naţional Fascist singura regulă era că individul sau societatea trebuiau să se subordoneze puterii(106). În accepţiunea sa, statul trebuia să absoarbă etic şi să condenseze toate activităţile spirituale, politice, juridice şi economice(107).

În noua accepţiune despre naţiune, individul trebuia să slujească interesele statului. Era de fapt o respingere a pacifismului prin violenţa acceptată ca o legalizare a forţei. Ceea ce transpare la Mussolini, ca şi la Hitler, este faptul că statul fascist nu era doar o stare de spirit, o doctrină, ci o strategie a voinţei de putere. Problema principală nu era doar înfrângerea ideii comuniste, cât mai ales sfărâmarea definitivă a lumii burgheze(108).

Mussolini a respins întreaga ordine burgheză anterioară, parlamentul ca sistem reprezentativ, precum şi întregul sistem juridic. Dictatorul italian, ca şi în cazul lui Hitler, a speculat disputa ideologică dintre comunişti şi social democraţi, fapt ce le-a permis înfrângerea amândurora. Acest plan le-a permis contopirea partidului cu statul. Mussolini a rezolvat şi cel de-al doilea binom al statului monarhic cu cel fascist. El a menţinut monarhia constituţională, dar închisă în fortăreaţa statului fascist. În viaţa politică italiană, partidul fascist era de fapt însăşi statul. Astfel, ocuparea generală a posturilor în aparatul de stat italian, german, dar şi comunist se făcea de către membrii partidului fascist sau comunist. Controlul era efectuat asupra mişcării, ceea ce atrăgea după sine, controlul asupra întregii societăţi.

Istoricul oficial al fascismului italian Gioaccino Volpe scria că în statul fascist au fost nevoiţi să se integreze atât liberalii cât şi socialiştii şi populiştii, inclusiv, şi cei mai înverşunaţi adversari ai poporului(109).

În ceea ce priveşte controlul partidului asupra organelor de stat, trebuie susţinută ideea că, sistemul fascist italian a oferit un model interesant prin existenţa Consiliului Fascist Suprem. El a devenit organul suprem de partid, dar şi de stat, nimic nu exista în afara acestuia.

Prerogativele sale erau transferate spre instituţiile subordonate: miliţia şi serviciile secrete. Miliţia fascistă înfiinţată în 1923 avea funcţiile unei poliţii de stat, numărând în 1926, 200.000 membrii, pentru ca în 1939 să ajungă la peste 800.000(110).

Obiectivul central al dictatorului italian era reducerea la tăcere a opoziţiei, fapt devenit posibil prin modificarea ordinii constituţionale, prin legile extraordinare, prin supunerea presei, ca şi prin represiunea asupra antifascismului. Opoziţia antifascistă a fost constrânsă să tacă, să intre în clandestinitate, sau să se refugieze în străinătate(111).

Statul fascist, devenit unul autoritar, a pus şi problema organizării din lumea muncii. Raporturile de muncă anulau libertatea sindicală, interziceau grevele, impunând munca ca pe o lege a moralei ce interzicea prin sancţiune orice tip de opoziţie faţă de sarcinile de muncă .

Corporatismul italian, considerat ca fiind cel mai original produs al fascismului, a întrunit consensul majorităţii cetăţenilor. El apărea ca o soluţie pe fondul marii crize economice, bazate pe intervenţia statului în economie. De fapt, principala soluţie a tuturor regimurilor totalitare a fost etatismul, dirijismul, intervenţia statului în economie.

În Italia anilor 1930, corporatismul a repurtat succese mai mult printre intelectuali, decât printre întreprinzători. El a fost soluţia ce avea ca obiectiv depăşirea conflictelor de clasă, conciliate în numele interesului general al naţiunii, apărând ca o a treia cale între socialismul de stat (comunism) şi capitalismul economiei de piaţă.

În paralel s-a urmărit şi o fascizare a culturii. Intelectualii italieni s-au plasat pe cele două accepţiuni ale „onogrocraţiei” – guvernarea măgarilor (în accepţiunea lui Croce şi Bobbio) şi cea a lui Eugenio Garin de „nicodenism” (prefăcătorie gândită)(112). Consensul intelectualilor faţă de regimul italian a fost urmarea politicii coercitive asupra gândirii liberale.

Ideea de înregimentare includea ziariştii, literaţii, artiştii, dar şi tineretul italian. Era o încadrare a italianului de rând din leagăn şi până la moarte, în tentativa de crearea a „italianului nou” . Fascizarea presei s-a făcut printr-o politică discriminatorie faţă de orice tip de opoziţie, de critică asupra regimului. Presa ca şi radioul, cinematografia ca şi arta deveneau instrumente ale propagandei în care orice idee potrivnică regimului trebuia să se topească în marele cazan al culturii fasciste. Omul nou în accepţiunea lui Mussolini era bazat pe exaltarea grandorii fostei Rome antice, a eroismului şi instinctului de războinic.

Educaţia prin reforma lui Gentile era reorganizată ca principal instrument în formarea omului nou. În şcoală, regimul găsea instrumentul principal de educare a tineretului, învăţându-l să fie supus şi să se integreze în mişcare ca adept absolut. Sportul, ca educaţie pentru sănătatea naţiunii, devenea un instrument de agregare socială ce avea la bază glorificarea aptitudinilor individuale.

Faţă de naţional-socialism, legile rasiale trebuie înţelese în accepţiunea unei anumite „indiferenţe” a majorităţii, înţeleasă chiar la Mussolini printr-o anumită toleranţă faţă de evrei. Dacă în ideologia germană rasismul, înţeles ca bază a teoriei pur rasiale, era obiectivul central şi de aici separarea indivizilor prin intermediul rasei, în fascismul italian, rasismul era integrat în domeniul

opoziţiei politice. Opozanţii regimului, fie ei intelectuali, antifascişti, slavi sau evrei, erau contopiţi în acelaşi termen de opozant al regimului.

Măsurile antisemite introduse în anii 1938-1939, considerăm că au fost introduse ca un omagiu adus aliatului german, atunci când Mussolini, ca şi Europa democratică, au înţeles că Germania lui Hitler era o putere de care trebuia să se ţină seama. Politica antisemită a regimului mussolinian a fost de fapt una a persecutării drepturilor şi nu atât a dreptului la viaţă.

În viziunea lui Giovanni Gentile, teoreticianul fascismului, esenţiale sunt primatul statului, primatul liderului, al partidului şi cel al presei , principii în care întreaga acţiune totalitară trebuia să fie subscrisă(113).

Ernst Nolte consideră că toate aceste elemente au fost posibile datorită incapacităţii societăţii italiene de a strânge rândurile la timp, pentru a se opune unei idei ce a contaminat prin forţă şi violenţă Italia de după război(114).

Pentru Mussolini, diferit faţă de Hitler, fascismul trebuia să dureze cel puţin un secol, viitoarea Italie urmând să fie prefigurată de măsurile şi succesele statului fascist. Aparatul legislativ a fixat mussolinizarea regimului prin aşa numitele „leggi di difesa” (legile de apărare), „leggi di riforma constituzionale” (legile de reformă constituţională) şi „leggi di riforma sociale” (legile reformei sociale), toate impunând statul corporatist în care Mussolini avea poziţia privilegiată prin dreptul constituţional(115).

Deşi ar părea paradoxal, trebuie afirmată ideea potrivit căreia, după primul război mondial, fascismul italian s-a instalat ca un entuziasm al refacerii, ca un elan al societăţii italiene postbelice de a se reîntoarce la grandorile Romei Antice.

Punând în contrapondere cele două tipuri de fascism, italian şi cel german, Mussolini se amuza teoretic „vom vedea dacă nazismul va reuşi să transforme totul într-o turmă de rasă pură”(116), având la bază ipoteza de lucru conform căreia „era nevoie de şase secole de căsătorii rasiale şi de cel puţin tot atâtea castrări rasiale”(117).

Statul german nu a fost unul corporatist deoarece aceasta implica o distribuţie a puterii între diverse organisme, Hitler, nefiind dispus să împartă puterea cu nimeni. De la Hitler şi trecând pe la G. Rosenberg, Borman, Himmler , Heydrich, toată lumea se afla în poziţia de a spiona pe toată lumea, fiecare căutând câştigarea bunăvoinţei lui Hitler(118).

Statul german îşi propunea să întrunească adeziunea unanimă, folosind ca mijloace violenţa şi teroarea, o legislaţie draconică, dublată de supravegherea sistematică a întregii populaţii. Totalitarismul german avea ca idee de stat trecerea la statul organic, juridic şi psihologic(119). El era forma negării profunde a regimului democratic. Ideea centrală era crearea unui lanţ de comandă bine organizat şi ierarhizat, ce avea la bază distincţia dintre membrii de partid şi simpatizanţi. Însăşi

Hitler susţinea că, fiecare mişcare trebuia să îşi dividă masele câştigate prin propagandă în două categorii: membrii propriu-zişi şi simpatizanţii(120).

Istoria statului nazist poate fi abordată prin instrumentele utilizate în cadrul mişcării, astfel trupele SA (fondate în 1922) au fost prima formaţie nazistă despre care se spunea că este mai militaristă decât însăşi partidul. În 1926 s-a format SS-ul, ca formaţie de elită a SA-ului, ulterior separat şi pus sub comanda lui Himmler. La ele s-au adăugat unităţile „Cap de Mort", denumite Waffen – SS, completate şi de poliţia politică (Gestapo). Pe lângă acestea mai putem menţiona: Abwehr-ul (amiralul Canaris) şi S.D. (Sisherheitsdiest – Serviciul de Securitate).

Forma paramilitară a grupurilor de elită naziste era soluţia găsită pentru a crea o structură în afara armatei. Hitler folosea aceste unităţi în funcţie de interesele sale, eliminând pe una sau pe alta în funcţie de obiectivele momentului. Fuhrer-ul deţinea monopolul nu numai a întregii puteri, dar şi al tuturor componentelor statului. Acesta era unul prin excelenţă militarist, modelat după specificul armatei.

Conducătorii nazişti considerau că ordinea şi supunerea erau de cea mai mare importanţă. Statul totalitar german şi-a construit, faţă de cel italian, un mult mai bun aparat administrativ. Naziştii au impus o adevărată avalanşă de decrete, fără a abroga oficial constituţia de la Weimar. Cele două surse ale autorităţii, statul şi partidul, decurgeau din acelaşi izvor al liderul unic. S-a ajuns astfel la o interesantă, dar şi ciudată, dublare a instituţiilor. Astfel, fiecare funcţie a administraţiei de stat era dublată de un organ de partid. Această realitate s-a menţinut şi după cucerirea puterii.

Statul totalitar era instrumentul puterii exersat de lideri şi de elită. Dominaţia totalitară urmărea anularea libertăţii individului. Masele trebuiau să îl urmeze pe conducător, ca şi pe cei din imediata sa apropiere. Naţional-socialismul a fost o dictatură a partidului ajuns la putere. În acest sens se afirma: „Nu statul ne comandă nouă, ci noi suntem cei care comandăm statului"(121). Toate deciziile se luau în interiorul mişcării, statul fiind doar faţada dintre conducător şi mase. În statul totalitar rolul poliţiei secrete trebuia să devină unul precumpănitor. Poliţia secretă face distincţia dintre suspect şi inamicul obiectiv. Serviciile secrete au devenit un fel de stat în stat, ele fiind complet supuse liderului. Sarcina lor nu era de a descoperi crime, ci de a trece la acţiune împotriva unei anumite categorii a populaţiei. Reprezentau, astfel, un organ executiv, o adevărată curea de transmisie formată din agenţi secreţi a căror menire era de a-i suspecta pe toţi, chiar şi pe cei din rândul elitei. Agentul nutrea o dublă ambiţie, a acelora ce vizau urcarea ierarhică în gradele de serviciu, dar şi în interiorul partidului. Poliţia secretă era cea care toca în laboratoarele sale destine şi vieţi, găsind ca soluţie a exterminării lagărele de muncă, de concentrare şi de exterminare. Lagărele erau menite, nu numai să extermine oameni, degradându-i ca fiinţe, cât mai ales de a fi instrumente ale eliminării în masă asupra raselor inferioare sau a opozanţilor regimului. Adevărata oroare a acestora consta în faptul că cei internaţi erau deja consideraţi ca uitaţi, ca dispăruţi(122). Cel internat

într-un lagăr nu are nici un preţ, deoarece el nu mai contează, de aceea putea fi eliminat oricând. Lagărul de concentrare nu are în primul rând o funcţie economică, cât mai ales una de eliminare rasială. Masele izolate unele de altele sunt tratate ca şi când nu ar exista, deoarece se avea în vedere uciderea persoanei juridice în om, sau altfel spus, a asasinării persoanei morale în om(123).

Adevărata oroare a întregului sistem de tortură a început atunci când SS-ul a preluat administrarea lagărelor, bestialitatea fiind bine calculată în scopul distrugerii sistematice şi totale a individului. Ele au devenit laboratoare în care s-au testat mutaţii în natura umană. Cum s-a mai menţionat, totul era bazat pe violenţă impusă prin frică, spaimă, alienare şi teroare prin intermediul poliţiei politice, a serviciilor secrete, a jandarmeriei, a justiţiei şi a propagandei. Violenţa era necesară pentru păstrarea ordinei publice, dar cu precădere pentru pregătirea societăţii germane pentru război şi noua ordine mondială. Acest instrument al puterii era statal (intern), dar şi extrastatal, individual, dar şi colectiv, generalizat faţă de adversari şi faţă de orice opozant, rasial, dar şi minoritar.

Violenţa intervenea după aplicarea manipulării în care actorul central era liderul, dublat şi susţinut de stat şi de aparatul de propagandă. Rezultatele manipulării depindeau de abilitatea propagandei, a discursului mişcării, a tipologiei informaţionale disipate la nivelul societăţii. Aceasta era indirectă: mascată şi subtilă, dar şi directă, deschisă, făţişă, trecând şi prin filtrul legislaţiei oficiale.

Societatea germană a fost supusă unui complex de măsuri legislative ce a cuprins: legea de prevenirea înmulţirii bolnavilor ereditari (1933), legea deposedării cetăţeniei germane (1933), legile de la Nurnberg (1935), ca principale legi rasiale ale regimului, legea cetăţeanului imperiului, legea privind protejarea sângelui şi a onoarei germane etc., toate având ca scop nivelarea şi asanarea pe baze rasiale(124).

În comparaţie cu regimul mussolinian, statul nazist a fost un veritabil regim poliţienesc, brutal şi cinic. El era statul arianului bazat pe războiul cu celelalte rase. Exterminarea fizică a fot brutală şi a luat formele cele mai diferite. Scopul exterminării nu a fost doar cel legat de zdrobirea evreilor, ci şi acela de a suprima indivizii „nesănătoşi”(125). Nazismul îl consideră pe cel bolnav un pericol, de aceea, obsedat de puritate, şi-a propus să îl înlăture. Statul serveşte în acest sens poporul-rasă.

Statul a anulat autonomia locală, regională şi municipală, lichidând orice formă de independenţă locală. A fost creată funcţia de Gauleiter, lider de partid, dar şi aceea de conducător a unei circumscripţii administrative, autonomia landurilor fiind progresiv înlăturată, întreaga putere revenind partidului.

În planul propagandei, Jeseph Goebbels a reuşit să impună un monopol asupra informaţiei şi un control asupra opiniei publice. Pentru nazişti, tinerii reprezentau o reală masă de manevră ce

trebuia mobilizată, exploatată prin înflăcărare în spiritul cuceririi spaţiului vital. Băieţii făceau parte din Hitlerjungent, iar fetele din Uniunea Fetelor Germane. Valorile impuse tinerilor au fost obedienţa, camaraderia, simţul datoriei, dar şi sacrificiul suprem. S-a impus de fapt o militarizare a tineretului bazată pe o disciplină rigidă, organizaţia ajungând să înroleze circa opt milioane de tineri(126).

Propaganda presupunea dezinformare şi manipulare, perfecţionându-le ca mijloace ale centrului de comandă. Dahrendorf Ralf, în „Conflictul social modern”, Ed. Humanitas, Buc., 1996, p.40 considera că Hitler şi apropiaţii săi au cultivat fanatismul în afara umanului. În cadrul binomului propagandă-teroare, fanatismul şi cenzura, dezinformarea şi manipularea erau mijloacele cele mai eficiente de isterizare a maselor. Fuhrer-ul a reuşit să trezească în sufletul germanului instinctele răului, creând în individ profilul unui cetăţean supus dar sadic, care să acţioneze fără milă, ca un automat, ca un executant.

Dacă bărbatul se afla în slujba poporului, femeia se afla în slujba familiei, cei doi urmând să dea forţa societăţii germane. Radioul a constituit cel mai important mijloc de comunicare în masă a nazismului. Alături de el, un rol important l-a jucat presa, ambele fiind riguros controlate de aparatul de propagandă. Suprimarea libertăţii cuvântului s-a răsfrânt în literatura germană prin introducerea unui adevărat index, fiind întocmite aşa-numitele liste negre cu numele autorilor interzişi, bibliotecile fiind epurate, la fel şi editurile. Şcoala ca şi universitatea au cunoscut acelaşi proces de militarizare şi nazificare. Toate disciplinele erau ideologizate prin concepţia rasistă. Ele trebuiau să sublinieze diferenţa evidentă dintre arieni şi nearieni.

În paralel, politica economică a N.S.D.A.P. a avut şi ea drept scop reînarmarea şi pornirea războiului, lichidarea şomajului mai ales prin dezvoltarea industriei militare. Muncitorii au fost strict organizaţi în vederea accelerării ritmului producţiei. Principalele eforturi ale regimului nazist au vizat slăbirea spiritului de clasă al muncitorimii. Hitler a avut nevoie de marele capital industrial şi bancar pentru a-şi putea pune în aplicare ambiţiile militariste. De stat s-a apropiat şi blocul industrial al foştilor mari producători germani, cei legaţi de producţia de armament obţinând profituri financiare enorme.

Demersul nostru asupra celor două fascisme a avut în vedere o abordare filtrată prin filosofia instrumentelor statului asupra societăţii.

Statul totalitar, atât în accepţiunea fascistă, cât şi cea nazistă, a fost, dincolo de toate, o fatalitate. Dacă Mussolini dorea să facă din Italia o mare putere, Hitler propunea o nouă ordine mondială. Hitler a știut mai bine să exacerbeze spiritul războinic al germanului, dar şi predilecţia lui spre ordine, disciplină şi muncă.

În finalul demersului nostru putem susţine că totalitarismul ne apare ca un experiment eşuat, fie la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, prin înfrângerea celor două, sau în ultimul deceniu

secolului, când s-au prăbuşit regimurile comuniste din Europa. Revoluţia înfăptuită de regimurile totalitare, fie de stânga fie de dreapta, a fost una conservatoare, antiliberală şi antipluralistă ce şi-a propus să găsească soluţiile unei alternative între democraţie şi comunism.

Dispreţul faţă de individ şi aşezarea Europei pe baze rasiale s-au dovedit şi ele utopice şi eşuate. Din păcate însă, preţul a fost uriaş prin dispariţia a zeci de milioane de indivizi. Regimurile totalitare au dezechilibrat raportul dintre om şi valorile sale morale, alterând relaţiile dintre oameni, dintre popoare şi dintre rase.

În cadrul totalitarismului, atât al extremei drepte, cât şi a celei stângi un alt scop în sine l-a reprezentat alienarea politică, ca instrument psihologic pentru a-l izola pe individ, pentru a-l dezorienta şi abate de la problemele sale ca fiinţă umană. Inegalitatea, fie ea socială sau politică, proiecta societatea pe paliere diferite, ele putând fi atinse doar prin afiliere, integrare şi supunere faţă de mişcare. Efectele alienării s-au resimţit până la periferia societăţii germane, dar şi la nivelul zonelor de putere. Formele puterii politice bazate pe alienare au vizat: dominarea absolută, supunerea necondiţionată, coerciţia dusă la extrem, sancţiuni şi privaţiuni impuse până la exterminarea fizică şi morală a adversarilor, şi nu în ultimul rând, controlul total asupra societăţii.

Totalitarismul a fost sistemul de guvernare care a tins nu numai să cucerească puterea politică dar şi să o supună în totalitate. Acesta s-a ocupat, ca într-un adevărat laborator de sfera intelectului şi a conştiinţei umane. Docilitatea absolută, ca şi adeziunea declarată a individului au fost scopuri precise. Omul trebuia transformat într-un instrument al puterii pentru a deveni un executant necondiţionat implicat în mişcare.

Deşi pare un paradox, regimurile totalitare au dedublat realitatea ca într-o lume fictivă din mintea omului, ca un sistem închis în raport cu mediul politic exterior. Pe fondul unui monolog al puterii, ideologia ca şi propaganda s-au impus graţie autorităţii care a reuşit ca în cadrul comunităţii de cetăţeni aceştia să se perceapă în mod reciproc ca inamici. Nimeni nu ştia cine este informator şi cine nu, cine te urmăreşte şi de ce? Frica profundă, urmată de spaimă, trebuia să îl deposedeze pe individ de el însuşi, acesta devenind un anonim, pierdut într-o masă de anonimi.

Concluzionăm în această problemă că totalitarismul a conţinut în plan ideologic logica distrugerii individului, iar în final a propriei sale distrugeri. Izolarea şi alienarea, angoasele de tot felul, l-au adus pe individ, ca şi pe mase, într-o totală dezorientare, în care orizontul era nedefinit, neînţeles şi imposibil de atins. A fost un complex proces de alienare a omului de lumea înconjurătoare. Interesant este de văzut, dar mai ales de înţeles, cum masele au fost fascinate de salvatorii potenţiali. Din acest punct de vedere există şi evidente diferenţieri şi asemănări, între cele două fascisme abordate pe parcursul capitolului doi.

Astfel, fascismul italian, odată ajuns la putere, a folosit teroarea arareori. Poliţia secretă italiană O.V.R.A. nu poate fi comparată cu Gestapo, cu trupele S.A., sau cu trupele S.S., cu serviciile secrete, inclusiv cele sovietice: CEKA, OGPU, MUD, NKVD.

Etatismul regimului fascist italian nu a permis plasarea poliţiei secrete în mâinile mişcării aşa cum s-a întâmplat în Germania, unde componentele poliţiei politice erau cel mai important instrument, chiar în interiorul propriei elite. Nu greşim atunci când considerăm că totalitarismul fascist italian nu a fost de talia celui german. Am întâlnit la unii autori ca Hannah Arendt, Ernst Nolte chiar ideea de a nu include regimul mussolinian în rândul regimurilor totalitare.

Cele două fascisme au parcurs timpi şi etape diferite, şi au fost evident deosebite sub aspectul problemei rasiale şi a antisemitismului. Dacă în Germania puritatea rasială era arhitectura întregii ideologii şi propagande, în Italia mussoliniană antisemitismul era mai mult accidental, fiind exprimat prin legile din 1938-1939, care de multe ori nu au fost aplicate. În Italia faţă de Germania, evreul nu era perceput în mod rasial, cât mai ales ca un posibil adversar al regimului. Mecanismul de comandă, cu toate componentele sale, este esenţial diferit. Mişcarea fascistă era în Italia percepută printr-o posibilă guvernare bazată pe birocraţie, pe rolul liderului şi al partidului unic, iar în plan economic, printr-un etatism de tip corporatist. Dacă lozinca generală era „mai presus de partide”, trebuie susţinută ideea că ea a fost specifică celor două fascisme în perioada ascensiuni spre putere. În Germania şi după 1933 mecanismul de comandă s-a consolidat şi s-a transformat chiar într-un monolit. Faţă de corporatismul economic italian, gândirea economică germană era construită ca un instrument pus în slujba idei de revanşă faţă de învingătorii din primul război mondial, prin dezvoltarea unei industrii, dar şi a celorlalte ramuri economice ce aveau drept scop înarmarea excesivă şi pregătirea războiului.

Dacă fascismul italian s-a construit ca un entuziasm al refacerii, ca un elan peninsular de după primul război mondial, Germania s-a construit ca un elan al urii faţă de învingătorii războiului, dar mai ales pe baza unei revanşe devenite viscerală până chiar la nivelul germanului de rând.

În Germania nazistă organizarea, ordinea şi disciplina, munca şi subordonarea, au atins cote inimaginabile în comparaţie cu Italia peninsulară. Faţă de regimul mussolinian, statul nazist a fost un veritabil regim poliţienesc, brutal şi cinic. Exterminarea fizică a individului a atins în Germania forme pe care Italia nici nu a avut puterea şi nici curajul să le pună în aplicare.

Regimurile totalitare au fost în planul politicii externe state revizioniste, ce şi-au propus să distrugă construcţia versailles-eză de după primul război în vederea impunerii unei noi ordini mondiale. Pentru ambele tipuri de totalitarism, războiul a devenit principalul instrument de atingere a obiectivelor. Această politică avea însă, să „coste” omenirea o nouă conflagraţie mondială. Nu întâmplător, Benedetto Croce definea fascismul ca „o paranteză a istoriei contemporane”(127). Antiiraţionalismul a devenit în plan filosofic, dar şi politic un instrument de subjugare a societăţii, un

mijloc de mobilizare a maselor pe fondul unui pesimism cultural ce trebuia exploatat în vederea impunerii unei noi mentalităţi asupra rolului forţei, violenţei şi a terorii în viaţa organismului social.

La început de mileniu, în noul context al globalizării, federalizarea europeană a apărut şi continuă să se manifeste ca o alternativă faţă de comunism. Pentru Europa , sec. al XX-lea s-a încheiat prin prăbuşirea succesivă a regimurilor totalitare, de extremă dreapta sau de extremă stânga, ca un experiment politic eşuat, dar prin consecinţe multiple ce şi-au pus amprenta şi pe începutul noului mileniu.

***NOTE BIBLIOGRAFICE*:**

[1] Nolte, Ernst, *Fascismul în epoca sa*, Ed. Vivaldi, Bucureşti, 2009, p.14.

[2] Aron, Raymond, *Democratie et totalitarism,* Paris, Gallimard, 1965, p 287-288.

[3] Friederich, Carl, *Totalitarism,* Cambridge University Press 1954, vezi şi Deutsch, Carl, W., *Craks in the monolith and patterns of desintegration totalitarian systems,* New York, 1954;

[4] Mussolini, Benito, *Le fascisme, doctrine et institution,* Paris, Denoll and Steele, 1933.

[5] Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 2006, p. 9.

[6] Ciupercă, Ion, *Totalitarsimul, fenomen al sec XX,* Ed. Universităţii Al. I. Cuza, Iaşi, 1997, p.11-12.

[7] Sternhell, Zeev, *Naşterea ideologiei fasciste,* Paris, Gallimard, p. 17.

[8] Powell, Phillip Wayne (1985). Tree of Hate. Vallecito, Calif.: Ross House Books. p. 48. ISBN 0465087507.

[9] Ryback, Timothy W. *Hitler's Private Library: The Books That Shaped His Life*. New York; Toronto: Vintage Books, 2010. p. 130.

[10] Ryback, Timothy W. *Hitler's Private Library: The Books That Shaped His Life*. New York; Toronto: Vintage Books, 2010. p. 130.

[11] Ibidem.

[12] Ibidem.

[13] Hanah Arendt, Originile totalitarismului, Ed. Humanitas, Buc., p. 15.

[14] ***Ideea care ucide, Ed. Noua Alternativă, Buc., 1994, p.18.

[15] Ibidem.

[16] Stalhelberg, Roderick Winkle, Sally Anne, The nazi germany sourcerbook: an anthology of texts, London, England, 2002, p.11

[17] Cyprian Blamires, Paul Jackson, World fascism: a historical encyclopedia, vol.I, Santa Barbara, california, USA, ABC-CLIO, 2006,p.628.

[18] Hannah Arendt, op. cit., p.71.

[19] Ibidem, p.88.

[20] Blamires, Cyprian; Jackson, Paul. *World fascism: a historical encyclopedia, Volume 1*. Santa Barbara, California, USA: ABC-CLIO, Inc, 2006. p. 62.

[21] Hannah Arendt, op. cit., p. 221.

[22] Karl Polany, La grande transformation, Ed. Gallimard, Paris, 1983, p. 305,306,308, vezi şi *** Ideea care ucide, p. 24.

[23] Robert Gerwarth. *The Bismarck myth: Weimar Germany and the legacy of the Iron Chancellor*. Oxford, England, UK; New York, New York, USA: Oxford University Press. Pp. 131.

[24] Ernst Nolte, Fascismul în epoca sa, Ed. Vivaldi, Buc., p.943.

[25] Ibidem, p.952.

[26] Ibidem, p.962-963.

[27] Ibidem, p. 972.

[28] Hannah Arendt,op. cit., p.281.

[29] Ibidem, p.294.

[30] Nikolai Berdiaev, The Origin of Russian Communism,1937, p.5.

[31] *** Istoria ilustrată a fascismului, Ed. Enciclopedia Rao, Buc., p.14.

[32] Paul Johnson, O istorie a lumii modene, Ed. Humanitas, Buc., p. 64.

[33] R.C.Kalergi, L home et l etat totalitaire, Paris, Libraire Plan, 1938, p.34.

[34] Ion Ciupercă, Totalitarismul. Fenomen al sec. al XX-lea, Partea I, Ed. Univ. „Al.I.Cuza"Iaşi, 1997, p.25.

[35] Fr. Chatelet, Evelyne Pisier, Concepţiile politice ale sec. al XX-lea, Buc., Ed. Humanitas, 1994; vezi şi Ion Ciupercă, op. cit., p.26.

[36] Ion Ciupercă, op. cit., p.15.

[37] Claude Lefort, L invention democratique. Les limites de la domination totalitaire, Paris, Fayard, p.31.

[38] Ion Ciupercă, op. cit., p.25.

[39] Raymond Aron, Democratie et totalitarisme, Paris, Gallimard, 1965, p. 23.

[40] Howard D. Mehlinger, The study of totalitarisms, Washington D.C., S.U.A.,1966, p.14.

[41] Ibidem; vezi şi Ion Ciupercă, op. cit., p.36.

[42] Ernst Nolte, Fascismul în epoca sa, Ed Vivaldi, Buc., 2009,p.63.

[43] Ibidem.

[44] Ernst Nolte, Fascismul în epoca sa, Ed. Vivaldi, Buc., 2009, p.44.

[45] Ibidem,p. 47.

[46] Ibidem, p. 97.

[47] Ibidem, p. 102.

[48] ***, Istoria ilustrată a fascismului, Ed. Enciclopedia Rao, Buc., p. 114.

[49] Pierre Thibault, Epoca dictaturilor (1918-1947), în Istoria universală, vol. III, Ed. Univers enciclopedic, Buc., 2006, p.422.

[50] Ibidem, p.380.

[51]***Istoria ilustrată a fascismului, p.45.

[52] Pierre Thibault, op. cit., p.382.

[53] Ion Ciupercă, op. cit., p. 252.

[54] Erns Nolte, op. cit., p. 631.

[55] ***Istoria universală, vol.III,p. 419.

[56] Ibidem.

[57] Ion Ciupercă,op. cit., p.217.

[58] Erns Nolte, op. cit., p.632-633.

[59] Ibidem, p.637.

[60] Ion Ciupercă, op. cit..

[61] Hannah Arendt, op. cit., p.306-307.

[62] Ibidem, p.444.

[63] ***Istoria ilustrată a fascismului, p.84.

[64] *** Istoria ilustrată a nazismului, p.67.

[65] Ibidem, p.69.

[66] Ibidem, p.75.

[67] Hannah Arendt, op. cit., p.282.

[68] Pierre Thibault, op. cit., p.418.

[69] ***Istoria ilustrată a fascismului, p.69.

[70] Ibidem, p.109.

[71] Ibidem, p.110.

[72] Ernst Nolte, op. cit., p.617.

[73] Paul Johnson, op. cit., p.123.

[74] Ibidem, p.130.

[75] Hannah Arendt, op. cit., p.394.

[76] Ibidem.

[77] Ibidem, p.386.

[78] Fr.Furet, Erns Nolte, op. cit., p.55.

[79] Erns Nolte, op. cit., p.529.

[80] Ibidem, p.530.

[81] E. Kohn-Bratnstedt, Dictatorship and political police, the technique of control by fear, Londra,1945, p.164.

[82] Hannah Arendt, op. cit., p.424.

[83] Ernst Nolte, op. cit., p.471.

[84] Hannah Arendt, op. cit., p.427.

[85] Eugen Hadamovsky, Propaganda und nationale macht, Berlin, 1933, p.22.

[86] ***Istoria ilustrată a nazismului, p.81.

[87] Ion Ciupercă, op. cit., p.150.

[88] Ibidem, p.157.

[89] Hannah Arendt, op. cit., p.458.

[90] Ibidem, p.463.

[91] Paul Johnson, op. cit., p. 298-299.

[92] Hannah Arendt, op. cit., p.33; vezi şi Ion Ciupercă, op. cit., p.160.

[93] Alan Bullock, Hitler. Astudy on tyrany, Penguin Books, 1962, p.380; vezi şi I.Ciupercă, op. cit., p.162.

[94] Ch. Millon Delsol, Ideile politice ale sec. XX, Ed. Polirom, Buc., 2002, p.53.

[95] Ibidem, p.59.

[96] Ibidem, p.85.

[97] Hannah Arendt, op. cit., p.551.

[98] Ion Ciupercă, op. cit., p. 243.

[99] Eatwen Roger,"Review article on defining the fascist minumun: the centrality of ideology" în Journal of political ideologies, 1996. Vol. 1, p.303.

[100] Ibidem.

[101] Friedrich Carl, Z.K. Brzezinski, Totalitarian dictatorship and autocray, Praeger, New-York, 1965, 2002, p.29.

[102] Neumann, Franz, The democratic and the authorian state, The Free Press of Glencoe, New- York, 1964, p.244-245.

[103] Ibidem.

[104] Aron, Raymond, Democratic et totalitarisme, Gallimar, Paris, 1965; vezi şi Ştefan Laurenţiu, Dicţionar de scrieri politice fundamentale, Ed. Humanitas, Buc., 2000, p.37.

[105] Linz, Juan, J., Totalitarian and autoritarian regimes, Lynne Rienner, London, 2000, p.70.

[106] Ibidem.

[107] Jelev, Jeliu, fascismul, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1992, p.44.

[108] Furet, Francois, op. cit., p.282.

[109] Ibidem, p. 292.

[110] Milza, Pierre, Serge, Bernstein, Le fascisme italien 1919-1]945, Edition du Seuil Paris, 1990,p.199.

[111] Ibidem, 197.

[112] ** Istoria ilustrată a fascismului, Ed. Enciclopédia rao, Buc., 2006, p.71.

[113] Ibidem, p.88.

[114] *** Istoria universală, vol.3, Ed. Univers Enciclopedic, Buc., 2006, p.382.

[115] Nolte, Ernst, op. cit., p.486.

[116] Ibidem, p.506.

[117] Ibidem, p.521.

[118] Ibidem.

[119] Johnson, Paul, O istorie a lumii moderne, Ed. Humanitas, Buc., 2005, p.288.

[120] Ion Ciupercă, op. cit., p. 149.

[121] Arendt, Hannah, op. cit., p.453.

[122] Ibidem, p.517.

[123] Rousset, David, Les jours de notre mort, Paris, 1947; vezi şi Arendt Hannah, op. cit., p.540.

[124] Arendt, Hannah, op. cit., p.556.

[125] Nolte, Ernst, op. cit., p.837-839.

[126] Delsol, Chantal, M., Ideile politice ale sec. al XX-lea, Ed. Polirom, 2002, p.85.

[127] *** Istoria ilustrată a nazismului, op. cit. p.52.

BIBLIOGRAFIE

I. DOCUMENTE PUBLICATE:

** Convorbirile lui Hitler 1941-1944, cu Studiul introductiv de Hugh R. Trevor, Roper, Londra, 1953.

** Documente de politică germană, Berlin, 1938.

Eberle, Henrik şi Uhl, Mathias, Dosarul Hitler, Ed. Mehedinţi, Buc., 2002

Mussolini, Benito, Opere complete, Florenţa, 1951, 29 volume

Remak, Joachim, The nazie years. A documentary history, New-York, Prentice Hall, Inc, Englehood Cliffs, 1969.

Stalhelberg, Roderick şi Winkle, Sally Anne, The nazi germany sourcerbook: an anthology of texts, London, England, 2002.

II.LUCRĂRI SPECIALE

Arendt Hannah, *Originile totalitarismului*, Ed. Humanitas, Buc., 1994,

Blamires, Cyprian; Jackson, Paul, *World fascism: a historical encyclopedia, Volume 1*. Santa Barbara, California, USA: ABC-CLIO, Inc, 2006,

Caravia, Paul, Drepturile omului şi formele totalitarismului în perioada interbelică, în *Arhivele totalitarismului*, An II, Nr. 4, 1994,

Carl, Friedrich; Brzezinski, Z.K., *Totalitarian dictatorship and autocray*, Praeger, New-York, 1965, 2002,

Chatelet, Fr.; Pisier, Evelyne, *Concepţiile politice ale sec. al XX-lea*, Buc., Ed. Humanitas, 1994,

Ciupercă, Ion, *Totalitarismul. Fenomen al sec. al XX-lea*, Partea I, Ed. Univ. „Al.I.Cuza"Iaşi, 1997,

Idem Câteva probleme ale unei analize comparate a regimurilor totalitare, în *Arhivele totalitarismului*, Anul II, Nr. 4, 1994.

Colas, Dominique, *Genealogia fanatismului şi a societăţii civile*, Ed. Nemira, Buc., 1998,

Ferry, Luc; Pisier-Kouchner, Evelyne, *Le totalitarisme. În : Traite de science politique*, vol. II, (*Les regimes politiques contemporaines*), Paris, P.U.F., 1985,

Friedrich, Carl J., *Totalitarism*, Cambridge, Harvard University Press, 1954,

Fouret, Francois; Nolte, Ernst, *Fascism şi comunism*, Ed. Univers, buc., 2000,

Gentile, Giovanni, *Fascismo*, în „Enciclopedia italiana", Tom. XIV, 1932,

Guerin, Daniel, *Sur le Fascisme,* 2 vol., 1965.

*** *Istoria ilustrată a nazismului,* Ed. Enciclopedia Rao, Buc., 2006,

Kalergi, R.C., *L' homme et l etat totalitaire,* Paris, Libraire Plon, 1938,

Linz, Juan, J., *Totalitarian and autoritarian regimes*, Lynne Rienner, London, 2000,

Mason, T., *Totalitarianism,* Lexington, Massachusetts, 1967,

Mehlinger, Howard D., *The study of totalitarisms,* Washington D.C., S.U.A.,1966,

Milza, Pierre, Serge, Bernstein, *Le fascisme italien 1919-1]945*, Edition du Seuil Paris, 1990,

Neumann, Franz, *The democratic and the authorian state,* The Free Press of Glencoe, New- York, 1964,

Nolte, Ernst, *Fascismul în epoca sa*, Ed. Vivaldi, Buc., 2009,

Idem *Războiul civil european: 1917-1945. Naţional-socialism şi bolşevism,* Ed. Corint, Buc., 1987,

Poliakov, Leon, *Les totalitarismes du XX e siecle. Un phenomen historique depasse*, Paris, Fayard, 1987,

Powell, Phillip Wayne, *Tree of Hate*. Vallecito, Calif.: Ross House Books. ISBN 0465087507,

Ryback, Timothy W., *Hitler's Private Library: The Books That Shaped His Life*. New York; Toronto: Vintage Books, 2010,

Stalhelberg, Roderick Winkle, Sally Anne, *The nazi germany sourcerbook: an anthology of texts*, London, England, 2002,

Sternhell, Zeev (…), *Naşterea ideologiei fasciste*, Paris, Gallimard.

I. LUCRĂRI GENERALE

Baumont, Maurice, *Vol. XX, La faillite de la paix* (1918-1939), Paris,

Braud, Philippe; Burdeau, Francois, *Histoire des idees politiques depuis la revolution*, Paris, Edition Montchrestien, 1983,

Bullock, Alan, *Hitler. Astudy on tyrany,* Penguin Books, 1962,

Carpinschi, Anton, *Contemporany political doctrines. A typological synthesis,* „Al.I.Cuza", University Press, Iaşi, 1991,

Cathala, Henri Pierre, *Epoca dezinformării,* Buc., Ed. Militară, 1991,

Collotti, Enzo, *Germania nazistă,* Ed. Ştiinţifică, Buc., 1969,

Conte, Arthur, *Les dictateurs du XX e siecle,* Paris, Editions Robert Laffont, 1984,

Crouzet, Maurice, *L'epoque contemporaine,* Tom VII, P.U.F.,

Paris, 1957,

Dahrendorf, Ralf, *Conflictul social modern*, Ed. Humanitas, Buc., 1996,

David, Claude, *L'Allemange de Hitler*, P.U.F., Paris, 1954,

*** *De la primul război mondial până în prezent,* Ed. Enciclopedia Rao, Vol. IV, Buc., 2003,

Delsol, Ch. Millon, *Ideile politice ale sec. XX,* Ed. Polirom, Buc., 2002,

Droz, Jacques, *Histoire de l'Allemangue,* Flamarion, Paris, 1994,

Duroselle, Jean-Baptiste, *L Europe de 1815 a nos jours. Vie politique et relations internationales,* P.U.F., Paris,

Idem *Histoire diplomatique de 1919 a nos jours,* Dalloz, 1983,

Ferro, Marc, *Comprendre les idees du XX e siecle,* Paris, Marabout Universite, 1977,

Fest, Joachim, *Stăpânii celui de-al III-lea Reich,* Ed. Politică, 1969,

Girardet, R., *Mituri şi mitologii politice,* Institutul European, Iaşi, 1997,

*** *Istoria universală, vol.3,* Ed. Univers Enciclopedic, Buc., 2006,

*** *Istoria care ucide,* Ed. Noua Alternativă, Buc., 1994,

Johannet, Rene, *Le principe des nationalites*, Paris, Libraire Nationale, MCM, XXIII (1923),

Johnson, Paul, *O istorie a lumii moderne,* Ed. Humanitas, Buc., 2005,

Hadamovsky, Eugen, *Propaganda und nationale macht,* Berlin, 1933,

Kohn-Bratnstedt, E., *Dictatorship and political police, the technique of control by fear,* Londra,1945,

Lefort, Claude L., *Invention democratique. Les limites de la domination totalitaire,* Paris, Fayard,

Michel, Henri, *Les fascismes,* Paris, P.U.F., 1977,

Ory, Pascal, *Nouvelle histoire des idees politiques,* Hachette, Paris, 1987,

Pietromarchi, Luca, *Le monde sovietique,* Plon, Paris, 1964,

Polany, Karl, *La grande transformation,* Ed. Gallimard, Paris, 1983,

Renouvin, Pierre, *Histoire des Relations internationales. De 1871 a 1965*, Paris, 1994,

Rousset, David, *Les jours de notre mort,* Paris, 1947,

Ştefan, Laurenţiu,	*Dicţionar de scrieri politice fundamentale*, Ed. Humanitas, Buc., 2000,
Thibault, Pierre,	*Epoca dictaturilor (1918-1947), în Istoria universală, vol. III,* Ed. Univers enciclopedic, Buc., 2006,
Vaussard, Maurice,	*Histoire de l Italie contemporaine (1870-1946),* Hachette, Paris, 1972.

„2012” – provocări imediate şi viitoare
Tărâmul apocalipselor

Prof. Vali Şerban
Colegiul Tehnic Forestier Câmpina

Ne aflăm într-o epocă în care lumea este din ce în ce mai agitată, în care speranţele oamenilor, bucuriile şi succesele se întrepătrund cu dezamăgirile, durerile şi pierderile irecuperabile. Planeta şi lumea noastră se află sub imperiul ***globalizării***, un proces despre care nu ştim încă bine încotro îndreaptă omenirea şi care parcă micşorează planeta în mintea noastră. Paradoxal, mai multă cunoaştere aduce cu sine şi mai multe frământări interioare, întrebări şi teamă. Lumea se întreabă în principal „ÎNCOTRO?”. Sunt multe răspunsuri, iar multe se referă şi la dezastre, catastrofe sau chiar sfârşituri ale lumii.

Ne aflăm în anul 2012, an care n-a „scăpat” de astfel de provocări.

I. Aspecte filozofice ale conceptului de „sfârşitul lumii” sau „apocalipsa”

APOCALIPSA Denumirea dată ultimei scrieri din Noul Testament, care cuprinde descoperirea facută Sfântului Ioan Evanghelistul în insula Patmos. Întâlnim sub această denumire şi scrierile necanonice: Apocalipsa lui Baruh, Apocalipsa lui Petru etc. Este o carte profetică plină de simboluri, figuri, cifre, metafore şi alegorii, a căror interpretare poate avea sensuri diferite şi greu de înţeles. De aceea Biserica a inclus-o în canonul biblic abia în sec. V, la Sinodul de la Cartagina (419), respingând însă interpretarea ei ca bază pentru calculele cronologice despre sfârşitul lumii şi veacul eshatologic.

Conceptul de sfârşit al lumii a existat dintotdeauna în istoria popoarelor, a existat în teama primordială, a existat în toate cultele şi religiile, în toate fenomenele neînţelese găsindu-se semne şi simboluri.

II. Evenimente naturale şi evenimente istorice ale societăţii omeneşti

Au existat multe evenimente care au susţinut acest concept de-a lungul vremurilor...

Dacă facem abstracţie de epoca umanităţii şi Quaternar (ultimele 2 milioane de ani), au existat mai multe perioade de extincţie – de exemplu cu cca 65 milioane de ani în urmă - dispariţia a 80% din speciile de animale, inclusiv a dinozaurilor – datorită cel mai probabil unui asteroid.

Glaciaţiunile au reprezentat iar momente de cumpănă în evoluţia vieţii pe Pământ, cu dispariţii ale unor specii, adaptări ale altora.

Inundaţiile au cuprins dintotdeauna suprafeţe mai mari sau mai mici de pământ – de aici au rămas în legendele multor popoare povestea potopului. Fenomenul rămâne în continuare o ameninţare majoră pentru oameni şi natură.

Năvălirile popoarelor barbare au însemnat sfârşitul lumii pentru unele civilizaţii şi milioane de victime (de exemplu căderea Imperiului roman, Imperiul lui Ginghis Han). De asemenea colonizările europenilor a însemnat sfârşitul unor civilizaţii în America, Africa, Australia. Le putem considera sfârşituri ale lumii?

Eclipsele au semănat mult timp teamă şi spaimă, ca şi venirea cometelor, mai ales datorită ignoranţei.

În trecut, mai ales asociate cu războaiele, eclipsele erau interpretate ca semne divine. În prezent au devenit nişte fenomene obişnuite, necreând nici o problemă pentru planeta noastră. Printre cele mai importante eclipse menţionate de izvoarele istorice sunt:

- 10 mai 2807 î.Chr. – este cea mai veche eclipsă menţionată până acum de documentele istorice, dar care nu a fost confirmată şi de cercetările oamenilor de ştiinţă. Cu toate acestea, pe baza mai multor mituri care menţionează o eclipsă totală, arheologul Bruce Masee este convins că aceasta a avut loc şi crede că în aceeaşi perioadă un meteorit a picat în Oceanul Indian;
- 2084 î.Chr. – o eclipsă de soare ar fi avut loc în China, în timpul împăratului Zhong Kang of Xia;
- 1312 î.Chr. – În Babilonia, în timpul domniei regelui Mursili al II-lea, oamenii au fost surprinşi de o eclipsă de soare;
- 15 iunie 763 î.Chr. – cunoscută şi sub numele de Eclipsa Bur Sagale, aceasta a fost menţionată într-un text asirian şi este prima a cărei existenţă a fost demonstrată ştiinţific;
- 28 mai 585 î.Chr. – Herodot scria că Thales din Milet a prezis o eclipsă care probabil s-a întâmplat la această dată, lângă râul Halys, situat în centrul Turciei moderne. Aceasta ar fi avut loc în timpul bătăliei dintre mezi şi lidieni, iar soldaţii celor două armate ar fi crezut că este un semn divin şi ar fi pus armele jos, renunţând la luptă.
- 17 februarie 478 î.Chr. – tot de la Herodot ştim că la această dată o eclipsă a putut fi vizibilă din oraşul Sardes, în timp ce Xerxes se pregătea de luptă cu Grecia;
- 1 august 477 î.Chr. – Herodot scrie şi despre o eclipsă în Sparta, la această dată;
- 29 iunie 512 – a avut loc o eclipsă de soare în Irlanda;în vara lui 1030 – eclipsă în Norvegia;

Cometele – între care şi cometa Halley, cu o perioadă de 76 de ani - au provocat mare spaimă de fiecare dată când apăreau. Practic oamenii vedeau că apare un al doilea sor pe cer, ceea ce ţinând cont de ignoranţă şi prejudecăţi, conduceau la noi proorociri despre sfârşitul lumii.

Cutremurele au impresionat şi şocat dintotdeauna. Se presupune că dispariţia civilizaţiei minoice din sudul M. Egee şi apariţia legendei Atlantidei, se datorează unui cutremur de mari proporţii.

Erupţiile vulcanice sunt imprevizibile, chiar şi un vulcan mai mic poate provoca mari dezastre – de exemplu drama oraşului Pompei din anul 79. Forţele reunite ale mai multor vulcani pot provoca transformări drastice şi fenomene globale în atmosferă.

Războaiele din istorie – de exemplu cel de 100 de ani şi altele – au provocat multe victime, suferinţe şi stagnare.

Pe terenul fertil al ignoranţei medievale, misticismului, au apărut mulţi prezicători între care Nostradamus (14 decembrie 1503 – 2 iulie 1566), cel care este cel mai citat şi în prezent în susţinerea unor teorii necredibile.

Epidemiile de ciumă au decimat de câteva ori populaţia Europei în Evul mediu (epidemia din sec. XIII a decimat ½ din populaţie), iar mai recent alte epidemii au pus la încercare omenirea – de exemplu, gripa spaniolă din anii 1918 – 1921 a făcut peste 20 milioane de victime.

Războaiele mondiale din secolul XX au însemnat alte momente de răscruce pentru civilizaţia omului, cu zeci de milioane de morţi.

Toate acestea le putem considera sfârşitul lumii? Sau începutul alteia noi? Ce poate însemna cu adevărat sfârşitul lumii? Ne plac teoriile conspiraţiei? Să ne autoflagelăm? Să ne răzbunăm pe cei ce vor să trăiască?

Teoriile ridicole care au apărut în ultimii ani găsesc un teren fertil în ignoranţa unor oameni pentru a-i acapara. S-a întâmplat la eclipsa totală din 1999 din România când au fost oameni, nu puţini, care şi-au făcut provizii. De asemenea, alinierea planetelor din anul 2000, mai corect alinierea a 8 planete (nu există cazul a 9 planete aliniate) a isterizat populaţia. În afara Soarelui şi Lunii care-şi manifestă atracţia prin ridicarea apelor la flux, celelalte planete au o influenţă insignifiantă asupra Pământului.

Tot între diverse teorii se pune mare preţ pe numerologie, alt domeniu obscur – de exemplu anul 2000 sfârşitul lumii.

Chiar dacă în diverse cercuri şi comunităţi se vehiculează expresii ca „fericit cel sărac cu duhul" sau „ignoranţa este o binecuvântare", cu sensul că oamenii ar fi mai fericiţi şi liniştiţi dacă nu-şi bat capul cu ştiinţa şi problemele globale, este corect să-i ţinem în întuneric şi teamă?

Oamenii de ştiinţă răspund provocărilor de acest gen

NASA l-a ales pe Dan Yeomans, şeful programului *Near-Earth Objects* din cadrul *Jet Propulsion Laboratory*, pentru a răspunde ipotezelor apocaliptice populare pe Internet.

Multe persoane cred că în luna decembrie a acestui an calendarul folosit de civilizaţia Maya va ajunge la final, moment ce va coincide cu un eveniment cataclismic. Acest lucru este greşit, afirmă expertul NASA. „Calendarul maiaş nu se încheie pe data de 21 decembrie 2012. Aceasta reprezintă doar finalul unui ciclu şi începutul unuia nou. Ceva similar se întâmplă în cazul zilei de 31 decembrie: calendarul nostru ajunge la final, dar unul nou începe cu 1 ianuarie”.

Pentru detalii asupra calendarului mayaş şi acestor profeţii, consultaţi Georgiana Fefea - 21 decembrie 2012 – Apocalipsă sau coincidenţă?, în descoperă.ro, 15.09.2008.

O altă ipoteză ce a făcut furori pe Internet se referă la o planetă imaginară, denumită Nibiru. Mulţi oameni cred că această planetă se apropie de Pământ din afara Sistemului Solar, urmând să intre în coliziune cu Terra în luna decembrie 2012. „Această planetă enormă despre care se presupune că s-ar apropia de Terra nu există. Dacă ar fi existat, am fi zărit-o de mult timp. Şi dacă această planetă ar fi invizibilă, am fi observat efectele gravitaţionale pe care le-ar fi avut asupra planetelor din apropiere. Niciunul din miile de astronomi care urmăresc cerul zilnic nu a observat un asemenea efect”, a spus Yeomans.

Acelaşi lucru legat şi de cometa Elenin (oct 2011) a condus la unele speculaţii. Aceste teorii nu sunt decât un non-sens, declara Yeomans, care este de părere că Elenin nu este decât o cometă de mâna a doua, o cometă care nu ar fi trebuit să iasă cu nimic în evidenţă. "Nici măcar nu e una strălucitoare", a declarat el, pentru Space.com.

Specialistul NASA a comentat şi ipoteza conform căreia modul în care planetele şi Soarele se vor alinia în luna decembrie va provoca valuri gigant, cu un efect devastator asupra Pământului. „În primul rând, nu va exista nicio aliniere a planetelor în luna decembrie. Apoi, chiar dacă ea ar avea loc, nu ar avea niciun efect asupra oceanelor Terrei. Sunt doar două corpuri în sistemul nostru solar ce pot afecta oceanele Terrei: Luna, pentru că este foarte aproape, şi Soarele, care este masiv şi relativ aproape. Planetele au un efect neglijabil asupra Pământului”, a afirmat Yeomans.

O altă afirmaţie a celor ce cred că apocalipsa va avea loc în acest an este aceea că axele Pământului se vor inversa pe 21 decembrie 2012. „Axa de rotaţie a Pământului nu se poate modifica, deoarece orbita Lunii în jurul Terrei o stabilizează şi nu îi permite să se schimbe. În ceea ce priveşte câmpul magnetic al Pământului, acesta se schimbă la aproximativ 500.000 de ani, însă nu există nicio dovadă că acest lucru se va întâmpla în decembrie. Dacă s-ar schimba, ar dura câteva mii de ani. Iar acest eveniment nu ar crea o problemă pe Pământ, ar trebui doar să ne recalibrăm busolele”, a explicat Yeomans.

Pentru a concluziona, Yeomans l-a citat pe celebrul astronom **Carl Sagan**, care susţinea că „***afirmaţiile extraordinare necesită dovezi extraordinare***”. Yeomans a adăugat: „de la începutul timpurilor au existat sute de mii de profeţii cu referire la sfârşitul lumii, însă iată-ne tot aici”.

Alte sfârşituri ipotetice :

-8 septembrie 2040 - Aliniere planetară, despre care se crede că va avea efecte nefaste asupra Pământului, provocând, în mod special, cutremure foarte puternice

-2076 - sfârşitul calendarului musulman

-2240 - sfârşitul calendarului evreiesc

III. Ameninţări viitoare

În perspectiva unor viitoare ameninţări globale, este necesară o ordonare a acestor provocări şi o perspectivă clară asupra posibilităţilor omenirii de a face faţă acestora. În general este nevoie de o gândire pozitivă şi optimistă pentru a găsi soluţiile potrivite. Omenirea a dat dovadă mereu că poate să se adapteze şi să-şi revină după unele catastrofe.

Dan Popescu în „Universul în alb negru”, tratând principalele probleme globale (între care războaiele, foametea, dispariţia resurselor şi altele), spune că există „trei chei miraculoase” – ADAPTAREA, RAŢIUNEA, ACŢIUNEA. În consecinţă viitorul stă în mâinile noastre.

Sintetizând principalele **ameninţări globale**, iată un clasament mai apropiat de realitate al principalelor 10 astfel de ameninţări:

1.Război nuclear - Ar fi astăzi posibil un război nuclear?

Conform estimărilor făcute de oamenii de ştiinţă ce editează jurnalul *Bulletin of the Atomic Scientists* pe Terra există în acest moment aproximativ 19.500 de arme nucleare, arhisuficiente pentru a ucide toţi locuitorii de pe planetă. Cercetătorii spun că există un risc alarmant ca armele nucleare să fie folosite în conflictele regionale din Orientul Mijlociu, Asia de nord-est şi în Asia de sud. *Nuclear Threat Initiative*, o organizaţie non-guvernamentală care pledează împotriva proliferării armelor nucleare, a dat publicităţii un clasament în care cele 32 de state care deţin cel puţin un kilogram de plutoniu sau de uraniu îmbogăţit sunt clasate în funcţie de condiţiile de siguranţă în care sunt stocate materialele nucleare. Conform rezultatelor, ţările care lasă cel mai mult de dorit în ceea ce priveşte securitatea nucleară sunt Coreea de Nord, Pakistan, Iran, Vietnam, India şi China.

2. Epidemie fatală – după experienţa unor epidemii gen „gripa aviară” şi „pneumonia atipică”, a incidenţei unor boli tropicale extinse tip AIDS (100 mil. îmbolnăviri) şi Ebola, este aproape sigur că omenirea va cunoaşte şi alte epidemii, strâns legate de urbanizare, poluare şi despădurire.

3. Erupţii şi furtunile solare - Anul 2012 a reprezentat un vârf de activitate solară, dar ameninţarea rămâne, mai ales că stratul de ozon s-a diminuat la un nivel periculos pentru omenire,

prin prisma radiaţiilor ultraviolete, factor nociv pentru piele şi sănătate în general, pentru natură, pentru instalaţii (sateliţi).

4. Ciocnirea cu un asteroid mare puţin probabilă în următorii 30 de ani, dat fiind că majoritatea sunt sub observaţie, nu periclitează orbita Pământului. Totuşi apariţia unui astfel de pericol ar reprezenta un moment de răscruce pentru omenire.

5. Activitatea vulcanică intensă sunt semnale de intensificare a activităţii unor vulcani (Vezuviu, în Islanda, în Indonezia) şi chiar de apariţie a unor vulcani şi mega vulcani (în Germania, în Yellowstone), ceea ce ar provoca individual sau prin erupţii în acelaşi timp, mari catastrofe. Dacă un mic vulcan din Islanda a dat peste cap circulaţia aeriană în Europa timp de o lună (în 2011), ne putem imagina ce ar însemna un vulcan mai mare din zonă populată.

6. Epuizarea şi lipsa unor resurse vitale petrol, hrană, apă curată – pot provoca mari dezastre umanitare, conflicte la scară mare, boli grave (de exemplu tensiunea din Golful Persic, seceta din Africa şi Asia, bolile din Asia etc.)

7. Dependenţa din ce în ce mai mare de lumea virtuală, maşini şi roboţi - poate conduce la dezumanizare, la pierderea identităţii, criminalitate, conflicte accidentale (inclusiv războaie).

8. Sosirea unei civilizaţii extraterestre - poate însemna atât un lucru bun şi un progres, dar şi un mare pericol pentru omenire, deoarece cine poate garanta că are intenţii paşnice?

9. Poluare şi degenerare-deoarece populaţia Globului creşte continuu, cresc cantităţile de deşeuri, mediul este degradat şi poluat continuu, acest lucru ne poate expune la boli, conflicte, scăderea calităţii vieţii şi poate chiar o degenerare continuă, cu o scădere a rezistenţei oamenilor la mediu.

10. Schimbarea polilor magnetici-chiar dacă este o mişcare lentă, în mii de ani, încă nu sunt clare anumite efecte sau consecinţe care le poate genera, dar să presupunem că ne putem adapta în timp.

Rezolvare există pentru fiecare din probleme enumerate. Dacă vom renunţa la suspiciuni, neîncredere, conjuraţii şi teorii ale conspiraţiei, poate vom vedea viitorul mai clar, mai senin şi mai optimist.

Între rezolvări punctăm: Predominarea raţiunii, a statelor mari, cu putere economică; negocieri, înţelegere; cercetări ştiinţifice avansate; descoperirea unor noi tehnologii de protecţie şi apărare; măsuri energice comune de protecţie a naturii şi în general a mediului înconjurător; echilibru şi precauţie în utilizarea mijloacelor informatice, a roboţilor şi a maşinilor; adaptări naturale, umane şi tehnologice; utilizarea resurselor în ramuri de vârf – cibernetică, industria spaţială, biotehnologii, energetică.

În concluzie, avem în prezent metodele şi mijloace de a controla multe fenomene, cunoaştem din ce în ce mai multe lucruri, dar vor exista dintotdeauna teama, suspiciunea,

nesiguranţa. Nu putem trăi în acest fel, ci punând în prim plan încrederea în semeni, viitorul copiilor, al omenirii în general.

Bibliografie:

- Boerescu Dan – Silviu (2007) – „Nostradamus reloaded”, în descoperă.ro (oct.2007);
- Popescu Dan (1987) – „Universul în alb şi negru”, Ed. Albatros, Bucureşti;
- Sagan, Carl (1994) - *Pale Blue Dot: A Vision of the Human Future in Space* (ed. 1st). New York: Random House. p. 68
- descopera.ro (15.09.2008)
- descopera.ro (febr. 2012)
- nasa.gov (2011 – 2012)
- Space.com (oct.2011)
- Terra (2001 – 2012) – Revistă de geografie şi cultură generală, Secţiunile Astronomie, Dezastre naturale, Socio – umane;
- *Bulletin of the Atomic Scientists (iul. 2012)*

INTERDISCPLINARITATEA

Prof. Dr.Gheorghe Maria Mariana
I.S.J. Prahova / C.N. " Mihai Viteazul" Ploiești

Motto:

"Cel mai puternic argument pentru interdisciplinaritate este chiar faptul că viaţa nu este împărţită pe discipline" J. Moffett

Societatea în care trăim şi în care vor trăi copiii pe care îi pregătim are nevoie de oameni care să gândească interdisciplinar, care să treacă cu uşurinţă de la un domeniu la altul şi care să-şi îndeplinească cu succes rolurile sociale pentru care sunt pregătiţi. Un învăţământ interdisciplinar poate să-i ajute pe copii să dobândească o privire de ansamblu asupra vieţii şi universului, să asimileze mai temeinic valorile fundamentale şi să distingă mai uşor scopurile de mijloace. Conexiunile interdisciplinare nu sunt univoce, în sensul că fluxul de informaţii, are o singură direcţie spre o anumită activitate; comunicarea se desfăşoară în ambele direcţii, de la un tip de activitate la altul şi invers. Abordarea interdisciplinară porneşte de la ideea că nici o disciplină de învăţământ nu constituie un domeniu închis, ci se pot stabili legături intre discipline.

Practic, interdisciplinaritatea apare ca necesitate a depăşirii limitelor creatoare de cunoaştere, care a pus graniţe artificiale între diferite domenii ale ei. Argumentul care pledează pentru interdisciplinaritate constă în aceea că oferă o imagine integrată a lucrurilor care sunt analizate separat.

Prin interdisiciplinaritate se creează:

- Acoperirea rupturilor dintre discipline. Autosuficienţa şi caracterul închis al disciplinelor au creat "pete albe" pe harta cunoaşterii, formate între discipline, ori au condus la izolarea şi la lipsa corelaţiilor între conţinuturile diverselor discipline (scop epistemologic şi pedagogic).
- Sinergia câmpurilor disciplinare, atât la nivelul cercetării ştiintifice, cât şi la nivelul curricumului (scop praxiologic şi pedagogic).
- Construirea, prin educaţie, a unor structuri mentale dinamice, flexibile capabile să sprijine deciziile cele mai potrivite (scop psihopedagogic).
- Rezolvarea de probleme poate fi considerată cea mai importantă forţă motrice a integrării, datorită relevanţei sale practice. Problemele cu care ne confruntăm în viaţa profesională, socială sau personală impun judecăţi şi decizii care nu sunt, de regulă, limitate în jaloanele disciplinare. Aceste probleme au un caracter integrat, iar rezolvarea lor impune corelaţii rapide şi semnificative, sinergie şi actiune contextualizată (scop social şi pedagogic).

În mod tradiţional, conţinutul disciplinelor şcolare a fost conceput cu o accentuată independenţă a unor discipline faţă de altele, adică fiecare disciplină de învăţământ să fie de sine stătătoare. Astfel, cunoştinţele pe care elevii le acumulează, reprezintă cel mai adesea un ansamblu de elemente izolate, ducând la o cunoaştere statică a lumii. Aceste aspecte sunt în contradicţie cu varietatea mare a legăturilor şi interacţiunilor dintre fenomene şi cu caracterul dinamic al acestora.

Interdisciplinaritatea în cadrul acestei arii curriculare înseamnă studii şi acţiuni în planul conţinuturilor şi al metodologiilor, care să ofere cunoaşterea fenomenelor în dinamica lor, deschizând calea spre sinteze generalizatoare.Succesul în activitatea tinerilor este posibil, numai dacă aceştia pot să coreleze interdisciplinar informaţiile obţinute din lecţii.

Pentru realizarea unei bune interdisciplinarităţi se impun câteva exigenţe :

- profesorul să aibă o temeinică cultură generală;
- profesorul să cunoască bine metodologia obiectului său de specialitate, dar şi a celorlalte obiecte din aria curriculară;
- elevii sa fie conştientizaţi de existenţa interdisciplinarităţii obiectelor de învăţământ;
- realizarea unor programe care sa includă teme cu caracter interdisciplinar.

În condiţiile actuale, în care profesorii trebuie să creeze programe, realizând C.D.S., interdisciplinaritatea în cadrul unei arii curriculare poate constitui un punct de plecare. Având in vedere cele arătate mai sus, consideram ca interdisciplinaritatea constituie un principiu ce trebuie aplicat, o modalitate de gândire si acţiune, ce decurge din evoluţia ştiinţei si a vieţii economico-sociale. Realizarea interdisciplinarităţii presupune aportul creator al profesorului. Aceasta se poate manifesta astfel:

- la nivelul autorilor de planuri, programe şi manuale şcolare, teste sau fişe de evaluare a performanţelor elevilor, care pot avea caracter disciplinar sau interdisciplinar;
- la nivelul profesorilor în procesul didactic de învăţare şi evaluare, în activităţile extradidactice şi alte activităţi specifice.

Formarea viziunii interdisciplinare asupra lumii şi în acelaşi timp formarea elevilor pentru a fi apţi să realizeze abordări de acest fel, necesită apelul la modalităţi de lucru care prilejuiesc exersarea principalelor procese ale gândirii, fără de care nu este posibilă cunoaşterea multiplelor şi variatelor interdependenţe dintre fenomenele lumii reale.

Bibliografie selectivă:

1. Cerghit, I..(2006). *Metode de învăţământ*. Iaşi: Editura Polirom.
2. Cerghit, I..(2002). *Sisteme de instruire alternative şi complementare*. Bucureşti: Editura Aramis.
3. Cerghit, I., Neacşu, I., Negreţ-Dobridor, I., Pânişoară. I.O..(2001). *Prelegeri pedagogice*. Iaşi: Editura Polirom.
4. Cohen L. and Manion L.. (2002). *A Guide to Teaching Practice*, Routledge, London, 3rd Edition.
5. Cristea, S..(2005). *Teorii ale învăţării. Modele de instruire*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică